
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00997066 6

J. A. D.
from
M. R. D.
September 23rd
1944.

SCRIPTORUM CLASSICORUM BIBLIOTHECA OXONIENSIS

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
LONDINI ET NOVI EBORACI
APUD HUMPHREDUM MILFORD

M. TVLLI CICERONIS

EPISTVLAE

VOL. II

EPISTVLAE AD ATTICVM

RECOGNOVIT

BREVIQVE ADNOTATIONE CRITICA INSTRVXIT

LVDOVICVS CLAVDE PVRSER

COLLEGII SANCTAE ET INDIVIDVAE TRINITATIS IVXTA DVBLIN SOCIVS

PARS PRIOR

LIBRI I-VIII

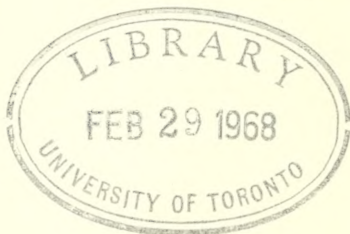
OXONII

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

OXONII

Excudebat Joannes Johnson

Architypographus academicus

FIRST PUBLISHED 1903
REPRINTED 1919, 1925, 1940

PRINTED IN GREAT BRITAIN

PRAEFATIO

Ciceronem de epistulis suis edendis adhuc viventem cogitasse ipse nobis indicium fecit (ad Att. xvi. 5. 5), sed quo minus propositum exsequeretur praematura mors prohibuit. Sed Atticus, Ciceronis familiarissimus, homo diligens ordinisque conservandi studiosus, summa cura multas amici epistulas in thesauris suis custodiebat quarum undecim volumina iam viderat Nepos (Att. 16) et quodam modo excusserat. Tamen vix credibile est Atticum ipsum has epistulas edidisse: parum enim gloriae et honoris Ciceroni adferre poterant apud homines nuper in eisdem rebus publicis versatos, et vix veri simile est hominem illum qui tantam rebus curam impendebat plurimarum epistularum ordinem tam negligenter (quod quidem ad tempus quo quaeque data sit attinet) quam in libris traditur constituturum fuisse. Itaque Fridericus Leo, vir doctissimus[1], iure statuere videtur multis annis post Attici mortem, iam Augusto et Tiberio mortuis, Attici volumina in manus redactoris cuiusdam venisse, qui demptis postremi anni vitae Ciceronis epistulis et fortasse additis aliis quae postea inventae erant sedecim voluminum quae nobis hodie restant corpus explevit. Insigni porro doctrina statuit Leo circiter annum sexagesimum post Christum natum hoc opus perfectum esse et Epistulas ad Atticum publici iuris factas esse: nam Asconius, indagator rerum ad Ciceronem pertinentium indefessus, qui scripsit circa quintum et quinqua-

[1] *Die Publikation von Ciceros Briefen an Atticus* in 'Nachrichten der phil. hist. Klasse der K. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen' 1895

gesimum annum p. C. n., nusquam Epistularum ad Atticum testimonio nititur ne ubi quidem maxime opus erat[1]; et locus in Senecae dialogo x. 5 ex epistula ad Axium adfertur, ut iam Lipsius vidit, non ex epistula ad Atticum[2]. Sed post annum sexagesimum p. C. n. locos ex Epistulis ad Atticum Seneca i. 16. 5 : 12. 1 (Epp. 97. 4 : 118. 1), Quintilianus ix. 10. 6 (viii. 3. 32), Suetonius xii. 26. 2 (de Grammaticis 14), Gellius ix. 5. 2 (iv. 9. 6) proferunt.

Saeculo quarto locos ex Epistulis ad Atticum laudat Nonius e. g. ii. 7. 5 (214. 2), iv. 16. 10 = 18. 2 (90. 1), viii. 11 D. 3 (293. 37), ix. 5. 2 (379. 2), xv. 4. 2 (479. 17); itemque Charisius viii. 1. 2, xvi. 3. 1 (192. 23, 24 ed. Keil) et Diomedes i. 14. 3 (410. 7). Per medium aevum quod vocatur Epistulae ad Atticum parum erant cognitae, sed ex catalogo bibliothecae Laurisheimensis saeculi decimi pro certo habemus ibi repositum esse harum Epistularum codicem quendam[3] quo postea Cratander usus est; et in catalogo monasterii Cluniacensis in saeculo duodecimo, ut videtur, confecto fuisse 'volumen in quo continentur libri epistolarum Ciceronis ad Atticum xvi' nobis docuit Delisle[4]; sed mentionem Epp. ad Atticum a scriptoribus medii aevi factam esse vix probaveris. Itaque prope in tenebris iacebant donec studiis litterarum renascentibus tandem a Petrarcha repertae iterum in lucem emergunt.

Saeculo undecimo vel duodecimo conscriptus est codex

[1] Scilicet dubitat (p. 85 Or.) num Fenestella recte dixerit Catilinam a Cicerone defensum esse, et dum argumenta ex silentio Orationis *in Toga Candida* adfert tamen Att. i. 2. 1, locum gravissimum, omittit: confer quoque Ascon. p. 48 cum Att. iv. 3. 3 etsi vox *nuper* cum verbis *longo intervallo* comparata in Oratione *pro Milone* 37 vetare videtur ne ad annum 698 (57) haec vis Clodi referatur.

[2] Nam Att. xiii. 31. 3 alio spectat, etsi habet vocem *semiliber*.

[3] August Wilmanns *Der Katalog der Lorscher Klosterbibliothek aus dem zehnten Jahrhundert* in 'Rheinisches Museum,' xxiii. (1868) p. 389 f. 30 r. 4.

[4] *Le cabinet des manuscrits de la bibliothèque nationale*, Tom. ii, p. 478, no. 492. De aetate catalogi cf. p. 458.

Wurceburgensis quorum fragmenta pauca pretiosissima hodie exstant. Cum hic codex et antiquissimus sit omnium quos habemus et ut videtur ab interpolationibus liber maximi aestimandus est. In saeculo xvi solutus est liber in partis bina folia amplexas; quarum partium quattuor inventae sunt quae continent (1) vi. 1. 17 ad 2. 2 et 3. 4 ad 4. 1; (2) x. 11. 1 ad 15. 4; (3) xi. 4. 1 ad 6. 2 et 20. 2 ad 23. 3; (4) xi. 7. 4 ad 12. 1; necnon (5) quattuor frustula quinorum versuum ex libro xv, scilicet ex 2. 4 : 4. 1 : 16. : 18. 1, 2[1].

Epistulas ad Atticum inventas fuisse a Petrarcha anno 1345 in bibliotheca cathedrali Veronae; ex hoc codice Veronensi, qui Epp. ad Brutum librum i, Ep. ad Octavianum, Epp. ad Q. Fratrem et ad Atticum praestabat, a Petrarcha exemplum descriptum fuisse; et codicem et exemplum brevi evanuisse; neque Veronensem neque Petrarchae apographon esse codicem Mediceum 49. 18 (*M*), sed illum codicem circ. annum 1390 mercennariis librariis a Pasquino de Capellis, Mediolani cancellario, in usum Colucci Salutati Florentini esse confectum inter omnis constat. Sed utrum Mediceus ille tamquam fundamentum sit ponendus rei criticae Epistularum ad Atticum, an sint alii codices qui non ex *M* pendeant quique aequam potestatem cum *M* ita sibi vindicent ut *M* non ut antea primas partis solus agere possit, inter viros doctos valde disceptatur. Quarum rationum equidem ad posteriorem magis inclino.

In praefatione editionis Cratandrinae p. 4 haec scripta sunt:—

'Imprimis usus sum codicibus haud mediocriter vetustis: quorum alii non parvis impendiis neque vulgari peregrinatione

[1] De (1) et (4) disseruit Spengel in 'Gelehrte Anzeige der K. bayerischer Academie' 1846 pp. 926 sqq., 916 sqq.: de (2) et (5) Schepss in 'Blätter für das bayerische Gymnasialschulwesen' xx. pp. 7, 111: de (3) Halm in 'Rheinisches Museum' xviii. (1863), p. 406 sq.

conquisiti, alii vero amicorum beneficio . . . inter quos non paucos neque paenitendos nobis communicavit Io. Sichardus . . . Unde factum est ut coeptum negocium principio difficillimum paulo minori negocio confecerim . . . multas enim inde mendas sustulimus quae priores aeditiones occuparant: atque id ante omnia in epistolis ad Atticum. Attamen sicubi forte propter mendarum diversitatem eliciendae sententiae difficultas suboriebatur, reliquimus tum ibi eos locos, praefixis literarum formis, signi vice, lectori acutioris iudicii excutiendos et coniectura colligendos.'

quae verba indicare cautam et diligentem textus constituendi rationem videbantur.

Cratandrum editionem Ascensianam secundam anno 1522 (A^2), quae ipsa ab editione prima eaque ex editionibus Romana (*Rom.*) et Iensoniana (*I*)[1] quae prodierant anno 1470 originem duxit, ut fundamentum recensionis suae (1528) sibi sumpsisse constat: sed multas lectiones novas in textum suum (*Crat.*) primus intulit et multas alias ad marginem (*C*) adscripsit. Quanto pretio *Crat.* et *C* sint aestimanda valde disceptatur. Cum Cratander pluribus codicibus iisque non vulgari peregrinatione conquisitis (ut ipse dixit) usus sit et raro coniectura augurari voluisse videatur, etiam si se mendas multas editionum priorum sustulisse fatetur, veri simile esse videtur *Crat.* et *C* (nisi ubicumque error apertus facili nec incerta mutatione corrigi poterat) plerumque ex codicibus pendere. Et Gurlitt spem ostendit fieri posse ut demonstraturus sit Cratandrum A^2 secundum codicem Laurisheimensem diligenter correxisse et *Crat.* veram esse imaginem codicis Laurisheimensis (saeculi x vel xi) tam in Epp. ad Fam. xi–xvi, ad Q. Fr., et ad Att. quam, ut iam egregie docuerat, in Epp. ad Brutum[2]. Hoc magnum opus si vir doctissimus perfecerit (quod ut perficiat magno opere est

[1] Haec editio e codice qui ab *M* non pendebat confecta est: cf. adn. ad xiii. 25. 3; xvi. 10. 2, et saepe.

[2] *Handschriftliches und Textkritisches zu Ciceros Epistulae ad M. Brutum* in 'Philologus,' 1896. pp 318–340. praecipue pp. 328, 329.

optandum) antiquum et insignem codicem iam deperditum velut ex inferis excitaverit. Sed utut ea res ceciderit, *Crat.* et *C* ex codicibus magna ex parte pendere fas est credere. Quod iudicium tum confirmatur cum invenimus *Crat.* et *C* plerumque consentire aut cum Italicis codicibus vel Σ vel Δ (vide infra) aut cum codice Wurceburgensi (*W*) aut cum Tornesiano (*Z*); atque etiam, ubi nullo codice confirmantur, saepe talis lectiones exhibent quae per se verae esse appareant neque coniectura facile reperiri possint. Sed *Crat.* et *C* plerumque ex codice qui fuit *W* et *Z* adfinis et a familia Italica (Σ Δ) discrepabat haustos esse apparebit si paucis exemplis utar ex adnotationibus ad ii. 19. 2 : 25. 1 ; v. 18. 1 : 20. 10 ; vii. 7. 5 ; ix. 15. 5 ; x. 1. 1 : 11. 3, 5 ; xi. 5. 1 : 7. 5 : 8. 1 : 12. 1 ; xii. 21. 2 : 22. 3 : 35. 2 ; xiii. 6. 4 : 45. 3 : 46. 3 : 47 : 52. 1 ; xiv. 20. 5 ; xvi. 1. 1 : 3. 6 : 8. 1 neque plurimos ex locis supra adlatis ubi *Crat.* vel *C* vel *Z* habent verba quibus ceteri codices carent interpolationibus esse refictos (ut O. E. Schmidt[1] docet) ullo modo mihi persuadere possum[2]. Quaestionem utrum Cratander *W* usus sit necne in medio relinquam. Illud Schmidt (*op. cit.* p. 698) adfirmat, rem non liquere putat Lehmann (127)[3].

Codicem Tornesianum (*Z*)—ita vocatum ab Io. Tornesio (vel De Tournes), typographo Lugdunensi qui obiit anno 1564—iam dudum tenebris oppressum ex adnotationibus Turnebi, Lambini, Bosi novimus. Quae de *Z* Bosius (Z^b) et Turnebus (Z^t) in libris xiv–xvi excerpserunt docte tractavit A. C. Clark[4], vir mihi amicus, rei criticae peritissimus. De

[1] *Die handschriftliche Ueberlieferung der Briefe Ciceros an Atticus* in 'Philologus,' 1896, pp. 695–726, praecipue, pp. 697 sqq.

[2] Fatetur Schmidt (p. 709) hic illic in *Crat.* veras lectiones ex *W* haustas apparere velut xiii. 46. 3.

[3] *De Ciceronis ad Atticum Epistulis recensendis et emendandis* scripsit C. A. Lehmann, Berolini, 1892.

[4] *Anecdota Parisiensia ad libros epistularum ad Atticum Tornaesianum et Crusellinum* in 'Philologus,' 1901, pp. 195–216: et *The Fictitious Manuscripts of Bosius* in 'Classical Review,' 1895, pp. 241–247.

Lambini et Bosi ex *Z* adnotationibus summa diligentia et subtili iudicio disseruit Lehmann (*op. cit.* pp. 85–118) ubi quo pretio adnotationes singulae aestimandae sint monstravit. Lectiones a Lambino ex *Z* nominatim prolatae (Z^l) et in editione prima[1] et in editione secunda[2] certae sunt codicis lectiones: lectiones ex vetere codice (*v. c.*), quem plurimis locis[3] *Z* fuisse veri simillimum est, in marginem editionis secundae translatae, ubicumque cum *L* (*marg.*)[4] coniunctae sunt, paene certae, cum Lambinus plurimi *Z* fecerit: lectiones *v. c.* solae, quamquam ut ex *Z* hauriantur fieri potest, tamen sunt minoris fidei: sed lectiones siglo *L* (*marg.*) solo notatae et *Lamb.* (textus editionis Lambinianae vel Lambini coniecturae) valde incertae, cum Lambinus in coniecturis faciendis et textui obtrudendis sibi valde indulgeret. De Bosi ingenio mendaci satis omnibus noto non est quod loquamur: sed eum in lectionibus Tornesiani tradendis plerumque magna religione (in editione sua anni 1580) egisse docuit Clark (*op. cit.* p. 198); neque aliter iudicaverat Lehmann (*op. cit.* p. 112), qui lectionibus ex *Z* a Bosio prolatis (Z^b), si aliis testibus velut Z^l vel *v. c. et L* (*marg.*) vel *v. c.* vel *C* vel *Crat.* vel *W* vel Σ confirmantur, credi oportere censuit, Z^b solis tamen aliquantum diffidendum[5]. Tali modo cum adnotationes singulae de *Z* aestimandae sint, et cum Lambinus et Bosius (qui *Z* plurimi habebant) lectiones graviores omnis diligenter adtulisse videantur (cf. Clark *op. cit.* p. 207), quae fuerit indoles codicis cognoscere possumus. Epistulas ad Atticum solas

[1] Ed. prima prodiit 1565, 1566.

[2] Ed. secunda prodiit 1572, et repetita fuit 1577, 1580 haec mihi praesto erat), 1581, 1584 ab aliis post mortem Lambini (1572) curata.

[3] Sed non omnibus vid. adn. ad xvi. 15. 5.

[4] Quae nota indicat in editione secunda hanc lectionem a Lambino approbatam fuisse.

[5] Interdum, ubi propter Lambini et Bosi consensionem nulla esse potest dubitatio quae codicis Tornesiani fuerit lectio, siglo *Z* solo usus sum.

habuit (nulla enim ex epp. ad Q. Fr. neque ad Brut. neque ad Octavianum lectio adfertur) sed eas integras neque hiabat in i. 18–19 neque ad finem libri xvi. Quibusdam locis cum *IV* consentit[1], sed longe plurimis cum *C* aut *Crat.* vel veriorem vel pleniorem lectionem habet quam familia Italica: cf. adn. ad ii. 19. 2; 25. 1; v. 18. 1; 20. 10; ix. 15. 4; xii. 22. 3; 35. 2; xiii. 10. 3; 42. 1; 45. 3; 46. 3; 47; 52. 1; xiv. 13. 4; 20. 5; xvi. 1. 1; 3. 6; 8. 1[2].

Itaque Lehmanno ut adsentiar adducor ponendum esse *Z* inter codices Gallicos cum *IV C Crat.* et magni aestimandum. Sed O. E. Schmidt, vir acutissimus, cum plenioribus lectionibus exceptis corruptelarum quae in Ω scatent paucas *Z* sanare posse invenerit et pleniores lectiones nisi perraro nil nisi interpolationes esse iudicaverit, parvi aestimat et ab Ω propius abesse quam a Υ (vide stemma) adfirmat. Vtrum *Z* fuisset codex Epistularum ad Atticum in monasterio Cluniacensi in saeculo duodecimo repositus, ut putat Gurlitt[3], necne iudicare non possum; viderint doctiores: cf. O. E. Schmidt *op. cit.* pp. 711–712.

De familia Italica (Ω) codices ipsos habemus: qui in duas praecipue partis cadunt, quas de duobus fontibus iam deperditis (Σ et Δ) deductas Lehmannus post conlationem diligentissimam subtiliter perscrutatus in suum quamque locum prudenter disposuit. Ex Σ sunt deducti hi codices:—

E = Excerpta Ambrosiana *E* 14 saecl. xiv qui codex inter alia Ciceronis opera epistulas multas ad Q. Fr., Att., Brut. scriptas, in undecim libros nullo certo consilio distributas continet. Pluribus locis hiat et interdum commissuras quibus disiuncta membra coniungerentur ipse

[1] Cf. adn. ad vi. 3. 6; x. 11. 3, 5; xi. 10. 1, 2.

[2] Sed fatendum est in uno loco *Z* et *Crat.* interpolationem videri recepisse, xvi. 11. 3 ubi dat Z^l ⟨*Librum meum illum*⟩ *Crat.* ⟨*Librum illum meum*⟩ ante '*O Tite*': et in iii. 16 fieri potest ut verba ⟨*ut putatis*⟩ quoque interpolata sint ex interpretatione vocabuli *ita* in margine adiecta.

[3] 'Berliner Philologischer Wochenschrift,' 1894, p. 925.

fabricavit. Sed tamen fortasse omnibus aliis ex Σ ortis codicibus praestat.

N = Codex ex Abbatia Florentina nunc in bibliotheca Laurentiana n. 49 saecl. xiv exeuntis vel xv ineuntis, satis neglegenter scriptus. Continet Epp. ad Brut. i, Q. Fr., et Att. i.–vii. 21. 1.

H = Codex Landianus in bibliotheca Landi-Passerini in Placentia, tam tempore quam indole *N* adfinis. Continet Epp. ad Brut. i, Q. Fr., Oct., Att. i.–viii. 22. 2 et Caesaris ep ad Ciceronem (Att. x. 8 b). Multa omisit velut Att. ii. 3. 2, 3 (*Fenestrarum . . . in libro tertio*); ii. 6. 2 (*sed mihi crede . . . sed ut ad rem*) et alia, cf. Lehmann (*op. cit.* pp. 30–31).

π = Codex Parisinus in bibliotheca nationali (Nouv. Fonds, 16. 248) saecl. xv ineuntis. Continet Epp. ad Brut. i, Q. Fr., Oct., et Att. Ab Att. vi. 1. 8 (*valde probari*) ubi altera manus scribere coepit usque ad finem est merum apographon codicis *M*: sed prior pars sub Σ ponenda et *H* valde est similis. Huius codicis Lehmanno ignoti indolem A. C. Clark in 'Classical Review,' x. (1896), pp. 321–323 dilucide informavit.

Lehmanni coniectura *N* et *H* (et sine dubio addidisset π si de eo cognosset) vel ex codice Bartholomaei Caprae Pistoriensi de quo Leonardus Arretinus ad Nicolaum Niccoli scripsit anno 1409[1] vel ex codice simillimo descriptos esse minime spernenda esse videtur. Hi codices (praecipue *H*) multas coniecturas et interpolationes habent.

O = Codex Taurinensis i. v. 34 in bibliotheca Vniversitatis Augustae Taurinorum saecl. xv pluribus manibus et correctus et corruptus. Continet Nepotis Vitam Attici, Ciceronis Epp. ad Brut. i, Q. Fr., Oct., et Att.

P = Codex Parisinus in bibliotheca nationali 8536 saecl. xv. Continet Epp. ad Q. Fr., Att., Brut. i, Oct. (hoc ordine).

[1] Cf. Lehmann, *op. cit.* p. 145.

R = Codex Parisinus in bibliotheca nationali 8538 anno 1419 scriptus satis neglegenter. Continet Epp. ad Brut. i, Q. Fr., Oct., Att.

R et *P* gemelli sunt interpolationibus multis inquinati quas in margine parentis codicis esse adscriptas putandum est.

Rav. = Codex Ravennas in bibliotheca Classensi N. 137. 4. 2 saecl. xiii. Continet Epp. ad Brut. i (1–15), Q. Fr., Oct., Att. i.–iii.; iv. 1–4, 16 (partim), 18; v. 1–8, 10; ix. 2–4 et 6. § 4 ad finem ep. Caesaris (ix. 6 a).

Omnes hi codices exhibent Att. i. 18. 1–19. 11, quam partem *M* omittit, et ii libri qui librum xvi continent (praeter π) verba habent epistulae 16 quae in *M* desunt.

Ant. = Codex in bibliotheca Antoniana Venetiis iam deperditus quo Malaspina usus est.
F = Codex Faerni quo Malaspina usus est.
Petrarcha = apographon a codice Veronensi descriptum quo usus est Petrarcha in 'Historia Iuli Caesaris.'

Rav. Ant. F. Petrarchae apographon omnes ut videntur in Σ ponendi sunt.

Ex Δ deducti sunt hi codices :—

M = codex Mediceus xlix. 18 sine dubio a Veronensi transcriptus[1] a scribis circiter undecim qui Latine plane nesciebant mandatu Pasquini de Capellis in usum Colucci Salutati, Florentini. Post mortem Colucci in manus Nicolai Niccoli, tum Leonardi Bruni, postea Donati Acciaioli, denique ad bibliothecam Laurentianam ubi hodie restat. Hi viri docti omnes, ut videtur, adnotationes addiderunt quas singulas unicuique auctori adtribuere doctissime conatus est O. E. Schmidt[2]: sed cum

[1] Coluccius scribit anno 1392 'nunc quanto perceperim gaudio Deus testis te Ciceronis epistulas de Verona meo nomine exemplari iussisse.'

[2] In libro insignis doctrinae, *Die handschriftliche Ueberlieferung der*

hoc plenum opus aleae vixdum certum videri possit, melius erit has cunctas adnotationes in praesentia promiscue *M*² vocare. Vt est codex conscriptus a scribis indoctis, erroribus multis transcriptionis et neglegentiae scatet sed nullas vel perpaucas correctionis temptationes perpessus est. Itaque *M*¹ plurimum valet[1]: sed per se ipsum omnibus aliis non praestat; tanta enim est neglegentia scribarum ut codices ex Σ necessario ad corrigendas corruptelas et lacunas multas supplendas adhibendi sint. Lacunas in *M* ut xii. 12. 1; xiii. 3. 1; xiii. 9. 1 ex usitatis causis oriri patet neque ex interpolatione in Σ[2] intrusas esse putandum est.

s = codex Vrbinas in bibliotheca Vaticana 322 saecl. xv. Continet Epp. ad Brut. i, Q. Fr., Oct., Att. Simillimus est Mediceo (*M*), sed non ex eo ortus est cum praeter cetera loci i. 18. 1–19. 11 et xvi. 16. 8–18 in *M* omissi in *s* non careant: itaque Δ adscribendus sui tamen iuris est.

Ber. = codex Berolinensis olim in bibliotheca Hamiltoniana a Poggio anno 1408 descriptus. Quo nomine sit habendus, utrum, ut putat Schmidt, in Δ sit ponendus ut ex *M* postquam Coluccius eum codicem correxerat transcriptus, an, ut Lehmannus contendit, de eo nullum iudicium adhuc fieri possit, valde dubium. Codex haud dissimilis est Harleianus 2491.

Ex codicum *ENHOP* aut *EOR* aut *ORP* consensu Lehmann quae fuerit lectio codicis Σ dispici putat; et inde apparere Σ sui iuris esse neque ex Δ (sc. *M* vel *s*) pendere; quod verum esse videre poterit si quis inspiciet verba quae in Δ omissa inventa sunt in Σ, velut i. 4. 3; 17. 7: ii. 1. 1:

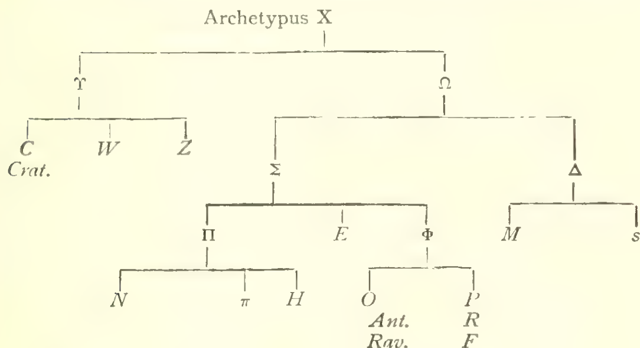
Briefe Ciceros an Atticus, Q. Cicero, M. Brutus in Italien ex vol. x. 'Abhandlungen der philologisch-historischen Classe der Königl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften.'

[1] Cum nullius codicis nisi *M* conlationem plenam adhuc habeamus, quod sciam, ubicumque verba corrupta in textu relinquenda sunt, lectionem *M* dedi.

[2] Vide quoque quae exempla infra congesta sunt quibus Σ melior est quam Δ.

iv. 1. 4; 12: v. 1. 3; 13. 3: 20. 3: vi. 1. 22; 2. 7: vii. 1. 4; 18. 3: viii. 5. 1; 7. 1; xii. 12. 1; 13. 1: xiii. 3. 1; 10. 3; 14. 2; 20. 2: xiv. 12. 2: xv. 3. 1; xvi. 6. 3. Sed si Σ et Δ inter se solos commiseris neque de aliorum codicum lectionibus compertum habueris aegre alterum altero maioris preti inveneris etsi videtur trutina ad Σ minimo quodam momento magis inclinare. Sed ubicumque alterutri aliud quoddam adferri potest momentum, velut *W* vel *C* vel *Crat.* vel *Z*, tum iudicium certum fieri potest (cf. Lehmann, *op. cit.* p. 181 sqq.).

Itaque hoc stemma fere constituit Lehmann (p. 179).

Litterae Graecae maiores indicant codices qui non comparent sed ponuntur ut inde cognoscatur quo modo codices noti cognatione ut ita dicam inter se connectantur.

In textu igitur ut potui constituendo nullam novam viam ingressus sum, rationem Lehmanni fere semper secutus: nil nisi parvis indiciis unde lectio quaeque dubia originem duxerit quoque modo codices adhuc noti inter se constent monstrare sum conatus. Minime quidem in mente habebam apparatum ut vocant criticum ordinare, quod opus, magnum sane et magno opere desiderandum, neque leges harum

editionum postulant neque vires meae omnino sustinere possunt: tenuior quodam modo labor est et artioribus finibus circumscriptus. Qua de causa neque ex immenso emendationum et coniecturarum acervo praecipue in recentibus annis in altum cumulato potui nisi paucas excerpere.

Longum ordinem virorum doctorum qui de Ciceronis epistulis optime meriti sunt enumerare supervacaneum est, sed ut omittam honoris et grati animi causa nominare Wesenbergium, Bootium, Gurlittum, Sternkopfium, O. E. Schmidtium, C. F. W. Müllerum[1] neque ius neque fas permittit; quibus omnibus ut plurima debeo ita gratiam plurimam habeo. Lectori quoque typographei, viro tam docto quam acuto qui schedas sollerter corrigendas curavit, multum debeo. Sed gratias habeo praecipuas amico coniunctissimo Iacobo S. Reid, Historiae Antiquae apud Cantabrigiensis Professori, qui linguae Ciceronianae peritissimus multas correctiones ingeniosas et doctas mecum communicavit et per totum opus in omni re ubi me adiuvare poterat operam luculentam et indefessam solita sua benignitate semper adferebat.

L. C. P.

Dabam Dublini
Mense Aprili, MDCCCCIII.

[1] Quos duos viros insignis brevitatis causa, ut saepissime auxilio vocandi sunt, plerumque sine praenominibus indicavi.

SIGLA

C = margo editionis Cratandrinae (Basileae 1528)
Crat. = lectiones in textu editionis Cratandrinae
Z = codex Tornesianus iam deperditus (vid. Praef.)
Z^l, Z^b, Z^t = codex Tornesianus secundum Lambini et Bosi et Turnebi testimonia
Lamb. = lectiones in textu editionis Lambinianae vel Lambini coniecturae
L (*marg.*) = lectiones Lambini in marg. editionis posterioris
v. c. = lectiones veteris codicis (fortasse Z) in margine ed. Lambinianae posterioris
W = fragmenta codicis Wurceburgensis, saecl. ut vid. xi exeuntis vel xii ineuntis

M = codex Mediceus 49. 18, anni 1389
s = codex Vrbinas in bibl. Vaticana 322, saecl. xv.
Δ = consensus codicum M et *s*

E = excerpta Ambrosiana E 14, saecl. ut vid. xiv.
N = codex Laurentianus ex abbatia Florentina n. 14, saecl. xiv exeuntis vel xv ineuntis
H = codex Landianus in bibl. Placentina 8, eiusdem aetatis
π = codex Parisinus in bibl. nationali (Nouv. Fonds 16 248), fere eiusdem aetatis
O = codex Taurinensis i. 5. 34 in bibl. Vniversitatis, saecl. xv
P = codex Parisinus in bibl. nationali 8536, saecl. xv ineuntis
R = codex Parisinus in bibl. nationali 8538, anni 1419
Σ = consensus codicum ENHOP aut EOR aut ORP

SIGLA

Rav. = codex Ravennas in bibl. Classensi, saecl. xiii secundum Mommsenum

Ant. et *F* = codex Antonianus et codex Faerni quibus Malaspina usus est

I = editio Iensoniana princeps (Venetiis 1470)

Rom. = editio Romana princeps (Romae 1470)

Vict. = editio Petri Victori (Venetiis 1534–1537)

Man. = editio Pauli Manuti (Venetiis 1563)

codd. = consensus codicum vel omnium vel plurimorum

vett. = editores veteres

vulg. = scriptura in editionibus vulgata

M. TVLLI CICERONIS EPISTVLARVM AD ATTICVM LIBRI SEDECIM

LIBER PRIMVS

I *Scr. Romae m. Quint. a. 689 (65).*

CICERO ATTICO SAL.

PETITIONIS nostrae, quam tibi summae curae esse scio, 1 huius modi ratio est quod adhuc coniectura provideri possit. Prensat unus P. Galba. Sine fuco ac fallaciis more maiorum negatur. Vt opinio est hominum, non aliena rationi nostrae fuit illius haec praepropera prensatio. Nam illi ita negant vulgo ut mihi se debere dicant. Ita quiddam spero nobis profici, cum hoc percrebrescit, plurimos nostros amicos inveniri. Nos autem initium prensandi facere cogitaramus eo ipso tempore quo tuum puerum cum his litteris proficisci Cincius dicebat, in campo comitiis tribuniciis a. d. XVI Kalend. Sextilis. Competitores, qui certi esse videantur, Galba et Antonius et Q. Cornificius. Puto te in hoc aut risisse aut ingemuisse. Vt frontem ferias, sunt qui etiam Caesonium putent. Aquilium non arbitrabamur, qui denegavit et iuravit morbum et illud suum

11 cogitabamus *Wesenberg* 16 arbitramur *vett.* 17 denegavit *Ernesti* : denegant *M* : et negavit Z^b : denegant et *delend. ut glossema coni. Reid*

regnum iudiciale opposuit. Catilina, si iudicatum erit meridie non lucere, certus erit competitor. De Aufidio

2 et de Palicano non puto te exspectare dum scribam. De iis qui nunc petunt Caesar certus putatur. Thermus cum Silano contendere existimatur; qui sic inopes et ab amicis et existimatione sunt ut mihi videatur non esse ἀδύνατον Curium obducere. Sed hoc praeter me nemini videtur. Nostris rationibus maxime conducere videtur Thermum fieri cum Caesare. Nemo est enim ex iis qui nunc petunt qui, si in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur, propterea quod curator est viae Flaminiae †que cum erit absoluta sane facile eum libenter nunc ceteri consuli acciderim†. Petitorum haec est adhuc informata cogitatio. Nos in omni munere candidatorio fungendo summam adhibebimus diligentiam et fortasse, quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia, cum Romae a iudiciis forum refrixerit, excurremus mense Septembri legati ad Pisonem ut Ianuario revertamur. Cum perspexero voluntates nobilium, scribam ad te. Cetera spero prolixa esse his dumtaxat urbanis competitoribus. Illam manum tu mihi cura ut praestes, quoniam propius abes, Pompei, nostri amici. Nega me ei iratum fore si ad mea comitia non venerit. Atque haec huius modi sunt.

3 Sed est quod abs te mihi ignosci pervelim. Caecilius, avunculus tuus, a P. Vario cum magna pecunia fraudaretur, agere coepit cum eius fratre A. Caninio Satyro de iis rebus

2 Aufidio] Auli filio *Goveanus, coll.* 16. 12 6 *post* et *add.* ab *Lamb.* 11 que cum (tum *Z*) erit absoluta sane facile eum libenter nunc ceteri (nuntiteri *M marg.*; nunciteri *Z*) consuli (concili *Z*) acciderim (acciderunt *Z*) *MZl*: quae cum erit absoluta sane facile, eum libenter (absoluta, sane f. e. et libenter *Koch*) municipes ceteri (municipia *Koch*) consulem acceperint *Corradus Koch*: quae cum erit absoluta, sane facile eum libenter tunc certum consulem acceperint *Vrsinus, coll. Q. Fr.* iii. 8. 3: quae tum erit absoluta; sane facile eum ac libenter renuntiari consulem acceperim *coni. Reid*: quae tum erit absoluta sane facile: eum libenter nunc Caesari consulem accuderim *Boot qui* eum . . . accuderim *ex Madvigio hausit cui ipsi in voc.* accuderim *praeiverat Bosius*: *alii alia coniecerunt*

quas eum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret. Vna agebant ceteri creditores, in quibus erat *L.* Lucullus et P. Scipio et is quem putabant magistrum fore si bona venirent, L. Pontius. Verum hoc ridiculum est de magistro. Nunc cognosce rem. Rogavit me Caecilius ut adessem contra Satyrum. Dies fere nullus est quin hic Satyrus domum meam ventitet; observat L. Domitium maxime, me habet proximum; fuit et mihi et Quinto fratri magno usui in nostris petitionibus. Sane sum perturbatus cum ipsius 4 Satyri familiaritate tum Domiti, in quo uno maxime ambitio nostra nititur. Demonstravi haec Caecilio simul et illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satis facturum fuisse; nunc in causa universorum creditorum, hominum praesertim amplissimorum, qui sine eo quem Caecilius suo nomine perhiberet facile causam communem sustinerent, aequum esse eum et officio meo consulere et tempori. Durius accipere hoc mihi visus est quam vellem et quam homines belli solent, et postea prorsus ab instituta nostra paucorum dierum consuetudine longe refugit.

Abs te peto ut mihi hoc ignoscas et me existimes humanitate esse prohibitum *ne contra* amici summam existimationem miserrimo eius tempore venirem, cum is omnia sua studia et officia in me contulisset. Quod si voles in me esse durior, ambitionem putabis mihi obstitisse. Ego autem arbitror, etiam si id sit, mihi ignoscendum esse,

ἐπεὶ οὐχ ἱερήιον οὐδὲ βοείην.

Vides enim in quo cursu simus et quam omnis gratias non modo retinendas verum etiam acquirendas putemus. Spero tibi me causam probasse, cupio quidem certe.

Hermathena tua valde me delectat et posita ita belle est 5

1 mancipio *om. M*^{1} 2 L *add. Baiter* 5 cognosce rem *Madvig*: cognoscere *M* 22 ne contra *vett.*: *om. M*

ut totum gymnasium eius *ἀνάθημα* esse videatur. Multum te amamus.

II *Scr. Romae paulo post ep. 1 a. 689 (65).*

CICERO ATTICO SAL.

1 L. Iulio Caesare, C. Marcio Figulo consulibus filiolo me auctum scito salva Terentia. Abs te tam diu nihil litterarum! Ego de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. Hoc tempore Catilinam competitorem nostrum defendere cogitamus. Iudices habemus quos voluimus, summa accusatoris voluntate. Spero, si absolutus erit, coniunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis; sin
2 aliter acciderit, humaniter feremus. Tuo adventu nobis opus est maturo; nam prorsus summa hominum est opinio tuos familiaris nobilis homines adversarios honori nostro fore. Ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi usui fore video. Qua re Ianuario mense, ut constituisti, cura ut Romae sis.

III *Scr. Romae ex. a. 687 (67).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Aviam tuam scito desiderio tui mortuam esse et simul quod verita sit ne Latinae in officio non manerent et in montem Albanum hostias non adducerent. Eius rei con-
2 solationem ad te L. Saufeium missurum esse arbitror. Nos hic te ad mensem Ianuarium exspectamus ex quodam rumore an ex litteris tuis ad alios missis; nam ad me de eo

1 eius *ἀνάθημα Schütz*: eiut αναΘma *M*: eliu onaolima *C*: *ἡλίου ἀνάθημα vulg.*: deae *ἀνάθημα Gurlitt*: *ἡλίου ἄναμμα coni. Tyrrell* 5 *post* consulibus *add.* designatis *Schmidt, fort. recte cum Caesar et Figulus fuerint consules anni 690 (64). Nomina consulum tam hic quam ad finem epp. 12, 13, 18, ubi solum (neque alibi) consules nominantur ut epistulae datae tempus indicetur, manu recentiore addita esse suspicatur Gurlitt* 9 voluimus Δ *Crat.*: volumus Σ

nihil scripsisti. Signa quae nobis curasti, ea sunt ad Caietam exposita. Nos ea non vidimus; neque enim exeundi Roma potestas nobis fuit. Misimus qui pro vectura solveret. Te multum amamus quod ea abs te diligenter parvoque curata sunt.

Quod ad me saepe scripsisti de nostro amico placando, 3
feci et expertus sum omnia, sed mirandum in modum est animo abalienato. Quibus de suspicionibus etsi audisse te arbitror, tamen ex me cum veneris cognosces. Sallustium praesentem restituere in eius veterem gratiam non potui. Hoc ad te scripsi quod is me accusare de te solebat. In se expertus est illum esse minus exorabilem, meum studium nec *sibi nec* tibi defuisse. Tulliolam C. Pisoni L. f. Frugi despondimus.

IV

Scr. Romae in. a. 688 (66).

CICERO ATTICO SAL.

Crebras exspectationes nobis tui commoves. Nuper 1
quidem cum iam te adventare arbitraremur, repente abs te in mensem Quintilem reiecti sumus. Nunc vero sentio, quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus quod scribis: obieris Quinti fratris comitia, nos longo intervallo viseris, Acutilianam controversiam transegeris. Hoc me etiam Peducaeus ut ad te scriberem admonuit. Putamus enim utile esse te aliquando iam rem transigere. Mea intercessio parata et est et fuit. Nos hic incredibili 2
ac singulari populi voluntate de C. Macro transegimus. Cui cum aequi fuissemus, tamen multo maiorem fructum ex populi existimatione illo damnato cepimus quam ex ipsius si absolutus esset gratia cepissemus.

2 non] nondum *Pluygers* 11 *ante* in se *add.* At *Bosius*: *add.* Iam *Otto* 13 nec sibi nec tibi *Klotz*: nec tibi *codd.*: nec tibi nec sibi *Graevius* 19 censeo *Lamb.* 24 iam] eam *Hervagius*

3 Quod ad me de Hermathena scribis, per mihi gratum est. Est ornamentum Academiae proprium meae, quod et Hermes commune omnium et Minerva singulare est insigne eius gymnasi. Qua re velim, ut scribis, ceteris quoque rebus quam plurimis eum locum ornes. Quae mihi antea signa misisti, ea nondum vidi; in Formiano sunt, quo ego nunc proficisci cogitabam. Illa omnia in Tusculanum deportabo. Caietam, si quando abundare coepero, ornabo. Libros tuos conserva et noli desperare eos *me* meos facere posse. Quod si adsequor, supero Crassum divitiis atque omnium vicos et prata contemno.

V

Scr. Romae initio anni 687 (67).

CICERO ATTICO SAL.

1 Quantum dolorem acceperim et quanto fructu sim privatus et forensi et domestico Luci fratris nostri morte in primis pro nostra consuetudine tu existimare potes. Nam mihi omnia quae iucunda ex humanitate alterius et moribus homini accidere possunt ex illo accidebant. Qua re non dubito quin tibi quoque id molestum sit, cum et meo dolore moveare et ipse omni virtute officioque ornatissimum tuique et sua sponte et meo sermone amantem adfinem amicumque amiseris.

2 Quod ad me scribis de sorore tua, testis erit tibi ipsa quantae mihi curae fuerit ut Quinti fratris animus in eam esset is qui esse deberet. Quem cum esse offensiorem arbitrarer, eas litteras ad eum misi quibus et placarem ut fratrem et monerem ut minorem et obiurgarem ut errantem. Itaque ex iis quae postea saepe ab eo ad me scripta sunt confido ita esse omnia ut et oporteat et velimus.

3 De litterarum missione sine causa abs te accusor. Num-

2 est *Wesenberg*: et *codd*: erit *Meier* 3 insigne $\Sigma Z^b L$ (*marg.*): *om.* Δ 8 Caietanum *Pluygers* 9 me *add. Lamb.* 30 intermissione *Bembus, sed vide doctam Mülleri adn. apud Friedländer Iuv.* 2. 39

quam enim a Pomponia nostra certior sum factus esse
cui dare litteras possem, porro autem neque mihi accidit
ut haberem qui in Epirum proficisceretur nequedum te
Athenis esse audiebamus. De Acutiliano autem negotio 4
quod mihi mandaras, ut primum a tuo digressu Romam
veni, confeceram; sed accidit ut et contentione nihil opus
esset et ut ego, qui in te satis consili statuerim esse, mallem
Peducaeum tibi consilium per litteras quam me dare.
Etenim cum multos dies auris meas Acutilio dedissem,
cuius sermonis genus tibi notum esse arbitror, non mihi
grave duxi scribere ad te de illius querimoniis, cum eas
audire, quod erat subodiosum, leve putassem. Sed abs te
ipso qui me accusas unas mihi scito litteras redditas esse,
cum et oti ad scribendum plus et facultatem dandi maiorem
habueris.

Quod scribis, etiam si cuius animus in te esset offensior, 5
a me recolligi oportere, *teneo* quid dicas neque id neglexi,
sed est miro quodam modo adfectus. Ego autem quae
dicenda fuerunt de te non praeterii; quid autem contendendum esset ex tua putabam voluntate me statuere oportere.
Quam si ad me perscripseris, intelleges me neque diligentiorem esse voluisse quam tu esses neque neglegentiorem fore
quam tu velis.

De Tadiana re mecum Tadius locutus est te ita scripsisse, 6
nihil esse iam quod laboraretur, quoniam hereditas usu
capta esset. Id mirabamur te ignorare, de tutela legitima,
in qua dicitur esse puella, nihil usu capi posse. Epiroticam 7
emptionem gaudeo tibi placere. Quae tibi mandavi et quae
tu intelleges convenire nostro Tusculano velim, ut scribis,
cures, quod sine molestia tua facere poteris. Nam nos ex

4 audieramus *Sternkopf* 6 nihil] non nihil *Pluygers* 11 duxissem *Corradus* rescribere Σ *codices Malaspinae* 17 teneo *add. Orelli*: scio (*vel simile quid*) *add. Lamb.* 20 voluntate me *Lamb.*: voluntatem *Z*: -tate *M*

omnibus molestiis et laboribus uno illo in loco conquiesce-
8 mus. Quintum fratrem cotidie exspectamus. Terentia magnos articulorum dolores habet. Et te et sororem tuam et matrem maxime diligit salutemque tibi plurimam ascribit et Tulliola deliciae nostrae. Cura ut valeas et nos ames et tibi persuadeas te a me fraterne amari.

VI *Scr. Romae ex. m. Ian. a. 687 (67).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Non committam posthac ut me accusare de epistularum neglegentia possis; tu modo videto in tanto otio ut par in hoc mihi sis. Domum Rabirianam Neapoli, quam tu iam dimensam et exaedificatam animo habebas, M. Fontius emit HS CCCIↃↃↃ $\overline{\text{XXX}}$. Id te scire volui, si quid forte ea res ad
2 cogitationes tuas pertineret. Quintus frater, ut mihi videtur, quo volumus animo est in Pomponiam et cum ea nunc in Arpinatibus praediis erat et secum habebat hominem χρηστομαθῆ D. Turranium. Pater nobis decessit a. d. IV Kal. Dec.

Haec habebam fere quae te scire vellem. Tu velim, si qua ornamenta γυμνασιώδη reperire poteris quae loci sint eius quem tu non ignoras, ne praetermittas. Nos Tusculano ita delectamur ut nobismet ipsis tum denique cum illo venimus placeamus. Quid agas omnibus de rebus et quid acturus sis fac nos quam diligentissime certiores.

VII *Scr. Romae ante Id. Febr. 687 (67).*

CICERO ATTICO SAL.

Apud matrem recte est, eaque nobis curae est. L. Cincio HS $\overline{\text{XX}}$CD constitui me curaturum Idibus Febr. Tu velim

1 conquiescemus M^1: -escimus M^2 *vulg.* 3 Et] Ea *coni. Wesenberg* 10 in hoc Σ: *om.* Δ 12 M. Fontius *M*: M. Fontinus *Z*: M'. Fonteius *Vrsinus* 17 discessit *Madvig, sed tum legendum* a nobis *ut ait Orelli*

ea quae nobis emisse *te* et parasse scribis des operam ut quam primum habeamus et velim cogites, id quod mihi pollicitus es, quem ad modum bibliothecam nobis conficere possis. Omnem spem delectationis nostrae, quam cum in otium venerimus habere volumus, in tua humanitate positam habemus.

VIII *Scr. Romae post Id. Febr. a. 687 (67).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Apud te est ut volumus. Mater tua et soror a me Quintoque fratre diligitur. Cum Acutilio sum locutus. Is sibi negat a suo procuratore quicquam scriptum esse et miratur istam controversiam fuisse quod ille recusarit satis dare amplius abs te non peti. Quod te de Tadiano negotio decidisse scribis, id ego Tadio et gratum esse intellexi et magno opere iucundum. Ille noster amicus, vir me hercule optimus et mihi amicissimus, sane tibi iratus est. Hoc si quanti tu aestimes sciam, tum quid mihi elaborandum sit scire possim.

2 L. Cincio HS CCIↃↃ CCIↃↃ CCCC pro signis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curavi. Hermae tui Pentelici cum capitibus aëneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc me admodum delectant. Qua re velim et eos et signa et cetera quae tibi eius loci et nostri studi et tuae elegantiae esse videbuntur quam plurima quam primumque mittas et maxime quae tibi gymnasi xystique videbuntur esse. Nam in eo genere sic studio efferimur ut abs te adiuvandi, ab aliis prope reprehendendi simus. Si Lentuli navis non erit, quo tibi placebit imponito. 3 Tulliola deliciolae nostrae tuum munusculum flagitat et me ut sponsorem appellat; mi autem abiurare certius est quam dependere.

1 te *add. Baiter* 12 recusarit *Malaspina*: -arat *M*: -aret *Ernesti*

IX *Scr. Romae m. Mart. aut Apr. a 687 (67).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Nimium raro nobis abs te litterae adferuntur, cum et multo tu facilius reperias qui Romam proficiscantur quam ego qui Athenas, et certius tibi sit me esse Romae quam mihi te Athenis. Itaque propter hanc dubitationem meam brevior haec ipsa epistula est quod, cum incertus essem ubi esses, nolebam illum nostrum familiarem sermonem in alienas manus devenire.

2 Signa Megarica et Hermas, de quibus ad me scripsisti, vehementer exspecto. Quicquid eiusdem generis habebis dignum Academia tibi quod videbitur ne dubitaris mittere et arcae nostrae confidito. Genus hoc est voluptatis meae; quae *γυμνασιώδη* maxime sunt, ea quaero. Lentulus navis suas pollicetur. Peto abs te ut haec diligenter cures. Thyillus te rogat et ego eius rogatu *Εὐμολπιδῶν πάτρια*.

X *Scr. in Tusculano ante m. Quintil. a. 687 (67).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum essem in Tusculano (erit hoc tibi pro illo tuo: 'Cum essem in Ceramico') verum tamen cum ibi essem, Roma puer a sorore tua missus epistulam mihi abs te adlatam dedit nuntiavitque eo ipso die post meridiem iturum eum qui ad te proficisceretur. Eo factum est ut epistulae tuae rescriberem aliquid, brevitate temporis tam pauca cogerer scribere.

2 Primum tibi de nostro amico placando aut etiam plane restituendo polliceor. Quod ego etsi mea sponte ante faciebam, eo nunc tamen et agam studiosius et contendam ab illo vehementius, quod tantam ex epistula voluntatem

12 dubitaris *CMs* : dubites *ENHOP* 15 diligenter cures Δ : cures diligenter Σ 22 iturum Z^l *v.c.* : missurum *M* : missuram *Vict.* 23 eum *secl. Ernesti*

eius rei tuam perspicere videor. Hoc te intellegere volo, pergraviter illum esse offensum; sed quia nullam video gravem subesse causam, magno opere confido illum fore in officio et in nostra potestate.

Signa nostra et Hermeraclas, ut scribis, cum commodis- 3
sime poteris velim imponas, et si quod aliud *οἰκεῖον* eius loci quem non ignoras reperies et maxime quae tibi palaestrae gymnasique videbuntur esse. Etenim ibi sedens haec ad te scribebam ut me locus ipse admoneret. Praeterea typos tibi mando quos in tectorio atrioli possim includere et
putealia sigillata duo. Bibliothecam tuam cave cuiquam 4
despondeas, quamvis acrem amatorem inveneris; nam ego omnis meas vindemiolas eo reservo ut illud subsidium senectuti parem.

De fratre confido ita esse ut semper volui et elaboravi. 5
Multa signa sunt eius rei, non minimum quod soror prae-
gnas est. De comitiis meis et tibi me permisisse memini 6
et ego iam pridem hoc communibus amicis qui te exspectant praedico, te non modo non arcessi a me sed prohiberi, quod intellegam multo magis interesse tua te agere quod agendum est hoc tempore quam mea te adesse comitiis. Proinde eo animo te velim esse quasi mei negoti causa in ista loca missus esses; me autem eum et offendes erga te et audies quasi mihi si quae parta erunt non modo te praesente sed per te parta sint. Tulliola tibi diem dat, sponsorem *me* appellat.

XI

Scr. Romae m. Quint. aut Sext. a. 687 (67).

CICERO ATTICO SAL.

Et mea sponte faciebam antea et post duabus epistulis 1
tuis perdiligenter in eandem rationem scriptis magno opere

5 cum] quo *Corradus, coll.* 8. 2 *fin.* 6 quid *Wesenberg* 19 arcessi a me sed prohiberi *C*: arcessam sed prohibebo *M Hofmann* 20 intellego *Hofmann*: -legerem *Reid* 21 est *Man.*: esset *codd. Reid* 23 esses] sis *Wesenberg* 26 me *add. Klotz*: non *add.* *M*[2]

sum commotus. Eo accedebat hortator adsiduus Sallustius ut agerem quam diligentissime cum Lucceio de vestra vetere gratia reconcilianda. Sed cum omnia fecissem, non modo eam voluntatem eius quae fuerat erga te reciperare non potui, verum ne causam quidem elicere immutatae voluntatis. Tametsi iactat ille quidem illud suum arbitrium et ea quae iam tum cum aderas offendere eius animum intellegebam, tamen habet quiddam profecto quod magis in animo eius insederit, quod neque epistulae tuae neque nostra adlegatio tam potest facile delere. Quam tu praesens non modo oratione sed tuo vultu illo familiari tolles, si modo tanti putaris, id quod, si me audies et si humanitati tuae constare voles, certe putabis. Ac ne illud mirere cur, cum ego antea significarim tibi per litteras me sperare illum in nostra potestate fore, nunc idem videar diffidere, incredibile est quanto mihi videatur illius voluntas obstinatior et in hac iracundia offirmatior. Sed haec aut sanabuntur cum veneris aut ei molesta erunt in utro culpa erit.

2 Quod in epistula tua scriptum erat me iam arbitrari designatum esse, scito nihil tam exercitum esse nunc Romae quam candidatos omnibus iniquitatibus nec quando futura
3 sint comitia sciri. Verum haec audies de Philadelpho. Tu velim quae Academiae nostrae parasti quam primum mittas. Mire quam illius loci non modo usus sed etiam cogitatio delectat. Libros vero tuos cave cuiquam tradas ; nobis eos, quem ad modum scribis, conserva. Summum me eorum studium tenet sicut odium iam ceterarum rerum ; quas tu incredibile est quam brevi tempore quanto deteriores offensurus sis quam reliquisti.

1 Eo] Et *Bücheler* 6 tuum *Hervagius* 10 adlegatio *Malaspina* : legatio *M* 12 putabis *Wesenberg* 17 offirmatior *Ascensius* : affirmatior *M* 19 erat te iam me *Lamb.* 23 Acad. nostrae Δ : nostrae Acad. Σ 24 *post* quam *add.* me *Orelli*

XII

Scr. Romae K. Ian. a. 693 (61).

CICERO ATTICO SAL.

Teucris illa lentum sane negotium, neque Cornelius ad 1
Terentiam postea rediit. Opinor ad Considium, Axium, Selicium confugiendum est; nam a Caecilio propinqui minore centesimis nummum movere non possunt. Sed ut ad prima illa redeam, nihil ego illa impudentius, astutius, lentius vidi. 'Libertum mitto, Tito mandavi.' Σκήψεις atque ἀναβολαί; sed nescio an ταὐτόματον ἡμῶν. Nam mihi Pompeiani prodromi nuntiant aperte Pompeium acturum Antonio succedi oportere eodemque tempore aget praetor ad populum. Res eius modi est ut ego nec per bonorum nec per popularem existimationem honeste possim hominem defendere, nec mihi libeat, quod vel maximum est. Etenim accidit hoc, quod totum cuius modi sit mando tibi ut perspicias. Libertum ego habeo sane nequam hominem, 2
Hilarum dico, ratiocinatorem et clientem tuum. De eo mihi Valerius interpres nuntiat Thyillusque se audisse scribit haec, esse hominem cum Antonio; Antonium porro in cogendis pecuniis dictitare partem mihi quaeri et a me custodem communis quaestus libertum esse missum. Non sum mediocriter commotus neque tamen credidi, sed certe aliquid sermonis fuit. Totum investiga, cognosce, perspice et nebulonem illum, si quo pacto potes, ex istis locis amove. Huius sermonis Valerius auctorem Cn. Plancium nominabat. Mando tibi plane totum ut videas cuius modi sit.

Pompeium nobis amicissimum constat esse. Divortium 3
Muciae vehementer probatur. P. Clodium, Appi f., credo te audisse cum veste muliebri deprehensum domi C. Caesaris cum pro populo fieret, eumque per manus servulae

6 minoris *Seneca Epist.* 118. 2 8 mittito *om. Reid, coll.* § 2 *l.* 21 13 per *om.* M^1 15 accedit *Otto* 30 cum pro *Vict., coll.* 13. 3: cum sacrificium pro *MZ* servulae *vett.*: Seprule *vel* Seprullae *codd.*

servatum et eductum; rem esse insigni infamia. Quod te moleste ferre certo scio.

4 Quid praeterea ad te scribam non habeo, et me hercule eram in scribendo conturbatior. Nam puer festivus anagnostes noster Sositheus decesserat meque plus quam servi mors debere videbatur commoverat. Tu velim saepe ad nos scribas. Si rem nullam habebis, quod in buccam venerit scribito. Kal. Ianuariis M. Messalla, M. Pisone coss.

XIII *Scr. Romae vi K. Febr. a. 693 (61).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi tuas tris iam epistulas, unam a M. Cornelio quam Tribus Tabernis, ut opinor, ei dedisti, alteram quam mihi Canusinus tuus hospes reddidit, tertiam quam, ut scribis, ancora soluta de phaselo dedisti; quae fuerunt omnes, *ut* rhetorum pueri loquuntur, cum humanitatis sparsae sale tum insignes amoris notis. Quibus epistulis sum equidem abs te lacessitus ad rescribendum; sed idcirco sum tardior quod non invenio fidelem tabellarium. Quotus enim quisque est qui epistulam paulo graviorem ferre possit nisi eam pellectione relevarit? Accedit eo quod mihi non†, ut quisque in Epirum proficiscitur. Ego enim te arbitror caesis apud Amaltheam tuam victimis statim esse ad Sicyonem oppugnandum profectum neque tamen id ipsum certum habeo quando ad Antonium proficiscare aut quid in Epiro temporis ponas. Ita neque Achaicis hominibus neque Epiroticis paulo liberiores litteras committere audeo.

3 Quid *codd.*: Quod *vulg.* 8 M. Messalla . . . coss. *cf. ad* 2. 1 13 Tribus] a Tribus *Rav.* 15 ancora sublata *Lamb.*: ora soluta *Peerlkamp, sed cf. Schmalz 'Antibarbarus'* ii. 535 15, 16 ut rhetorum pueri *Madvig*: rethorum pure *codd.*: rhetoris, tam pure *Schmidt* 21 non ut] non utilis est ut *coni. Müller*: non est notum ut (*I nil nisi coniectura*) 24 oppugnandam *Lamb. sed* Σικυών *et* Μαραθών *communis generis sunt*

Sunt autem post discessum a me tuum res dignae litteris 2
nostris, sed non committendae eius modi periculo ut aut interire aut aperiri aut intercipi possint. Primum igitur scito primum me non esse rogatum sententiam praepositumque esse nobis pacificatorem Allobrogum, idque admurmurante senatu neque me invito esse factum. Sum enim et ab observando homine perverso liber et ad dignitatem in re publica retinendam contra illius voluntatem solutus, et ille secundus in dicendo locus habet auctoritatem paene principis et voluntatem non nimis devinctam beneficio consulis. Tertius est Catulus, quartus, si etiam hoc quaeris, Hortensius. Consul autem ipse parvo animo et pravo tamen cavillator genere illo moroso quod etiam sine dicacitate ridetur, facie magis quam facetiis ridiculus, nihil agens cum re publica, seiunctus ab optimatibus, a quo nihil speres boni rei publicae quia non vult, nihil speres mali quia non audet. Eius autem conlega et in me perhonorificus et partium studiosus ac defensor bonarum. Qui nunc leviter inter se 3
dissident. Sed vereor ne hoc quod infectum est serpat longius. Credo enim te audisse, cum apud Caesarem pro populo fieret, venisse eo muliebri vestitu virum, idque sacrificium cum virgines instaurassent, mentionem a Q. Cornificio in senatu factam (is fuit princeps, ne tu forte aliquem nostrum putes); postea rem ex senatus consulto ad virgines atque ad pontifices relatam idque ab iis nefas esse decretum; deinde ex senatus consulto consules rogationem promulgasse; uxori Caesarem nuntium remisisse. In hac causa Piso amicitia P. Clodi ductus operam dat ut ea rogatio quam ipse fert et fert ex senatus consulto et de religione antiquetur. Messalla vehementer adhuc agit severe.

8 retinendam contra *om.* M^1 9 paene *om.* M^1 12 tamen *codd.* : tantum *vett.* 14 cum M^1 : in M^2 16 speres *secl. Baiter* : metuas *I fort. recte* 24 ad virgines atque *codd. O. E. Schmidt* (*sed is* et) : ad augures atque *Fr. Schmidt Müller* : *secl. Baiter Tyrrell* 29 et fert] et fecit M^1 et *om. C et codices Malaspinae* 30 agit et severe *Clark coll.* xvi. 15. 2

Boni viri precibus Clodi removentur a causa, operae compa-
rantur, nosmet ipsi, qui Lycurgei a principio fuissemus,
cotidie demitigamur, instat et urget Cato. Quid multa?
vereor ne haec neglecta a bonis, defensa ab improbis ma-
4 gnorum rei publicae malorum causa sit. Tuus autem ille
amicus (scin quem dicam?), de quo tu ad me scripsisti,
postea quam non auderet reprehendere, laudare coepisse,
nos, ut ostendit, admodum diligit, amplectitur, amat, aperte
laudat, occulte sed ita ut perspicuum sit invidet. Nihil
come, nihil simplex, nihil ἐν τοῖς πολιτικοῖς inlustre, nihil
honestum, nihil forte, nihil liberum. Sed haec ad te scri-
bam alias subtilius; nam neque adhuc mihi satis nota sunt
et huic terrae filio nescio cui committere epistulam tantis
de rebus non audeo.

5 Provincias praetores nondum sortiti sunt. Res eodem est loci quo reliquisti. Τοποθεσίαν quam postulas Miseni et Puteolorum includam orationi meae. 'A. d. III Non. Decembr.' mendose fuisse animadverteram. Quae laudas ex orationibus, mihi crede, valde mihi placebant sed non audebam antea dicere; nunc vero quod a te probata sunt, multo mi ἀττικώτερα videntur. In illam orationem Metellinam addidi quaedam. Liber tibi mittetur, quoniam te amor nostri φιλορήτορα reddidit.

6 Novi tibi quidnam scribam? quid? etiam. Messalla consul Autronianam domum emit HS † CXXXIIII †. 'Quid id ad me?' inquies. Tantum quod ea emptione et nos bene emisse iudicati sumus et homines intellegere coeperunt licere amicorum facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire. Teucris illa lentum negotium est sed tamen est in spe. Tu ista confice. A nobis liberiorem epistulam exspecta. VI Kal. Febr. M. Messalla, M. Pisone coss.

3 mitigamur *Tyrrell* 4 neglecta *I*: iniecta *M*: abiecta *Reid*: infecta *Lehmann* 17 incudam *coni. Tyrrell* 25 |XXXVII| *Casaubon* 31 M. Messalla . . . coss. *cf. ad* 2. 1

XIV *Scr. Romae Id. Febr. a. 693 (61).*

CICERO ATTICO SAL.

Vereor ne putidum sit scribere ad te quam sim occu- 1
patus, sed tamen ita distinebar ut huic vix tantulae epistulae
tempus habuerim atque id ereptum e summis occupationi-
bus. Prima contio Pompei qualis fuisset scripsi ad te
antea, non iucunda miseris, inanis improbis, beatis non
grata, bonis non gravis; itaque frigebat. Tum Pisonis
consulis impulsu levissimus tribunus pl. Fufius in contio-
nem producit Pompeium. Res agebatur in circo Flaminio
et erat in eo ipso loco illo die nundinarum πανήγυρις.
Quaesivit ex eo placeretne ei iudices a praetore legi, quo
consilio idem praetor uteretur. Id autem erat de Clodiana
religione ab senatu constitutum. Tum Pompeius μάλ' 2
ἀριστοκρατικῶς locutus est senatusque auctoritatem sibi
omnibus in rebus maximam videri semperque visam esse
respondit et id multis verbis. Postea Messalla consul in
senatu de Pompeio quaesivit quid de religione et de pro-
mulgata rogatione sentiret. Locutus ita est in senatu ut
omnia illius ordinis consulta γενικῶς laudaret mihique, ut
adsedit, dixit se putare satis ab se etiam 'de istis rebus'
esse responsum. Crassus, postea quam vidit illum excepisse 3
laudem ex eo quod †hi† suspicarentur homines ei consulatum
meum placere, surrexit ornatissimeque de meo consulatu
locutus est, ut ita diceret, 'se quod esset senator, quod
civis, quod liber, quod viveret, mihi acceptum referre; quo-
tiens coniugem, quotiens domum, quotiens patriam videret,
totiens se beneficium meum videre.' Quid multa? totum
hunc locum quem ego varie meis orationibus, quarum tu

4 ita Σ*s*: *om. M* huic vix Δ: vix huic Σ 12 placeretne ei *vett.*: placeret nec *M*: placeretne *Rav.* 16 maximam *Rav. vulg.*: -ime *M*: -imi *I* 21 de istis *M*: demptis *C* (*fort. ex* de meis) 22, 23 excidisse laude *Müller* 23 hi *del. edd. quidam*: sic *coni. Wesenberg*: hinc *Goveanus*: minus *Müller* 25 ut ita] ita ut *coni. Wesenberg*: cum ita *Müller*

Aristarchus es, soleo pingere, de flamma, de ferro (nosti illas ληκύθους), valde graviter pertexuit. Proximus Pompeium sedebam. Intellexi hominem moveri [verum] Crassum inire eam gratiam quam ipse praetermisisset, an esse tantas res nostras quae tam libenti senatu laudarentur, ab eo praesertim qui mihi laudem illam eo minus deberet quod meis omnibus litteris in Pompeiana laude perstrictus

4 esset. Hic dies me valde Crasso adiunxit, et tamen ab illo aperte tecte quicquid est datum, libenter accepi. Ego autem ipse, di boni! quo modo ἐνεπερπερευσάμην novo auditori Pompeio! Si umquam mihi περίοδοι, si καμπαί, si ἐνθυμήματα, si κατασκευαὶ suppeditaverunt, illo tempore. Quid multa? clamores. Etenim haec erat ὑπόθεσις, de gravitate ordinis, de equestri concordia, de consensione Italiae, de intermortuis reliquiis coniurationis, de vilitate, de otio. Nosti iam in hac materia sonitus nostros. Tanti fuerunt ut ego eo brevior sim quod eos usque istinc exauditos putem.

5 Romanae autem se res sic habent. Senatus Ἄρειος πάγος; nihil constantius, nihil severius, nihil fortius. Nam cum dies venisset rogationi ex senatus consulto ferendae, concursabant barbatuli iuvenes, totus ille grex Catilinae, duce filiola Curionis, et populum ut antiquaret rogabant. Piso autem consul lator rogationis idem erat dissuasor. Operae Clodianae pontis occuparant, tabellae ministrabantur ita ut nulla daretur 'VTI ROGAS.' Hic tibi *in* rostra

2 Proximus Pompeium *Diomedes p.* 410. 7 *ed. Keil, cf. Tac. Ann.* xv. 15. 6: proxime Pompeium *Z ex manu 'correctoris seu potius corruptoris' (Lamb.)*: Proximus Pompeio *M* 3 verum *M Rav.*: utrum *M* (*marg.*): *secl. Wesenberg Macnaghten, bene*: utrum crederet *Vahlen* 7 *post* meis *add.* orationibus *Rom. Tyrrell* 9 aperte, tecte *Müller* 11 καμπαί *Bosius*: καρποί *codd.*: τόποι *coni. Reid*: *fort.* κοινοὶ τόποι. 12 κατασκευαί, suppeditaverunt *Klotz*: κατ. suppeditaverunt, suppeditaverunt *coni. Tyrrell* 15 intermortuis *Lamb.*: immortuis *M* vilitate *vulg.*: utilitate *M* 26 in *add. Wesenberg Müller*

Cato advolat, convicium Pisoni consuli mirificum facit, si id est convicium, vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis. Accedit eodem etiam noster Hortensius, multi praeterea boni; insignis vero opera Favoni fuit. Hoc concursu optimatium comitia dimittuntur, senatus vocatur. Cum decerneretur frequenti senatu, contra pugnante Pisone, ad pedes omnium singillatim accidente Clodio, ut consules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam, homines ad quindecim Curioni nullum senatus consultum facienti adsenserunt; ex altera parte facile cccc fuerunt. Acta res est. Fufius tribunus tum concessit. Clodius contiones miseras habebat, in quibus Lucullum, Hortensium, C. Pisonem, Messallam consulem contumeliose laedebat; me tantum 'comperisse' omnia criminabatur. Senatus et de provinciis praetorum et de legationibus et de ceteris rebus decernebat ut ante quam rogatio lata esset ne quid ageretur.

Habes res Romanas. Sed tamen etiam illud quod non **6**
speraram audi. Messalla consul est egregius, fortis, constans, diligens, nostri laudator, amator, imitator. Ille alter uno vitio minus vitiosus quod iners, quod somni plenus, quod imperitus, quod ἀπρακτότατος, sed voluntate ita καχέκτης ut Pompeium post illam contionem in qua ab eo senatus laudatus est odisse coeperit. Itaque mirum in modum omnis a se bonos alienavit. Neque id magis amicitia Clodi adductus fecit quam studio perditarum rerum atque partium. Sed habet sui similem in magistratibus praeter Fufium neminem. Bonis utimur tribunis pl., Cornuto vero Pseudocatone. Quid quaeris?

1 convicium *M* (*marg.*): commulcium *Z*: commulticium *M*: *at mox* (*l.* 2) commultium *ZM*. *Schmidt* ('*Die handschriftliche Ueberlieferung*' *p.* 347) *putat* commulcium *fuisse vocabulum vulgaris orationis, probabiliter; confer Plautum Merc.* 59 *et Lambinum ad loc.* 11 Acta] Accepta *Madvig* tum *Man.*: tertium *codd.*: territus *Graevius*

7 Nunc ut ad privata redeam, Τεῦκρις promissa patravit. Tu mandata effice quae recepisti. Quintus frater, qui Argiletani aedifici reliquum dodrantem emit HS DCCXXV, Tusculanum venditat, ut, si possit, emat Pacilianam domum. Cum Lucceio in gratiam redii. Video hominem valde petiturire. Navabo operam. Tu quid agas, ubi sis, cuius modi istae res sint, fac me quam diligentissime certiorem. Idibus Febr.

XV *Scr. Romae Id. Mart. a. 693 (61).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Asiam Quinto, suavissimo fratri, obtigisse audisti. Non enim dubito quin celerius tibi hoc rumor quam ullius nostrum litterae nuntiarint. Nunc quoniam et laudis avidissimi semper fuimus et praeter ceteros φιλέλληνες et sumus et habemur et multorum odia atque inimicitias rei publicae causa suscepimus, παντοίης ἀρετῆς μιμνήσκεο curaque *et*
2 effice ut ab omnibus et laudemur et amemur. His de rebus plura ad te in ea epistula scribam quam ipsi Quinto dabo. Tu me velim certiorem facias quid de meis mandatis egeris atque etiam quid de tuo negotio; nam ut Brundisio profectus es, nullae mihi abs te sunt redditae litterae. Valde aveo scire quid agas. Idibus Martiis.

XVI *Scr. Romae m. Quint. a. 693 (61).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Quaeris ex me quid acciderit de iudicio quod tam praeter opinionem omnium factum sit, et simul vis scire quo modo ego minus quam soleam proeliatus sim. Respondebo tibi ὕστερον πρότερον Ὁμηρικῶς. Ego enim quam diu senatus auctoritas mihi defendenda fuit, sic acriter et vehementer

5 redii *Madvig*: redi *codd.* 16 et *add. I*

proeliatus sum ut clamor concursusque maxima cum mea laude fierent. Quod si tibi umquam sum visus in re publica fortis, certe me in illa causa admiratus esses. Cum enim ille ad contiones confugisset in iisque meo nomine ad invidiam uteretur, di immortales! quas ego pugnas et quantas strages edidi! quos impetus in Pisonem, in Curionem, in totam illam manum feci! quo modo sum insectatus levitatem senum, libidinem iuventutis! Saepe, ita me di iuvent! te non solum auctorem consiliorum meorum, verum etiam spectatorem pugnarum mirificarum desideravi. **2** Postea vero quam Hortensius excogitavit ut legem de religione Fufius tribunus pl. ferret, in qua nihil aliud a consulari rogatione differebat nisi iudicum genus (in eo autem erant omnia), pugnavitque ut ita fieret, quod et sibi et aliis persuaserat nullis illum iudicibus effugere posse, contraxi vela perspiciens inopiam iudicum neque dixi quicquam pro testimonio nisi quod erat ita notum atque testatum ut non possem praeterire. Itaque si causam quaeris absolutionis, ut iam *πρὸς τὸ πρότερον* revertar, egestas iudicum fuit et turpitudo. Id autem ut accideret commissum est Hortensi consilio, qui dum veritus est ne Fufius ei legi intercederet quae ex senatus consulto ferebatur, non vidit illud, satius esse illum in infamia relinqui ac sordibus quam infirmo iudicio committi, sed ductus odio properavit rem deducere in iudicium, cum illum plumbeo gladio iugulatum iri tamen diceret.

3 Sed iudicium si quaeris quale fuerit, incredibili exitu, sic uti nunc ex eventu ab aliis, a me tamen ex ipso initio consilium Hortensi reprehendatur. Nam ut reiectio facta est clamoribus maximis, cum accusator tamquam censor bonus homines nequissimos reiceret, reus tamquam clemens

5 Di . . . edidi *trochaicum tetrametrum* (et *omisso*) *dispexit Ribbeck*
14 ut ita *MsHCrat.*: ut id ita Σ   17 notum *EPM*^{2}*s*: novum *M*^{1}*NH*
28 tamen *codd.*: autem *Lamb.*: iam *Madvig*

lanista frugalissimum quemque secerneret, ut primum iudices consederunt, valde diffidere boni coeperunt. Non enim umquam turpior in ludo talario consessus fuit, maculosi senatores, nudi equites, tribuni non tam aerati quam, ut appellantur, aerarii. Pauci tamen boni inerant quos reiectione fugare ille non potuerat, qui maesti inter sui dissimilis et maerentes sedebant et contagione turpitudinis vehementer
4 permovebantur. Hic ut quaeque res ad consilium primis postulationibus referebatur, incredibilis erat severitas nulla varietate sententiarum. Nihil impetrarat reus : plus accusatori dabatur quam postulabat ; triumphabat (quid quaeris ?) Hortensius se vidisse tantum ; nemo erat qui illum reum ac non miliens condemnatum arbitraretur. Me vero teste producto credo te ex acclamatione Clodi advocatorum audisse quae consurrectio iudicum facta sit, ut me circumsteterint, ut aperte iugula sua pro meo capite P. Clodio ostentarint. Quae mihi res multo honorificentior visa est quam aut illa, cum iurare tui cives Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt, aut cum tabulas Metelli Numidici, cum eae ut mos est circumferrentur, nostri iudices aspicere
5 noluerunt. Multo haec inquam nostra res maior. Itaque iudicum vocibus, cum ego sic ab iis ut salus patriae defenderer, fractus reus et una patroni omnes conciderunt ; ad me autem eadem frequentia postridie convenit quacum abiens consulatu sum domum reductus. Clamare praeclari Ariopagitae se non esse venturos nisi praesidio constituto. Refertur ad consilium. Vna sola sententia praesidium non desideravit. Defertur res ad senatum. Gravissime ornatissimeque decernitur ; laudantur iudices ; datur negotium

4 *codicum textum retinuit Vahlen* ('*Hermes*' 1891, pp. 161–5) *qui putat* aerarius *idem et forma et significatione valere ac* nummarius : non tam aerarii ut appellantur quam aerati *Muretus Tyrrell* 6 potuerat *NHOPM²* : poterat *EM¹s* 7 mirantes *Madvig* 10 impetrarat *codd. Reid* : -trabat *Man.* 11 (quid quaeris ?) *transponendum ante* nemo *coni. Müller, probabiliter*

magistratibus. Responsurum hominem nemo arbitrabatur.

Ἔσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι—
ὅππως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε.

Nosti Calvum ex Nanneianis illum, illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te scripseram. Biduo per unum servum et eum ex ludo gladiatorio confecit totum negotium; arcessivit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam vero (o di boni, rem perditam!) etiam noctes certarum mulierum atque adulescentulorum nobilium introductiones non nullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Ita summo discessu bonorum, pleno foro servorum XXV iudices ita fortes tamen fuerunt ut summo proposito periculo vel perire maluerint quam perdere omnia. XXXI fuerunt quos fames magis quam fama commoverit. Quorum Catulus cum vidisset quendam, 'Quid vos' inquit 'praesidium a nobis postulabatis? an ne nummi vobis eriperentur timebatis?' Habes, ut brevissime potui, genus 6
iudici et causam absolutionis.

Quaeris deinceps qui nunc sit status rerum et qui meus. Rei publicae statum illum, quem tu meo consilio, ego divino confirmatum putabam, qui bonorum omnium coniunctione et auctoritate consulatus mei fixus et fundatus videbatur, nisi quis nos deus respexerit, elapsum scito esse de manibus uno hoc iudicio, si iudicium est triginta homines populi Romani levissimos ac nequissimos nummulis acceptis ius ac fas omne delere et, quod omnes non modo homines verum etiam pecudes factum esse sciant, id Thalnam et

5 Nanneianis *codd. cf. Pet. Cons.* 9 : Naevianis *Turnebus, coll. Fam.* xv. 6. 1 *alterum* illum *om. ENHPs* 7 ludo glad. *ENOP* : glad. ludo *MHs* 8 arcessivit . . . fuerunt (*l.* 13) *adfert Seneca Ep.* 97. 4 9 o, di *ita interpunxit Müller* 15 commoveret *Ernesti* 16 Quid vos . . . eriperentur *adfert Seneca Ep.* 97. 6 17 a *Seneca et* Z^b *v.c. L* (*marg.*) EPO^1I : *om. MHs* 18 timebatis *om. Seneca, sed cf. Plut. Cic.* 29. 24 quis *PMs* : qui *E* : qui^s *O* : quia *NH* 28 Thalnam *vulg. cf. Fast. Cons. a. u. c.* 591 (*C. I. L.* i^2 p. 146) : Talnam *codd.*

Plautum et Spongiam et ceteras huius modi quisquilias
7 statuere numquam esse factum. Sed tamen ut te de re publica consoler, non ita, ut sperarunt mali tanto imposito rei publicae vulnere, alacris exsultat improbitas in victoria. Nam plane ita putaverunt, cum religio, cum pudicitia, cum iudiciorum fides, cum senatus auctoritas concidisset, fore ut aperte victrix nequitia ac libido poenas ab optimo quoque peteret sui doloris quem improbissimo cuique inusserat
8 severitas consulatus mei. Idem ego ille (non enim mihi videor insolenter gloriari cum de me apud te loquor, in ea praesertim epistula quam nolo aliis legi) idem inquam ego recreavi adflictos animos bonorum unum quemque confirmans, excitans; insectandis vero exagitandisque nummariis iudicibus omnem omnibus studiosis ac fautoribus illius victoriae παρρησίαν eripui, Pisonem consulem nulla in re consistere umquam sum passus, desponsam homini iam Syriam ademi, senatum ad pristinam suam severitatem revocavi atque abiectum excitavi, Clodium praesentem fregi in senatu cum oratione perpetua plenissima gravitatis tum altercatione huius modi; ex qua licet pauca degustes; nam cetera non possunt habere eandem neque vim neque venustatem remoto illo studio contentionis quem ἀγῶνα vos appellatis.
9 Nam ut Idibus Maiis in senatum convenimus, rogatus ego sententiam multa dixi de summa re publica, atque ille locus inductus a me est divinitus, ne una plaga accepta patres conscripti conciderent, ne deficerent; vulnus esse eius modi quod mihi nec dissimulandum nec pertimescendum videretur, ne aut ignorando stultissimi *aut metuendo ignavissimi* iudicaremur; bis absolutum esse Lentulum, bis Catilinam, hunc tertium iam esse a iudicibus in rem publicam immissum. 'Erras, Clodi; non te iudices urbi sed carceri reser-

13 *ante* excitans *add.* et *I* 20 eius *EHOP* 21 eandem *ENOP*: *om. MHs* 28 aut metuendo ignavissimi *Lamb. e codicibus Memmianis nil nisi coniectura ut vid.*: *om.* ΣΔZ

varunt, neque te retinere in civitate sed exsilio privare voluerunt. Quam ob rem, patres conscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem. Manet illa in re publica bonorum consensio; dolor accessit bonis viris, virtus non est imminuta; nihil est damni factum novi sed quod erat inventum est. In unius hominis perditi iudicio plures similes reperti sunt.' Sed quid ago? paene orationem in epistulam **10** inclusi. Redeo ad altercationem. Surgit pulchellus puer, obicit mihi me ad Baias fuisse. Falsum, sed tamen quid hoc? 'Simile est' inquam 'quasi in operto dicas fuisse.' 'Quid' inquit 'homini Arpinati cum aquis calidis?' 'Narra' inquam 'patrono tuo, qui Arpinatis aquas concupivit'; nosti enim Marianas. 'Quousque' inquit 'hunc regem feremus?' 'Regem appellas' inquam 'cum Rex tui mentionem nullam fecerit?'; ille autem Regis hereditatem spe devorarat. 'Domum' inquit 'emisti.' 'Putes' inquam 'dicere: Iudices emisti.' 'Iuranti' inquit 'tibi non crediderunt.' 'Mihi vero' inquam 'XXV iudices crediderunt, XXXI, quoniam nummos ante acceperunt, tibi nihil crediderunt.' Magnis clamoribus adflictus conticuit et concidit.

Noster autem status est hic. Apud bonos iidem sumus **11** quos reliquisti, apud sordem urbis et faecem multo melius est nunc quam reliquisti. Nam et illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse; missus est sanguis invidiae sine dolore atque etiam hoc magis quod omnes illi fautores illius flagiti rem manifestam illam redemptam esse a iudicibus confitentur. Accedit illud, quod illa contionalis

9 Salsum *Man.* 10 hoc *C codices Lambini Bosique*: huic ΣΔ in operto dicas Σ: dicas in operto Δ 12 *ante* patrono *add.* quid *Tyrrell* 13 Marianas *Rom. Schmidt*: marinas *codd.*: Marinas (*sc. Marianas cf. Caesarinus*) *Lehmann, vix recte* 17 inquam *EPs*: quam *MNHO* 18 'Mihi . . . iudices crediderunt' *om.* M^1 23 meliust *Reid*: melius *codd.* 24 quam cum *Bücheler, sed cf. ep.* II. 3 *fin.* 27 illum redemptum *Bücheler, sed confert Lehmann Verr.* iii. 130

hirudo aerari, misera ac ieiuna plebecula, me ab hoc Magno unice diligi putat, et hercule multa et iucunda consuetudine coniuncti inter nos sumus usque eo ut nostri isti comissatores coniurationis barbatuli iuvenes illum in sermonibus 'Cn. Ciceronem' appellent. Itaque et ludis et gladiatoribus mirandas ἐπισημασίας sine ulla pastoricia fistula auferebamus.

12 Nunc est exspectatio comitiorum; in quae omnibus invitis trudit noster Magnus Auli filium atque in eo neque auctoritate neque gratia pugnat sed quibus Philippus omnia castella expugnari posse dicebat, in quae modo asellus onustus auro posset ascendere. Consul autem ille deterioris histrionis similis suscepisse negotium dicitur et domi divisores habere; quod ego non credo. Sed senatus consulta duo iam facta sunt odiosa, quod in consulem facta putantur, Catone et Domitio postulante, unum, ut apud magistratus inquiri liceret, alterum, cuius domi divisores habitarent, ad-
13 versus rem publicam. Lurco autem tribunus pl., qui magistratum †insimul cum lege alia† iniit, solutus est et Aelia et Fufia ut legem de ambitu ferret, quam ille bono auspicio claudus homo promulgavit. Ita comitia in a. d. VI Kal. Sext. dilata sunt. Novi est in lege hoc, ut qui nummos in tribu pronuntiarit, si non dederit, impune sit, sin dederit, ut quoad vivat singulis tribulibus HS CIↃ CIↃ CIↃ debeat. Dixi hanc legem P. Clodium iam ante servasse; pronuntiare enim solitum esse et non dare. Sed heus tu! videsne con-

4 iuvenes *Ascensius* (*ed.* 1): tuens *codd.* 5 ludis et *vett.*: ludet si *codd.* 8 *post* exspectatio *add.* in *MH unde* ingens *Goveanus, alii*: *om.* in *ceteri codd. edd.* quae *Corradus*: qua *codd.* 12 deterior *Sternkopf, fort. recte*: δευτερεύοντος *Maur. Seyffert*: Doterionis *Bosius* 17 domi *Man.*: modi *codd.* 19 insimul cum *M*[1]: simul cum *ceteri codd.*: insimulatum *Munro*: insimulatus *Reid*: in simultate cum *Sternkopf* Aelia *O*[2]*M*[2]: alia *codd*: Acilia *Deiter* (*cum* insimulatus) *sc. lege Acilia Calpurnia de ambitu a. u. c. 687 (67) lata* 23 tribu *codd.*: tribus *I vulg.*: tribubus *Wesenberg*

sulatum illum nostrum, quem Curio antea ἀποθέωσιν vocabat, si hic factus erit, fabam mimum futurum? Qua re, ut opinor, φιλοσοφητέον, id quod tu facis, et istos consulatus non flocci facteon.

Quod ad me scribis te in Asiam statuisse non ire, equidem 14 mallem ut ires, ac vereor ne quid in ista re minus commode fiat; sed tamen non possum reprehendere consilium tuum, praesertim cum egomet in provinciam non sim profectus.

Epigrammatis tuis quae in Amaltheo posuisti contenti 15 erimus, praesertim cum et Thyillus nos reliquerit et Archias nihil de me scripserit. Ac vereor ne, Lucullis quoniam Graecum poema condidit, nunc ad Caecilianam fabulam spectet. Antonio tuo nomine gratias egi eamque epistulam 16 Mallio dedi. Ad te ideo antea rarius scripsi quod non habebam idoneum cui darem, nec satis sciebam quo darem. Valde te venditavi. Cincius si quid ad me tui negoti detu- 17 lerit, suscipiam; sed nunc magis in suo est occupatus; in quo ego ei non desum. Tu si uno in loco es futurus, crebras a nobis litteras exspecta; sed pluris etiam ipse mittito. Velim ad me scribas cuius modi sit Ἀμαλθεῖον tuum, 18 quo ornatu, qua τοποθεσίᾳ, et quae poemata quasque historias de Ἀμαλθείᾳ habes ad me mittas. Libet mihi facere in Arpinati. Ego tibi aliquid de meis scriptis mittam. Nihil erat absoluti.

2 fabam mimum *Z*[1] *codices Bosi ENO*[2]: fabam minimum *M* (in *punctis notatum*): fabam nummum (*vel* numum) *codd. alii*: Fabam *vel* Famam (*cf. Senec. Lud.* 9) mimum *Orelli*: fama mimum *Otto* (*'Die Sprichwörter der Römer' p.* 223): fabulam [mimum] *coni. Tyrrell* (*tum legendum est* futuram): fabae hilum *Hofmann*: fabae midam *Brooks coll. Gronovio ad Plaut. Aul.* v. 1. 10 (818): fatuum mimum *Schmidt*: Laberi mimum *coni. Reid* 9 quae *M*[2]*s*: qui *ceteri codd.* 10 et Archias . . . scripserit *om. M*[1] 15 quo *Vrsinus*: quod, quid, quoi (*ita M*), cui *codd.* 16 Valde *O*[2] *vulg.*: vale *codd.*: Valerio (*sc. Messallae consuli*) *Schmidt* 19 exspecta: sed *Madvig*: exspecta ast *codd. sed* ast *apud Cic. valde dubium est, cf. Reid in 'Classical Review'* xiii. (1899) 311: exspectato *Muretus*

XVII *Scr. Romae Non. Dec. a. 693 (61).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Magna mihi varietas voluntatis et dissimilitudo opinionis ac iudici Quinti fratris mei demonstrata est ex litteris tuis in quibus ad me epistularum illius exempla misisti. Qua ex re et molestia sum tanta adfectus, quantam mihi meus amor summus erga utrumque vestrum adferre debuit, et admiratione quidnam accidisset quod adferret Quinto fratri meo aut offensionem tam gravem aut commutationem tantam voluntatis. Atque illud a me iam ante intellegebatur, quod te quoque ipsum discedentem a nobis suspicari videbam, subesse nescio quid opinionis incommodae sauciumque esse eius animum et insedisse quasdam odiosas suspiciones. Quibus ego mederi cum cuperem antea saepe et vehementius etiam post sortitionem provinciae, nec tantum intellegebam ei esse offensionis quantum litterae tuae declararant,
2 nec tantum proficiebam quantum volebam. Sed tamen hoc me ipse consolabar quod non dubitabam quin te ille aut Dyrrachi aut in istis locis uspiam visurus esset; quod cum accidisset, confidebam ac mihi persuaseram fore ut omnia placarentur inter vos non modo sermone ac disputatione sed conspectu ipso congressuque vestro. Nam quanta sit in Quinto fratre meo comitas, quanta iucunditas, quam mollis animus et ad accipiendam et ad deponendam offensionem, nihil attinet me ad te qui ea nosti scribere. Sed accidit perincommode quod eum nusquam vidisti. Valuit enim plus quod erat illi non nullorum artificiis inculcatum quam aut officium aut necessitudo aut amor vester ille pri-
3 stinus, qui plurimum valere debuit. Atque huius incommodi culpa ubi resideat facilius possum existimare quam scribere;

14 *ante* antea *add.* et *I* 16 declarant *EI*: declararunt *Wesenberg* 24 *prius* et Σ: *om.* Δ

vereor enim ne dum defendam meos non parcam tuis. Nam sic intellego ut nihil a domesticis vulneris factum sit, illud quidem quod erat eos certe sanare potuisse. Sed huiusce rei totius vitium, quod aliquanto etiam latius patet quam videtur, praesenti tibi commodius exponam. De iis 4 litteris quas ad te Thessalonica misit et de sermonibus quos ab illo et Romae apud amicos tuos et in itinere habitos putas, ecquid tantum causae sit ignoro, sed omnis in tua posita est humanitate mihi spes huius levandae molestiae. Nam si ita statueris, et inritabilis animos esse optimorum saepe hominum et eosdem placabilis et esse hanc agilitatem, ut ita dicam, mollitiamque naturae plerumque bonitatis et, id quod caput est, nobis inter nos nostra sive incommoda sive vitia sive iniurias esse tolerandas, facile haec, quem ad modum spero, mitigabuntur; quod ego ut facias te oro. Nam ad me qui te unice diligo maxime pertinet neminem esse meorum qui aut te non amet aut abs te non ametur.

Illa pars epistulae tuae minime fuit necessaria in qua exponis 5 quas facultates aut provincialium aut urbanorum commodorum et aliis temporibus et me ipso consule praetermiseris. Mihi enim perspecta est et ingenuitas et magnitudo animi tui; neque ego inter me atque te quicquam interesse umquam duxi praeter voluntatem institutae vitae, quod me ambitio quaedam ad honorum studium, te autem alia minime reprehendenda ratio ad honestum otium duxit. Vera quidem laude probitatis, diligentiae, religionis neque me tibi neque quemquam antepono, amoris vero erga me, cum a fraterno amore domesticoque discessi, tibi primas defero. Vidi enim, vidi penitusque perspexi in meis variis temporibus 6 et sollicitudines et laetitias tuas. Fuit mihi saepe et laudis nostrae gratulatio tua iucunda et timoris consolatio

22 et Σ: *om.* Δ ingenuitas Σ*M* (*marg.*) *C*: integritas *M* 29 amore *secl. Ernesti*

grata. Quin mihi nunc te absente non solum consilium quo tu excellis, sed etiam sermonis communicatio quae mihi suavissima tecum solet esse, maxime deest—quid dicam? in publicane re, quo in genere mihi neglegenti esse non licet, an in forensi labore, quem antea propter ambitionem sustinebam, nunc ut dignitatem tueri gratia possim, an *in* ipsis domesticis negotiis, in quibus ego cum antea tum vero post discessum fratris te sermonesque nostros desidero? Postremo non labor meus, non requies, non negotium, non otium, non forenses res, non domesticae, *non publicae*, non privatae carere diutius tuo suavissimo atque amantissimo consilio ac sermone possunt.

7 Atque harum rerum commemorationem verecundia saepe impedivit utriusque nostrum; nunc autem ea fuit necessaria propter eam partem epistulae tuae, per quam te ac mores tuos mihi purgatos ac probatos esse voluisti. Atque in ista incommoditate alienati illius animi et offensi illud inest tamen commodi, quod et mihi et ceteris amicis tuis nota fuit et abs te aliquanto ante testificata tua voluntas omittendae provinciae, ut quod una non estis non dissensione ac discidio vestro sed voluntate ac iudicio tuo factum esse videatur. Qua re et illa quae violata expiabuntur, et haec nostra quae sunt sanctissime conservata suam religionem obtinebunt.

8 Nos hic in re publica infirma misera commutabilique versamur. Credo enim te audisse nostros equites paene a senatu esse diiunctos; qui primum illud valde graviter tulerunt, promulgatum ex senatus consulto fuisse ut de eis qui ob iudicandum accepissent quaereretur. Qua in re decernenda cum ego casu non adfuissem sensissemque id equestrem ordinem ferre moleste neque aperte dicere, ob-

4 publicane *Z*: publica Σ*M*, *fort. recte* 7 in *add. vett.* 11 non publicae *add. vett.* 19 aliquanto *C*: aliquando *M* ante *CHN*: *om. ceteri codd.* 29 *ante* accepissent *add.* pecuniam *I*

iurgavi senatum, ut mihi visus sum, summa cum auctoritate et in causa non verecunda admodum gravis et copiosus fui. Ecce aliae deliciae equitum vix ferendae! quas ego non 9
solum tuli sed etiam ornavi. Asiam qui de censoribus conduxerunt questi sunt in senatu se cupiditate prolapsos nimium magno conduxisse, ut induceretur locatio postulaverunt. Ego princeps in adiutoribus atque adeo secundus; nam ut illi auderent hoc postulare Crassus eos impulit. Invidiosa res, turpis postulatio et confessio temeritatis. Summum erat periculum ne, si nihil impetrassent, plane alienarentur a senatu. Huic quoque rei subventum est maxime a nobis perfectumque ut frequentissimo senatu et liberalissimo uterentur, multaque a me de ordinum dignitate et concordia dicta sunt Kal. Decembr. et postridie. Neque adhuc res confecta est, sed voluntas senatus perspecta; unus enim contra dixerat Metellus consul designatus, atque erat dicturus, ad quem propter diei brevitatem perventum non est, heros ille noster Cato. Sic ego conservans ratio- 10
nem institutionemque nostram tueor, ut possum, illam a me conglutinatam concordiam. Sed tamen quoniam ista sunt tam infirma, munitur quaedam nobis ad retinendas opes nostras tuta, ut spero, via; quam tibi litteris satis explicare non possum, significatione parva ostendam tamen. Vtor Pompeio familiarissime. Video quid dicas. Cavebo quae sunt cavenda, ac scribam alias ad te de meis consiliis capessendae rei publicae plura.

Lucceium scito consulatum habere in animo statim pe- 11
tere. Duo enim soli dicuntur petituri; Caesar cum eo coire per Arrium cogitat et Bibulus cum hoc se putat per C. Piso-

4 Asiam *Ant.*: Asiani *M* 5 conduxerant *Bosius* 10 *ante* summum *add.* Sed *Kayser* 13 liberalissimo *C*: libentissimo *M* 16, 17 atque erat *coni. Boot*: qui erat *codd.*: quin erat *Bosius*: eratque *Bitschofsky*: cum erat *Klotz* 27 consulatum *secl. Cobet* 28 *sqq.* (cum . . . cogitat) *et* (cum . . . coniungi) *in parenthesim includit Lehmann, commate post* petituri *posito*

nem posse coniungi. Rides? Non sunt haec ridicula, mihi crede. Quid aliud scribam ad te, quid? Multa sunt, sed in aliud tempus. †exspectare velis, cures ut sciam. Iam illud modeste rogo, quod maxime cupio, ut quam primum venias. Nonis Decembribus.

XVIII *Scr. xi Kal. Febr. a. 694 (60).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Nihil mihi nunc scito tam deesse quam hominem eum quocum omnia quae me cura aliqua adficiunt uno communicem, qui me amet, qui sapiat, quicum ego cum loquar, nihil fingam, nihil dissimulem, nihil obtegam. Abest enim frater ἀφελέστατος et amantissimus. †Metellus† non homo sed

'litus atque áer et sólitudó mera.'

Tu autem qui saepissime curam et angorem animi mei sermone et consilio levasti tuo, qui mihi et in publica re socius et in privatis omnibus conscius et omnium meorum sermonum et consiliorum particeps esse soles, ubinam es? Ita sum ab omnibus destitutus ut tantum requietis habeam quantum cum uxore et filiola et mellito Cicerone consumitur. Nam illae ambitiosae nostrae fucosaeque amicitiae sunt in quodam splendore forensi, fructum domesticum non habent. Itaque cum bene completa domus est tempore matutino, cum ad forum stipati gregibus amicorum descendimus, reperire ex magna turba neminem possumus quocum

3 *post* tempus *recte interpunxerunt edd. audientes* differo *cf. Q. Fr.* ii. 13. 3: sed si in aliud tempus exspectare *Corradus* *ante* exspectare *supplendum* Tu fac ut quando nos te *vel simile quid putat Wesenberg*: Quo nos te tempore *supplet Schmidt* 4 moleste *I Baiter* 9 uno *Müller*: una *codd. Vahlen coll. Sest.* 109: [una] *Ernesti* 10 cum *Orelli*: ēto et *in rasura M*: ex animo *Koch*: ita (*cum* ut *post* loquar) *Klotz*: intime *coni. Reid* 12 mei. Tullius *Madvig cf.* viii. 11 B *fin.*: mei ille *Sternkopf, Pompeium intellegens*: mei: ellus *Schmidt*: *certe* Metellus *tolerari nequit* 14 aer et] aeres *Sternkopf ut creticus versus recte procedat* 25 reperire] *hinc usque ad* et talis (19. 11) *deficit M*

aut iocari libere aut suspirare familiariter possimus. Qua re te exspectamus, te desideramus, te iam etiam arcessimus. Multa sunt enim quae me sollicitant anguntque; quae mihi videor auris nactus tuas unius ambulationis sermone exhaurire posse.

2 Ac domesticarum quidem sollicitudinum aculeos omnis et scrupulos occultabo neque ego huic epistulae atque ignoto tabellario committam. Atque hi (nolo enim te permoveri) non sunt permolesti, sed tamen insident et urgent et nullius amantis consilio aut sermone requiescunt; in re publica vero, quamquam animus est praesens, tamen †voluntas etiam atque etiam ipsa medicina efficit†. Nam ut ea breviter quae post tuum discessum acta sunt conligam, iam exclames necesse est res Romanas diutius stare non posse. Etenim post profectionem tuam primus, ut opinor, introitus fuit in causam fabulae Clodianae, in qua ego nactus, ut mihi videbar, locum resecandae libidinis et coercendae iuventutis vehemens fui et omnis profudi viris animi atque ingeni mei non odio adductus alicuius sed spe corrigendae et sanandae civitatis. 3 Adflicta res publica est empto constupratoque iudicio. Vide quae sint postea consecuta. Consul est impositus is nobis quem nemo praeter nos philosophos aspicere sine suspiritu posset. Quantum hoc vulnus! facto senatus consulto de ambitu, de iudiciis nulla lex perlata, exagitatus senatus, alienati equites Romani. Sic ille annus duo firmamenta rei publicae per me unum constituta evertit; nam et senatus auctoritatem abiecit et ordinum concordiam diiunxit. Instat hic nunc ille annus egregius. Eius initium eius modi fuit ut anniversaria sacra Iuventatis non committerentur; nam M. Luculli uxorem

8 Atqui *Baiter* 11, 12 voluntas . . . ipsa me deficit *Vict.*: vulnus . . . ipsa medicina efficit *Sternkopf Leo* 18 fui] flavi *Klotz tamquam* '*ex cod. Crat.*' 19, 20 spe non corrigendae sed sanandae Z^l *Rom I* 23 suspirio *vett.* possit *coni. Müller* 26 ille *secl. Baiter*

Memmius suis sacris initiavit; Menelaus aegre id passus divortium fecit. Quamquam ille pastor Idaeus Menelaum solum contempserat, hic noster Paris tam Menelaum quam
4 Agamemnonem liberum non putavit. Est autem C. Herennius quidam tribunus pl., quem tu fortasse ne nosti quidem; tametsi potes nosse, tribulis enim tuus est et Sextus pater eius nummos vobis dividere solebat. Is ad plebem P. Clodium traducit idemque fert ut universus populus in campo Martio suffragium de re Clodi ferat. Hunc ego accepi in senatu, ut soleo, sed nihil est illo homine lentius.
5 Metellus est consul egregius et nos amat, sed imminuit auctoritatem suam quod habet dicis causa promulgatum illud idem de Clodio. Auli autem filius, o di immortales! quam ignavus ac sine animo miles! quam dignus qui Palicano,
6 sicut facit, os ad male audiendum cotidie praebeat! Agraria autem promulgata est a Flavio sane levis eadem fere quae fuit Plotia. Sed interea *πολιτικὸς ἀνὴρ οὐδ' ὄναρ* quisquam inveniri potest; qui poterat, familiaris noster (sic est enim; volo te hoc scire) Pompeius togulam illam pictam silentio tuetur suam. Crassus verbum nullum contra gratiam. Ceteros iam nosti; qui ita sunt stulti ut amissa re
7 publica piscinas suas fore salvas sperare videantur. Vnus est qui curet constantia magis et integritate quam, ut mihi videtur, consilio aut ingenio, Cato; qui miseros publicanos quos habuit amantissimos sui tertium iam mensem vexat neque iis a senatu responsum dari patitur. Ita nos cogimur reliquis de rebus nihil decernere ante quam publicanis responsum sit. Qua re etiam legationes reiectum iri puto.

8 Nunc vides quibus fluctibus iactemur, et si ex iis quae scripsimus tanta etiam a me non scripta perspicis, revise nos aliquando et, quamquam sunt haec fugienda quo te voco, tamen fac ut amorem nostrum tanti aestimes ut eo

16 *post* autem *add.* lex *Wesenberg*

vel cum his molestiis pervenire velis. Nam ne absens censeare curabo edicendum et proponendum locis omnibus; sub lustrum autem censeri germani negotiatoris est. Qua re cura ut te quam primum videamus. Vale. xi Kal. Febr. Q. Metello, L. Afranio coss.

XIX *Scr. Romae Id. Mart. a. 694 (60).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Non modo si mihi tantum esset oti quantum est tibi, verum etiam si tam brevis epistulas vellem mittere quam tu soles, facile te superarem et in scribendo multo essem crebrior quam tu. Sed ad summas atque incredibilis occupationes meas accedit quod nullam a me volo epistulam ad te absque argumento ac sententia pervenire. Et primum tibi, ut aequum est civi amanti patriam, quae sint in re publica exponam; deinde quoniam tibi amore nos proximi sumus, scribemus etiam de nobis ea quae scire te non nolle arbitramur.

2 Atque in re publica nunc quidem maxime Gallici belli versatur metus. Nam Haedui fratres nostri pugnam nuper malam pugnarunt et *Helvetii* sine dubio sunt in armis excursionesque in provinciam faciunt. Senatus decrevit ut consules duas Gallias sortirentur, dilectus haberetur, vacationes ne valerent, legati cum auctoritate mitterentur qui adirent Galliae civitates darentque operam ne eae se cum Helvetiis coniungerent. Legati sunt Q. Metellus Creticus et L. Flaccus et, τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον, Lentulus Clodiani

1 pervenire] perfrui *Bosius* 5 Q. Metello . . . coss *cf. ad.* 2. 1 9 vellem *Ernesti*: velim *codd.* quam *Man.*: quod *vel* quem *codd.* 10 facile *Man.*: facere *codd.* scribendo *Muretus*: scripto *codd.* 12 volo *Baiter*: solo *codd.*: *om. Klotz* 13 absque *Wölfflin Praun* (*'Archiv'* vi. *p.* 202) *del.* sino *ut glossemate*: sino (*vel* sine) absque *codd.*: sine aliquo *Lehmann*: sine *vulg. Lommatzsch, fort. recte* pervenire *C v. c.*: evenire Σs 14 sint Σ *Crat.*: sunt *cod. Poggianus* (*Med.* 49. 24) s 17 belli *om. cod. Poggianus* 18, 19 pugnam nuper malam *Boot*: pugnant pueri (*vel* puer) malam (*vel* in alam *vel* male) *codd.*: pugnam permalam *Madvig* 19 Helvetii *add. Ascensius*: *lacuna in N*: *om. codd.* 25 Clodiani *Sigonius*: Clodiae *codd.*

3 filius. Atque hoc loco illud non queo praeterire, quod
cum de consularibus mea prima sors exisset, una voce sena-
tus frequens retinendum me in urbe censuit. Hoc idem
post me Pompeio accidit, ut nos duo quasi pignora rei pu-
blicae retineri videremur. Quid enim ego aliorum in me
ἐπιφωνήματα exspectem cum haec domi nascantur?

4 Vrbanae autem res sic se habent. Agraria lex a Flavio
tribuno pl. vehementer agitabatur auctore Pompeio; quae
nihil populare habebat praeter auctorem. Ex hac ego lege
secunda contionis voluntate omnia illa tollebam quae ad
privatorum incommodum pertinebant, liberabam agrum
eum qui P. Mucio, L. Calpurnio consulibus publicus fuisset,
Sullanorum hominum possessiones confirmabam, Volater-
ranos et Arretinos, quorum agrum Sulla publicarat neque
diviserat, in sua possessione retinebam; unam rationem
non reiciebam, ut ager hac adventicia pecunia emeretur,
quae ex novis vectigalibus per quinquennium reciperetur.
Huic toti rationi agrariae senatus adversabatur suspicans
Pompeio novam quandam potentiam quaeri; Pompeius
vero ad voluntatem perferendae legis incubuerat. Ego
autem magna cum agrariorum gratia confirmabam omnium
privatorum possessiones; is enim est noster exercitus homi-
num, ut tute scis, locupletium; populo autem et Pompeio
(nam id quoque volebam) satis faciebam emptione, qua con-
stituta diligenter et sentinam urbis exhauriri et Italiae soli-
tudinem frequentari posse arbitrabar. Sed haec tota res
interpellata bello refrixerat. Metellus est consul sane
bonus et nos admodum diligit; ille alter nihil ita est ut
5 plane quid emerit nesciat. Haec sunt in re publica, nisi
etiam illud ad rem publicam putas pertinere, Herennium

6 nascantur *N*: innascantur *ceteri codd.*: mi nascantur *Müller* 11 liberabam *Man.*: -arem *cod. Poggianus*: -aram *codd.* 23 et *Ns*: *om. ceteri codd.* 28 nihil *vel* nil *codd.*: nihili *Wesenberg* 29 quid emerit *C*: quidem (*vel* quid) erit (*vel* est *vel* sit) *codd.*

quendam tribunum pl., tribulem tuum sane hominem nequam atque egentem, saepe iam de P. Clodio ad plebem traducendo agere coepisse. Huic frequenter interceditur. Haec sunt, ut opinor, in re publica.

Ego autem, ut semel Nonarum illarum Decembrium 6 iunctam invidia ac multorum inimicitiis eximiam quandam atque immortalem gloriam consecutus sum, non destiti eadem animi magnitudine in re publica versari et illam institutam ac susceptam dignitatem tueri, sed postea quam primum Clodi absolutione levitatem infirmitatemque iudiciorum perspexi, deinde vidi nostros publicanos facile a senatu diiungi, quamquam a me ipso non divellerentur, tum autem beatos homines, hos piscinarios dico amicos tuos, non obscure nobis invidere, putavi mihi maiores quasdam opes et firmiora praesidia esse quaerenda. Itaque 7 primum, eum qui nimium diu de rebus nostris tacuerat, Pompeium adduxi in eam voluntatem ut in senatu non semel sed saepe multisque verbis huius mihi salutem imperi atque orbis terrarum adiudicarit; quod non tam interfuit mea (neque enim illae res aut ita sunt obscurae ut testimonium, aut ita dubiae ut laudationem desiderent) quam rei publicae, quod erant quidam improbi qui contentionem fore aliquam mihi cum Pompeio ex rerum illarum dissensione arbitrarentur. Cum hoc ego me tanta familiaritate coniunxi ut uterque nostrum in sua ratione munitior et in re publica firmior hac coniunctione esse possit. Odia 8 autem illa libidinosae et delicatae iuventutis quae erant in me incitata sic mitigata sunt comitate quadam mea me unum ut omnes illi colant; nihil iam denique a me asperum in quemquam fit nec tamen quicquam populare ac dissolutum, sed ita temperata tota ratio est ut rei publicae constantiam

18 huius *Man.* : suis *codd.* 22-24 publicae ; quod . . . arbitrarentur, cum *ita interpunxit Wesenberg* 26 in re] res *Gronovius* 29 iam] enim *cod. Poggianus*

praestem, privatis meis rebus propter infirmitatem bonorum, iniquitatem malevolorum, odium in me improborum adhibeam quandam cautionem et diligentiam atque ita, tametsi his novis amicitiis implicati sumus, ut crebro mihi vafer ille Siculus insusurret Epicharmus cantilenam illam suam :

νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν.

Ac nostrae quidem rationis ac vitae quasi quandam formam, ut opinor, vides.

9 De tuo autem negotio saepe ad me scribis. Cui mederi nunc non possumus ; est enim illud senatus consultum summa pedariorum voluntate nullius nostrum auctoritate factum. Nam quod me esse ad scribendum vides, ex ipso senatus consulto intellegere potes aliam rem tum relatam, hoc autem de populis liberis sine causa additum. Et ita factum est a P. Servilio filio qui in postremis sententiam dixit, sed immutari hoc tempore non potest. Itaque conventus qui initio celebrabantur iam diu fieri desierunt. Tu si tuis blanditiis tamen a Sicyoniis nummulorum aliquid expresseris, velim me facias certiorem.

10 Commentarium consulatus mei Graece compositum misi ad te. In quo si quid erit quod homini Attico minus Graecum eruditumque videatur, non dicam quod tibi, ut opinor, Panhormi Lucullus de suis historiis dixerat, se quo facilius illas probaret Romani hominis esse idcirco barbara quaedam et σόλοικα dispersisse ; apud me si quid erit eius modi, me imprudente erit et invito. Latinum si perfecero, ad te mittam. Tertium poema exspectato, ne quod genus a me ipso laudis meae praetermittatur. Hic tu cave dicas : τίς πατέρ' αἰνήσει ; Si est enim apud homines quicquam quod

3 tametsi his *Boot* : tametsi eis *cod. Poggianus Hs* : tamen si eis *alii codd.* : tamen istis *Wesenberg* 14 sine causa *codd.* : senatus consulto *coni. Orelli* : in eam causam *Madvig* ita factum] infartum *Madvig* 17 si *om. cod. Poggianus Hs* 23 Panhormi] pari modo *cod. Add.* 6793 *in Museo Britannico* 25 σόλοικα *codices Malaspinae* : soloeca *L* (*marg.*) *EO²RP* : soleta *cod. Poggianus* : obsoleta *s vett.*

potius sit, laudetur, nos vituperemur qui non potius alia laudemus; quamquam non ἐγκωμιαστικὰ sunt haec sed ἱστορικὰ quae scribimus.

Quintus frater purgat se mihi per litteras et adfirmat 11
nihil a se cuiquam de te secus esse dictum. Verum haec nobis coram summa cura et diligentia sunt agenda; tu modo nos revise aliquando. Cossinius hic, cui dedi litteras, valde mihi bonus homo et non levis et amans tui visus est et talis qualem esse eum tuae mihi litterae nuntiarant. Idibus Martiis.

XX *Scr. Romae post iiii Id. Maias a. 694 (60).*

CICERO ATTICO SAL.

Cum *e* Pompeiano me Romam recepissem a. d. IIII Idus 1
Maias, Cincius noster eam mihi abs te epistulam reddidit quam tu Idibus Febr. dederas. Ei nunc epistulae litteris his respondebo. Ac primum tibi perspectum esse iudicium de te meum laetor, deinde te in iis rebus quae mihi asperius a nobis atque nostris et iniucundius actae videbantur moderatissimum fuisse vehementissime gaudeo idque neque amoris mediocris et ingeni summi ac sapientiae iudico. Qua de re cum ad me ita suaviter, diligenter, officiose, humaniter scripseris ut non modo te hortari amplius non debeam sed ne exspectare quidem abs te aut ab ullo homine tantum facilitatis ac mansuetudinis potuerim, nihil duco esse commodius quam de his rebus nihil iam amplius scribere. Cum erimus congressi, tum si quid res feret coram inter nos conferemus.

Quod ad me de re publica scribis, disputas tu quidem 2
et amanter et prudenter, et a meis consiliis ratio tua non abhorret; nam neque de statu nobis nostrae dignitatis est

1 sit *vulg.* : si *codd.* : *om. Tyrrell* 2 laudemus? *Müller* 13 e *add. vulg.* 22 *ante* humaniter *add.* et *M*

recedendum neque sine nostris copiis intra alterius praesidia veniendum, et is de quo scribis nihil habet amplum, nihil excelsum, nihil non summissum atque populare. Verum tamen fuit ratio mihi fortasse ad tranquillitatem meorum temporum non inutilis, sed me hercule rei publicae multo etiam utilior quam mihi civium improborum impetus in me reprimi, cum hominis amplissima fortuna, auctoritate, gratia fluctuantem sententiam confirmassem et a spe malorum ad mearum rerum laudem convertissem. Quod si cum aliqua levitate mihi faciendum fuisset, nullam rem tanti existimassem; sed tamen a me ita sunt acta omnia non ut ego illi adsentiens levior sed ut ille me probans gravior

3 videretur. Reliqua sic a me aguntur et agentur ut non committamus ut ea quae gessimus fortuito gessisse videamur. Meos bonos viros, illos quos significas, et eam quam mihi dicis obtigisse Σπάρταν non modo numquam deseram sed etiam, si ego ab illa deserar, tamen in mea pristina sententia permanebo. Illud tamen velim existimes, me hanc viam optimatem post Catuli mortem nec praesidio ullo nec comitatu tenere. Nam ut ait Rhinton, ut opinor,

οἱ μὲν παρ' οὐδέν εἰσι, τοῖς δ' οὐδὲν μέλει.

Mihi vero ut invideant piscinarii nostri aut scribam ad te alias aut in congressum nostrum reservabo. A curia autem nulla me res divellet, vel quod ita rectum est vel quod rebus meis maxime consentaneum vel quod a senatu quanti fiam minime me paenitet.

4 De Sicyoniis, ut ad te scripsi antea, non multum spei est in senatu; nemo est enim idem qui queratur. Qua re si id exspectas, longum est; alia via, si qua potes, pugna. Cum est actum, neque animadversum est ad quos perti-

5 sed] et *Boot* 6 civium *CEHOP*: cum *M* 11 existimassem *codd.*: aestimassem *Schmalz* tamen *om.* *M*[1] 20 Rhinton *vulg.*: Phinton *M*: Philton *Hilberg* (*sc. persona ex Philemonis* '*Thesauro*,' *cf. Philtonem apud Plauti* '*Trinummum*') 28 idem] iam *vulg.*

neret et raptim in eam sententiam pedarii cucurrerunt. Inducendi senatus consulti maturitas nondum est, quod neque sunt qui querantur et multi partim malevolentia, partim opinione aequitatis delectantur. Metellus tuus est 5
egregius consul; unum reprehendo quod otium nuntiari *e* Gallia non magno opere gaudet. Cupit, credo, triumphare. Hoc vellem mediocrius; cetera egregia. Auli filius vero ita se gerit ut eius consulatus non consulatus sit sed Magni nostri ὑπώπιον.

De meis scriptis misi ad te Graece perfectum consulatum 6
meum. Eum librum L. Cossinio dedi. Puto te Latinis meis delectari, huic autem Graeco Graecum invidere. Alii si scripserint, mittemus ad te; sed mihi crede, simul atque hoc nostrum legerunt, nescio quo pacto retardantur. Nunc 7
ut ad rem meam redeam, L. Papirius Paetus, vir bonus amatorque noster, mihi libros eos quos Ser. Claudius reliquit donavit. Cum mihi per legem Cinciam licere capere Cincius amicus tuus diceret, libenter dixi me accepturum si attulisset. Nunc si me amas, si te a me amari scis, enitere per amicos, clientis, hospites, libertos denique ac servos tuos ut scida ne qua depereat; nam et Graecis iis libris quos suspicor, et Latinis quos scio illum reliquisse, mihi vehementer opus est. Ego autem cotidie magis quod mihi de forensi labore temporis datur in iis studiis conquiesco. Per mihi, per inquam gratum feceris si in hoc tam diligens fueris quam soles in iis rebus quas me valde velle arbitraris, ipsiusque Paeti tibi negotia commendo, de quibus tibi ille agit maximas gratias, et ut iam invisas nos non solum rogo sed etiam suadeo.

6 e *add. Rom.* 10 perfectum] perscriptum *Lamb.* 24 labore *E* : *om. M*

LIBER SECVNDVS

AD ATTICVM

I *Scr. Romae m. Iun. a. 694 (60).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Kal. Iuniis eunti mihi Antium et gladiatores M. Metelli cupide relinquenti venit obviam tuus puer. Is mihi litteras abs te et commentarium consulatus mei Graece scriptum reddidit. In quo laetatus sum me aliquanto ante de isdem rebus Graece item scriptum librum L. Cossinio ad te perferendum dedisse; nam si ego tuum ante legissem, furatum me abs te esse diceres. Quamquam tua illa (legi enim libenter) horridula mihi atque incompta visa sunt, sed tamen erant ornata hoc ipso quod ornamenta neglexerant et, ut mulieres, ideo bene olere quia nihil olebant videbantur. Meus autem liber totum Isocrati myrothecium atque omnis eius discipulorum arculas ac non nihil etiam Aristotelia pigmenta consumpsit. Quem tu Corcyrae, ut mihi aliis litteris significas, strictim attigisti, post autem, ut arbitror, a Cossinio accepisti. Quem tibi ego non essem ausus
2 mittere nisi eum lente ac fastidiose probavissem. Quamquam ad me rescripsit iam Rhodo Posidonius se, nostrum illud ὑπόμνημα *cum* legeret, quod ego ad eum ut ornatius de isdem rebus scriberet miseram, non modo non excitatum esse ad scribendum sed etiam plane deterritum. Quid quaeris? conturbavi Graecam nationem. Ita vulgo qui

6 me Σ : *om.* Δ 19 rescripsit *M* : scripsit *C* 20 cum *add. vulg.* 22 deterritum *Lamb.* : perterritum *M*

instabant ut darem sibi quod ornarent iam exhibere mihi molestiam destiterunt. Tu, si tibi placuerit liber, curabis ut et Athenis sit et in ceteris oppidis Graeciae; videtur enim posse aliquid nostris rebus lucis adferre. Oratiunculas au- 3
tem et quas postulas et pluris etiam mittam, quoniam quidem ea quae nos scribimus adulescentulorum studiis excitati te etiam delectant. Fuit enim mihi commodum, quod in eis orationibus quae Philippicae nominantur enituerat civis ille tuus Demosthenes, et quod se ab hoc refractariolo iudiciali dicendi genere abiunxerat ut *σεμνότερός τις καὶ πολιτικώτερος* videretur, curare ut meae quoque essent orationes quae consulares nominarentur. Quarum una est in senatu Kal. Ianuariis, altera ad populum de lege agraria, tertia de Othone, quarta pro Rabirio, quinta de proscriptorum filiis, sexta cum provinciam in contione deposui, septima quom Catilinam emisi, octava quam habui ad populum postridie quam Catilina profugit, nona in contione quo die Allobroges indicarunt, decima in senatu Nonis Decembribus. Sunt praeterea duae breves, quasi *ἀποσπασμάτια* legis agrariae. Hoc totum *σῶμα* curabo ut habeas; et quoniam te cum scripta tum res meae delectant, isdem ex libris perspicies et quae gesserim et quae dixerim; aut ne poposcisses; ego enim tibi me non offerebam.

Quod quaeris quid sit quo te arcessam, ac simul impe- 4
ditum te negotiis esse significas neque recusas quin, non modo si opus sit sed etiam si velim, accurras, nihil sane est necesse, verum tamen videbare mihi tempora peregrinationis commodius posse discribere. Nimis abes diu, praesertim cum sis in propinquis locis, neque nos te fruimur et tu nobis cares. Ac nunc quidem otium est, sed, si paulo plus

4 Oratiunculas *usque ad* offerebam (*l.* 23) *suspecta Orellio*, Fuit (*l.* 7) *usque ad* offerebam *aliis* 9 Demosthenes *secl. Man.* 16 quom *Orelli* : quo *M* : qua *vulg.* 18 indicarunt *Man.* : invocarunt *M* : involgarunt *Bosius* : invocarem *Reid* 24 quo *M* : quod *vulg.* *Ant.* 28 discribere Z^l : describere *CM* (*ut vid.*)

furor Pulchelli progredi posset, valde ego te istim excitarem. Verum praeclare Metellus impedit et impediet. Quid quaeris? est consul φιλόπατρις et, ut semper iudicavi, natura
5 bonus. Ille autem non simulat sed plane tribunus pl. fieri cupit. Qua *de* re quom in senatu ageretur, fregi hominem et inconstantiam eius reprehendi qui Romae tribunatum pl. peteret cum in Sicilia hereditatem se petere dictitasset, neque magno opere dixi esse nobis laborandum, quod nihilo magis ei liciturum esset plebeio rem publicam perdere quam similibus eius me consule patriciis esset licitum. Iam cum se ille septimo die venisse a freto neque sibi obviam quemquam prodire potuisse et noctu se introisse dixisset in eoque se in contione iactasset, nihil ei novi dixi accidisse. 'Ex Sicilia septimo die Romam; ante tribus horis Roma Interamnam. Noctu introisti; idem ante. Non est itum obviam; ne tum quidem quom iri maxime debuit.' Quid quaeris? hominem petulantem modestum reddo non solum perpetua gravitate orationis sed etiam hoc genere dictorum. Itaque iam familiariter cum ipso cavillor ac iocor; quin etiam cum candidatum deduceremus, quaerit ex me num consuessem Siculis locum gladiatoribus dare. Negavi. 'At ego' inquit 'novus patronus instituam; sed soror, quae tantum habeat consularis loci, unum mihi solum pedem dat.' 'Noli' inquam 'de uno pede sororis queri; licet etiam alterum tollas.' Non consulare inquies dictum. Fateor; sed ego illam odi male consularem. 'Ea est enim seditiosa, ea cum viro bellum gerit' neque solum cum

5 de *add. vulg.* 7 hereditatem M^1: aedilitatem M^2 *cui tamen refragatur Frag.* 15 *Orationis in Clodium et Curionem, ut indicavit Reid*: heraedilitatem Z^b: Herae aedilitatem *Bosius*: Himerae (*vel* Hirro) aedilitatem *coni. Graevius* se petere dictitasset *vett.*: sepe hereditasset $M^1 Z^b$: sepe dictitasset M^2 13 accidisse. 'Ex . . . debuit' *Sternkopf* 14 ante *Lehmann*: a *M*: at *Lamb.*: *om. Baiter* 15 introisti *Sternkopf*: introisse *codd. vulg.* idem (*sc. fecisti*) *codd. Sternkopf*: item *vulg.* est *codd. Sternkopf*: esse *vulg.* 16 debuit *codd. Sternkopf*: debuerit *Orelli* 23 habet *Ernesti* 26, 27 'Ea . . . gerit' *versus iambicus si* est enim *omittuntur*

Metello sed etiam cum Fabio, quod eos †esse in hoc esset† moleste fert.

Quod de agraria lege quaeris, sane iam videtur refrixisse. **6** Quod me quodam modo molli bracchio de Pompei familiaritate obiurgas, nolim ita existimes, me mei praesidi causa cum illo coniunctum esse, sed ita res erat instituta ut, si inter nos esset aliqua forte dissensio, maximas in re publica discordias versari esset necesse. Quod a me ita praecautum atque provisum est non ut ego de optima illa mea ratione decederem sed ut ille esset melior et aliquid de populari levitate deponeret. Quem de meis rebus, in quas eum multi incitarant, multo scito gloriosius quam de suis praedicare; sibi enim bene gestae, mihi conservatae rei publicae dat testimonium. Hoc facere illum mihi quam prosit nescio; rei publicae certe prodest. Quid? si etiam Caesarem cuius nunc venti valde sunt secundi reddo meliorem, num tantum obsum rei publicae? Quin etiam si **7** mihi nemo invideret, si omnes, ut erat aequum, faverent, tamen non minus esset probanda medicina quae sanaret vitiosas partis rei publicae quam quae exsecaret. Nunc vero, quom equitatus ille quem ego in clivo Capitolino te signifero ac principe conlocaram senatum deseruerit, nostri autem principes digito se caelum putent attingere si mulli barbati in piscinis sint qui ad manum accedant, alia autem neglegant, nonne tibi satis prodesse videor si perficio ut nolint obesse qui possunt? Nam Catonem nostrum non **8** tu amas plus quam ego; sed tamen ille optimo animo utens et summa fide nocet interdum rei publicae; dicit enim tamquam in Platonis πολιτείᾳ, non tamquam in Romuli faece sententiam. Quid verius quam in iudicium venire qui ob rem iudicandam pecuniam acceperit? Censuit hoc

1 eos in hoc esse *Vict.*: eos mihi esse amicos *I*: eos inimicos esse *Bücheler*: eos esse innocentes *Madvig* 9 atque *Σs Crat.*: atque ita *M* praevisum *M*¹ 17 tandem *Schütz* 25 *post* satis *add.* reipublicae *Wesenberg* 29 Romulae *coni. Tyrrell*

Cato, adsensit senatus; equites curiae bellum, non mihi; nam ego dissensi. Quid impudentius publicanis renuntiantibus? fuit tamen retinendi ordinis causa facienda iactura. Restitit et pervicit Cato. Itaque nunc consule in carcere incluso, saepe item seditione commota, aspiravit nemo eorum quorum ego concursu itemque ii consules qui post me fuerunt rem publicam defendere solebant. 'Quid ergo? istos' inquies 'mercede conductos habebimus?' Quid faciemus, si aliter non possumus? an libertinis atque etiam servis serviamus? Sed, ut tu ais, ἅλις σπουδῆς.

9 Favonius meam tribum tulit honestius quam suam, Luccei perdidit. Accusavit Nasicam inhoneste ac modeste tamen; dixit ita ut Rhodi videretur molis potius quam Moloni operam dedisse. Mihi quod defendissem leviter suscensuit. Nunc tamen petit iterum rei publicae causa. Lucceius quid agat scribam ad te cum Caesarem videro, qui aderit
10 biduo. Quod Sicyonii te laedunt, Catoni et eius aemulatori attribuis Servilio. Quid? ea plaga nonne ad multos bonos viros pertinet? Sed si ita placuit, laudemus, deinde in dissensionibus soli relinquamur?

11 Amalthea mea te exspectat et indiget tui. Tusculanum et Pompeianum valde me delectant, nisi quod me, illum ipsum vindicem aeris alieni, aere non Corinthio sed hoc circumforaneo obruerunt. In Gallia speramus esse otium. Prognostica mea cum oratiunculis prope diem exspecta et tamen quid cogites de adventu tuo scribe ad nos. Nam mihi Pomponia nuntiari iussit te mense Quintili Romae fore. Id a tuis litteris quas ad me de censu tuo miseras discrepabat.

12 Paetus, ut antea ad te scripsi, omnis libros quos frater

12 honeste *Rinkes* moleste *Malaspina* tamen; dixit ita, ut *Madvig*: tamen dixit, ita ut *vulg.* 18 attribues *Wesenberg* Servilio? *malim* 19 si] st. *Boot, sed haec interiectio a Cicerone abiudicanda est* 20 discessionibus *Man.* 26 tandem *Starker* 28 censu $Z^{b}\Sigma$: accensu *vel* accessu Δ

suus reliquisset mihi donavit. Hoc illius munus in tua diligentia positum est. Si me amas, cura ut conserventur et ad me perferantur; hoc mihi nihil potest esse gratius. Et cum Graecos tum vero diligenter Latinos ut conserves velim. Tuum esse hoc munusculum putabo. Ad Octavium dedi litteras; cum ipso nihil eram locutus; neque enim ista tua negotia provincialia esse putabam neque te in tocullionibus habebam. Sed scripsi, ut debui, diligenter.

II *Scr. ad villam m. Dec., a. 694 (60).*

CICERO ATTICO SAL.

Cura, amabo te, Ciceronem nostrum. Ei nos συννοσεῖν 1
videmur. Πελληναίων in manibus tenebam et hercule ma- 2
gnum acervum Dicaearchi mihi ante pedes exstruxeram. O
magnum hominem et unde multo plura didiceris quam de
Procilio! Κορινθίων et Ἀθηναίων puto me Romae habere.
Mihi †credes lege hec doceo† mirabilis vir est. Ἡρώδης, si
homo esset, eum potius legeret quam unam litteram scri-
beret. Qui me epistula petivit, ad te, ut video, comminus
accessit. Coniurasse mallem quam restitisse coniurationi,
si illum mihi audiendum putassem. De lolio sanus non es; 3
de vino laudo.

Sed heus tu, ecquid vides Kalendas venire, Antonium non venire? iudices cogi? Nam ita ad me mittunt, Nigidium minari in contione se iudicem qui non adfuerit compellaturum. Velim tamen si quid est de Antoni adventu quod audieris scribas ad me et, quoniam huc non venis, cenes apud nos utique pridie Kal. Cave aliter facias. Cura ut valeas.

3 et ad me perferantur *om.* M^1 11 Ei (*vel* cui) nos συννοσεῖν *Muretus*: cinos Θειοι *codd.*: Ei nos συμπαθεῖν *Reid coll.* xii. 11 *fin.*: *om.* Ei nos *Wesenberg* 14 unde *C*: eo M^1: eodem M^2: *fort.* de eo 16 mihi crede. si leges haec, dices: mirabilis *coni. Boot*: mihi crede leges haec. Dicaearchus mirabilis *Duentzer*: mihi crede legens haec doceor: mirabilis *Reid*: *alii alia* 20 lolio *I. Corradus Reid coll. Plin. H. N.* xxii. 160: Lollio *codd.* 21 Vinio *Pius*

III *Scr. ad villam m. Dec. a. 694 (60).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Primum, ut opinor, *εὐαγγέλια*. Valerius absolutus est Hortensio defendente. Id iudicium Auli filio condonatum putabatur; et Epicratem suspicor, ut scribis, lascivum fuisse. Etenim mihi caligae eius et fasciae cretatae non placebant. Quid sit sciemus cum veneris.

2 Fenestrarum angustias quod reprehendis, scito te *Κύρου παιδείαν* reprehendere. Nam cum ego idem istuc dicerem, Cyrus aiebat viridariorum *διαφάσεις* latis luminibus non tam esse suavis; etenim *ἔστω ὄψις μὲν ἡ ᾱ, τὸ δὲ ὁρώμενον β̄, γ̄, ἀκτῖνες δὲ δ̄ καὶ ε̄*. Vides enim cetera. Nam si *κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις* videremus, valde laborarent *εἴδωλα* in angustiis. Nunc fit lepide illa *ἔκχυσις* radiorum. Cetera si reprehenderis, non feres tacitum, nisi si quid erit eius modi quod sine sumptu corrigi possit.

3 Venio nunc ad mensem Ianuarium et ad *ὑπόστασιν* nostram ac *πολιτείαν*, in qua *Σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον* sed tamen ad extremum, ut illi solebant, *τὴν ἀρέσκουσαν*. Est res sane magni consili; nam aut fortiter resistendum est legi agrariae, in quo est quaedam dimicatio sed plena laudis, aut quiescendum, quod est non dissimile atque ire in Solonium aut Antium, aut etiam adiuvandum, quod a me aiunt Caesarem sic exspectare ut non dubitet. Nam fuit apud me Cornelius, hunc dico Balbum, Caesaris familiarem. Is adfirmabat illum omnibus in rebus meo et Pompei consilio usurum daturumque operam ut cum Pompeio Crassum
4 coniungeret. Hic sunt haec, coniunctio mihi summa cum Pompeio, si placet, etiam cum Caesare, reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium. Sed me *κατακλεὶς* mea illa commovet quae est in libro tertio:

4 Auli filio *Tunstall*: Afilio, hatilio, Katilio *codd.* 5 Iphicratem *coni. Tyrrell* 12 enim] iam *Corradus*: *omittere vult Wesenberg* 31 *κατακλεὶς Turnebus*: *κατακρεσις M*

'Interea cursus, quos prima a parte iuventae
Quosque adeo consul virtute animoque petisti,
Hos retine atque auge famam laudesque bonorum.'

Haec mihi cum in eo libro in quo multa sunt scripta ἀριστοκρατικῶς Calliope ipsa praescripserit, non opinor esse dubitandum quin semper nobis videatur

εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Sed haec ambulationibus Compitaliciis reservemus. Tu pridie Compitalia memento. Balineum calfieri iubebo. Et Pomponiam Terentia rogat; matrem adiungemus. Θεοφράστου περὶ φιλοτιμίας adfer mihi de libris Quinti fratris.

IV *Scr. Anti medio circ. m. Aprili a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

Fecisti mihi pergratum quod Serapionis librum ad me 1
misisti; ex quo quidem ego, quod inter nos liceat dicere, millesimam partem vix intellego. Pro eo tibi praesentem pecuniam solvi imperavi, ne tu expensum muneribus ferres. At quoniam nummorum mentio facta est, amabo te, cura ut cum Titinio quoquo modo poteris transigas. Si in eo quod ostenderat non stat, mihi maxime placet ea quae male empta sunt reddi, si voluntate Pomponiae fieri poterit; si ne id quidem, nummi potius reddantur quam ullus sit scrupulus. Valde hoc velim ante quam proficiscare amanter, ut soles, diligenterque conficias.

Clodius ergo, ut ais, ad Tigranem! Velim †Sirpiae† con- 2
dicione; sed facile patior. Accommodatius enim nobis est ad liberam legationem tempus illud, cum et Quintus noster iam, ut speramus, in otio consederit et iste sacerdos Bonae deae cuius modi futurus sit scierimus. Interea quidem

18 At] Sed *Lamb.*: *fort.* Et *cf. Lehmann* 'Quaest.' 63   22 addantur *L* (*marg.*)   25 Sirpiae *C*: Syrpie *M*: turpiore *Reid, bene*: Scepsi *Gronovius*: Zopyri *Wesenberg*: scire qua *Sternkopf*   26 est] erit *Ernesti*   29 sit, scierimus *Orelli*: scius sit *codd.*: certius sit *Reid*

cum Musis nos delectabimus animo aequo, immo vero
etiam gaudenti ac libenti, neque mihi umquam veniet in
mentem Crasso invidere neque paenitere quod a me ipse
non desciverim.
3 De geographia dabo operam ut tibi satis faciam; sed
nihil certi polliceor. Magnum opus est, sed tamen, ut
iubes, curabo ut huius peregrinationis aliquod tibi opus ex-
4 stet. Tu quicquid indagaris de re publica et maxime quos
consules futuros putes facito ut sciam. Tametsi nimis sum
5 curiosus; statui enim nihil iam de re publica cogitare. Te-
rentiae saltum perspeximus. Quid quaeris? praeter quercum
Dodonaeam nihil desideramus quo minus Epirum ipsam
6 possidere videamur. Nos circiter Kal. aut in Formiano eri-
mus aut in Pompeiano. Tu, si in Formiano non erimus, si
nos amas, in Pompeianum venito. Id et nobis erit periucun-
7 dum et tibi non sane devium. De muro imperavi Philotimo
ne impediret quo minus id fieret quod tibi videretur. Tu
censeo tamen adhibeas Vettium. His temporibus tam dubia
vita optimi cuiusque magni aestimo unius aestatis fructum
palaestrae Palatinae, sed ita tamen ut nihil minus velim
quam Pomponiam et puerum versari in timore ruinae.

V *Scr. Anti medio m. Apr. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Cupio equidem et iam pridem cupio Alexandream reli-
quamque Aegyptum visere et simul ab hac hominum satie-
tate nostri discedere et cum aliquo desiderio reverti; sed
hoc tempore et his mittentibus

αἰδέομαι Τρῶας καὶ Τρῳάδας ἑλκεσιπέπλους.

Quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an me aliquo praemio de sententia esse deductum?

7 aliquod *om.* *M*[1] 9 fac cito *Mendelssohn* nimis Σ*s*: minus *M*

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει,

Cato ille noster qui mihi unus est pro centum milibus. Quid vero historiae de nobis ad annos DC praedicabunt? Quas quidem ego multo magis vereor quam eorum hominum qui hodie vivunt rumusculos. Sed, opinor, excipiamus et exspectemus. Si enim deferetur, erit quaedam nostra potestas et tum deliberabimus. Etiam hercule est in non accipiendo non nulla gloria. Qua re si quid Θεοφάνης tecum forte contulerit ne omnino repudiaris.

De istis rebus exspecto tuas litteras, quid Arrius narret, 2 quo animo se destitutum ferat, et qui consules parentur, utrum, ut populi sermo, Pompeius et Crassus an, ut mihi scribitur, cum Gabinio Servius Sulpicius, et num quae novae leges et num quid novi omnino, et quoniam Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur; quo quidem uno ego ab istis capi possum. Vide levitatem meam. Sed quid ego haec quae cupio deponere et toto animo atque omni cura φιλοσοφεῖν? Sic inquam in animo est; vellem ab initio, nunc vero, quoniam quae putavi esse praeclara expertus sum quam essent inania, cum omnibus Musis rationem habere cogito. Tu tamen de Curtio ad me rescribe certius, 3 et nunc quis in eius locum paretur, et quid de P. Clodio fiat, et omnia, quem ad modum polliceris, ἐπὶ σχολῆς scribe, et quo die Roma te exiturum putes velim ad me scribas, ut certiorem te faciam quibus in locis futurus sim, epistulamque statim des de iis rebus de quibus ad te scripsi. Valde enim exspecto tuas litteras.

3 praedicabunt *L* (*marg.*): -arant *vel* -arunt (*superscr.* -arint) *M* 11 quo et quo, *vel mox* ecqui consules *Tyrrell* parentur *M* (*marg.*): pareant M^1 16 Vide levitatem *Muretus*: videte vitam *Z*: videte civitatem *M*, *quod defendit Reid tamquam ad Ciceronis opus* '*De Republica*' *referens* 21 Curio *coni. Pretor coll.* 17. 2 22 nunc *M*: num *vulg.* 23 fiat, et *vulg.*: fr̅e *M*: fratre *Rom.*: et fratre et (*sc. Metello Celere, cf. Harusp. Resp.* 45, *Cael.* 60) *Tyrrell*, *fort. recte*

VI *Scr. Anti medio m. Apr. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Quod tibi superioribus litteris promiseram, fore ut opus exstaret huius peregrinationis, nihil iam magno opere confirmo; sic enim sum complexus otium ut ab eo divelli non queam. Itaque aut libris me delecto, quorum habeo Anti festivam copiam, aut fluctus numero (nam ad lacertas captandas tempestates non sunt idoneae); a scribendo prorsus abhorret animus. Etenim γεωγραφικὰ quae constitueram magnum opus est. Ita valde Eratosthenes, quem mihi proposueram, a Serapione et ab Hipparcho reprehenditur. Quid censes si Tyrannio accesserit? Et hercule sunt res difficiles ad explicandum et ὁμοειδεῖς nec tam possunt ἀνθηρογραφεῖσθαι quam videbantur et, quod caput est, mihi quaevis satis iusta causa cessandi est qui etiam dubitem an hic Anti considam et hoc tempus omne consumam, ubi quidem
2 ego mallem duumvirum quam Romae fuisse. Tu vero sapientior Buthroti domum parasti. Sed, mihi crede, proxima est illi municipio haec Antiatium civitas. Esse locum tam prope Romam ubi multi sint qui Vatinium numquam viderint, ubi nemo sit praeter me qui quemquam ex viginti viris vivum et salvum velit, ubi me interpellet nemo, diligant omnes! Hic, hic nimirum πολιτευτέον; nam istic non solum non licet sed etiam taedet. Itaque ἀνέκδοτα quae tibi uni legamus Theopompio genere aut etiam asperiore multo pangentur. Neque aliud iam quicquam πολιτεύομαι nisi odisse improbos et id ipsum nullo cum stomacho sed potius cum aliqua scribendi voluptate.

Sed ut ad rem, scripsi ad quaestores urbanos de Quinti fratris negotio. Vide quid narrent, ecquae spes sit denari an cistophoro Pompeiano iaceamus. Praeterea de muro

17 duumvirum *Ant.*: diu nimirum *M* fuisse] me fuisse *Bosius*: consul fuisse *coni. Müller*

statue quid faciendum sit. Aliud quid? Etiam. Quando te proficisci istinc putes fac ut sciam.

VII *Scr. Anti medio m. Apr. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

De geographia etiam atque etiam deliberabimus. Ora- 1
tiones autem a me duas postulas; quarum alteram non libebat mihi scribere †qui absciram†, alteram, ne laudarem eum quem non amabam. Sed id quoque videbimus. Denique aliquid exstabit, ne tibi plane cessasse videamur.

De Publio quae ad me scribis sane mihi iucunda sunt, 2
eaque etiam velim omnibus vestigiis indagata ad me adferas cum venies, et interea scribas si quid intelleges aut suspicabere, et maxime de legatione quid sit acturus. Equidem ante quam tuas legi litteras, †in† hominem ire cupiebam, non me hercule ut differrem cum eo vadimonium (nam mira sum alacritate ad litigandum), sed videbatur mihi, si quid esset in *eo* populare quod plebeius factus esset, id amissurus. 'Quid enim? ad plebem transisti ut Tigranem ires salutatum? Narra mihi, reges Armenii patricios resalutare non solent?' Quid quaeris? acueram *me* ad exagitandam hanc eius legationem. Quam si ille contemnit, et si, ut scribis, bilem id commovet et latoribus et auspicibus legis curiatae, spectaculum egregium. Hercule verum ut loquamur, sub- 3
contumeliose tractatur noster Publius, primum qui, cum domi Caesaris quondam unus vir fuerit, nunc ne in viginti quidem esse potuerit; deinde alia legatio dicta erat, alia data est. Illa opima ad exigendas pecunias Druso, ut opinor, Pisaurensi an epuloni Vatinio reservatur; haec

6 a *Crat.*: *om. M* 7 quia abscideram *vulg.*: quia obscura erat *Madvig*: quia a me descieram *coni. Tyrrell*: quia oscitaram *Gurlitt* 14 in *del. Lamb.*: istim *Graevius*: sane *Kayser*: in legationem *Müller* 17 eo *add. vulg.* 19 resalutare *CΣ*: salutare Δ 20 me *add. vulg.* 25 domi *C*: in domo *M*

ieiuna tabellari legatio datur ei cuius tribunatus ad istorum tempora reservatur. Incende hominem, amabo te, quod potes. Vna spes est salutis istorum inter istos dissensio; cuius ego quaedam initia sensi ex Curione. Iam vero Arrius consulatum sibi ereptum fremit; Megabocchus et haec sanguinaria iuventus inimicissima est. Accedat vero, accedat etiam ista rixa auguratus. Spero me praeclaras de istis rebus epistulas ad te saepe missurum.

4 Sed illud quid sit scire cupio, quod iacis obscure iam etiam ex ipsis quinque viris loqui quosdam. Quidnam id est? Si est enim aliquid, plus est boni quam putaram. Atque haec sic velim existimes non me abs te *κατὰ τὸ πρακτικὸν* quaerere, quod gestiat animus aliquid agere in re publica. Iam pridem gubernare me taedebat, etiam cum licebat; nunc vero cum cogar exire de navi non abiectis sed ereptis gubernaculis, cupio istorum naufragia ex terra intueri, cupio, ut ait tuus amicus Sophocles,

> *κἂν ὑπὸ στέγῃ*
> *πυκνῆς ἀκούειν ψακάδος εὑδούσῃ φρενί.*

5 De muro quid opus sit videbis. Castricianum mendum nos corrigemus, et tamen ad me Quintus HS ccIↃↃ IↃↃ scripserat, †non ad sororem tuam HS xxx. a.† Terentia tibi salutem dicit. Cicero tibi mandat ut Aristodemo idem de se respondeas quod de fratre suo, sororis tuae filio, respondisti. De Ἀμαλθείᾳ quod me admones non neglegemus. Cura ut valeas.

3 potes *codices Malaspinae*: potest *codd.* istos] ipsos *codex Ambr.* 16 6 sanguinaria] saginata *Francken*: sanguine saginata *coni. Reid. coll. Sest.* 78 10 quinque *codd.* (*cf. Mommsen 'Gromatici veteres'* ii. 224): viginti *Man.* 18 κἂν] *καὶ Stobaeus*: *κᾆθ' Meineke* 21 HS *Wesenberg*: di *M* 22 non] nunc *vel* non ut *Malaspina* xxx. a] xxx. at *M*: xxxiii *vel* xxxvi *Wesenberg*

VIII *Scr. Anti medio m. Apr. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

Epistulam cum a te avide exspectarem ad vesperum, ut 1
soleo, ecce tibi nuntius pueros venisse Roma! Voco, quaero ecquid litterarum. Negant. 'Quid ais?' inquam 'nihilne a Pomponio?' Perterriti voce et vultu confessi sunt se accepisse sed excidisse in via. Quid quaeris? permoleste tuli; nulla enim abs te per hos dies epistula inanis aliqua re utili et suavi venerat. Nunc si quid in ea epistula quam ante diem XVI Kal. Maias dedisti fuit historia dignum, scribe quam primum, ne ignoremus; sin nihil praeter iocationem, redde id ipsum.

Et scito Curionem adulescentem venisse ad me salutatum. Valde eius sermo de Publio cum tuis litteris congruebat; ipse vero mirandum in modum 'reges odisse superbos.' Peraeque narrabat incensam esse iuventutem neque ferre haec posse. Bene habemus nos, si in his spes est: opinor, aliud agamus. Ego me do historiae; quamquam licet me Saufeium putes esse. Nihil me est inertius.

Sed cognosce itinera nostra, ut statuas ubi nos visurus 2
sis. In Formianum volumus venire Parilibus; inde, quoniam putas praetermittendum nobis esse hoc tempore Cratera illum delicatum, Kal. Maiis de Formiano proficiscemur, ut Anti simus a. d. V Nonas Maias. Ludi enim Anti futuri sunt a IIII ad pr. Nonas Maias. Eos Tullia spectare vult. Inde cogito in Tusculanum, deinde Arpinum, Romam ad Kal. Iunias. Te aut in Formiano aut Anti aut in Tusculano cura ut videamus. Epistulam superiorem restitue nobis et appinge aliquid novi.

23 delicatum Z^l : delegatum M^1

IX *Scr. Anti medio m. Apr. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Subito cum mihi dixisset Caecilius quaestor puerum se Romam mittere, haec scripsi raptim, ut tuos *elicerem* mirificos cum Publio dialogos, cum eos de quibus scribis, tum illum quem abdis et ais longum esse quae ad ea responderis perscribere; illum vero qui nondum habitus est, quem illa βοῶπις, cum e Solonio redierit, ad te est relatura, sic velim putes, nihil hoc posse mihi esse iucundius. Si vero quae de me pacta sunt ea non servantur, in caelo sum, ut sciat hic noster Hierosolymarius traductor ad plebem quam bonam meis putissimis orationibus gratiam rettulerit. Quarum exspecta divinam παλινῳδίαν. Etenim quantum coniectura auguramur, si erit nebulo iste cum his dynastis in gratia, non modo de cynico consulari sed ne de istis quidem piscinarum Tritonibus poterit se iactare. Non enim poterimus ulla esse invidia spoliati opibus et illa senatoria potentia. Sin autem ab iis dissentiet, erit absurdum in nos invehi. Verum tamen invehatur. Festive, mihi crede, et minore sonitu quam putaram, orbis hic in re publica est conversus citius omnino quam potuit; †id culpa Catonis, sed rursus improbitate istorum qui auspicia, qui Aeliam legem, qui Iuniam et Liciniam, qui Caeciliam et Didiam neglexerunt, qui omnia remedia rei publicae effuderunt, qui regna qui praedia tetrarchis, qui immanis pecunias paucis dede-
2 runt. Video iam quo invidia transeat et ubi sit habitatura. Nihil me existimaris neque usu neque a Theophrasto didicisse, nisi brevi tempore desiderari nostra illa tempora

3 Subito] S.V.B.E. *Muretus* 4 elicerem *add. Rom.* 6 abdis *M* (*marg.*): addis *M* 12 putidissimis *Turnebus Reid* 17 in invidia *I Crat.*: *om.* in *M recte, cf. Att.* v. 14. 2, *Rep.* vi. 2 21 potuit] oportuit *Ernesti ex cod. quodam* idque *coni. Wesenberg* 22 rursus] eversus *Fr. Schmidt*: conversus *Vahlen* 25 qui] qui p. r. (=*populi Romani*) *Ernesti*: quasi *Klotz* 28 nisi *I*: si *M*

videris. Etenim si fuit invidiosa senatus potentia, cum ea non ad populum sed ad tris homines immoderatos redacta sit, quid iam censes fore? Proinde isti licet faciant quos volent consules, tribunos pl., denique etiam Vatini strumam sacerdoti διβάφῳ vestiant, videbis brevi tempore magnos non modo eos qui nihil titubarunt sed etiam illum ipsum qui peccavit Catonem. Nam nos quidem, si per istum tuum 3 sodalem Publium licebit, σοφιστεύειν cogitamus, si ille †cogitat tantum†, dumtaxat nos defendere, et, quod est proprium artis huius, ἐπαγγέλλομαι

ἄνδρ' ἀπαμύνεσθαι ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Patria propitia sit. Habet a nobis, etiam si non plus quam debitum est, plus certe quam postulatum est. Male vehi malo alio gubernante quam tam ingratis vectoribus bene gubernare. Sed haec coram commodius. 4

Nunc audi quod quaeris. Antium me ex Formiano recipere cogito a. d. v Nonas Maias; Antio volo Nonis Maiis proficisci in Tusculanum. Sed cum e Formiano rediero (ibi esse usque ad pr. K. Maias volo), faciam statim te certiorem. Terentia tibi salutem, καὶ Κικέρων ὁ μικρὸς ἀσπάζεται Τίτον τὸν Ἀθηναῖον.

X *Scr. ab Appi Foro xii K. Apr. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

Volo ames meam constantiam. Ludos Anti spectare non placet; est enim ὑποσόλοικον, quom velim vitare omnium deliciarum suspicionem, repente ἀναφαίνεσθαι non solum delicate sed etiam inepte peregrinantem. Qua re usque ad Nonas Maias te in Formiano exspectabo. Nunc fac ut

2 redacta *M*: tralata *C* 3 iam *Rom.*: etiam *M*[1]: nam *C* 8 Publium *del. Cobet* 9 contendere cogitat (*del.* tantum) *Wesenberg*: cogit, tum *Orelli*: male cogitat tantum *Reid*, *coll. Cat. Mai.* 18 12 *ante* patria *addend.* modo *coni. Reid* 16 audi ad id quod *F* 20 καὶ Κικέρων *Bosius*: ΚΑΙΚΕΡΩΝ *codd.*: Κικέρων *vulg.* 21 τὸν *add. Crat. Lamb.*: *om. M*

sciam quo die te visuri simus. Ab Appi Foro hora quarta. Dederam aliam paulo ante a Tribus Tabernis.

XI *Scr. in Formiano circ. vi K. Mai. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Narro tibi, plane relegatus mihi videor postea quam in Formiano sum. Dies enim nullus erat, Anti cum essem, quo die non melius scirem Romae quid ageretur quam ii qui erant Romae. Etenim litterae tuae non solum quid Romae sed etiam quid in re publica, neque solum quid fieret verum etiam quid futurum esset indicabant. Nunc nisi si quid ex praetereunte viatore exceptum est, scire nihil possumus. Qua re quamquam iam te ipsum exspecto, tamen isti puero quem ad me statim iussi recurrere da ponderosam aliquam epistulam plenam omnium non modo actorum sed etiam opinionum tuarum, ac diem quo Roma sis exitu-
2 rus cura ut sciam. Nos in Formiano esse volumus usque ad prid. Nonas Maias. Eo si ante eam diem non veneris, Romae te fortasse videbo; nam Arpinum quid ego te invitem?

Τρηχεῖ', ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος, οὔτ' ἄρ' ἔγωγε
ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι.

Haec igitur. Cura ut valeas.

XII *Scr. a Tribus Tabernis xiii K. Mai. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Negent illi Publium plebeium factum esse? Hoc vero regnum est et ferri nullo pacto potest. Emittat ad me Publius qui obsignent; iurabo Gnaeum nostrum, conlegam Balbi, Anti mihi narrasse *se* in auspicio fuisse.

15 diem *E*: die *M* 25 Negant *Wesenberg* factum a se esse *coni. Orelli* 26 est et ferri . . . potest Z^b: esse ferre . . . potes *M* 28 se *add. vulg.*

O suavis epistulas tuas uno tempore mihi datas duas! Quibus *εὐαγγέλια* quae reddam nescio; deberi quidem plane fateor. Sed vide *συγκύρημα*. Emerseram commodum ex 2
Antiati in Appiam ad Tris Tabernas ipsis Cerialibus, cum in me incurrit Roma veniens Curio meus. Ibidem ilico puer abs te cum epistulis. Ille ex me, nihilne audissem novi. Ego negare. 'Publius' inquit 'tribunatum pl. petit.' 'Quid ais?' 'Et inimicissimus quidem Caesaris, et ut omnia' inquit 'ista rescindat.' 'Quid Caesar?' inquam. 'Negat se quicquam de illius adoptione tulisse.' Deinde suum, Memmi, Metelli Nepotis exprompsit odium. Complexus iuvenem dimisi properans ad epistulas. Vbi sunt qui aiunt *ζώσης φωνῆς*? quanto magis vidi ex tuis litteris quam ex illius sermone quid ageretur, de ruminatione cotidiana, de cogitatione Publi, de lituis *βοώπιδος*, de signifero Athenione, de litteris missis ad Gnaeum, de Theophanis Memmique sermone; quantam porro mihi exspectationem dedisti convivi istius *ἀσελγοῦς*! Sum in curiositate *ὀξύπεινος*, sed tamen facile patior te id ad me *συμπόσιον* non scribere; praesentem audire malo.

Quod me ut scribam aliquid hortaris, crescit mihi quidem 3
materies, ut dicis, sed tota res etiam nunc fluctuat, *κατ' ὀπώρην τρύξ*. Quae si desederit, magis erunt liquata quae scribam. Quae si statim a me ferre non potueris, primus habebis tamen et aliquamdiu solus. Dicaearchum recte 4
amas; luculentus homo est et civis haud paulo melior quam isti nostri *ἀδικαίαρχοι*. Litteras scripsi hora decima Cerialibus statim ut tuas legeram, sed eas eram daturus, ut putaram, postridie ei qui mihi primus obviam venisset. Terentia delectata est tuis litteris; impertit tibi multam

11 Memmique *M unde* Memmi, Q. *Wesenberg* 23 *τρύξ Bosius*: ΤΡΑΧΥC *MC* desederit *cod. Helmstadtiensis*: decesserit *M* liquata *Orelli*: iudicata *codd.* 25 et *vett.*: id *M* 29 putabam *Wesenberg*

salutem, *καὶ Κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν Τίτον ἀσπάζεται.*

XIII *Scr. in Formiano m. Apr. circ. v K. Mai. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Facinus indignum! epistulam *αὐθωρεὶ* tibi a Tribus Tabernis rescriptam ad tuas suavissimas epistulas neminem reddidisse! At scito eum fasciculum, quo illam conieceram, domum eo ipso die latum esse quo ego dederam et ad me in Formianum relatum esse. Itaque tibi tuam epistulam iussi referri, ex qua intellegeres quam mihi tum illae gratae
2 fuissent. Romae quod scribis sileri, ita putabam; at hercule in agris non siletur, nec iam ipsi agri regnum vestrum ferre possunt. Si vero in hanc *Τηλέπυλον* veneris *Λαιστρυγονίην*, Formias dico, qui fremitus hominum! quam irati animi! quanto in odio noster amicus Magnus! cuius cognomen una cum Crassi Divitis cognomine consenescit. Credas mihi velim, neminem adhuc offendi qui haec tam lente quam ego fero ferret. Qua re, mihi crede, *φιλοσοφῶμεν*. Iuratus tibi possum dicere nihil esse tanti. Tu si litteras ad Sicyonios habes, advola in Formianum, unde nos pridie Nonas Maias cogitamus.

XIV *Scr. in Formiano circ. iv K. Mai. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Quantam tu mihi moves exspectationem de sermone Bibuli, quantam de colloquio *βοώπιδος*, quantam etiam de illo delicato convivio! Proinde ita fac venias *ut* ad sitientis auris. Quamquam nihil est iam quod magis timendum nobis putem quam ne ille noster Sampsiceramus, quom se omnium sermonibus sentiet vapulare et quom has actiones

20 litteras ad Sicyonios Σ*s*: ad Sic. litteras *M*   26 ita] cito *Pluygers*   ut ad *Vdalbinus*: quasi ad *Müller*   28 quom *Müller*: cum *vulg.*: quem *M*

εὐανατρέπτους videbit, ruere incipiat. Ego autem usque eo sum enervatus ut hoc otio quo nunc tabescimus malim ἐντυραννεῖσθαι quam cum optima spe dimicare.

De pangendo quod me crebro adhortaris, fieri nihil 2
potest. Basilicam habeo non villam frequentia Formianorum †ad quam partem basilicae tribum Aemiliam†. Sed omitto vulgus; post horam quartam molesti ceteri non sunt. C. Arrius proximus est vicinus, immo ille quidem iam contubernalis, qui etiam se idcirco Romam ire negat ut hic mecum totos dies philosophetur. Ecce ex altera parte Sebosus, ille Catuli familiaris. Quo me vertam? Statim me hercule Arpinum irem, ni te in Formiano commodissime exspectari viderem dumtaxat ad pr. Nonas Maias; vides enim quibus hominibus aures sint deditae meae. *O* occasionem mirificam, si qui nunc dum hi apud me sunt emere de me fundum Formianum velit! Et tamen illud probem: 'Magnum quid adgrediamur et multae cogitationis atque oti'? Sed tamen satis fiet a nobis neque parcetur labori.

XV *Scr. in Formiano circ. iii K. Mai. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

Vt scribis ita video non minus incerta in re publica quam 1
in epistula tua, sed tamen ista ipsa me varietas sermonum opinionumque delectat. Romae enim videor esse cum tuas litteras lego et, ut fit in tantis rebus, modo hoc modo illud audire. Illud tamen explicare non possum quidnam inveniri possit nullo recusante ad facultatem agrariam.
Bibuli autem ista magnitudo animi in comitiorum dilatione 2
quid habet nisi ipsius iudicium sine ulla correctione rei

6 at *vel* ad *codd.* parem *Bosius. Locum ita refingendum coni. Boot* atque imparem basilicam tribui Aemiliae: *Tyrrell* at quoi aequiparem basilicae tribum Aemiliam?: *Reid* at quam partem basilica tribus Aemiliae (*sc. capiet*); *alii alia* 14 O *add. Müller* 26 inveniri *Ascensius*: -ire *codd.*

publicae? Nimirum in Publio spes est. Fiat, fiat tribunus pl., si nihil aliud ut eo citius tu ex Epiro revertare; nam ut illo tu careas non video posse fieri, praesertim si mecum aliquid volet disputare. Sed id quidem non dubium est quin si quid erit eius modi sis advolaturus. Verum ut hoc non sit, tamen, sive ruet *sive* geret rem publicam, praeclarum spectaculum mihi propono, modo te consessore spectare liceat.

3 Cum haec maxime scriberem, ecce tibi Sebosus! Nondum plane ingemueram, 'salve' inquit Arrius. Hoc est Roma decedere! Quos ego homines effugi cum in hos incidi! Ego vero

'In montis patrios et ad incunabula nostra'

pergam. Denique si solus non potuero, cum rusticis potius quam cum his perurbanis, ita tamen ut, quoniam tu certi nihil scribis, in Formiano tibi praestoler usque ad III Nonas Maias.

4 Terentiae pergrata est adsiduitas tua et diligentia in controversia Mulviana. Nescit omnino te communem causam defendere eorum qui agros publicos possideant; sed tamen tu aliquid publicanis pendis, haec etiam id recusat. Ea tibi igitur et Κικέρων, ἀριστοκρατικώτατος παῖς, salutem dicunt.

XVI *Scr. in Formiano in. m. Maio a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Cenato mihi et iam dormitanti pridie K. Maias epistula est illa reddita in qua de agro Campano scribis. Quid quaeris? primo ita me pupugit ut somnum mihi ademerit, sed id cogitatione magis quam molestia; cogitanti autem haec fere succurrebant. Primum ex eo quod superioribus

6 sive geret *Reid*: -get *CZ*: sive eriget *Corradus*: sive reget *Müller*: *om.* ΣΔ (*lacuna sex litterarum in M*) 14 *post* solus *add.* esse *Reid*

litteris scripseras, ex familiari te illius audisse prolatum iri aliquid quod nemo improbaret, maius aliquid timueram. Hoc mihi eius modi non videbatur. Deinde ut me egomet consoler, omnis exspectatio largitionis agrariae in agrum Campanum videtur esse derivata, qui ager, ut dena iugera sint, non amplius homines quinque milia potest sustinere; reliqua omnis multitudo ab illis abalienetur necesse est. Praeterea si ulla res est quae bonorum animos quos iam video esse commotos vehementius possit incendere, haec certe est et eo magis quod portoriis Italiae sublatis, agro Campano diviso, quod vectigal superest domesticum praeter vicensimam? quae mihi videtur una contiuncula clamore pedisequorum nostrorum esse peritura. Gnaeus quidem **2**
noster iam plane quid cogitet nescio;

> φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
> ἀλλ᾽ ἀγρίαις φύσαισι φορβειᾶς ἄτερ·

qui quidem etiam istuc adduci potuerit. Nam adhuc haec *ἐσοφίζετο*, se leges Caesaris probare, actiones ipsum praestare debere; agrariam legem sibi placuisse, potuerit intercedi necne nihil ad se pertinere; de rege Alexandrino placuisse sibi aliquando confici; Bibulus de caelo tum servasset necne sibi quaerendum non fuisse; de publicanis voluisse illi ordini commodare; quid futurum fuerit si Bibulus tum in forum descendisset se divinare non potuisse. Nunc vero, Sampsicerame, quid dices? vectigal te nobis in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? Quid? hoc quem ad modum obtinebis? 'Oppressos vos' inquit 'tenebo exercitu Caesaris.' Non me hercule me tu quidem tam isto exercitu quam ingratis animis eorum hominum qui appellantur boni, qui mihi non modo praemiorum

3 egomet *C Lamb.*: ego *codd.* 6 homines *M*: hominum *M* (*marg.*) *vulg.*, *sed cf. Hellmuth 'Ueber die Sprache des Galba,' Würzburg programm* 1888, *p.* 14 17 adduci *I*: addici *codd. plerique*: adici *N*: adigi *Lehmann*

sed ne sermonum quidem umquam fructum ullum aut gratiam rettulerunt. 3 Quod si in eam me partem incitarem, profecto iam aliquam reperirem resistendi viam. Nunc prorsus hoc statui, ut, quoniam tanta controversia est Dicaearcho familiari tuo cum Theophrasto amico meo ut ille tuus *τὸν πρακτικὸν βίον* longe omnibus anteponat, hic autem *τὸν θεωρητικόν*, utrique a me mos gestus esse videatur. Puto enim me Dicaearcho adfatim satis fecisse; respicio nunc ad hanc familiam quae mihi non modo ut requiescam permittit, sed reprehendit quia non semper quierim. Qua re incumbamus, o noster Tite, ad illa praeclara studia et eo unde discedere non oportuit aliquando revertamur.

4 Quod de Quinti fratris epistula scribis, ad me quoque fuit *πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ—*. Quid dicam nescio; nam ita deplorat primis versibus mansionem suam ut quemvis movere possit, ita rursus remittit ut me roget ut annalis suos emendem et edam. Illud tamen quod scribis animadvertas velim de portorio circumvectionis; ait se de consili sententia rem ad senatum reiecisse. Nondum videlicet meas litteras legerat quibus ad eum re consulta et explorata perscripseram non deberi. Velim si qui Graeci iam Romam ex Asia de ea causa venerunt videas et, si tibi videbitur, iis demonstres quid ego de ea re sentiam. Si possum discedere, ne causa optima in senatu pereat, ego satis faciam publicanis; *εἰ δὲ μή* (vere tecum loquar), in hac re malo universae Asiae et negotiatoribus; nam eorum quoque vehementer interest. Hoc ego sentio valde nobis opus esse. Sed tu id videbis. Quaestores autem, quaeso, num etiam de cistophoro dubitant? Nam si aliud nihil erit, cum erimus omnia experti, ego ne illud quidem contemnam.

7 videatur *M*[2]: videbatur *codd.* 17 scribit *Crat.* 23 decidere *Madvig*: discutere *Orelli*: *ante* discedere *addend.* ita *coni. Wesenberg* 24 *ante* ne *add.* ut *Reid* 30 contemnam, quod extremum est. Te *vulg.*

Quod extremum est: Te in Arpinati videbimus et hospitio agresti accipiemus, quoniam maritimum hoc contempsisti.

XVII *Scr. in Formiano in. m. Mai. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

Prorsus ut scribis ita sentio, turbatur Sampsiceramus. **1** Nihil est quod non timendum sit; *ὁμολογουμένως τυραννίδα συσκευάζεται.* Quid enim ista repentina adfinitatis coniunctio, quid ager Campanus, quid effusio pecuniae significant? Quae si essent extrema tamen esset nimium mali, sed ea natura rei est ut haec extrema esse non possint. Quid enim? eos haec ipsa per se delectare possunt? Numquam huc venissent nisi ad alias res pestiferas aditus sibi compararent. Verum, ut scribis, haec in Arpinati a. d. VI circiter Idus Maias non deflebimus, ne et opera et oleum philologiae nostrae perierit; sed conferemus tranquillo animo. Di immortales neque tam me *εὐελπιστία* consolatur **2** ut antea quam *ἀδιαφορία*, qua nulla in re tam utor quam in hac civili et publica. Quin etiam quod est subinane in nobis et non *ἀφιλόδοξον* (bellum est enim sua vitia nosse), id adficitur quadam delectatione. Solebat enim me pungere ne Sampsicerami merita in patriam ad annos sescentos maiora viderentur quam nostra. Hac quidem cura certe iam vacuus sum; iacet enim ille sic ut †phocis† Curiana stare videatur. Sed haec coram. Tu tamen videris mihi **3** Romae fore ad nostrum adventum, quod sane facile patiar si tuo commodo fieri possit; sin ut scribis ita venies, velim ex Theophane expiscere quonam in me animo sit Arabarches. Quaeres scilicet *κατὰ τὸ κηδεμονικὸν* et ad me ab eo

5 turbatur *codd.*: turbat *Pius*: turbator *Iunius* 13 *ante* Verum *transposuit* Di immortales (*l.* 16) *Hervagius*: *ante* animo *Reid* 15 conferemus *vett.*: conferamus *M* 23 sum *C*: est *M* *πτῶσις Bosius*: *ῥῆσις Seeck* 27 expiscere *Vict.*: exspicere *C*: respicere *M* (*sed* re- *in rasura*) Alabarches *Z*, *cf.* *Brandis ap. Pauly-Wissowa* ii. 343 28 scilicet ut soles *κατὰ* Z^b

quasi ὑποθήκας adferes quem ad modum me geram. Aliquid ex eius sermone poterimus περὶ τῶν ὅλων suspicari.

XVIII *Scr. Romae m. Iun. aut in. Quint. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi aliquot epistulas tuas, ex quibus intellexi quam suspenso animo et sollicito scire averes quid esset novi. Tenemur undique neque iam quo minus serviamus recusamus, sed mortem et eiectionem quasi maiora timemus, quae multo sunt minora. Atque hic status qui *nunc est* una voce omnium gemitur neque verbo cuiusquam sublevatur. Σκοπὸς est, ut suspicor, illis qui tenent, nullam cuiquam largitionem relinquere. Vnus loquitur et palam adversatur adulescens Curio. Huic plausus maximi, consalutatio forensis perhonorifica, signa praeterea benevolentiae permulta a bonis impertiuntur. Fufium clamoribus et conviciis et sibilis consectantur. His ex rebus non spes, sed dolor est maior cum videas civitatis voluntatem solutam,
2 virtutem adligatam. Ac ne forte quaeras κατὰ λεπτὸν de singulis rebus, universa res eo est deducta spes ut nulla sit aliquando non modo privatos verum etiam magistratus liberos fore. Hac tamen in oppressione sermo in circulis dumtaxat et in conviviis est liberior quam fuit. Vincere incipit timorem dolor, sed ita ut omnia sint plenissima desperationis. Habet etiam Campana lex exsecrationem in contione candidatorum, si mentionem fecerint quo aliter ager possideatur atque ut ex legibus Iuliis. Non dubitant iurare ceteri; Laterensis existimatur laute fecisse quod tribunatum pl. petere destitit ne iuraret.

3 Sed de re publica non libet plura scribere. Displiceo

9 hic status qui nunc est *Wesenberg coll.* 19. 2 : *om.* nunc est *codd* : hic status quasi *Schiche* : hic est status qui *Boot. Locum ita refingit Reid* minora quam (*pro* atque) hic status qui 18 de singulis rebus *secl. Bentivolus* 24, 25 *codd. habent* in contione *post* exsecrationem *recte, ut videtur* : *transponenda esse ante* mentionem *suspicatur Boot, post* mentionem *Müller*

mihi nec sine summo scribo dolore. Me tueor ut oppressis omnibus non demisse, ut tantis rebus gestis parum fortiter. A Caesare valde liberaliter invitor in legationem illam, sibi ut sim legatus, atque etiam libera legatio voti causa datur. Sed haec et praesidi apud pudorem Pulchelli non habet satis et a fratris adventu me ablegat, illa et munitior est et non impedit quo minus adsim quom velim. Hanc ego teneo sed usurum me non puto, neque tamen scit quisquam. Non lubet fugere, aveo pugnare. Magna sunt hominum studia. Sed nihil adfirmo; tu hoc silebis.

De Statio manu misso et non nullis aliis rebus angor equi- 4
dem, sed iam prorsus occallui. Tu vellem ego vel cuperem adesses; nec mihi consilium nec consolatio deesset. Sed ita te para ut, si inclamaro, advoles.

XIX *Scr. Romae medio m. Quint. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

Multa me sollicitant et ex rei publicae tanto motu et ex 1
iis periculis quae mihi ipsi intenduntur et sescenta sunt; sed mihi nihil est molestius quam Statium manu missum:

'Néc meum imperium, ac mítto imperium, nón simultatém meam
Reveréri saltem!'

Nec quid faciam scio neque tantum est in re quantus est sermo. Ego autem ne irasci possum quidem iis quos valde amo; tantum doleo ac mirifice quidem. †Cetera in magnis rebus†. Minae Clodi contentionesque *quae* mihi proponuntur modice me tangunt; etenim vel subire eas videor mihi summa cum dignitate vel declinare nulla cum molestia

3 in leg. illam *secl. Schütz* 5 apud] ad *Reid* 7 ergo *coni. Orelli* 8 scit quisquam] scio quid sequar *coni. Orelli*: certi quicquam *coni. Boot* 12 vel *Müller*: -ve *codd.* 25 Cetera . . . rebus *sine cruce Müller*: cetera ἐν αἰνιγμοῖς *coni. Orelli*: cetera ut in magnis rebus, minae *Reid* 26 quae *add. vulg.*

posse. Dices fortasse: 'Dignitatis ἅλις tamquam δρυός, saluti, si me amas, consule.' Me miserum! cur non ades? nihil profecto te praeteriret. Ego fortasse τυφλώττω et 2 nimium τῷ καλῷ προσπέπονθα. Scito nihil umquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peraeque omnibus generibus, ordinibus, aetatibus offensum quam hunc statum qui nunc est, magis me hercule quam vellem non modo quam putarem. Populares isti iam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in caelo est nec qua re scio, sed ita laudatur quasi

'Vnus homo nobis cunctando restituit rem.'

Pompeius, nostri amores, quod mihi summo dolori est, ipse se adflixit. Neminem tenent voluntate; ne metu necesse sit iis uti vereor. Ego autem neque pugno cum illa causa propter illam amicitiam neque approbo, ne omnia 3 improbem quae antea gessi; utor via. Populi sensus maxime theatro et spectaculis perspectus est; nam gladiatoribus qua dominus qua advocati sibilis conscissi; ludis Apollinaribus Diphilus tragoedus in nostrum Pompeium petulanter invectus est:

'Nóstra miseriá tu es magnus—'

miliens coactus est dicere;

'Éandem virtutem ístam veniet témpus cum gravitér
gemes'

totius theatri clamore dixit itemque cetera. Nam et eius modi sunt ii versus uti in tempus ab inimico Pompei scripti esse videantur:

'Si neque leges neque mores cogunt—',

et cetera magno cum fremitu et clamore sunt dicta. Caesar cum venisset mortuo plausu, Curio filius est insecutus.

5 peraeque *C*: peraequi *Zl*: de reque *M*¹: de re quae *H*: denique *ENO²PM²s* 7 putaram *Aldus* 11 restituat *Lamb.* 12 amores *C*: amore *M* 13 tenet *Schütz* 16 media utor via *coni. Wesenberg* 24 gemas *codices Valeri Max.* vi. 2. 9 25 et *del. Lamb.*

Huic ita plausum est ut salva re publica Pompeio plaudi solebat. Tulit Caesar graviter. Litterae Capuam ad Pompeium volare dicebantur. Inimici erant equitibus qui Curioni stantes plauserant, hostes omnibus; Rosciae legi, etiam frumentariae minitabantur. Sane res erat perturbata. Equidem malueram quod erat susceptum ab illis silentio transiri, sed vereor ne non liceat. Non ferunt homines quod videtur esse tamen ferendum; sed est iam una vox omnium magis odio firmata quam praesidio.

Noster autem Publius mihi minitatur, inimicus est. Im- 4
pendet negotium, ad quod tu scilicet advolabis. Videor mihi nostrum illum consularem exercitum bonorum omnium, etiam sat bonorum habere firmissimum. Pompeius significat studium erga me non mediocre; idem adfirmat verbum de me illum non esse facturum; in quo non me ille fallit sed ipse fallitur. Cosconio mortuo sum in eius locum invitatus. Id erat vocari in locum mortui. Nihil me turpius apud homines fuisset neque vero ad istam ipsam ἀσφάλειαν quicquam alienius. Sunt enim illi apud bonos invidiosi, ego apud improbos meam retinuissem invidiam, alienam adsumpsissem. Caesar me sibi vult esse legatum. Hone- 5
stior declinatio haec periculi; sed ego hoc non repudio. Quid ergo est? pugnare malo. Nihil tamen certi. Iterum dico 'utinam adesses!' Sed tamen si erit necesse, arcessemus. Quid aliud? quid? Hoc opinor. Certi sumus perisse omnia; quid enim ἀκκιζόμεθα tam diu?

Sed haec scripsi properans et me hercule timide. Posthac ad te aut, si perfidelem habebo cui dem, scribam plane omnia aut, si obscure scribam, tu tamen intelleges. In iis epistulis me Laelium, te Furium faciam; cetera erunt ἐν αἰνιγμοῖς. Hic Caecilium colimus et observamus diligenter.

7 transiri *Man.*: -ire *M* 10 inimicus est *secl. Ernesti*: inimicius *coni. Boot* 13 sat *Reid coll. Landgraf ad Rosc. Am. p.* 299: satis *codd.* 14 studium *om.* M^1 17 mi *Ernesti* 24 *ante* arcessemus *addend.* te *coni. Wesenberg, sed cf.* 20. 2

Edicta Bibuli audio ad te missa. Iis ardet dolore et ira noster Pompeius.

XX *Scr. Romae m. Quint. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Anicato, ut te velle intellexeram, nullo loco defui. Numestium ex litteris tuis studiose scriptis libenter in amicitiam recepi. Caecilium quibus rebus possum tueor diligenter. Varro satis facit nobis. Pompeius amat nos carosque habet. 'Credis?' inquies. Credo; prorsus mihi persuadet; sed quia volgo pragmatici homines omnibus historiis, praeceptis, versibus denique cavere iubent et vetant credere, alterum facio ut caveam, alterum ut non credam facere non possum.
2 Clodius adhuc mihi denuntiat periculum. Pompeius adfirmat non esse periculum, adiurat; addit etiam se prius occisum iri ab eo quam me violatum iri. Tractatur res. Simul et quid erit certi, scribam ad te. Si erit pugnandum, arcessam ad societatem laboris; si quies dabitur, ab Amalthea te non commovebo.

3 De re *publica* breviter ad te scribam; iam enim charta ipsa ne nos prodat pertimesco. Itaque posthac, si erunt mihi plura ad te scribenda, ἀλληγορίαις obscurabo. Nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur, ut, cum omnes ea quae sunt acta improbent, querantur, doleant, varietas nulla in re sit, aperteque loquantur et iam clare gemant, tamen medicina nulla adferatur. Neque enim resisti sine internecione posse arbitramur nec videmus qui finis cedendi
4 praeter exitium futurus sit. Bibulus hominum admiratione et benevolentia in caelo est; edicta eius et contiones describunt et legunt. Novo quodam genere in summam

7 possum *I*: parum *M*[1]: par est *M*[2] 10 volgo *Bücheler*: volo *M*: ut video *Rom.*: a dolo *coni. Orelli* 15 Simul et quid *codd. vulg. cf. adn. ad* x. 4. 12: simul aliquid *Müller* 19 publica *add. vulg.*

gloriam venit. Populare nunc nihil tam est quam odium
popularium. Haec quo sint eruptura timeo ; sed si dispi- 5
cere quid coepero scribam ad te apertius. Tu si me amas
tantum quantum profecto amas, expeditus facito ut sis si
inclamaro ut accurras ; sed do operam et dabo ne sit ne-
cesse. Quod scripseram †et† Furio scripturum, nihil necesse
est tuum nomen mutare ; me faciam Laelium et te Atticum
neque utar meo chirographo neque signo, si modo erunt
eius modi litterae quas in alienum incidere nolim.
Diodotus mortuus est ; reliquit nobis HS fortasse †cen- 6
tiens†. Comitia Bibulus cum Archilochio edicto in ante
diem xv Kal. Novembr. distulit. A Vibio libros accepi.
Poeta ineptus et tamen scit nihil, sed est non inutilis.
Describo et remitto.

XXI *Scr. Romae post viii K. Sext., ante xv K. Nov. a. 695 (59).*

CICERO ATTICO SAL.

De re publica quid ego tibi subtiliter ? Tota periit at- 1
que hoc est miserior quam reliquisti, quod tum videbatur
eius modi dominatio civitatem oppressisse quae iucunda
esset multitudini, bonis autem ita molesta ut tamen sine
pernicie, nunc repente tanto in odio est omnibus ut quorsus
eruptura sit horreamus. Nam iracundiam atque intem-
perantiam illorum sumus experti qui Catoni irati omnia
perdiderunt, sed ita lenibus uti videbantur venenis ut
posse videremur sine dolore interire ; nunc vero sibilis
vulgi, sermonibus honestorum, fremitu Italiae vereor ne
exarserint. Equidem sperabam, ut saepe etiam loqui tecum 2
solebam, sic orbem rei publicae esse conversum ut vix
sonitum audire, vix impressam orbitam videre possemus ;
et fuisset ita, si homines transitum tempestatis exspectare

6 et] me tibi ut *coni. Wesenberg* : *fort.* me 10 centum *Schütz* 12 *post* libros *add.* Alexandri *Wesenberg, cf.* 22. 7 13 et] nec *vulg.* : est, et *Boot* nihil] non nihil *coni. Wesenberg Boot*

potuissent. Sed cum diu occulte suspirassent, postea iam
gemere, ad extremum vero loqui omnes et clamare coepe-
3 runt. Itaque ille noster amicus insolens infamiae, semper
in laude versatus, circumfluens gloria, deformatus corpore,
fractus animo, quo se conferat nescit; progressum prae-
cipitem, inconstantem reditum videt; bonos inimicos
habet, improbos ipsos non amicos. Ac vide mollitiem
animi. Non tenui lacrimas cum illum a. d. VIII Kal. Sex-
tilis vidi de edictis Bibuli contionantem. Qui antea solitus
esset iactare se magnificentissime illo in loco summo cum
amore populi, cunctis faventibus, ut ille tum humilis, ut
demissus erat, ut ipse etiam sibi, non iis solum qui aderant,
4 displicebat! O spectaculum uni Crasso iucundum, ceteris
non item! Nam quia deciderat ex astris, lapsus potius quam
progressus videbatur, et, ut Apelles si Venerem, aut Proto-
genes si Ialysum illum suum caeno oblitum videret, ma-
gnum, credo, acciperet dolorem, sic ego hunc omnibus a me
pictum et politum artis coloribus subito deformatum non
sine magno dolore vidi. Quamquam nemo putabat propter
Clodianum negotium me illi amicum esse debere, tamen
tantus fuit amor ut exhauriri nulla posset iniuria. Itaque
Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita sunt iucunda
ut eum locum ubi proponuntur prae multitudine eorum qui
legunt transire nequeamus, ipsi ita acerba ut tabescat dolore,
mihi me hercule molesta, quod et eum quem semper dilexi
nimis excruciant et timeo tam vehemens vir tamque acer
in ferro et tam insuetus contumeliae ne omni animi impetu
dolori et iracundiae pareat.

5 Bibuli qui sit exitus futurus nescio. Vt nunc res se
habet, admirabili gloria est. Qui cum comitia in mensem
Octobrem distulisset, quod solet ea res populi voluntatem

3 noster amicus Σ : amicus noster Δ 11 populi *NsM*[2] : publi *M*[1]*PO*[1] 14 item *Ascensius* (*ed.* 2): idem *codd.* potius *post* lapsus Σ : *post* progressus Δ 25 dilexi nimis *CEHPM*[2] : dileximus *NM*[1]*s*

offendere, putarat Caesar oratione sua posse impelli contionem ut iret ad Bibulum; multa cum seditiosissime diceret, vocem exprimere non potuit. Quid quaeris? sentiunt se nullam ullius partis voluntatem tenere. Eo magis vis nobis est timenda.

Clodius inimicus est nobis. Pompeius confirmat eum **6** nihil esse facturum contra me. Mihi periculosum est credere, ad resistendum me paro. Studia spero me summa habiturum omnium ordinum. Te cum ego desidero, tum vero res ad tempus illud vocat. Plurimum consili, animi, praesidi denique mihi, si te ad tempus videro, accesserit. Varro mihi satis facit. Pompeius loquitur divinitus. Spero nos aut cum summa gloria aut certe sine molestia discessuros. Tu quid agas, quem ad modum te oblectes, quid cum Sicyoniis egeris ut sciam cura.

XXII *Scr. Romae post viii K. Sext., ante xv K. Nov. a. 695 (59): fort. m. Sext.*

CICERO ATTICO SAL.

Quam vellem Romae mansisses! *Mansisses* profecto si **1** haec fore putassemus. Nam Pulchellum nostrum facillime teneremus aut certe quid esset facturus scire possemus. Nunc se res sic habet. Volitat, furit; nihil habet certi, multis denuntiat; quod fors obtulerit id acturus videtur; cum videt quo sit in odio status hic rerum, in eos qui haec egerunt impetum facturus videtur; cum autem rursus opes eorum et exercitus recordatur, convertit se in bonos, nobis autem ipsis tum vim tum iudicium minatur. Cum hoc **2** Pompeius egit et, ut ad me ipse referebat (alium enim habeo neminem testem), vehementer egit, cum diceret in summa

13 aut . . . aut certe *Man. cf.* 22 5: aut certe . . . aut etiam *codd.*: aut certaturos . . . aut etiam *Wesenberg* 19 Quam vellem Romae mansisses! Mansisses profecto *Bosius*: Quam vellem Romae (*sc. esses*)! Mansisses profecto *Malaspina, cf.* xiv. 11. 1 26 eorum et *coni. Orell.*: eorum et vim *P Ant. F Crat.*: eorum vim *INHE*: et vim *M* bonos *Wesenberg*: nos *codd.* 28 deferebat *Wesenberg*: perferebat *Reid*

se perfidiae et sceleris infamia fore, si mihi periculum crearetur ab eo quem ipse armasset cum plebeium fieri passus esset: fidem recepisse sibi et ipsum et Appium de me: hanc si ille non servaret, ita laturum ut omnes intellegerent nihil sibi antiquius amicitia nostra fuisse. Haec et in eam sententiam cum multa dixisset, aiebat illum primo sane diu multa contra, ad extremum autem manus dedisse et adfirmasse nihil se contra eius voluntatem esse facturum. Sed postea tamen ille non destitit de nobis asperrime loqui. Quod si non faceret, tamen ei nihil crederemus atque omnia, sicut facimus, pararemus.

3 Nunc ita nos gerimus ut in dies singulos et studia in nos hominum et opes nostrae augeantur; rem publicam nulla ex parte attingimus, in causis atque in illa opera nostra forensi summa industria versamur; quod egregie non modo iis qui utuntur opera, sed etiam in vulgus gratum esse sentimus. Domus celebratur, occurritur, renovatur memoria consulatus, studia significantur; in eam spem adducimur ut nobis ea contentio quae impendet interdum non fugienda videatur.

4 Nunc mihi et consiliis opus est tuis et amore et fide. Qua re advola. Expedita mihi erunt omnia si te habebo. Multa per Varronem nostrum agi possunt quae te urgente erunt firmiora, multa ab ipso Publio elici, multa cognosci quae tibi occulta esse non poterunt, multa etiam—sed absurdum est singula explicare cum ego requiram te ad
5 omnia. Vnum illud tibi persuadeas velim, omnia mihi fore explicata si te videro; sed totum est in eo si ante quam ille ineat magistratum. Puto Pompeium Crasso urgente, si tu aderis qui per *βοῶπιν* ex ipso intellegere possis qua fide ab illis agatur, nos aut sine molestia aut certe sine errore futuros. Precibus nostris et cohortatione non indiges;

14 *Fort. voc.* nostra *transponendum post* utuntur opera (*l.* 16)
16 opera *secl. Baiter*

quid mea voluntas, quid tempus, quid rei magnitudo postulet intellegis.

De re publica nihil habeo ad te scribere nisi summum 6
odium omnium hominum in eos qui tenent omnia. Mutationis tamen spes nulla. Sed, quod facile sentias, taedet ipsum Pompeium vehementerque paenitet. Non provideo satis quem exitum futurum putem; sed certe videntur haec aliquo eruptura.

Libros Alexandri, neglegentis hominis et non boni poetae 7
sed tamen non inutilis, tibi remisi. Numerium Numestium libenter accepi in amicitiam et hominem gravem et prudentem et dignum tua commendatione cognovi.

XXIII *Scr. Romae ante xv K. Nov. a. 695 (59): fort. medio m. Sext.*

CICERO ATTICO SAL.

Numquam ante arbitror te epistulam meam legisse nisi 1
mea manu scriptam. Ex eo colligere poteris quanta occupatione distinear. Nam cum vacui temporis nihil haberem, et cum recreandae voculae causa necesse esset mihi ambu-
lare, haec dictavi ambulans. Primum igitur illud te scire 2
volo, Sampsiceramum nostrum amicum vehementer sui status paenitere restituique in eum locum cupere ex quo decidit, doloremque suum impertire nobis et medicinam interdum aperte quaerere, quam ego possum invenire nullam; deinde omnis illius partis auctores ac socios nullo adversario consenescere, consensionem universorum nec voluntatis nec sermonis maiorem umquam fuisse.

Nos autem (nam id te scire cupere certo scio) publicis 3
consiliis nullis intersumus totosque nos ad forensem operam laboremque contulimus. Ex quo, quod facile intellegi pos-

11 pudentem *Faernus* 24 posse inveniri nullam puto *Lamb. ex Z (sed is* post *pro* puto, *neque aliter HN sed hi* posse *vel* possum *pro* puto: possem invenire nullam *OPMs unde* possum invenire nullam *Graevius, cf. Lehmann* '*Att.*' p. 175

sit, in multa commemoratione earum rerum quas gessimus desiderioque versamur. Sed *βοώπιδος* nostrae consanguineus non mediocris terrores iacit atque denuntiat et Sampsiceramo negat, ceteris prae se fert et ostentat. Quam ob rem si me amas tantum quantum profecto amas, si dormis expergiscere, si stas ingredere, si ingrederis curre, si curris advola. Credibile non est quantum ego in consiliis *et* prudentia tua, quodque maximum est, quantum in amore et fide ponam. Magnitudo rei longam orationem fortasse desiderat, coniunctio vero nostrorum animorum brevitate contenta est. Permagni nostra interest te, si comitiis non potueris, at declarato illo esse Romae. Cura ut valeas.

XXIV *Scr. Romae ante xv K. Nov. a. 695 (59) : fort. in Sext.*

CICERO ATTICO SAL.

1 Quas Numestio litteras dedi, sic te iis evocabam ut nihil acrius neque incitatius fieri posset. Ad illam celeritatem adde etiam si quid potes. Ac ne sis perturbatus (novi enim te et non ignoro quam sit amor omnis sollicitus atque anxius)—sed res est, ut spero, non tam exitu molesta
2 quam aditu. Vettius ille, ille noster index, Caesari, ut perspicimus, pollicitus est sese curaturum ut in aliquam suspicionem facinoris Curio filius adduceretur. Itaque insinuavit in familiaritatem adulescentis et cum eo, ut res indicat, saepe congressus rem in eum locum deduxit ut diceret sibi certum esse cum suis servis in Pompeium impetum facere eumque occidere. Hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompeium. Res delata ad senatum est. Introductus Vettius primo negabat se umquam cum Curione constitisse, neque id sane diu ; nam statim fidem publicam

7 et *add. vulg.* 8 quodque *Rom* : quod *M* 16 celeritatem] κέλευσιν *Bosius* 18 quam . . . anxius *senarius*, *fort. ex fabula Tyrrell* 20 aditu *Vict.* : auditu *codd.* : adventu *Reid* 22 insinuavit *Orelli* (*sine* se, *cf. Fam.* iv. 13. 6) : in sinu aut *M* : se insinuavit *Wesenberg* : insinuatus *Vict.* 29 constitisse *C* : restitisse *M* : rem constituisse *coni. Reid*, *fort. recte*

postulavit. Reclamatum est. Tum exposuit manum fuisse iuventutis duce Curione, in qua Paulus initio fuisset et Q. Caepio hic Brutus et Lentulus, flaminis filius, conscio patre; postea C. Septimium scribam Bibuli pugionem sibi a Bibulo attulisse. Quod totum inrisum est, Vettio pugionem defuisse nisi ei consul dedisset, eoque magis id eiectum est quod a. d. III Idus Maias Bibulus Pompeium fecerat certiorem ut caveret insidias; in quo ei Pompeius gratias egerat.

3 Introductus Curio filius dixit ad ea quae Vettius dixerat, maximeque in eo tum quidem Vettius est reprehensus quod dixerat adulescentium consilium ut in foro [cum] gladiatoribus Gabini Pompeium adorirentur; in eo principem Paulum fuisse, quem constabat eo tempore in Macedonia fuisse. Fit senatus consultum ut Vettius, quod confessus esset se cum telo fuisse, in vincula coniceretur; qui emisisset, eum contra rem publicam esse facturum. Res erat in ea opinione ut putarent id esse actum ut Vettius in foro cum pugione et item servi eius comprehenderentur cum telis, deinde ille se diceret indicaturum. Idque ita factum esset nisi Curiones rem ante ad Pompeium detulissent. Tum senatus consultum in contione recitatum est. Postero autem die Caesar, is qui olim praetor cum esset Q. Catulum ex inferiore loco iusserat dicere, Vettium in rostra produxit eumque in eo loco constituit quo Bibulo consuli adspirare non liceret. Hic ille omnia quae voluit de re publica dixit, ut qui illuc factus institutusque venisset. Primum Caepionem de oratione sua sustulit, quem in senatu acerrime nominarat, ut appareret noctem et nocturnam deprecationem intercessisse. Deinde quos in senatu ne tenuissima quidem suspicione attigerat, eos nominavit, *L.* Lucullum, a quo solitum esse ad se mitti C. Fannium,

11 dixerat id fuisse adulescentium *Müller* 12 cum *secl. Man.* 16 emisisset, eum *Baiter*: eum emisisset M^1, *fort. recte*, *cf.* i. 16. 12: eum emisisset, eum M^2 20 factum *Ernesti*: actum *codd.* 26 publica *secl. Man.* ut *Pius*: et *codd.*

illum qui in P. Clodium subscripserat, L. Domitium, cuius domum constitutam fuisse unde eruptio fieret. Me non nominavit sed dixit consularem disertum vicinum consulis sibi dixisse Ahalam Servilium aliquem aut Brutum opus esse reperiri. Addidit ad extremum, cum iam dimissa contione revocatus a Vatinio fuisset, se audisse a Curione his de rebus conscium esse Pisonem generum meum et M. Laterensem.

4 Nunc reus erat apud Crassum Divitem Vettius de vi et, cum esset damnatus, erat indicium postulaturus. Quod si impetrasset, iudicia fore videbantur. Ea nos, utpote qui nihil contemnere soleremus, *non contemnebamus sed* non pertimescebamus. Hominum quidem summa erga nos studia significabantur; sed prorsus vitae taedet; ita sunt omnia omnium miseriarum plenissima. Modo caedem timueramus †que oratio fortissimi senis, Q. Considi, discusserat ea inquam cotidie timere potueramus†, subito exorta est. Quid quaeris? nihil me *infortunatius, nihil* fortunatius est Catulo cum splendore vitae tum †hoc† tempore. Nos tamen in his miseriis erecto animo et minime perturbato sumus honestissimeque et dignitatem nostram magna cura tuemur.

5 Pompeius de Clodio iubet nos esse sine cura et summam in nos benevolentiam omni oratione significat. Te habere consiliorum auctorem, sollicitudinum socium, omni in cogitatione coniunctum cupio. Qua re ut Numestio mandavi tecum ut ageret, item atque eo, si potest, acrius te rogo ut plane ad nos advoles. Respiraro si te videro.

12 soleremus *Klotz*: solemus *M*: soleamus *coni. Orelli* non contemnebamus, sed *add. Wesenberg* 16 quam *vulg.*: quem metum *Madvig* 17 eam quam M^2: ea vis quam *coni. Wesenberg*: ea miseria quam *coni. Müller*: ea, ea inquam, quam *Tyrrell* 18 infort. nihil *add. Lamb.* 19 hoc] mortis *Lamb.* 21 dignitatem nostram et magna cura *Graevius*: et dignitatem et auctoritatem nostram magna cura *Otto* 27 atque adeo *coni. Müller*

XXV *Scr. Romae ante K. Nov. a. 695 (59): fort. m. Oct.*

CICERO ATTICO SAL.

Cum aliquem apud te laudaro tuorum familiarium, volam **1** illum scire ex te me id fecisse, ut nuper me scis scripsisse ad te de Varronis erga me officio, te ad me rescripsisse eam rem summae tibi voluptati esse. Sed ego mallem ad illum scripsisses mihi illum satis facere, non quo faceret sed ut faceret; mirabiliter enim moratus est sicut nosti, ἑλικτὰ καὶ οὐδέν—. Sed nos tenemus praeceptum illud τὰς τῶν κρατούντων—. At hercule alter tuus familiaris Hortalus quam plena manu, quam ingenue, quam ornate nostras laudes in astra sustulit, cum de Flacci praetura et de illo tempore Allobrogum diceret! Sic habeto nec amantius nec honorificentius nec copiosius potuisse dici. Ei te hoc scribere a me tibi esse missum sane volo. Sed quid **2** tu scribas? quem iam ego venire atque adesse arbitror; ita enim egi tecum superioribus litteris. Valde te exspecto, valde desidero neque ego magis quam ipsa res et tempus poscit.

His de negotiis quid scribam ad te nisi idem quod saepe? re publica nihil desperatius, iis quorum opera nihil maiore odio. Nos, ut opinio et spes et coniectura nostra fert, firmissima benevolentia hominum muniti sumus. Qua re advola; aut expedies nos omni molestia aut eris particeps. Ideo sum brevior quod, ut spero, coram brevi tempore conferre quae volumus licebit. Cura ut valeas.

6, 7 ad ipsum *Ernesti* 7 non quo faceret *CZ*: *om.* ΣΔ

LIBER TERTIVS

AD ATTICVM

I *Scr. proficiscens in exsilium in. m. Apr. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

Cvm antea maxime nostra interesse arbitrabar te esse nobiscum, tum vero, ut legi rogationem, intellexi ad iter id quod constitui nihil mihi optatius cadere posse quam ut tu me quam primum consequerere, ut, cum ex Italia profecti essemus, sive per Epirum iter esset faciendum, tuo tuorumque praesidio uteremur, sive aliud quid agendum esset, certum consilium de tua sententia capere possemus. Quam ob rem te oro des operam ut me statim consequare; quod eo facilius potes quoniam de provincia Macedonia perlata lex est. Pluribus verbis tecum agerem nisi pro me apud te res ipsa loqueretur.

II *Scr. in itinere vi Id. Apr. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

Itineris nostri causa fuit quod non habebam locum ubi pro meo iure diutius esse possem quam in fundo Siccae, praesertim nondum rogatione correcta, et simul intellegebam ex eo loco, si te haberem, posse me Brundisium referre, sine te autem non esse nobis illas partis tenendas propter Autronium. Nunc ut ad te antea scripsi, si ad nos veneris,

6 consequerere *Wesenberg*: consequare *codd.* 10 quod eo *Crat. Lamb. Bosius*: *om. codd.* 17 in fundo *vett.*: in fundum *codd.*: *om.* in *C* 19 te *C*: recte M^2: *de* M^1 *non liquet*: iter *codices ceteri*

consilium totius rei capiemus. Iter esse molestum scio sed tota calamitas omnis molestias habet. Plura scribere non possum; ita sum animo perculso et abiecto. Cura ut valeas. Data VI Idus Aprilis Naribus Luc.

III *Scr. in itinere circ. Non. Apr. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

Vtinam illum diem videam cum tibi agam gratias quod me vivere coegisti! adhuc quidem valde me paenitet. Sed te oro ut ad me Vibonem statim venias quo ego multis de causis converti iter meum. Sed eo si veneris, de toto itinere ac fuga mea consilium capere potero. Si id non feceris, mirabor; sed confido te esse facturum.

IV *Scr. in itinere inter Vibonem et Brundisium post ep. 5 Id. Apr. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

Miseriae nostrae potius velim quam inconstantiae tribuas quod a Vibone quo te arcessebamus subito discessimus. Adlata est enim nobis rogatio de pernicie mea; in qua quod correctum esse audieramus erat eius modi ut mihi ultra quingenta milia liceret esse, illuc pervenire non liceret. Statim iter Brundisium versus contuli ante diem rogationis, ne et Sicca apud quem eram periret et quod Melitae esse non licebat. Nunc tu propera ut nos consequare, si modo recipiemur. Adhuc invitamur benigne, sed quod superest timemus. Me, mi Pomponi, valde paenitet vivere; qua in re apud me tu plurimum valuisti. Sed haec coram. Fac modo ut venias.

2 tanta *Wesenberg* 4 Naribus Luc. *Klotz*: Naris Luc. *codd.*: ad Naris Luc. *Boot* 8 quidem M^2: equidem *codd.* 10 Sed *codd.* *cf. Lehmann 'Quaest.' p.* 75: scilicet *Wesenberg*: *del. Kayser* 19 correctum *C*: confectum *codd.* ultra M^1: intra M^2 20 quingenta *Boot coll. Plut. Cic.* 32, *Dion. Cass.* xxxviii. 17. 7: quadringenta *codd.* illuc *HP*: illec *N*: illoc M^1: illo cum M^2s: illo *O Boot*

V *Scr. Thuriis iv Id. Apr., ut videtur, a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

Terentia tibi et saepe et maximas agit gratias. Id est mihi gratissimum. Ego vivo miserrimus et maximo dolore conficior. Ad te quid scribam nescio. Si enim es Romae, iam me adsequi non potes; sin es in via, cum eris me adsecutus, coram agemus quae erunt agenda. Tantum te oro ut, quoniam me ipsum semper amasti, ut eodem amore sis; ego enim idem sum. Inimici mei mea mihi, non me ipsum ademerunt. Cura ut valeas. Data IIII Idus April. Thuri.

VI *Scr. in Tarentino xiv K. Mai. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

Non fuerat mihi dubium quin te Tarenti aut Brundisi visurus essem idque ad multa pertinuit, in eis et ut in Epiro consisteremus et de reliquis rebus tuo consilio uteremur. Quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero nostrorum malorum. Nobis iter est in Asiam, maxime Cyzicum. Meos tibi commendo. Me vix misereque sustento. Data XIIII K. Maias de Tarentino.

VII *Scr. Brundisi pr. K. Mai. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Brundisium veni a. d. XIIII Kal. Maias. Eo die pueri tui mihi a te litteras reddiderunt, et alii pueri post diem tertium eius diei alias litteras attulerunt. Quod me rogas et hortaris ut apud te in Epiro sim, voluntas tua mihi valde

8 *alterum* ut *codd.* (*praeter OP*) *quod voc. interdum post parenthesim repetitur, cf. Q. Fr.* i. 1. 38, *Fam.* iii. 3. 1 : tu *coni. Wesenberg* : nunc *Müller* 10 IIII *Corradus* : VIII *codd. praeter M* : VII *M* Thuri *HOPMs, cf. C. L. Smith in 'Harvard Studies' vii* (1896) *73-77* : Eburi *Nissen, cf. Rauschen 'Ephemerides Tullianae' pp.* 22, 23 14 ut et *Man.* 19 XIIII *codd.* : XIII *vel* XII *Wesenberg, frustra*

grata est et minime nova. Esset consilium mihi quidem optatum, si liceret ibi omne tempus consumere; odi enim celebritatem, fugio homines, lucem aspicere vix possum, esset mihi ista solitudo, praesertim tam familiari in loco, non amara; sed itineris causa ut deverterer, primum est devium, deinde ab Autronio et ceteris quadridui, deinde sine te. Nam castellum munitum habitanti mihi prodesset, transeunti non est necessarium. Quod si auderem, Athenas peterem. Sane ita cadebat ut vellem. Nunc et nostri hostes ibi sunt et te non habemus et veremur ne interpretentur illud quoque oppidum ab Italia non satis abesse nec scribis quam ad diem te exspectemus.

2 Quod me ad vitam vocas, unum efficis ut a me manus abstineam, alterum non potes ut me non nostri consili vitaeque paeniteat. Quid enim est quod me retineat, praesertim si spes ea non est quae nos proficiscentis prosequebatur? Non faciam ut enumerem miserias omnis in quas incidi per summam iniuriam et scelus non tam inimicorum meorum quam invidorum, ne et meum maerorem exagitem et te in eundem luctum vocem; hoc adfirmo, neminem umquam tanta calamitate esse adfectum, nemini mortem magis optandam fuisse. Quoius oppetendae tempus honestissimum praetermissum est; reliqua tempora sunt non tam ad medicinam quam ad finem doloris.

3 De re publica video te conligere omnia quae putes aliquam spem mihi posse adferre mutandarum rerum. Quae quamquam exigua sunt, tamen, quoniam placet, exspectemus. Tu nihilo minus si properaris nos consequere; nam aut accedemus in Epirum aut tarde per Candaviam ibimus. Dubitationem autem de Epiro non inconstantia nostra adferebat sed quod de fratre ubi eum visuri essemus

1 Esset *Bentivolius*: sed *codd.* 23, 24 tam . . . quam *EMs*: iam . . . sed Z^b: tam . . . sed *NHOP v. c.* 29 accedemus EM^2s: accedamus M^1NHOP

nesciebamus; quem quidem ego nec *quo* modo visurus nec ut dimissurus sim scio. Id est maximum et miserrimum mearum omnium miseriarum. Ego et saepius ad te et plura scriberem, nisi mihi dolor meus cum omnis partis mentis tum maxime huius generis facultatem ademisset. Videre te cupio. Cura ut valeas. Data pr. Kal. Mai. Brundisi.

VIII *Scr. Thessalonicae iv K. Iun. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

1 *Brundisio* proficiscens scripseram ad te quas ob causas in Epirum non essemus profecti, quod et Achaia prope esset plena audacissimorum inimicorum et exitus difficilis haberet cum inde proficisceremur. Accessit cum Dyrrachi essemus ut duo nuntii adferrentur, unus classe fratrem Epheso Athenas, alter pedibus per Macedoniam venire. Itaque illi obviam misimus Athenas ut inde Thessalonicam veniret. Ipsi processimus et Thessalonicam a. d. x Kal. Iunias venimus neque de illius itinere quicquam certi habebamus nisi eum ab Epheso ante aliquanto profectum.
2 Nunc istic quid agatur magno opere timeo; quamquam tu altera epistula scribis Idibus Maiis audiri fore ut acrius postularetur, altera iam esse mitiora. Sed haec est pridie data quam illa, quo conturber magis. Itaque cum meus me maeror cotidianus lacerat et conficit tum vero haec addita cura vix mihi vitam reliquam facit. Sed et navigatio perdifficilis fuit et ille incertus ubi ego essem fortasse alium cursum petivit. Nam Phaetho libertus eum non

1 quo *add. vett.* 2 ut *Bosius, cf. Fin.* v. 48: uti *coni. Orelli*: ui *N*: cui *E*: ubi *Ms*: vidi *Hπ*. *Locum ita refingit Iunius*, nec ubi visurus nec quomodo dimissurus sim sim *s*: sum *codd. ceteri* 10 Brundisio *add. Graevius Wesenberg. In codd.* proficiscens *ep. praecedenti adiungitur* 20, 21 tu altera *M* *marg.*) *I*: tua litera *M*[1] 21 audiri *Z*[b] *Wesenberg*: audire *M*: audire te *Baiter* 22 postularetur *Bosius*: postularet *M* (*sc. Clodius postularet Q. fratrem*) 23 conturber *codd. praeter H*: conturbor *H vulg.*

vidit. Vento reiectus ab Ilio in Macedoniam Pellae mihi praesto fuit. Reliqua quam mihi timenda sint video nec quid scribam habeo et omnia timeo, nec tam miserum est quicquam quod non in nostram fortunam cadere videatur. Equidem adhuc miser in maximis meis aerumnis et luctibus hoc metu adiecto maneo Thessalonicae suspensus nec audeo quicquam.

Nunc ad ea quae scripsisti. Tryphonem Caecilium non 3
vidi. Sermonem tuum et Pompei cognovi ex tuis litteris. Motum in re publica non tantum ego impendere video quantum tu aut vides aut ad me consolandum adfers. Tigrane enim neglecto sublata sunt omnia. Varroni me iubes agere gratias. Faciam; item Hypsaeo. Quod suades ne longius discedamus dum acta mensis Mai ad nos perferantur, puto me ita esse facturum sed ubi nondum statui; atque ita perturbato sum animo de Quinto ut nihil queam statuere sed tamen statim te faciam certiorem.

Ex epistularum mearum inconstantia puto te mentis 4
meae motum videre qui, etsi incredibili et singulari calamitate adflictus sum, tamen non tam est ex miseria quam ex culpae nostrae recordatione commotus. Cuius enim scelere impulsi ac proditi simus iam profecto vides, atque utinam iam ante vidisses neque totum animum tuum maerori mecum simul dedisses! Qua re cum me adflictum et confectum luctu audies, existimato me stultitiae meae poenam ferre gravius quam eventi, quod ei crediderim quem esse nefârium non putarim. Me et meorum malorum memoria et metus de fratre in scribendo impedit. Tu ista omnia vide et guberna. Terentia tibi maximas gratias agit. Litterarum exemplum quas ad Pompeium scripsi misi tibi. Data IIII Kal. Iunias Thessalonicae.

1 Ilio *F Madvig, quod retinui dubitanter*: illo *M*: Atho *coni. Reid*: *fort.* Delo 8 *ante* ad *addend.* audi *coni. Wesenberg sed cf.* iv. 16. 5 18 inconstantia M^2: constantia *M* 23 errori *Madvig* 26 eventum *coni. Wesenberg*

IX

Scr. Thessalonicae Id. Iun. a. 696 (58).

CICERO ATTICO SAL.

1 Quintus frater cum ex Asia discessisset ante Kal. Maias et Athenas venisset Idibus, valde fuit ei properandum, ne quid absens acciperet calamitatis, si quis forte fuisset qui contentus nostris malis non esset. Itaque eum malui properare Romam quam ad me venire et simul (dicam enim quod verum est, ex quo magnitudinem miseriarum mearum perspicere possis) animum inducere non potui ut aut illum amantissimum mei mollissimo animo tanto in maerore aspicerem aut meas miserias luctu adflictus et perditam fortunam illi offerrem aut ab illo aspici paterer. Atque etiam illud timebam, quod profecto accidisset, ne a me digredi non posset. Versabatur mihi tempus illud ante oculos quom ille aut lictores dimitteret aut vi avelleretur ex complexu meo. Huius acerbitatis eventum altera acerbitate non videndi fratris vitavi. In hunc me casum vos vivendi
2 auctores impulistis. Itaque mei peccati luo poenas. Quamquam me tuae litterae sustentant ex quibus quantum tu ipse speres facile perspicio; quae quidem tamen aliquid habebant solaci ante quam eo venisti a Pompeio. 'Nunc Hortensium adlice et eius modi viros.' Obsecro, mi Pomponi, nondum perspicis quorum opera, quorum insidiis, quorum scelere perierimus? Sed tecum haec omnia coram agemus; tantum dico quod scire te puto, nos non inimici sed invidi perdiderunt. Nunc si ita sunt quae speras, sustinebimus nos et spe qua iubes nitemur; sin, ut mihi videntur, infirma sunt, quod optimo tempore facere non licuit minus idoneo fiet.

3 Terentia tibi saepe agit gratias. Mihi etiam unum de

3 decessisset *Wesenberg* 11 adflictus *Reid coll.* 10. 2, *Phil.* ix. 12: adflictas *codd.*: adflicti *Pluygers* 15 avelleretur M^2 *vulg.*: evelleretur M^1 24 omnia *om.* EZ^lI 26 ita] ista *Schütz*, *cf. Deiot.* 17 28 infirma sunt *I*: firma sunt *M*: *secl. Cobet* tempore *Rom.*: genere *CM*

malis in metu est, fratris miseri negotium; quod si sciam quoius modi sit, sciam quid agendum mihi sit. Me etiam nunc istorum beneficiorum et litterarum exspectatio, ut tibi placet, Thessalonicae tenet. Si quid erit novi adlatum, sciam de reliquo quid agendum sit. Tu si, ut scribis, Kal. Iuniis Roma profectus es, prope diem nos videbis. Litteras quas ad Pompeium scripsi tibi misi. Data Id. Iun. Thessalonicae.

X *Scr. Thessalonicae xiv K. Quint. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

Acta quae essent usque ad *a. d.* VIII Kal. Iunias cognovi **1**
ex tuis litteris; reliqua exspectabam, ut tibi placebat, Thessalonicae. Quibus adlatis facilius statuere potero ubi sim. Nam si erit causa, si quid agetur, si spem videro, aut ibidem opperiar aut me ad te conferam; sin, ut tu scribis, ista evanuerint, aliquid aliud videbimus. Omnino adhuc nihil mihi significatis nisi discordiam istorum; quae tamen inter eos de omnibus potius rebus est quam de me. Itaque quid ea mihi prosit nescio sed tamen quoad me vos sperare vultis vobis obtemperabo. Nam quod me tam **2**
saepe et tam vehementer obiurgas et animo infirmo esse dicis, quaeso, ecquod tantum malum est quod in mea calamitate non sit? ecquis umquam tam ex amplo statu, tam in bona causa, tantis facultatibus ingeni, consili, gratiae, tantis praesidiis bonorum omnium concidit? Possum oblivisci qui fuerim, non sentire qui sim, quo caream honore, qua gloria, quibus liberis, quibus fortunis, quo fratre? Quem ego, ut novum calamitatis genus attendas, quom pluris facerem quam me ipsum semperque fecissem, vitavi

3 beneficiorum] comitiorum *Gronovius* 11 a. d. *add. Baiter*
23 tam ex amplo statu, tam in *Rom.*: tam extemplo a statu in *M* (*in rasura*)

ne viderem, ne aut illius luctum squaloremque aspicerem aut me quem ille florentissimum reliquerat perditum illi adflictumque offerrem. Mitto cetera intolerabilia; etenim fletu impedior. Hic utrum tandem sum accusandus quod doleo, an quod commisi ut haec non aut retinerem, quod facile fuisset nisi intra parietes meos de mea pernicie consilia inirentur, aut certe vivus non amitterem?

3 Haec eo scripsi ut potius relevares me, quod facis, quam ut castigatione aut obiurgatione dignum putares, eoque ad te minus multa scribo quod et maerore impedior et quod exspectem istinc magis habeo quam quod ipse scribam. Quae si erunt adlata, faciam te consili nostri certiorem. Tu, ut adhuc fecisti, quam plurimis de rebus ad me velim scribas, ut prorsus ne quid ignorem. Data XIIII Kal. Quintilis Thessalonicae.

XI *Scr. Thessalonicae iv K. Quint. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Me et tuae litterae et quidam boni nuntii, non optimis
tamen auctoribus, et exspectatio vestrarum litterarum et
quod tibi ita placuerat adhuc Thessalonicae tenebat. Si
accepero litteras quas exspecto, si spes erit ea quae rumori-
bus adferebatur, ad te me conferam; si non erit, faciam
2 te certiorem quid egerim. Tu me, ut facis, opera, consilio,
gratia iuva; consolari iam desine, obiurgare vero noli;
quod cum facis, ut ego tuum amorem et dolorem desidero!
quem ita adfectum mea aerumna esse arbitror ut te ipsum
consolari nemo possit. Quintum fratrem optimum huma-
nissimumque sustenta. Ad me obsecro te ut omnia certa
perscribas. Data IIII Kal. Quintilis.

5 non aut *Madvig*: aut non *M* 7 non *om. Crat.* 20 tenebat *M*[1] *Rav.*: -bant *M*[2] *Baiter* 23 te certiorem *om. M*[1]

XII *Scr. Thessalonicae xvi Kal. Sext. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

Tu quidem sedulo argumentaris quid sit sperandum et **1** maxime per senatum idemque caput rogationis proponi scribis qua re in senatu dici nihil liceat. Itaque siletur. Hic tu me accusas quod me adflictem, cum ita sim adflictus ut nemo umquam, quod tute intellegis. Spem ostendis secundum comitia. Quae ista est eodem tribuno pl. et inimico consule designato? Percussisti autem me etiam de oratione prolata. Cui vulneri ut scribis medere, si quid **2** potes. Scripsi equidem olim ei iratus, quod ille prior scripserat, sed ita compresseram ut numquam emanaturam putarem. Quo modo exciderit nescio. Sed quia numquam accidit ut cum eo verbo uno concertarem et quia scripta mihi videtur neglegentius quam ceterae, puto posse probari non esse meam. Id, si putas me posse sanari, cures velim; sin plane perii, minus laboro.

Ego etiam nunc eodem in loco iaceo sine sermone ullo, **3** sine cogitatione ulla. Scilicet tibi, ut scribis, significaram ut ad me venires; †si donatam ut† intellego te istic prodesse, hic ne verbo quidem levare me posse. Non queo plura scribere nec est quod scribam; vestra magis exspecto. Data XVI Kal. Sextilis Thessalonicae.

XIII *Scr. Thessalonicae Non. Sext. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

Quod ad te scripseram me in Epiro futurum, postea **1** quam extenuari spem nostram et evanescere vidi, mutavi consilium nec me Thessalonica commovi, ubi esse statueram

5 liceat, itaque sileri *coni. Malaspina* 11 ei *om. Rav. I* 15 posse *M* (*marg.*): esse *M* 19 Scilicet *Madvig*: licet *codd.* significaram *Madvig*: -arem *codd.*: -arim *Vict.* 20 si donatam ut] id omittam ut *coni. Turnebus*: id omittamus *Madvig*: Dodona, tamen *Malaspina*: sed opera tua mihi *Müller*: si inclamarem *Reid* te] te re *vett.*

quoad aliquid ad me de eo scriberes, quod proximis litteris scripseras fore uti secundum comitia aliquid de nobis in senatu ageretur; id tibi Pompeium dixisse. Qua de re quoniam comitia habita sunt tuque nihil ad me scribis, proinde habebo ac si scripsisses nihil esse neque *me* temporis non longinqui spe ductum esse moleste feram. Quem autem motum te videre scripseras qui nobis utilis fore videretur, eum nuntiant qui veniunt nullum fore. In tribunis pl. designatis reliqua spes est. Quam si exspectaro, non erit quod putes me causae meae, voluntati meorum defuisse.

2 Quod me saepe accusas cur hunc meum casum tam graviter feram, debes ignoscere, cum ita me adflictum videas ut neminem umquam nec videris nec audieris. Nam quod scribis te audire me etiam mentis errore ex dolore adfici, mihi vero mens integra est. Atque utinam tam in periculo fuisset! cum ego iis quibus meam salutem carissimam esse arbitrabar inimicissimis crudelissimisque usus sum; qui, ut me paulum inclinari timore viderunt, sic impulerunt ut omni suo scelere et perfidia abuterentur ad exitium meum. Nunc quoniam est Cyzicum nobis eundum, quo rarius ad me litterae perferentur, hoc velim diligentius omnia quae putaris me scire opus esse perscribas. Quintum fratrem meum fac diligas; quem ego miser si incolumem relinquo, non me totum perisse arbitrabor. Data Nonis Sextilibus.

XIV *Scr. Thessalonicae xii K. Sext. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Ex tuis litteris plenus sum exspectatione de Pompeio quidnam de nobis velit aut ostendat. Comitia enim credo

5 neque me *Ernesti* (me *post* ductum *add. Baiter*): meque *M Tyrrell*: neque *Malaspina* 6 *ante* moleste *add.* non *Tyrrell* 14 *post* audieris *add.* magis *Wesenberg*

esse habita; quibus absolutis scribis illi placuisse agi de nobis. Si tibi stultus esse videor qui sperem, facio tuo iussu, etsi scio te me iis epistulis potius et meas spes solitum esse remorari. Nunc velim mihi plane perscribas quid videas. Scio nos nostris multis peccatis in hanc aerumnam incidisse. Ea si qui casus aliqua ex parte correxerit, minus moleste feremus nos vixisse et adhuc vivere.

Ego propter viae celebritatem et cotidianam exspecta- 2
tionem rerum novarum non commovi me adhuc Thessalonica. Sed iam extrudimur non a Plancio (nam is quidem retinet) verum ab ipso loco minime apposito ad tolerandam in tanto luctu calamitatem. In Epirum ideo, ut scripseram, non veni, quod subito mihi universi nuntii venerant et litterae qua re nihil esset necesse quam proxime Italiam esse. Hinc, si aliquid a comitiis audierimus, nos in Asiam convertemus; neque adhuc stabat quo potissimum sed scies. Data XII Sextilis Thessalonicae.

XV *Scr. Thessalonicae xiv K. Sept. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

Accepi Idibus Sextilibus quattuor epistulas a te missas, 1
unam qua me obiurgas et rogas ut sim firmior, alteram qua Crassi libertum ais tibi de mea sollicitudine macieque narrasse, tertiam qua demonstras acta in senatu, quartam de eo quod a Varrone scribis tibi esse confirmatum de voluntate
Pompei. Ad primam tibi hoc scribo, me ita dolere ut non 2
modo a mente non deserar sed id ipsum doleam, me tam firma mente ubi utar et quibuscum non habere. Nam si tu me uno non sine maerore cares, quid me censes qui et te et omnibus? et si tu incolumis me requiris, quo modo

3 etsi *F Malaspina*: et *M* 6 correxerit *Lamb.*: -erint *M* 13 veni Z^b *v. c. HP*: ii *EMs*: ivi *Nπ* universi] adversi *Ascensius Koch, iam a Malaspina reiectum* 15 si] nisi *Man.* 21 et rogas *Ant.* Σ: *om.* Δ 29 quo *I vulg.*: et quo *codd.*: ecquo *Malaspina*

a me ipsam incolumitatem desiderari putas? Nolo commemorare quibus rebus sim spoliatus, non solum quia non ignoras sed etiam ne rescindam ipse dolorem meum; hoc confirmo neque tantis bonis esse privatum quemquam neque in tantas miserias incidisse. Dies autem non modo non levat luctum hunc sed etiam auget. Nam ceteri dolores mitigantur vetustate, hic non potest non et sensu praesentis miseriae et recordatione praeteritae vitae cotidie augeri. Desidero enim non mea solum neque meos sed me ipsum. Quid enim sum? Sed non faciam ut aut tuum animum angam querelis aut meis vulneribus saepius manus adferam. Nam quod purgas eos quos ego mihi scripsi invidisse et in eis Catonem, ego vero tantum illum puto ab isto scelere afuisse ut maxime doleam plus apud me simulationem aliorum quam istius fidem valuisse. Ceteros quod purgas, de-
3 bent mihi probati esse, tibi si sunt. Sed haec sero agimus.

Crassi libertum nihil puto sincere locutum. In senatu rem probe scribis actam. Sed quid Curio? an illam orationem non legit? quae unde sit prolata nescio. Sed Axius eiusdem diei scribens ad me acta non ita laudat Curionem. At potest ille aliquid praetermittere, tu, nisi quod erat, profecto non scripsisti. Varronis sermo facit exspectationem Caesaris. Atque utinam ipse Varro incumbat in causam! quod profecto cum sua sponte tum te instante faciet.

4 Ego si me aliquando vestri et patriae compotem fortuna fecerit, certe efficiam ut maxime laetere unus ex omnibus amicis meaque officia et studia quae parum antea luxerunt (fatendum est enim) sic exsequar ut me aeque tibi ac fratri et liberis nostris restitutum putes. Si quid in te peccavi ac

3 rescindam *Graevius*: scindam *codd.*: incendam *vel simile quid coni. Reid* 12 scripsi *EO*^{2}*M*^{2}: scribo *M*^{1}: scribis *NHPs* 15 quod *Z*^{l} *L* (*marg.*) *v. c.*: quos ΣΔ 16 probati *ZENOPs M* (*marg.*): purgati *HM*^{1}, *cf. Lehmann* 'Att.' *p.* 195

potius quoniam peccavi ignosce; in me enim ipsum peccavi vehementius. Neque haec eo scribo quo te non meo casu maximo dolore esse adfectum sciam, sed profecto, si quantum me amas et amasti tantum amare deberes ac debuisses, numquam esses passus me quo tu abundabas egere consilio nec esses passus mihi persuaderi utile nobis esse legem de collegiis perferri. Sed tu tantum lacrimas praebuisti dolori meo, quod erat amoris, tamquam ipse ego; quod meritis meis perfectum potuit, ut dies et noctes quid mihi faciendum esset cogitares, id abs te meo non tuo scelere praetermissum est. Quod si non modo tu sed quisquam fuisset qui me Pompei minus liberali responso perterritum a turpissimo consilio revocaret, quod unus tu facere maxime potuisti, *aut occubuissem honeste* aut victores hodie viveremus. Hic mihi ignosces; me enim ipsum multo magis accuso, deinde te quasi me alterum et simul meae culpae socium quaero. Ac si restituor, etiam minus videbimur deliquisse abs teque certe quoniam nullo nostro tuo ipsius beneficio diligemur.

Quod te cum Culleone scribis de privilegio locutum, est 5 aliquid sed multo est melius abrogari. Si enim nemo impediet, sic est firmius; sin erit qui ferri non sinat, idem senatus consulto intercedet. Nec quicquam aliud opus est [quam] abrogari; nam prior lex nos nihil laedebat. Quam si ut est promulgata laudare voluissemus aut ut erat neglegenda neglegere, nocere omnino nobis non potuisset. Hic mihi primum meum consilium defuit sed etiam obfuit. Caeci, caeci inquam fuimus in vestitu mutando, in populo

3 si *PM*[2] : *om. EHNOM*[1]*s* 4 amare *secl. Madvig* 8 *post* tamquam *addend.* esses *coni. Orelli* 9 potuit] oportuit *Orelli* 14 aut occubuissem honeste *M*[2] *nil nisi coniectura, ut vid.* : *om. codd.* 17 restituar *Tyrrell* 20 tecum Culleonem *Tyrrell* 22 sic ΣΔ : s. c. (=*senatus consulto*) *Madvig* : quid *CZ*[b] *L* (*marg.*) *v. c.* firmius *CZ*[b] *L* (*marg.*) *v. c.* Δ : firmus Σ 24 quam *del. Tunstall* 27 *ante* defuit *add.* non solum *Orelli, sed cf. Boot ad hunc locum et ad* x. 16. 6

rogando, quod nisi nominatim mecum agi coeptum esset fieri perniciosum fuit. Sed pergo praeterita verum tamen ob hanc causam ut, si quid agetur, legem illam in qua
6 popularia multa sunt ne tangatis. Verum est stultum me praecipere quid agatis aut quo modo. Vtinam modo agatur aliquid! In quo ipso multa occultant tuae litterae, credo, ne vehementius desperatione perturber. Quid enim vides agi posse aut quo modo? per senatumne? At tute scripsisti ad me quoddam caput legis Clodium in curiae poste fixisse, NE REFERRI NEVE DICI LICERET. Quo modo igitur Domitius se dixit relaturum? quo modo autem iis quos tu scribis et de re dicentibus et ut referretur postulantibus Clodius tacuit? Ac si per populum, poteritne nisi de omnium tribunorum pl. sententia? Quid de bonis? quid de domo? poteritne restitui? aut si non poterit, egomet quo modo potero? Haec nisi vides expediri, quam in spem me vocas? sin autem spei nihil est, quae est mihi vita? Itaque exspecto Thessalonicae acta Kal. Sext., ex quibus statuam in tuosne agros confugiam, ut neque videam homines quos nolim et te, ut scribis, videam et propius sim si quid agatur, idque intellexi cum tibi tum Quinto fratri placere, an abeam Cyzicum.

7 Nunc, Pomponi, quoniam nihil impertisti tuae prudentiae ad salutem meam, quod aut in me ipso satis esse consili decreras aut te nihil plus mihi debere quam ut praesto esses, quoniamque ego proditus, inductus, coniectus in fraudem omnia mea praesidia neglexi, totam Italiam iam erectam ad me defendendum destitui et reliqui, me, meos meis tradidi inimicis inspectante et tacente te qui, si non

3 agetur *Lamb.* : ageretur *codd.* 6 In quo ipso Z^b : in quo ipsa *Ant. FNO* : quo ipsa *M sed erasum* 8 At *s Müller* : ast *M* (*in rasura*) *sed cf. ad* i. 16. 17 : as *OP* : aut *N* 9 quondam *Ernesti* 20 idque] id quod *Klotz* 27 iam *Orelli* : in me *codd.* : mire *Otto* : *secl. Ernesti* 28 me meos meis *Bosius* : me meos *ENOP* : me meis M^1 : me meosque *Hs* : me meos me *v. c.* : me meosque meis *M* (*marg.*) *Wesenberg* : me, meos, mea *Lehmann coll. Fam.* vi. 3. 4

plus ingenio valebas quam ego, certe timebas minus, si potes, erige adflictos et in eo nos iuva; sin omnia sunt obstructa, id ipsum fac ut sciamus et nos aliquando aut obiurgare aut communiter consolari desine. Ego si tuam fidem accusarem, non me potissimum tuis tectis crederem; meam amentiam accuso quod *me* a te tantum amari quantum ego vellem putavi. Quod si fuisset, fidem eandem, curam maiorem adhibuisses, me certe ad exitium praecipitantem retinuisses, istos labores quos nunc in naufragiis nostris suscipis non subisses. Qua re fac ut omnia ad me 8
perspecta et explorata perscribas meque, ut facis, velis esse aliquem, quoniam qui fui et qui esse potui iam esse non possum, et ut his litteris non te sed me ipsum a me esse accusatum putes. Si qui erunt quibus putes opus esse meo nomine litteras dari, velim conscribas curesque dandas. Data XIIII Kal. Sept.

XVI *Scr. Thessalonicae xii K. Sept. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

Totum iter mihi incertum facit exspectatio litterarum vestrarum Kal. Sextil. datarum. Nam si spes erit, Epirum, si minus, Cyzicum aut aliud aliquid sequemur. Tuae quidem litterae quo saepius a me leguntur, hoc spem faciunt mihi minorem; quae cum . . . . lectae sunt, tum id quod attulerunt ad spem infirmant, ut facile appareat te et consolationi servire et veritati. Itaque te rogo plane ut ad me quae scies ut erunt, quae putabis ita scribas. Data XII Kal.

4 comiter *Lamb. vulg.* 6 me *add. Crat.* 21 aliud aliquid *Wesenberg*: aliud quid *M*, *sed is* (*l.* 20, *post* nam *incuria quadam* aliud aliquid (*linea subducta postea deletum*) *non* aliud quid *addiderat* 23 quae] que M^2: quam M^1: quod *Z* lectae] laetae *Z*: conlatae *coni. Reid*: *lacunam ita supplevit Lehmann* quae ⟨cum laetae sint dum leguntur, cum⟩ lectae sunt, tum 24 attulerant *Ernesti* 26 scies *Wesenberg*: scis *M* *post* scribas *add.* ut putabis *Bosius ex Z*

XVII *Scr. Thessalonicae pr. Non. Sept. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

1 De Quinto fratre nuntii nobis tristes nec varii venerant ex ante diem *III* Non. Iun. usque ad prid. Kal. Sept. Eo autem die Livineius L. Reguli libertus ad me a Regulo missus venit. Is omnino mentionem nullam factam esse nuntiavit sed fuisse tamen sermonem de C. Clodi filio isque mihi †q͡m fratre litteras attulit. Sed postridie Sesti pueri venerunt qui a te litteras attulerunt non tam exploratas a timore quam sermo Livinei fuerat. Sane sum in meo infinito maerore sollicitus et eo magis quod Appi quaestio est.

2 Cetera quae ad me eisdem litteris scribis de nostra spe, intellego esse languidiora quam alii ostendunt. Ego autem quoniam non longe ab eo tempore absumus in quo res diiudicabitur, aut ad te conferam me aut etiam nunc circum

3 haec loca commorabor. Scribit ad me frater omnia sua per te unum sustineri. Quid te aut horter quod facis, aut agam gratias quod non exspectas? Tantum velim fortuna det nobis potestatem ut incolumes amore nostro perfruamur. Tuas litteras semper maxime exspecto; in quibus cave vereare ne aut diligentia tua mihi molesta aut veritas acerba sit. Data pr. Nonas Sept.

XVIII *Scr. Thessalonicae medio m. Sept. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Exspectationem nobis non parvam attuleras cum scripseras Varronem tibi pro amicitia confirmasse causam nostram Pompeium certe suscepturum et, simul a Caesare ei litterae quas exspectaret remissae essent, actorem etiam daturum.

4 III *add. Hand* 5 L *Man.* : M *M* : *om. C* 8 q͡m` tum a *vett.* : a Q. *Klotz* *post* attulit *add.* a te nullas attulit *Lamb.* *teste Wesenbergio*) 21 vereare *Wesenberg* : vereri Z^l (*'quamquam postrema syllaba non admodum appareat'*), *sed* cave *cum infinitivo coniunctum vix Ciceronis est* : *om. M* 28 actorem Z^l : auctorem *M*

Vtrum id nihil fuit, an adversatae sunt Caesaris litterae, an est aliquid in spe? Etiam illud scripseras eundem 'secundum comitia' dixisse. Fac, si vides quantis in malis 2
iaceam et si putas esse humanitatis tuae, me fac de tota causa nostra certiorem. Nam Quintus frater, homo mirus, qui me tam valde amat, omnia mittit spei plena metuens, credo, defectionem animi mei; tuae autem litterae sunt variae; neque enim me desperare vis nec temere sperare. Fac, obsecro te, ut omnia quae perspici a te possunt sciamus.

XIX *Scr. Thessalonicae xvi K. Oct. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

Quoad eius modi mihi litterae a vobis adferebantur ut 1
aliquid ex iis esset exspectandum, spe et cupiditate Thessalonicae retentus sum; postea quam omnis actio huius anni confecta nobis videbatur, in Asiam ire nolui, quod et celebritas mihi odio est et, si fieret aliquid a novis magistratibus, abesse longe nolebam. Itaque in Epirum ad te statui me conferre, non quo mea interesset loci natura qui lucem omnino fugerem, sed et *ad* salutem libentissime ex tuo portu proficiscar et, si ea praecisa erit, nusquam facilius hanc miserrimam vitam vel sustentabo vel, quod multo est melius, abiecero. *Ero* cum paucis, multitudinem dimittam. Me tuae litterae numquam in tantam spem adduxerunt 2
quantam aliorum; ac tamen mea spes etiam tenuior semper fuit quam tuae litterae. Sed tamen quoniam coeptum est agi, quoquo modo coeptum est et quacumque de causa, non deseram neque optimi atque unici fratris miseras ac luctuosas preces nec Sesti ceterorumque promissa nec spem

3 Fac] nunc *vel simile Müller* 19 *post* interesset *add.* quae esset *Müller olim*: qualis esset *Wesenberg*, *sed cf.* refert *Lucr.* iv. 984: interesset locum mutare *Böckel* 20 ad *add. Bosius* 23 Ero *add. vett.* 25 ac *Wesenberg*, *cf. Madvig ad Fin.* ii. 85: at *codd.* 27 agi *Schütz*: ago M^1: ego M^2

aerumnosissimae mulieris Terentiae nec miserrimae [mulieris] Tulliolae obsecrationem et fidelis litteras tuas. Mihi Epirus aut iter ad salutem dabit aut quod scripsi supra.

3 Te oro et obsecro, T. Pomponi, si me omnibus amplissimis, carissimis iucundissimisque rebus perfidia hominum spoliatum, si me a meis consiliariis proditum et proiectum vides, si intellegis me coactum ut ipse me et meos perderem, ut me tua misericordia iuves et Quintum fratrem qui potest esse salvus sustentes, Terentiam liberosque meos tueare, me, si putas te istic visurum, exspectes, si minus, invisas, si potes, mihique ex agro tuo tantum adsignes quantum meo corpore occupari potest, et pueros ad me cum litteris quam primum et quam saepissime mittas. Data XVI Kal. Octobris.

XX *Scr. Thessalonicae iv Non. Oct. a. 696 (58).*

CICERO S. D. Q. CAECILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO.

1 quod quidem ita esse et avunculum tuum functum esse officio vehementissime probo, gaudere me tum dicam, si mihi hoc verbo licebit uti. Me miserum! quam omnia essent ex sententia, si nobis animus, si consilium, si fides eorum quibus credidimus non defuisset! Quae conligere nolo ne augeam maerorem; sed tibi venire in mentem certo scio quae vita esset nostra, quae suavitas, quae dignitas. Ad quae reciperanda, per fortunas! incumbe, ut facis, diemque natalem reditus mei cura ut in tuis aedibus amoenissimis agam tecum et cum meis. Ego huic spei et exspectationi quae nobis proponitur maxime tamen volui praestolari apud te in Epiro, sed ita ad me scribitur ut putem esse commodius nos eisdem in locis esse.

2 De domo et Curionis oratione ut scribis ita est. In

1 mulieris *ante* Tulliolae *secl. Bentivolius* 27 maxima *Corradus* tamen] iam *Otto*

universa salute, si ea modo nobis restituetur, inerunt omnia; ex quibus nihil malo quam domum. Sed tibi nihil mando nominatim, totum me tuo amori fideique commendo.

Quod te in tanta hereditate ab omni occupatione expedisti, valde mihi gratum est. Quod facultates tuas ad meam salutem polliceris ut omnibus rebus a te praeter ceteros iuver, id quantum sit praesidium video intellegoque te multas partis meae salutis et suscipere et posse sustinere neque ut ita facias rogandum esse. Quod me vetas quic- 3
quam suspicari accidisse ad animum tuum quod secus a me erga te commissum aut praetermissum videretur, geram tibi morem et liberabor ista cura, tibi tamen eo plus debebo quo tua in me humanitas fuerit excelsior quam in te mea. Velim quid videas, quid intellegas, quid agatur ad me scribas tuosque omnis ad nostram salutem adhortere.

Rogatio Sesti neque dignitatis satis habet nec cautionis. Nam et nominatim ferri oportet et de bonis diligentius scribi, et id animadvertas velim. Data IIII Nonas Octobris Thessalonicae.

XXI *Scr. Thessalonicae v K. Nov. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

Triginta dies erant ipsi cum has dabam litteras per quos nullas a vobis acceperam. Mihi autem erat in animo iam, ut antea ad te scripsi, ire in Epirum et ibi omnem casum potissimum exspectare. Te oro ut, si quid erit quod perspicias quamcumque in partem, quam planissime ad me scribas et meo nomine, ut scribis, litteras quibus putabis opus esse ut des. Data v Kal. Novembris.

15 scribas tuosque omnis *C* : scribasque omnis *M*[1] : scribas omnisque *M*[2] 18 et *secl. Wesenberg* IIII] VI *Schiche* 24 casum *Pius* : causam *M* 28 v] II *Schiche* *Post* Novembris *add.* Thessalonica *codices Bosi*

XXII *Scr. partim Thessalonicae, partim Dyrrachi vi K. Dec. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Etsi diligenter ad me Quintus frater et Piso quae essent
acta scripserant, tamen vellem tua te occupatio non impe-
disset quo minus, ut consuesti, ad me quid ageretur et quid
intellegeres perscriberes. Me adhuc Plancius liberalitate
sua retinet iam aliquotiens conatum ire in Epirum. Spes
homini est iniecta non eadem quae mihi posse nos una
decedere; quam rem sibi magno honori sperat fore. Sed
iam, cum adventare milites dicentur, faciendum nobis erit
ut ab eo discedamus. Quod cum faciemus, ad te statim
2 mittemus, ut scias ubi simus. Lentulus suo in nos officio,
quod et re et promissis et litteris declarat, spem nobis non
nullam adfert Pompei voluntatis; saepe enim tu ad me
scripsisti eum totum esse in illius potestate. De Metello
scripsit ad me frater quantum speraret profectum esse per
3 te. Mi Pomponi, pugna ut tecum et cum meis mihi liceat
vivere et scribe ad me omnia. Premor luctu, desiderio
cum omnium rerum *tum meorum* qui mihi me cariores
semper fuerunt. Cura ut valeas.

4 Ego quod per Thessaliam si irem in Epirum perdiu nihil eram auditurus et quod mei studiosos habeo Dyrrachinos, ad eos perrexi, cum illa superiora Thessalonicae scripsissem. Inde cum ad te me convertam, faciam ut scias, tuque ad me velim omnia quam diligentissime cuicuimodi sunt scribas. Ego iam aut rem aut ne spem quidem exspecto. Data VI Kal. Decembr. Dyrrachi.

15 adfert *M* (*marg.*) : asserit *M*   17 speraret *M* : sperasset *Wesenberg* : sperarit *Ernesti*   profectum *MI* : perfectum *Rom.*   19 cum luctu tum desiderio *Z^bI*   cum omnium rerum tum meorum *coni. Baiter ex Rom.* (*sed is* eorum *pro* meorum) : cum omnium rerum *M* (*sed linea sub* cum *subducta*) : omnium meorum *Stürenburg*

XXIII *Scr. Dyrrachi pr. K. Dec. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

A. d. v Kal. Decembr. tris epistulas a te accepi, unam 1
datam a. d. VIII Kal. Novembris in qua me hortaris ut forti animo mensem Ianuarium exspectem, eaque quae ad spem putas pertinere de Lentuli studio, de Metelli voluntate, de tota Pompei ratione perscribis. In altera epistula praeter consuetudinem tuam diem non adscribis sed satis significas tempus; lege enim ab octo tribunis pl. promulgata scribis te eas litteras eo ipso die dedisse, id est a. d. IIII Kal. Novembris, et quid putes utilitatis eam promulgationem attulisse perscribis. In quo si iam nostra salus cum hac lege desperata erit, velim pro tuo in me amore hanc inanem meam diligentiam miserabilem potius quam ineptam putes, sin est aliquid spei, des operam ut maiore diligentia posthac a nostris magistratibus defendamur. Nam 2
ea veterum tribunorum pl. rogatio tria capita habuit, unum de reditu meo scriptum incaute; nihil enim restituitur praeter civitatem et ordinem, quod mihi pro meo casu satis est; sed quae cavenda fuerint et quo modo te non fugit. Alterum caput est tralaticium de impunitate, SI QVID CONTRA ALIAS LEGES EIVS LEGIS ERGO FACTVM SIT. Tertium caput, mi Pomponi, quo consilio et a quo sit inculcatum vide. Scis enim Clodium sanxisse ut vix aut ut omnino non posset nec per senatum nec per populum infirmari sua lex. Sed vides numquam esse observatas sanctiones earum legum quae abrogarentur. Nam si id esset, nulla fere abrogari posset; neque enim ulla est quae non ipsa se saepiat difficultate abrogationis. Sed cum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur quo modo eam abrogari oporteat. Hoc 3

3 Decembr. *Ascensius*: Septembr. *codd.* 12 perscribis *Ant. F*Σ: scribis Δ nostra *NHP*: haec nostra *M* 16 nostris] novis *Corradus* 24 ut *ante* omnino *NOP*: *om. EMs* 30 abrogatur *L (marg.) Ant F*Σ: abrogaretur Δ quo modo *M*: quo non *Z*ᵇ *Malaspina*: quo minus *Klotz*: quom *coni. Reid*

quom et re vera ita sit et quom semper ita habitum observatumque sit, octo nostri tribuni pl. caput posuerunt hoc: SI QVID IN HAC ROGATIONE SCRIPTVM EST QVOD PER LEGES PLEBISVE SCITA, hoc est quod per legem Clodiam, PROMVLGARE, ABROGARE, DEROGARE, OBROGARE SINE FRAVDE SVA NON LICEAT, NON LICVERIT, QVODVE EI, QVI PROMVLGAVIT, *ABROGAVIT*, DEROGAVIT, *OBROGAVIT*, OB EAM REM POENAE
4 MVLTAEVE SIT, E. H. L. N. R. Atque hoc in illis tribunis pl. non laedebat; lege enim collegi sui non tenebantur. Quo maior est suspicio malitiae aliquoius, cum id quod ad ipsos nihil pertinebat erat autem contra me scripserunt, ut novi tribuni pl. si essent timidiores multo magis sibi eo capite utendum putarent. Neque id a Clodio praetermissum est; dixit enim in contione a. d. III Nonas Novembris hoc capite designatis tribunis pl. praescriptum esse quid liceret. Tamen in lege nulla esse eius modi caput te non fallit, quod si opus esset, omnes in abrogando *uterentur*. Vt Ninnium aut ceteros fugerit investiges velim et quis attulerit et qua re octo tribuni pl. ad senatum de me referre non dubitarint, *sive* . . . sive quod observandum illud caput non putabant, eidem in abrogando tam cauti fuerint ut id metuerent soluti cum essent, quod ne iis quidem qui lege tenentur est curandum. Id caput sane nolim novos tribunos pl. ferre; sed perferant modo quidlibet; uno capite quo revocabor, modo res conficiatur, ero contentus. Iam dudum pudet tam multa scribere; vereor enim ne re iam desperata legas, ut haec mea diligentia miserabilis tibi, aliis inridenda videa-

1 quom et O^1 *Bosius*: quod *Ms*: et quod *N*: quod et O^2: quo modo et *P* et quom *NOP*: *om.* et *M.* *Totum locum ita dat Bücheler* Hoc, quod re vera ita est, cum 7 ABROGAVIT *et* OBROGAVIT *add. Pithoeus* POENA EI MVLTAVE SIET *Mommsen* 9 collegi *codd.*: conlegae *Ascensius* (*ed.* 2) 10 cum] quod *I Wesenberg* 15 praescriptum *P*: proscriptum *NOM* 16 quod] quo *Madvig* 17 uterentur *add. Ascensius* Vt *Malaspina*: aut *codd.* 20 sive . . . sive] *Orelli*: sive *OMs*: sine *NP*: scilicet *Lallemand*: sane quod *Hofmann* 21 fuerint *Bosius*: fuerunt *vel* fuerant *codd.*

tur. Sed si est aliquid in spe, vide legem quam T. Fadio scripsit Visellius. Ea mihi perplacet; nam Sesti nostri quam tu tibi probari scribis mihi non placet.

Tertia est epistula pridie Idus Novembr. data, in qua 5
exponis prudenter et diligenter quae sint quae rem distinere videantur, de Crasso, de Pompeio, de ceteris. Qua re oro te ut, si qua spes erit posse studiis bonorum, auctoritate, multitudine comparata rem confici, des operam ut uno impetu perfringantur, in eam rem incumbas ceterosque excites. Sin, ut ego perspicio cum tua coniectura tum etiam mea, spei nihil est, oro obtestorque te ut Quintum fratrem ames quem ego miserum misere perdidi neve quid eum patiare gravius consulere de se quam expediat sororis tuae filio, meum Ciceronem quoi nihil misello relinquo praeter invidiam et ignominiam nominis mei tueare quoad poteris, Terentiam, unam omnium aerumnosissimam, sustentes tuis officiis. Ego in Epirum proficiscar quom primorum dierum nuntios excepero. Tu ad me velim proximis litteris ut se initia dederint perscribas. Data pridie Kal. Decembr.

XXIV *Scr. Dyrrachi iv Id. Dec. a. 696 (58).*

CICERO ATTICO SAL.

Antea quom ad me scripsissetis vestro consensu consulum 1
provincias ornatas esse, etsi verebar quorsum id casurum esset, tamen sperabam vos aliquid aliquando vidisse prudentius; postea quam mihi et dictum est et scriptum vehementer consilium vestrum reprehendi, sum graviter commotus, quod illa ipsa spes exigua quae erat videretur esse sublata. Nam si tribuni pl. nobis suscensent, quae potest

2 Visellius *Ascensius* (*ed.* 1): T. Visellius *codd.* 9 perfringantur *I Wesenberg*: -atur *M*: -atis *coni. Reid* 12 quid eum *E*: quidem *OHNM* 15 tueare *Man.*: tuere *codd.* 19 ut initia ceciderint *Reid coll.* 24. 2 28 videretur *Lamb.*: videtur *M*

spes esse? Ac videntur iure suscensere, cum et expertes consili fuerint ei qui causam nostram susceperant, et vestra concessione omnem vim sui iuris amiserint, praesertim cum ita dicant, se nostra causa voluisse suam potestatem esse de consulibus ornandis non ut eos impedirent sed ut ad nostram causam adiungerent; nunc si consules a nobis alieniores esse velint, posse id libere facere; sin velint nostra causa, nihil posse se invitis. Nam quod scribis, ni ita vobis placuisset, illos hoc idem per populum adsecuturos fuisse, invitis tribunis pl. fieri nullo modo potuit. Ita vereor ne et studia tribunorum amiserimus et, si studia maneant, vinclum illúd adiungendorum consulum amissum sit.

2 Accedit aliud non parvum incommodum quod gravis illa opinio, ut quidem ad nos perferebatur, senatum nihil decernere ante quam de nobis actum esset, amissa est, praesertim in ea causa quae non modo necessaria non fuit sed etiam inusitata ac nova (neque enim umquam arbitror ornatas esse provincias designatorum), ut, cum in hoc illa constantia quae erat mea causa suscepta imminuta sit, nihil iam possit non decerni. Iis ad quos relatum est amicis placuisse non mirum est; erat enim difficile reperire qui contra tanta commoda duorum consulum palam sententiam diceret. Fuit omnino difficile non obsequi vel amicissimo homini Lentulo vel Metello qui simultatem humanissime deponeret; sed vereor ne hos tamen tenere potuerimus, tribunos pl. amiserimus. Haec res quem ad modum ceciderit et tota res quo loco sit velim ad me scribas et ita ut instituisti. Nam ista veritas, etiam si iucunda non est, mihi tamen grata est. Data IIII Id. Decembr.

2 ei *Orelli*: et *codd.* vestra *Corradus*: nostra *M fort. recte* 7 sin velint *Ernesti*: sin vellent *M* 8 se *M*: eis *I* 20 quae *M Müller*: qua *vulg.* 26 tamen] cum *I*: cum tamen *Ernesti*: *del. Starker*

XXV *Scr. Dyrrachi m. Dec. a. 696 (58) post iv Id., ante ii K. Ian.*

CICERO ATTICO SAL.

Post tuum a me discessum litterae mihi Roma adlatae sunt ex quibus perspicio nobis in hac calamitate tabescendum esse. Neque enim (sed bonam in partem accipies) si ulla spes salutis nostrae subesset, tu pro tuo amore in me hoc tempore discessisses. Sed ne ingrati aut ne omnia velle nobiscum una interire videamur, hoc omitto; illud abs te peto des operam, id quod mihi adfirmasti, ut te ante Kalendas Ianuarias ubicumque erimus sistas.

XXVI *Scr. Dyrrachi m. Ianuario a. 697 (57).*

CICERO ATTICO SAL.

Litterae mihi a Quinto fratre cum senatus consulto quod de me est factum adlatae sunt. Mihi in animo est legum lationem exspectare et, si obtrectabitur, utar auctoritate senatus et potius vita quam patria carebo. Tu, quaeso, festina ad nos venire.

XXVII *Scr. Dyrrachi ex. m. Ian. a. 697 (57).*

CICERO ATTICO SAL.

Ex tuis litteris et ex re ipsa nos funditus perisse video. Te oro ut quibus in rebus tui mei indigebunt nostris miseriis ne desis. Ego te, ut scribis, cito videbo.

3 a me] a meis *Kahnt*: ad me *coni. Tyrrell*: iam *Gurlitt*: *del. Fr. Schmidt* 8 hoc] haec Σ *Lamb.* 15 et *om. I* 21 tui mei indigebunt *Baiter*: tui meis indulgebant *M*

LIBER QVARTVS

AD ATTICVM

I *Scr. Romae med. m. Sept. a. 697 (57).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Cvm primum Romam veni fuitque cui recte ad te litteras darem, nihil prius faciendum mihi putavi quam ut tibi absenti de reditu nostro gratularer. Cognoram enim, ut vere scribam, te in consiliis mihi dandis nec fortiorem nec prudentiorem quam me ipsum nec etiam pro praeterita mea in te observantia nimium in custodia salutis meae diligentem eundemque te, qui primis temporibus erroris nostri aut potius furoris particeps et falsi timoris socius fuisses, acerbissime discidium nostrum tulisse plurimumque operae, studi, diligentiae, laboris ad conficiendum reditum meum
2 contulisse. Itaque hoc tibi vere adfirmo, in maxima laetitia et exoptatissima gratulatione unum ad cumulandum gaudium conspectum aut potius complexum mihi tuum defuisse. Quem semel nactus si umquam dimisero ac nisi etiam praetermissos fructus tuae suavitatis praeteriti temporis omnis exegero, profecto hac restitutione fortunae me ipse non satis dignum iudicabo.

3 Nos adhuc, in nostro statu quod difficillime reciperari posse arbitrati sumus, splendorem nostrum illum forensem et in senatu auctoritatem et apud viros bonos gratiam magis

7 nec MZ^l : me *Hofmann*   pro praeterita mea in te observantia *Bosius* : propter (*vel* propterea) meam in te observantiam *codd.* : propter meam in te inobservantiam *Madvig*   10 potius *Stephanus* : totius *codd.*   timoris *Pius* : moris *Z* (?) : rumoris *M*   16 si unquam *Meutzner* : tum quam M^1 : nunquam M^2*sON Bardt*

quam optaramus consecuti sumus; in re autem familiari, quae quem ad modum fracta, dissipata, direpta sit non ignoras, valde laboramus tuarumque non tam facultatum quas ego nostras esse iudico quam consiliorum ad conligendas et constituendas reliquias nostras indigemus.

Nunc etsi omnia aut scripta esse a tuis arbitror aut etiam 4 nuntiis ac rumore perlata, tamen ea scribam brevi quae te puto potissimum ex meis litteris velle cognoscere. Pr. Nonas Sextilis Dyrrachio sum profectus ipso illo die quo lex est lata de nobis. Brundisium veni Nonis Sextilibus. Ibi mihi Tulliola mea fuit praesto natali suo ipso die qui casu idem natalis erat et Brundisinae coloniae et tuae vicinae Salutis; quae res animadversa a multitudine summa Brundisinorum gratulatione celebrata est. Ante diem III Idus Sextilis cognovi, quom Brundisi essem, litteris Quinti mirifico studio omnium aetatum atque ordinum, incredibili concursu Italiae legem comitiis centuriatis esse perlatam. Inde a Brundisinis honestissime ornatus iter ita feci ut undique ad me cum gratulatione legati convenerint. Ad 5 urbem ita veni ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit qui mihi obviam non venerit, praeter eos inimicos quibus id ipsum, se inimicos esse, non liceret aut dissimulare aut negare. Cum venissem ad portam Capenam, gradus templorum ab infima plebe completi erant. A qua plausu maximo cum esset mihi gratulatio significata, similis et frequentia et plausus me usque ad Capitolium celebravit in foroque et in ipso Capitolio miranda multitudo fuit.

1 optaramus *Man.*: optamus *codd.* 7 scribam *ENO'*: inscribam O^2*PMs*: tibi scribam *coni. Wesenberg*: ipse scribam *coni. Lehmann* 13 a *NOP*: *om. Ms* 14 gratulatione celebrata est *C*: *om.* ΣΔ III *Schmidt*: VI *codd.* 15 quom Brundisi essem Z^1*NOPI*: *om.* Δ 18 honestissime *Faernus*: honestissimis *codd.*: honestissimis decretis *Orelli*: *fort.* honestissimis sententiis (sinis) 22 se inimicos esse *del. Corradus* 24 infima *codd.*, *quod defendi potest, cf.* i. 16. 11, iv. 2. 3: infimo *Lehmann coll. Caes. B. G.* iii. 19. 1, vii. 19. 1, 73. 3

Postridie in senatu qui fuit dies Nonarum Septembr.
6 senatui gratias egimus. Eo biduo cum esset annonae summa caritas et homines ad theatrum primo, deinde ad senatum concurrissent, impulsu Clodi mea opera frumenti inopiam esse clamarent, cum per eos dies senatus de annona haberetur et ad eius procurationem sermone non solum plebis verum etiam bonorum Pompeius vocaretur idque ipse cuperet multitudoque a me nominatim ut id decernerem postularet, feci et accurate sententiam dixi. Cum abessent consulares, quod tuto se negarent posse sententiam dicere, praeter Messallam et Afranium, factum est senatus consultum in meam sententiam, ut cum Pompeio ageretur ut eam rem susciperet lexque ferretur. Quo senatus consulto recitato cum *populus* more hoc insulso et novo plausum meo nomine recitando dedisset, habui contionem. Omnes magistratus praesentes praeter unum prae-
7 torem et duos tribunos pl. dederunt. Postridie senatus frequens et omnes consulares nihil Pompeio postulanti negarunt. Ille legatos quindecim cum postularet, me principem nominavit et ad omnia me alterum se fore dixit. Legem consules conscripserunt qua Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariae toto orbe terrarum daretur, alteram Messius qui omnis pecuniae dat potestatem et adiungit classem et exercitum et maius imperium in provinciis quam sit eorum qui eas obtineant. Illa nostra lex consularis nunc modesta videtur, haec Messi non ferenda. Pompeius illam velle se dicit, familiares hanc. Consulares duce Favonio fremunt; nos tacemus et eo magis

1 dies Nonarum *inusitatum tam hic quam Fam.* iii. 11. 1, *fort. ex* Non. *ortum* 14 cum populus more A^1 *Crat.* : continuo more *CONPM*[1]*s* : cum more M^2 : continuo cum more *Baiter* : cum contio more *Man.* : *ante* plausum *add.* pl. (*populus*) *Boot* 15 meo] in meo *Zumpt sed cf. Madvig* '*Gramm. Lat.*' § 416 *obs.* 1 16 *ante* omnes *add.* quam *Wesenberg cum cod. Vrsini* 18 frequens : et *Baiter* consulares (sc. *aderant*) : nihil *Böckel* 20 ad omnia *EOP* : omnia *NMs* : omnino *Reid* 24 adiungit *Crat.* : adiunxit *codd.*

quod de domo nostra nihil adhuc pontifices responderunt. Qui si sustulerint religionem, aream praeclaram habebimus; superficiem consules ex senatus consulto aestimabunt; sin aliter, †demolientur, suo† nomine locabunt, rem totam aestimabunt.

Ita sunt res nostrae, 8

'Vt ín secundis flúxae, ut in advorsís bonae.'

In re familiari valde sumus, ut scis, perturbati. Praeterea sunt quaedam domestica quae litteris non committo. Quintum fratrem insigni pietate, virtute, fide praeditum sic amo ut debeo. Te exspecto et oro ut matures venire eoque animo venias ut me tuo consilio egere non sinas. Alterius vitae quoddam initium ordimur. Iam quidam qui nos absentis defenderunt incipiunt praesentibus occulte irasci, aperte invidere. Vehementer te requirimus.

II

Scr. Romae in. m. Oct. a. 697 (57).

CICERO ATTICO SAL.

Si forte rarius tibi a me quam a ceteris litterae redduntur, 1
peto a te ut id non modo neglegentiae meae sed ne occupationi quidem tribuas; quae etsi summa est, tamen nulla esse potest tanta ut interrumpat iter amoris nostri et offici mei. Nam ut veni Romam, iterum nunc sum certior factus esse cui darem litteras; itaque has alteras dedi.

Prioribus tibi declaravi adventus noster qualis fuisset et quis esset status atque omnes res nostrae quem ad modum essent,

'Vt ín secundis flúxae, ut in advorsís bonae.'

Post illas datas litteras secuta est summa contentio de 2
domo. Diximus apud pontifices pr. Kal. Octobris. Acta res est accurate a nobis et, si umquam in dicendo fuimus

1 responderunt *F*: -erant *codd.* 4 demolientur] aliud molientur *coni. Reid*: non demolientur, uno nomine *Fr. Schmidt*

aliquid aut etiam si numquam alias fuimus, tum profecto doloris magnitudo vim quandam nobis dicendi dedit. Itaque oratio iuventuti nostrae deberi non potest; quam tibi, etiam si
3 non desideras, tamen mittam cito. Cum pontifices decressent ita, SI NEQVE POPVLI IVSSV NEQVE PLEBIS SCITV IS QVI SE DEDICASSE DICERET NOMINATIM EI REI PRAEFECTVS ESSET NEQVE POPVLI IVSSV AVT PLEBIS SCITV ID FACERE IVSSVS ESSET VIDERI, POSSE SINE RELIGIONE EAM PARTEM AREAE MIHI RESTITVI, mihi facta statim est gratulatio; nemo enim dubitabat quin domus nobis esset adiudicata: cum subito ille in contionem escendit quam Appius ei dedit. Nuntiat iam populo pontifices secundum se decrevisse, me autem vi conari in possessionem venire; hortatur ut se et Appium sequantur et suam Libertatem vi defendant. Hic cum etiam illi infimi partim admirarentur, partim inriderent hominis amentiam, ego statuerem illuc non accedere nisi cum consules ex senatus consulto porticum Catuli restituendam locassent, Kal. Octobr. habetur senatus frequens.
4 Adhibentur omnes pontifices qui erant senatores. A quibus Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sententiam primus rogatus quaesivit quid essent in decernendo secuti. Tum M. Lucullus de omnium conlegarum sententia respondit religionis iudices pontifices fuisse, legis esse senatum; se et conlegas suos de religione statuisse, in senatu de lege

1 nunquam *I*: unquam *codd.* doloris magnitudo *I Rav.*: dolor et magnitudo *NHO^2Ms*: doloris et (etiam *P*) magnitudo *O^1P*: dolor et rei magnitudo *Gulielmius*: dolor et magnitudo odi *Lehmann coll. Deiot.* 30 3 deberi *Vict.*: debere *codd.* 5 POPVLI IVSSV *I*: populuus (*vel* populus) *codd.* 8 EAM Δ: IAM Σ AREAE MIHI *vulg.*: arae emi *vel* aree emi *vel* aree *codd.*: AREAE M. T. *Vrsinus* 10 dubitabat *Corradus*: dubitat *codd.* 11 ascendit *NO^2M^2* Nuntiat iam *Rom.*: nuntiant iam *codd.*: nuntiante *F Ant.*: nuntiat tamen *Reid*: nuntiat inani (*Bosius*), *vel* hianti (*Palmer*), *vel* miranti (*Müller coll. l.* 15) 14 vi *Corradus*: ut *codd.* 15 infimi *I*: infirmi *codd.* 16 statuerem *Meutzner*: statueram *codd. Lehmann*, ego . . . locassent *in parenthesim includens* 20 qui erat *om.* Σ 23 legis esse *Seyffert*: legisse *O^1P*: legis *O^2NMs* 24 de lege statuturos cum senatu. Itaque suo quisque *C*: statuos (*vel* -es) quisque (*vel* -quam) *codd.*

statuturos cum senatu. Itaque suo quisque horum loco sententiam rogatus multa secundum causam nostram disputavit. Cum ad Clodium ventum est, cupiit diem consumere neque ei finis est factus, sed tamen cum horas tris fere dixisset, odio et strepitu senatus coactus est aliquando perorare. Cum fieret senatus consultum in sententiam Marcellini omnibus praeter unum adsentientibus, Serranus *intercessit. De* intercessione statim ambo consules referre coeperunt. Cum sententiae gravissimae dicerentur, senatui placere mihi domum restitui, porticum Catuli locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magistratibus defendi si quae vis esset facta, senatum existimaturum eius opera factum esse qui senatus consulto intercessisset, Serranus pertimuit et Cornicinus ad suam veterem fabulam rediit; abiecta toga se ad generi pedes abiecit. Ille noctem sibi postulavit. Non concedebant, reminiscebantur enim Kal. Ianuar. Vix tandem tibi de mea voluntate concessum est. **5** Postridie senatus consultum factum est id quod ad te misi. Deinde consules porticum Catuli restituendam locarunt; illam porticum redemptores statim sunt demoliti libentissimis omnibus. Nobis superficiem aedium consules de consili sententia aestimarunt sestertio viciens, cetera valde inliberaliter, Tusculanam villam quingentis milibus, Formianum HS ducentis quinquaginta milibus. Quae aestimatio non modo vehementer ab optimo quoque sed etiam a plebe reprehenditur. Dices: 'Quid igitur causae fuit?' Dicunt illi quidem pudorem meum, quod neque negarim neque vehementius postularim; sed non est id; nam hoc quidem

1 horum] senatorum *Koch* 8 intercessit. De *add. Vict.* 10 locari *Ascensius*: locare (*vel* iocare) *codd.* 17 tandem *Corradus*: tamen *codd. Seyffert* tibi *v. c. NPM*[1]: sibi *M*[2]*O*[2]*s*: eis (*ex* s) *Reid*: sivi *Madvig*: id *L* (*marg.*): id ei *Orelli*: *del. Faernus* 20 porticum *secl. Tyrrell*: *πόρνην Gronovius coll. De Domo* 111 23 Formianam *Seyffert* 28 nam hoc quid etiam profuisset? *Seyffert*: num hoc quidem etiam profuisset? *Tyrrell*

etiam profuisset; verum iidem, mi T. Pomponi, iidem inquam illi quos ne tu quidem ignoras qui mihi pinnas inciderant nolunt easdem renasci. Sed, ut spero, iam renascuntur. Tu modo ad nos veni; quod vereor ne tardius interventu Varronis tui nostrique facias.

6 Quoniam acta quae sint habes, de reliqua nostra cogitatione cognosce. Ego me a Pompeio legari ita sum passus ut nulla re impedirer. Quod nisi vellem mihi esset integrum ut, si comitia censorum proximi consules haberent, petere possem, votivam legationem sumpsissem prope omnium fanorum, lucorum; sic enim nostrae rationes utilitatis meae postulabant. Sed volui meam potestatem esse vel petendi vel ineunte aestate exeundi et interea me esse in oculis civium de me optime meritorum non alienum putavi.

7 Ac forensium quidem rerum haec nostra consilia sunt, domesticarum autem valde impedita. Domus aedificatur, scis quo sumptu, qua molestia; reficitur Formianum, quod ego nec relinquere possum nec videre; Tusculanum proscripsi; suburbano facile careo. Amicorum benignitas exhausta est in ea re quae nihil habuit praeter dedecus, quod sensisti tu absens *nos* praesentes; quorum studiis ego et copiis, si esset per meos defensores licitum, facile essem omnia consecutus. Quo in genere nunc vehementer laboratur. Cetera quae me sollicitant μυστικώτερα sunt. Amamur a fratre et a filia. *Te* exspectamus.

7 a *om. Madvig, sed cf.* xiv. 13. 4 9 ut, si *Hofmann*: aut si *codd.* 10 possem *I*: possent *codd.* sumpsissem *C Ascensius* (*ed.* 1): sumpsisse *codd.* prope] pro p. R. (*populo Romano*) *coni. Orelli*: p. R. communium *Sternkopf*: prope . . . lucorum *secl. Ernesti, temere* 11 lucorum *Bosius*: locorum *codd.* utilitatis meae *H Sternkopf*: utilitates meae *codd. praeter H*: *secl. Baiter* 18 molestia: reficitur *Man.*: molestia reficiatur *codd. vulg.* 20 facile *M*[1]: non facile *M*[2] *et ceteri codd.*: *ante* suburbano *add.* etsi *Kayser* 22 nos *add. Madvig* praesentes *codd.*: praesens *Gronovius*: praesensque *Malaspina* 26 Te *add. Man.*

III *Scr. Romae viii K. Dec. a. 697 (57).*

CICERO ATTICO SAL.

Avere te certo scio cum scire quid hic agatur tum mea 1 a me scire, non quo certiora sint ea quae in oculis omnium geruntur si a me scribantur quam cum ab aliis aut scribantur tibi aut nuntientur, sed ut perspicias ex meis litteris quo animo ea feram quae geruntur et qui sit hoc tempore aut mentis meae sensus aut omnino vitae status.

Armatis hominibus ante diem tertium Nonas Novembris 2 expulsi sunt fabri de area nostra, disturbata porticus Catuli quae ex senatus consulto consulum locatione reficiebatur et ad tectum paene pervenerat, Quinti fratris domus primo fracta coniectu lapidum ex area nostra, deinde inflammata iussu Clodi, inspectante urbe coniectis ignibus, magna querela et gemitu non dicam bonorum, qui nescio an nulli sint, sed plane hominum omnium. Ille demens ruere, post hunc vero furorem nihil nisi caedem inimicorum cogitare, vicatim ambire, servis aperte spem libertatis ostendere. Etenim antea cum iudicium tollebat, habebat ille quidem difficilem manifestamque causam sed tamen causam; poterat infitiari, poterat in alios derivare, poterat etiam aliquid iure factum defendere; post has ruinas, incendia, rapinas desertus a suis vix iam Decimum designatorem, vix Gellium retinet, servorum consiliis utitur, videt, si omnis quos vult palam occiderit, nihilo suam causam difficiliorem quam adhuc sit in iudicio futuram. Itaque ante 3 diem tertium Idus Novembris, cum Sacra via descenderem, insecutus est me cum suis. Clamor, lapides, fustes, gladii, haec improvisa omnia. Discessimus in vestibulum Tetti

3 te *I Rom.* : *om. M* mea *Z* : ea *codd.* : *om. Baiter* 5 scribuntur *Wesenberg* scribuntur *edd.* 6 nuntientur *I* : nuntiantur *codd.* sed ut M^2 : sed ut verum M^1 : verum ut *Man.* 16 nulli *Lamb.* : ulli *codd.* demens *Pius* : vehemens *M* 17 vero Σ : *om.* Δ 19 tollebat *Man.* : nolebat *codd.* : volvebat *Madvig* : valebat *Gurlitt* 21 poterat] id poterat *M*

Damionis. Qui erant mecum facile operas aditu prohibuerunt. Ipse occidi potuit, sed ego diaeta curare incipio, chirurgiae taedet. Ille omnium vocibus cum se non ad iudicium sed ad supplicium praesens trudi videret, omnis Catilinas Acidinos postea reddidit. Nam Milonis domum, eam quae *est in* Cermalo, pr. Idus Novembr. expugnare et incendere ita conatus est ut palam hora quinta cum scutis homines eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit. Ipse domum P. Sullae pro castris sibi ad eam impugnationem sumpserat. Tum ex Anniana Milonis domo Q. Flaccus eduxit viros acris; occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos, ipsum cupivit, sed ille se in interiora aedium Sullae. Exin senatus postridie Idus. Domi Clodius. Egregius Marcellinus, omnes acres. Metellus calumnia dicendi tempus exemit adiuvante Appio, etiam hercule familiari tuo, de cuius constantia virtute *tuae* verissimae litterae. Sestius furere. Ille postea, si comitia sua non fierent, urbi minari. *Milo* proposita Marcellini sententia, quam ille de scripto ita dixerat ut totam nostram causam areae, incendiorum, periculi mei iudicio complecteretur eaque omnia comitiis anteferret, proscripsit se per
4 omnis dies comitialis de caelo servaturum. Contiones turbulentae Metelli, temerariae Appi, furiosissimae Publi. Haec tamen summa, nisi Milo in campo obnuntiasset, comitia futura. Ante diem XII Kal. Decembr. Milo ante mediam noctem cum magna manu in campum venit. Clodius cum haberet fugitivorum delectas copias, in cam-

2 curare *Cobet*: curari *M* 4 trudi *I*: videri M^{1}: reservari M^{2} 6 eam quae est in Cermalo *Turnebus*: meamque ceramio *M* 12 se in interiora *Orelli*: ex interiorem *M*: se in interiorem partem *Müller* 16 virtute] et virtute *vett. fort. recte*: viri tuae *Faërnus*: nutante *Pantagathus*: vitae tuae *Ant.* tuae *add Graevius* 18 Milo *add. Wesenberg* 21 *fort. post* anteferret *addend.* nisi anteferret *post* proscripsit *add.* Sestius *Man.* 24 campo *cod. Vrsini*: campum *M* 25 *post* futura *add.* erant *Wesenberg* ante mediam noctem CM^{2}: *om.* ante M^{1}: media nocte *vulg.*

pum ire non est ausus. Milo permansit ad meridiem mirifica hominum laetitia summa cum gloria. Contentio fratrum trium turpis, fracta vis, contemptus furor. Metellus tamen postulat ut sibi postero die in foro obnuntietur; nihil esse quod in campum nocte veniretur; se hora prima in comitio fore. Itaque ante diem XI Kal. in comitium Milo de nocte venit. Metellus cum prima luce furtim in campum itineribus prope deviis currebat: adsequitur inter lucos hominem Milo, obnuntiat. Ille se recepit magno et turpi Q. Flacci convicio. Ante diem X Kal. nundinae. Contio biduo nulla.

Ante diem VIII Kal. haec ego scribebam hora noctis **5**
nona. Milo campum iam tenebat. Marcellus candidatus ita stertebat ut ego vicinus audirem. Clodi vestibulum vacuum sane mihi nuntiabatur, pauci pannosi, linea lanterna. Meo consilio omnia illi fieri querebantur ignari quantum in illo heroe esset animi, quantum etiam consili. Miranda virtus est. Nova quaedam divina mitto; sed haec summa est. Comitia fore non arbitror; reum Publium, nisi ante occisus erit, fore a Milone puto; si se in turba ei iam obtulerit, occisum iri ab ipso Milone video. Non dubitat facere, prae se fert; casum illum nostrum non extimescit. Numquam enim cuiusquam invidi et perfidi consilio est usurus nec inerti nobili crediturus.

Nos animo dumtaxat vigemus etiam magis *quam* cum **6**
florebamus, re familiari comminuti sumus. Quinti fratris tamen liberalitati pro facultatibus nostris, ne omnino exhaustus essem, illo recusante subsidiis amicorum responde-

9 lucos] duos lucos *Wesenberg coll. De Div.* ii. 40, *Liv.* i. 8. 5: vicos *Jordan* 15 pauci *F*: paucis *M Vict.* pannosis *Vict.* linea lanterna *Bosius*: sine alanterna *M* 18 *ante* divina *add.* ac *Reid* 20 si se in turba ei iam *Klotz*: si se uti turbae iam NCZ^b: si sentitur veiam *M*: si se in turba ei obviam *coni. Baiter* 23 usurus *Klotz*: usus *codd.* 25 quam *add. vulg.* 27 ne] et ne *Wesenberg* 28 respondimus *Klotz*

mus. Quid consili de omni nostro statu capiamus te absente nescimus. Qua re adpropera.

IV *Scr. Romae iii K. Febr. a. 698 (56).*

CICERO ATTICO SAL.

Periucundus mihi Cincius fuit ante diem III Kal. Febr. ante lucem; dixit enim mihi te esse in Italia seseque ad te pueros mittere. Quos sine meis litteris ire nolui, non quo haberem quod tibi, praesertim iam prope praesenti, scriberem sed ut hoc ipsum significarem, mihi tuum adventum suavissimum exspectatissimumque esse. Qua re advola ad nos eo animo ut nos ames, te amari scias. Cetera coram agemus. Haec properantes scripsimus. Quo die venies, utique cum tuis apud me sis.

IVa *Scr. in Antiati m. Apr. aut Mai. a. 698 (56).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Perbelle feceris si ad nos veneris. Offendes designationem Tyrannionis mirificam in librorum meorum bibliotheca, quorum reliquiae multo meliores sunt quam putaram. Et velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad cetera administris, iisque imperes ut sumant membranulam ex qua indices fiant,
2 quos vos Graeci, ut opinor, σιλλύβους appellatis. Sed haec, si tibi erit commodum. Ipse vero utique fac venias, si potes in his locis adhaerescere et Piliam adducere. Ita enim et aequum est et cupit Tullia. Medius fidius ne tu emisti λόχον praeclarum. Gladiatores audio pugnare miri-

13 utique] utique fac *Baiter*: velim utique *Wesenberg, sed cf. Heidemann 'De Ciceronis in epp. verborum ellipsis usu' pp.* 93–98 sis] eris *Striller* 14 *Hanc et sequentem ep. ex. m. Febr. vel in. m. Mart. scriptas esse putat Koerner: nos sequimur Hildebrandt et Müller* 17 in librorum M^1: *om.* in M^2 bibliotheca M^1: bibliothecam *Ns*: *om.* Σ *praeter N* 19 Et Σ: etiam Δ 24 adduc *Orelli* 26 *λόχον Bosius*: locum *M*: ludum *Ernesti*

fice. Si locare voluisses, duobus his muneribus liber esses. Sed haec posterius. Tu fac venias et de librariis, si me amas, *agas* diligenter.

V *Scr. in Antiati m. April. aut Mai. a. 698 (56).*

CICERO ATTICO SAL.

Ain tu? me existimas ab ullo malle mea legi probarique **1** quam a te? Cur igitur cuiquam misi prius? Vrgebar ab eo ad quem misi, et non habebam exemplar. Quid? Etiam (dudum enim circumrodo quod devorandum est) subturpicula mihi videbatur esse παλινῳδία. Sed valeant recta, vera, honesta consilia. Non est credibile quae sit perfidia in istis principibus, ut volunt esse et ut essent si quicquam haberent fidei. Senseram noram inductus, relictus, proiectus ab iis. Tamen hoc eram animo ut cum iis in re publica consentirem. Idem erant qui fuerant. Vix aliquando te auctore resipui. Dices ea te monuisse, suasisse **2** quae facerem, non etiam ut scriberem. Ego me hercule mihi necessitatem volui imponere huius novae coniunctionis, ne qua mihi liceret labi ad illos qui etiam tum cum misereri mei debent non desinunt invidere. Sed tamen modici fuimus ὑποθέσει, ut scripsi. Erimus uberiores si et ille libenter accipiet, et ii subringentur qui villam me moleste ferunt habere quae Catuli fuerat, a Vettio emisse non cogitant; qui domum negant oportuisse me aedificare, vendere aiunt oportuisse. Sed quid ad hoc, si, quibus sententiis dixi quod et ipsi probarent, laetati sunt tamen me contra Pompei voluntatem dixisse? Finis sit. Quoniam qui nihil

1 liber esses *Pius*: liberasses *M*: *fort.* te liberasses 3 agas *add. Müller coll. pro* agere de i. 6 *fin.*, 7. 2, iv. 16 *fin.*: cures (*vel* cura) *add. Wesenberg* 6 Ain tu? *vulg.*, *cf. Caec.* 49: ain tu an *codd.*: An tu *I*: Ain tandem *Seyffert* me] meme *Ant. F* 8 Quin etiam *Rinkes* 14 eram *C*: erat in *M* 16 ea te monuisse, suasisse quae *I*: ea tenuisse suasisse quae *M*: eatenus te suasisse qua *Klotz* 19 relabi *Pluygers* 23 a Vettio Z^b: a Vectio *vel* Avercio *Ant. F NOP*: aut etiam Δ me emisse Z^b

possunt ii me nolunt amare, demus operam ut ab iis qui
3 possunt diligamur. Dices 'Vellem iam pridem.' Scio
te voluisse et me asinum germanum fuisse. Sed iam tem-
pus est me ipsum a me amari, quando ab illis nullo modo
possum.

Domum meam quod crebro invisis est mihi valde gratum.
Viaticum Crassipes praeripit. Tu 'de via recta in hortos.'
Videtur commodius ad te; postridie scilicet; quid enim
tua? Sed viderimus. Bibliothecam mihi tui pinxerunt
constructione et sillybis. Eos velim laudes.

VI *Scr. in Antiati m. Apr. aut Mai. a. 698 (56).*

CICERO ATTICO SAL.

1 De Lentulo scilicet sic fero ut debeo. Virum bonum et
magnum hominem et in summa magnitudine animi multa
humanitate temperatum perdidimus nosque malo solacio
sed non nullo tamen consolamur quod ipsius vicem minime
dolemus, non ut Saufeius et vestri sed me hercule quia sic
amabat patriam ut mihi aliquo deorum beneficio videatur
ex eius incendio esse ereptus. Nam quid foedius nostra
vita, praecipue mea? Nam tu quidem, etsi es natura πολι-
τικός, tamen nullam habes propriam servitutem, communi
2 frueris nomine; ego vero qui, si loquor de re publica quod
oportet, insanus, si quod opus est, servus existimor, si taceo,
oppressus et captus, quo dolore esse debeo? Quo sum
scilicet, hoc etiam acriore quod ne dolere quidem possum

7 Tu 'de via recta in hortos.' *Tyrrell qua ratione codd. defendi possunt*: Tullia de via recta in hortos *coni. Schütz* 8 Videtur commodius ad te: postridie *Baiter Tyrrell*: Videtur commodius. Ad te postridie *Schütz* 10 constructione *M*: constrictione *Hertzberg* sillybis *Graevius*: sit tybis M^1: si scribis M^2: sittybis *Vict.* 18 aliquo deorum *E*: aliquid eorum M^1: deorum M^2 22 frueris nomine *Pius*: fueris nonne *M*: uteris nomine *Kayser*: servis nomine *Wesenberg*: tu eris condicione *Klotz* 24 *prius* quo *ENHM*: *om. OP*

ut non ingratus videar. Quid si cessare libeat et in oti portum confugere? Nequiquam; immo etiam in bellum et in castra. Ergo erimus ὀπαδοὶ qui ταγοὶ esse noluimus? Sic faciendum est, tibi enim ipsi (quoi utinam semper paruissem!) sic video placere. Reliquum iam est

Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει.

Non me hercule possum et Philoxeno ignosco qui reduci in carcerem maluit. Verum tamen id ipsum mecum in his locis commentor ut ista *ne* improbem, idque tu cum una erimus confirmabis.

A te litteras crebro ad me scribi video sed omnis uno tempore accepi. Quae res etiam auxit dolorem meum. Casu enim trinas ante legeram quibus meliuscule Lentulo esse scriptum erat. Ecce quartae fulmen! Sed ille, ut scripsi, non miser, nos vero ferrei.

Quod me admones ut scribam illa Hortensiana, in alia **3** incidi non immemor istius mandati tui; sed me hercule *in* incipiendo refugi, ne qui videor stulte illius amici intemperiem non tulisse rursus stulte iniuriam illius faciam inlustrem si quid scripsero, et simul ne βαθύτης mea quae in agendo apparuit in scribendo sit occultior et aliquid satisfactio levitatis habere videatur. Sed viderimus; tu modo **4** quam saepissime ad me aliquid. Epistulam Lucceio nunc quam misi, qua meas res ut scribat rogo, fac ut ab eo sumas (valde bella est) eumque ut adproperet adhorteris et quod mihi se ita facturum rescripsit agas gratias, domum nostram quoad poteris invisas, Vestorio aliquid significes. Valde enim est in me liberalis.

2 Nequiquam *Baiter*: nec quicquam *M*: ne id quidem *Reid* 5 Reliquum iam *Orelli*: reliquia *M* 9 ne *add. Schütz* probem *Malaspina* 15 ferrei M^2: ferri M^1: servi *Vict.*: miseri *coni. Boot*: ferimur *Hirschfelder* 17 in *add. Müller* 18 qui videor *Lamb.*: quod video *M*: quom videar *coni. Müller*: qui videar *Ernesti* 21 oculatior *Bosius* 23, 24 nunc quam Z^b: numquam M^1: quam M^2I

VII *Scr. in Arpinati m. Apr. aut Mai. a. 698 (56).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Nihil εὐκαιρότερον epistula tua quae me sollicitum de Quinto nostro, puero optimo, valde levavit. Venerat horis duabus ante Chaerippus, mera monstra nuntiarat. De Apollonio quod scribis, qui illi di irati! homini Graeco qui conturbat atque idem putat sibi licere quod equitibus Ro-
2 manis. Nam Terentius suo iure. De Metello

οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν,

sed tamen multis annis civis nemo erat mortuus qui quidem . . . Tibi nummi meo periculo sint. Quid enim vereris? Quemcumque heredem fecit, nisi Publium fecit, virum fecit, non improbe, quamquam fuit ipse. Qua re in hoc thecam nummariam non retexeris, in aliis eris cautior.

3 Mea mandata de domo curabis, praesidia locabis, Milonem admonebis. Arpinatium fremitus est incredibilis de Laterio. Quid quaeris? equidem dolui;

ὁ δὲ οὐκ ἐμπάζετο μύθων.

Quod superest, etiam puerum Ciceronem curabis et amabis, ut facis.

VIII *Scr. in Antiati m. Apr. aut Mai. a. 698 (56).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Multa me in epistula tua delectarunt sed nihil magis quam patina tyrotarichi. Nam de rauduscula quod scribis,

μήπω μέγ' εἴπῃς πρὶν τελευτήσαντ' ἴδῃς.

7 conturbat atque idem *Boot*: conturbaret quidem *M*: conturbat et idem *Bücheler* 10 mortuus qui (quid *M*) quidem . . . *aposiopesis, fort. audiendum* minus est desiderandus *vel* peior *vel simile quid* 12 Quemcumque *edd.*: quaecunque *M* heredem fecerit *Lamb.* virum *Müller*: verum *M* 13 improbe *corr. in* improbi' *M*: improbum *I Tyrrell* quanquam *edd.*: quemquam *M.* *Totum locum ita dat Müller* †Quid quidem tibi nummi? meo periculo sint. Quid enim vereris? Quemcunque heredem fecit, nisi Publium fecit, virum fecit non improbiorem, quam fuit ipse 14 non] quom *coni. Müller* 19 Quod superest etiam *codd.*: Quid superest? Etiam *Man.*

Aedificati tibi in agris nihil reperio. In oppido est quiddam, de quo est dubium sitne venale, ac proximum quidem nostris aedibus. Hoc scito, Antium Buthrotum esse Romae, ut Corcyrae illud tuum *Antium*. Nihil quietius, nihil alsius, nihil amoenius.

Εἴη μοι οὗτος φίλος οἶκος.

Postea vero quam Tyrannio mihi libros disposuit, mens 2
addita videtur meis aedibus. Qua quidem in re mirifica opera Dionysi et Menophili tui fuit. Nihil venustius quam illa tua pegmata, postquam mi sillybis libros inlustrarunt. Vale. Et scribas ad me velim de gladiatoribus, sed ita bene si rem gerunt; non quaero, male si se gesserunt.

VIII a *Scr. autumno anni 698 (56).*

CICERO ATTICO SAL.

Apenas vix discesserat, cum epistula. Quid ais? putasne 1
fore ut legem non ferat? Dic, oro te, clarius; vix enim mihi exaudisse videor. Verum statim fac ut sciam, si modo tibi est commodum. Ludis quidem quoniam dies est additus, eo etiam melius hic eum diem cum Dionysio conteremus.

De Trebonio prorsus tibi adsentior. De Domitio 2

σύκῳ, μὰ τὴν Δήμητρα, σῦκον οὐδὲ ἓν
οὕτως ὅμοιον γέγονεν,

quam est ista *περίστασις* nostrae vel quod ab isdem, vel quod praeter opinionem, vel quod viri boni nusquam; unum dissimile, quod huic merito. Nam de ipso casu nescio an

4 Antium *add. Lehmann* 6 Εἴη μοι οὗτος φίλος οἶκος *Peerlkamp*: ΕΙΜΗΙϹΗΤΩ ΦΙΛΟϹ̄ ΚΟϹ *M*: *εἴη μισητὸς φίλος οἶκος Bosius*: *εἰ μὴ μισητῷ φίλος οἶκος Thomas* 10 mi sillybis *vulg. cf.* 5. 3: misit *M*: sit tibi *NP*: sit tibae *Zl* 11 Vale *Gronovius*: valde *M*: *post* valde *add.* laudo *Lehmann*, lepide *Koch* Et] Tu *Wesenberg, sed cf. Lehmann* 'Quaest.' 63 12 si se gesserunt *Wesenberg*: sic egisse *M*: si se gessere *Malaspina* 15 Apenas *Ant F I vulg.*: Aperias *M*: Apellas *coni. Turnebus, Müller* (*cf. Fam.* vii. 25. 2) 18 tibi *codd. praeter* Δ: *om.* Δ

illud melius. Quid enim hoc miserius quam eum qui tot annos quot habet designatus consul fuerit fieri consulem non posse, praesertim cum aut solus aut certe non plus quam cum altero petat? Si vero id est, quod nescio an sit, ut non minus longas iam in codicillorum fastis futurorum consulum paginulas habeat quam factorum, quid illo miserius nisi res publica in qua ne speratur quidem melius quic-
3 quam? De Natta ex tuis primum scivi litteris; oderam hominem. De poemate quod quaeris, quid si cupiat effugere? quid? sinas? De Fabio Lusco quod eram exorsus, homo peramans semper nostri fuit nec mihi umquam odio. Satis enim acutus et permodestus ac bonae frugi. Eum quia non videbam abesse putabam: audivi ex Gavio hoc Firmano Romae esse hominem et fuisse adsiduum. Percussit animum. Dices 'Tantulane causa?' Permulta ad me detulerat non dubia de Firmanis fratribus. Quid sit quod se a me removit, si modo removit, ignoro.

4 De eo quod me mones ut et πολιτικῶς me geram et τὴν ἔσω γραμμὴν teneam, ita faciam. Sed opus est maiore prudentia, quam a te, ut soleo, petam. Tu velim ex Fabio, si quem habes aditum, odorere et istum convivam tuum degustes et ad me de his rebus et de omnibus cotidie scribas. Vbi nihil erit quod scribas, id ipsum scribito. Cura ut valeas.

IX *Scr. Neapoli iv K. Mai. a. 699 (55).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Sane velim scire num censum impediant tribuni diebus vitiandis (est enim hic rumor) totaque de censura quid

6 habeat (*sc Pompeius*) *M*: habeant *Gronovius* 9–11 De poemate, quod eram exorsus, quid si cupiat effugere? quid? sinas? De Fabio Lusco quod quaeris, homo *coni. Schütz* 17 removit *codd. quod docte defendit Müller*: remorit *Ernesti*: removerit *coni. Wesenberg* 19 ἔσω *vulg.*: εω *M*: ἔξω *Man.* 27 impediant *Ant.*: impendant *M*

agant, quid cogitent. Nos hic cum Pompeio fuimus. Multa mecum de re publica sane sibi displicens, ut loquebatur (sic est enim in hoc homine dicendum), Syriam spernens, Hispaniam iactans, hic quoque, ut loquebatur; et opinor usque quaque, de hoc cum dicemus, sit hoc quasi *καὶ τόδε Φωκυλίδου*. Tibi etiam gratias agebat quod signa componenda suscepisses; in nos vero suavissime hercule est effusus. Venit etiam ad me in Cumanum a se. Nihil minus velle mihi visus est quam Messallam consulatum petere. De quo ipso si quid scis velim scire.

Quod Lucceio scribis te nostram gloriam commendatu- 2
rum et aedificium nostrum quod crebro invisis, gratum. Quintus frater ad me scripsit se, quoniam Ciceronem suavissimum tecum haberes, ad te Nonis Maiis venturum. Ego me de Cumano movi ante diem v Kal. Maias. Eo die Neapoli apud Paetum. Ante diem IIII Kal. Maias iens in Pompeianum bene mane haec scripsi.

X *Scr. in Cumano ix K. Mai. a. 699 (55).*

CICERO ATTICO SAL.

Puteolis magnus est rumor Ptolomaeum esse in regno. 1
Si quid habes certius velim scire. Ego hic pascor bibliotheca Fausti. Fortasse tu putabas his rebus Puteolanis et Lucrinensibus. Ne ista quidem desunt. Sed me hercule *ut* a ceteris oblectationibus deseror [et] voluptatum propter rem publicam, sic litteris sustentor et recreor maloque in illa tua sedecula quam habes sub imagine Aristotelis sedere quam in istorum sella curuli tecumque apud te ambulare quam cum eo quocum video esse ambulandum. Sed de

4 iactans *vett.*: laetans *M* hoc *Reid* 8 Cumanum a se. Nihil *Man.*: Cumanum at si nihil *codd.* 22 putaras *Wesenberg* rebus *codd., cf. Hor. Sat.* ii. 6. 111: ostreis *Vrsinus* 24 ut *add. Bosius* et *om. Bosius, fort. ex praec.* ut *ortum est* propter] prope taedet *Lehmann* (taedet *iam Kayser*) 25 sic] Hic *coni. Müller*

illa ambulatione fors viderit aut si qui est qui curet deus; **2** nostram ambulationem et Laconicum eaque quae Cyrea sint velim quod poterit invisas et urgeas Philotimum ut properet, ut possim tibi aliquid in eo genere respondere. Pompeius in Cumanum Parilibus venit. Misit ad me statim qui salutem nuntiaret. Ad eum postridie mane vadebam, cum haec scripsi.

XI *Scr. in Cumano a. d. v. K. Mai. a. 699 (55).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Delectarunt me epistulae tuae quas accepi uno tempore duas ante diem v Kal. Perge reliqua. Gestio scire ista omnia. Etiam illud cuius modi sit velim perspicias; potes a Demetrio. Dixit mihi Pompeius Crassum a se in Albano exspectari ante diem IIII Kal.; is cum venisset, Romam *eum* et se statim venturos ut rationes cum publicanis putarent. Quaesivi gladiatoribusne. Respondit ante quam inducerentur. Id cuius modi sit aut nunc si scies aut cum is Romam venerit ad me mittas velim.

2 Nos hic voramus litteras cum homine mirifico (ita me hercule sentio) Dionysio qui te omnisque vos salutat.

Οὐδὲν γλυκύτερον ἢ πάντ' εἰδέναι.

Qua re ut homini curioso ita perscribe ad me quid primus dies, quid secundus, quid censores, quid Appius, quid illa populi Appuleia; denique etiam quid a te fiat ad me velim scribas. Non enim, ut vere loquamur, tam rebus novis quam tuis litteris delector.

Ego mecum praeter Dionysium eduxi neminem nec

1 fors viderit . . . deus *senarium esse ex poeta quodam desumptum putat Ribbeck* 2 Cyrea *Vict.*: cirea *M* 3 sunt *Wesenberg* quod *Graevius*: quo *M*: quom *Baiter* poteris *Graevius coll.* 6. 4 11 *post* duas *add.* datas *Wesenberg* v] II *Man.* 15 eum et se *Lehmann*: et se *M*: esse *vulg.* 27 eduxi *Ant. FCOP*: duxi *M*

metuo tamen ne mihi sermo desit. †Abs te opere† delector. Tu Lucceio nostrum librum dabis. Demetri Magnetis tibi mitto, statim ut sit qui a te mihi epistulam referat.

XII *Scr. m. Mai. a. 699 (55).*

CICERO ATTICO SAL.

Egnatius Romae est. Sed ego cum eo de re Halimeti vehementer Anti egi. Graviter se acturum cum Aquilio confirmavit. Videbis ergo hominem si voles. Macroni vix videor praesto esse *posse*; Idibus enim auctionem Larini video et biduum praeterea. Id tu, quoniam Macronem tanti facis, ignoscas mihi velim. Sed si me diligis, postridie Kal. cena apud me cum Pilia. Prorsus id facies. Kalendis cogito in hortis Crassipedis quasi in deversorio cenare. Facio fraudem senatus consulto. Inde domum cenatus, ut sim mane praesto Miloni. Ibi te igitur videbo et permanebo. Domus te nostra tota salutat.

XIII *Scr. in Tusculano m. Nov. post xvii K. Dec. a. 699 (55).*

CICERO ATTICO SAL.

Nos in Tusculanum venisse a. d. XVII Kal. Dec. video te 1
scire. Ibi Dionysius nobis praesto fuit. Romae a. d. XIIII Kal. volumus esse. Quid dico 'volumus'? immo vero cogimur. Milonis nuptiae. Comitiorum non nulla opinio est. Ego, ut sit rata, afuisse me in altercationibus quas in senatu factas audio fero non moleste. Nam aut defendissem quod non placeret aut defuissem cui non oporteret. Sed me hercule velim res istas et praesentem statum rei publicae et quo animo consules ferant hunc σκυλμὸν scribas ad me

1 Abs te opere] Aristotele magno opere *coni. Orelli*: Aristotele *coni. Wesenberg*: ita ab isto puero *Madvig*: abs te opipare *Ziehen* 2 Tu *vulg.*: ut *M* 7 Anti (*vel* Antii) *Ant. FH*: ante *M* 9 praesto esse posse *Lamb. codex unus Malaspinae*: *om.* posse *codd.* Idibus *Z*[l] *codices Bosi NOPI*: *om.* Δ 15 permanebo *Gurlitt*: promonebo *codd.*: promovebo *Kayser*: Romae manebo *coni. Reid* 23 Ego, ut sit rata *Crat. Bosius*: ergo et si irata *M* 27 scribas *CNOP*: rescribas Δ

quantum pote. Valde sum ὀξύπεινος et, si quaeris, omnia
2 mihi sunt suspecta. Crassum quidem nostrum minore dignitate aiunt profectum paludatum quam olim aequalem eius L. Paulum, item iterum consulem. O hominem nequam! De libris oratoriis factum est a me diligenter. Diu multumque in manibus fuerunt. Describas licet. Illud etiam *atque etiam* te rogo, τὴν παροῦσαν κατάστασιν τυπωδῶς, ne istuc hospes veniam.

XIV *Scr. in Cumano m. Mai. post vi Id. a. 700 (54).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Vestorius noster me per litteras fecit certiorem te Roma a. d. VI Idus Maias putari profectum esse tardius quam dixeras quod minus valuisses. Si iam melius vales, vehementer gaudeo. Velim domum ad te scribas ut mihi tui libri pateant non secus ac si ipse adesses cum ceteri tum Varronis. Est enim mihi utendum quibusdam rebus ex his libris ad eos quos in manibus habeo; quos, ut spero, tibi
2 valde probabo. Tu velim si quid forte novi habes, maxime a Quinto fratre, deinde a C. Caesare, et si quid forte de comitiis, de re publica (soles enim tu haec festive odorari), scribas ad me; si nihil habebis, tamen scribas aliquid. Numquam enim mihi tua epistula aut intempestiva aut loquax visa est. Maxime autem rogo rebus tuis totoque itinere ex sententia confecto nos quam primum revisas. Dionysium iube salvere. Cura ut valeas.

XV *Scr. Romae vi K. Sext. a. 700 (54).*

CICERO ATTICO SAL.

1 De Eutychide gratum qui vetere praenomine, novo nomine T. erit Caecilius, ut est ex me et ex te iunctus

1 potes *Rom. Wesenberg* 7 atque etiam *add. Schütz* 12 putari *Ascensius*: putare *M*: *delere vult Schütz*: in Apuliam *coni. Pluygers*: Buthrotum *coni. Boot* 13 dixeras *Faërnus*: dixerat *M* 18 Tu *Ant.*: ut *M*

Dionysius M. Pomponius. Valde me hercule mihi gratum est Eutychidem tuam erga me benevolentiam cognosse *et* suam illam in meo dolore συμπάθειαν neque tum mihi obscuram neque post ingratam fuisse.

2 Iter Asiaticum tuum puto tibi suscipiendum fuisse; numquam enim tu sine iustissima causa tam longe a tot tuis et hominibus et rebus carissimis et suavissimis abesse voluisses. Sed humanitatem tuam amoremque in tuos reditus celeritas declarabit. Sed vereor ne lepore suo detineat diutius praetor Clodius et homo pereruditus, ut aiunt, et nunc quidem deditus Graecis litteris Pituanius. Sed si vis homo esse, recipe te ad nos ad quod tempus confirmasti. Cum illis tamen cum salvi venerint Romae vivere licebit.

3 Avere te scribis accipere aliquid a me litterarum. Dedi ac multis quidem de rebus ἡμερολεγδὸν perscripta omnia; sed ut conicio, quoniam mihi non videris in Epiro diu fuisse, redditas tibi non arbitror. Genus autem mearum ad te quidem litterarum eius modi fere est ut non libeat cuiquam dare nisi de quo exploratum sit tibi eum redditurum.

4 Nunc Romanas res accipe. A. d. IIII Nonas Quintilis Sufenas et Cato absoluti, Procilius condemnatus. Ex quo intellectum est τρισαρειοπαγίτας ambitum, comitia, interregnum, maiestatem, totam denique rem publicam flocci non facere, [debemus] patrem familias domi suae occidi nolle, neque tamen id ipsum abunde; nam absolverunt XXII, condemnarunt XXVIII. Publius sane diserto epilogo

2 est] si *M* tuam . . . benivolentiam *M*: -a . . . -a *Baiter* cognosse et suam *Büchelcr*: cognossi iam M^1: cognoscet et suam *Bosius* (*sed is* si Eutychides). *Locum ita dat Wesenberg* gratum si Eutychides tua erga me benevolentia cognoscet suam 6 tot tuis *HI*: totius M^1: totis tuis M^2 9 *post* lepore *add.* te *Iunius* 10 praetor M^1, *cf. Willems 'Le Sénat'* i. *p.* 477: p (= Publius) M^2: rhetor (*sc. Sex. Clodius*) *Bosius, coll. Phil.* ii. 43 16 ut conicio *secl. Ernesti* 18 fere *Vict.*: forte *M* 20 IIII *Boot*: III *codd.* 24 debemus] *om. Ant. F* Σ (*praeter EH*), *habet* Δ: debitores *coni. Müller*: eosdem *Hirschfelder* occidi *Schütz*: occidere *M*

criminans *me* mentis iudicum commoverat. Hortalus in ea causa fuit cuius modi solet. Nos verbum nullum; verita est enim pusilla, quae nunc laborat, ne animum Publi
5 offenderem. His rebus actis Reatini me ad sua Τέμπη duxerunt ut agerem causam contra Interamnatis apud consulem et decem legatos, quod lacus Velinus a M'. Curio emissus interciso monte in Nar defluit; ex quo est illa siccata et umida tamen modice Rosia. Vixi cum Axio, qui etiam me ad Septem aquas duxit.

6 Redii Romam Fontei causa a. d. VII Idus Quint. Veni *in* spectaculum primum magno et aequabili plausu. Sed hoc ne curaris; ego ineptus qui scripserim. Deinde Antiphonti operam. Is erat ante manu missus quam productus. Ne diutius pendeas, palmam tulit; sed nihil tam pusillum, nihil tam sine voce, nihil tam . . . Verum haec tu tecum habeto. In Andromacha tamen maior fuit quam Astyanax, in ceteris parem habuit neminem. Quaeris nunc de Arbuscula; valde placuit. Ludi magnifici et grati; venatio in aliud tempus dilata.

7 Sequere nunc me in campum. Ardet ambitus; σῆμα δέ τοι ἐρέω; faenus ex triente Idibus Quintilibus factum erat bessibus. Dices 'Istuc quidem non moleste fero.' O virum! o civem! Memmium Caesaris omnes opes confirmant. Cum eo Domitium consules iunxerunt, qua pactione epistulae committere non audeo. Pompeius fremit, queritur, Scauro studet, sed utrum fronte an mente dubitatur. Ἐξοχὴ in nullo est; pecunia omnium dignitatem exaequat. Messalla languet, non quo aut animus desit aut amici sed coitio consulum *et* Pompeius obsunt. Ea comitia puto fore ut ducantur. Tribunicii candidati iurarunt se

1 me *add. Madvig* 4 offenderem *Man.* : -eret *codd.* 8 Rosia *CM, cf. Verg. Aen.* vii. 712 (*Ribbeck*), *Plin. H. N.* xvii. 32 : Rosea *vulg.* 11 in spectaculum *Malaspina* : *om.* in *codd.* : spectatum *Graevius, Müller* 15 *post* tam *add.* ieiunum *Hirschfeld*, inane *Reid*

arbitrio Catonis petituros. Apud eum HS quingena deposuerunt, ut qui a Catone damnatus esset id perderet et competitoribus tribueretur.

Haec ego pridie scribebam quam comitia fore putabantur. 8
Sed ad te, quinto Kal. Sextil. si facta erunt et tabellarius non erit profectus, tota comitia perscribam. Quae si, ut putantur, gratuita fuerint, plus unus Cato potuerit quam *omnes leges* omnesque iudices. Messius defendebatur a 9
nobis de legatione revocatus; nam eum Caesari legarat Appius. Servilius edixit ut adesset. Tribus habet Pomptinam, Velinam, Maeciam. Pugnatur acriter; agitur tamen satis. Deinde me expedio ad Drusum, inde ad Scaurum. Parantur orationibus indices gloriosi. Fortasse accedent etiam consules designati. In quibus si Scaurus non fuerit, in hoc iudicio valde laborabit.

Ex Quinti fratris litteris suspicor iam eum esse in 10
Britannia. Suspenso animo exspecto quid agat. Illud quidem sumus adepti, quod multis et magnis indiciis possumus iudicare, nos Caesari et carissimos et iucundissimos esse. Dionysium velim salvere iubeas et eum roges et hortere ut quam primum veniat, ut possit Ciceronem meum atque etiam me ipsum erudire.

XVI *Scr. Romae ex. m. Iun. aut in. Quint. a. 700 (54).*

CICERO ATTICO SAL.

Occupationum mearum vel hoc signum erit quod epistula 1
librari manu est. De epistularum frequentia te nihil accuso, sed pleraeque tantum modo mihi nuntiabant ubi esses, vel etiam significabant recte esse, quod erant abs te. Quo in genere maxime delectarunt duae fere eodem tempore abs

4 fore *Baiter*: in fore *M*: in foro fore *Boot* 8 omnes leges *add. Wesenberg coll. Q. Fr.* ii. 14. 4 9 legarat *Ascensius*: legerat *CM* 28 quod erant abs te *ante* vel etiam *codd. Tyrreli, sed in illo loco* vel *supervacaneum esse videtur*: *transposuit Schütz*

te Buthroto datae. Scire enim volebam te commode navigasse. Sed haec epistularum frequentia non tam ubertate sua quam crebritate delectavit. Illa fuit gravis et plena rerum quam mihi M. Paccius, hospes tuus, reddidit. Ad eam rescribam igitur et hoc quidem primum. Paccio ratione et verbis et re ostendi quid tua commendatio ponderis haberet. Itaque in intimis est meis, cum antea notus non fuisset.

2 Nunc pergam ad cetera. Varro, de quo ad me scribis, includetur in aliquem locum, si modo erit locus. Sed nosti genus dialogorum meorum. Vt in oratoriis, quos tu in caelum fers, non potuit mentio fieri cuiusquam ab iis qui disputant, nisi eius qui illis notus aut auditus esset, *ita* hanc ego de re publica quam institui disputationem in Africani personam et Phili et Laeli *et* Manili contuli. Adiunxi adulescentis Q. Tuberonem, P. Rutilium, duo Laeli generos, Scaevolam et Fannium. Itaque cogitabam, quoniam in singulis libris utor prohoemiis ut Aristoteles in iis quos ἐξωτερικοὺς vocat, aliquid efficere ut non sine causa istum appellarem; id quod intellego tibi placere. Vtinam modo conata efficere possim! Rem enim, quod te non fugit, magnam complexus sum et gravem et plurimi oti, quo ego
3 maxime egeo. Quod in iis libris quos laudas personam desideras Scaevolae, non eam temere dimovi sed feci idem *quod* in πολιτείᾳ deus ille noster Plato. Cum in Piraeum Socrates venisset ad Cephalum, locupletem et festivum senem, quoad primus ille sermo habetur, adest in disputando senex, deinde cum ipse quoque commodissime locutus esset, ad rem divinam dicit se velle discedere neque

1 Buthroto *Man.* : bruto *M* 3 crebritate *Lamb.* : celebritate *CM*[1] : celeritate *M*[2] 6 ratione *om. E vulg.* : et oratione *Tyrrell* et verbis *om. Tyrrell* 12 potuit mentio Σ (*praeter H*) : mentio potuit Δ 13 ita *add. Wesenberg* 15 et *add. vulg.* 18 prohoemiis *codd. cf.*, *Bücheler ap. Friedländer, Iuv.* iii. 288 : prooemiis *vulg.* 24 sed feci idem, quod *Klotz* : sed fecit idem *M*[2] : idem *M*[1]

postea revertitur. Credo Platonem vix putasse satis consonum fore si hominem id aetatis in tam longo sermone diutius retinuisset. Multo ego magis hoc mihi cavendum putavi in Scaevola, qui et aetate et valetudine erat ea qua eum esse meministi et iis honoribus ut vix satis decorum videretur eum pluris dies esse in Crassi Tusculano. Et erat primi libri sermo non alienus a Scaevolae studiis, reliqui libri *τεχνολογίαν* habent, ut scis. Huic ioculatorem senem illum, ut noras, interesse sane nolui.

4 De re Piliae quod scribis erit mihi curae. Etenim est luculenta res Aureliani, ut scribis, indiciis. Et in eo me etiam Tulliae meae venditabo. Vestorio non desum. Gratum enim tibi id esse intellego et ut ille intellegat curo. Sed scis qui? Cum habeat duo facilis nihil difficilius.

5 Nunc ad ea *quae* quaeris de C. Catone. Lege Iunia et Licinia scis absolutum; Fufia ego tibi nuntio absolutum iri neque patronis suis tam libentibus quam accusatoribus. Is tamen et mecum et cum Milone in gratiam rediit. Drusus reus est factus a Lucretio. Iudicibus reiciendis *dies est dictus* a. d. v Non. Quint. De Procilio rumores non boni, sed iudicia nosti. Hirrus cum Domitio in gratia est. Senatus consultum quod hi consules de provinciis fecerunt QVICVMQVE POSTHAC — non mihi videtur esse valiturum.

6 (XVII. 2) De Messalla quod quaeris, quid scribam nescio. Numquam ego vidi tam paris candidatos. Messallae copias nosti. Scaurum Triarius reum fecit. Si quaeris, nulla est magno opere commota *συμπάθεια*, sed tamen habet aedilitas eius memoriam non ingratam et est pondus apud rusticos in patris memoria. Reliqui duo plebeii sic exaequantur ut Domitius valeat amicis adiuvetur tamen non *nihil* gratissimo

3 magis *Ernesti*: satis M^1: satius M^2 4 qua eum *Bücheler*: quam *M*: qua *vulg.* 8 ioculatorem *C*: ioculatorie (rie *in rasura*) *M*: ioculatoriae disputationi *I* 14 qui] qui sit *Wesenberg* 15 quae *add. vett.* 19 dies est dictus *add. Madvig*: Lucretio, iudiciis reiciendis a. d. *Baiter*: *fort. addendum nil nisi* dies, *post* -dis *omissum* 30 non nihil *Wesenberg*: non *M*: etiam *Schütz*: non minus *Klotz*: *del. Reid*

munere, Memmius Caesaris commendetur militibus, Pompei Gallia nitatur. Quibus si non valuerit, putant fore aliquem qui comitia in adventum Caesaris detrudat, Catone praesertim absoluto.

(xvi. 15) **7** Paccianae epistulae respondi. Nunc te obiurgari patere, si iure. Scribis enim in ea epistula quam C. Decimius mihi reddidit Buthroto datam in Asiam tibi eundum esse te arbitrari. Mihi me hercule nihil videbatur esse in quo tantulum interesset utrum per procuratores ageres an per te ipsum, ut a tuis totiens et tam longe abesses. Sed haec mallem integra re tecum egissem, profecto enim aliquid egissem. Nunc reprimam susceptam obiurgationem. Vtinam valeat ad celeritatem reditus tui!

Ego ad te propterea minus saepe scribo quod certum non habeo ubi sis aut ubi futurus sis; huic tamen nescio cui, quod videbatur isti *te* visurus esse, putavi dandas esse litteras. Tu quoniam iturum te in Asiam esse putas, ad quae tempora te exspectemus facias me certiorem velim et de Eutychide quid egeris.

XVII [**XVIII**] *Scr. Romae K. Oct. a. 700 (54).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Puto te existimare me nunc oblitum consuetudinis et instituti mei rarius ad te scribere quam solebam; sed quoniam loca et itinera tua nihil habere certi video, neque in Epirum neque Athenas neque in Asiam cuiquam nisi ad te ipsum proficiscenti dedi litteras. Neque enim *eae* sunt epistulae nostrae quae si perlatae non sint nihil ea res nos

1 Pompei Gallia M^1, *vix tolerabile* : Pompei gratia M^2 : Pompeio et Gallia *Reid* 10 ut a tuis *coni. Boot* : mutabis *M* : ut abires *Ernesti* : ut a nobis *coni. Meutzner* totiens] tot dies *Meutzner* 11 egisse M^2 *Wesenberg* 16 isti te *Müller post Madvig qui* istic te *dederat* : *om.* te M^1 22 nunc *Pius* : non *M* 23 quoniam *Orelli* : cum *M* 25 cuiquam *Wesenberg* : neque cuiquam *M* : neque quoquam cuiquam *Klotz, sed* quoquam *apud Ciceronem rarissimum ; ne Verr.* v. 45 *quidem certum est* 26 eae *Lamb.* : *om. M*

offensura sit; quae tantum habent mysteriorum ut eas ne librariis quidem fere committamus, †lepidum quo excidat†.

Consules flagrant infamia quod C. Memmius candidatus 2 pactionem in senatu recitavit quam ipse *et* suus competitor Domitius cum consulibus fecisset uti ambo HS quadragena consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tris augures dedissent qui se adfuisse dicerent cum lex curiata ferretur, quae lata non esset, et duo consularis qui se dicerent in ornandis provinciis consularibus scribendo adfuisse, cum omnino ne senatus quidem fuisset. Haec pactio non verbis sed nominibus et perscriptionibus multorum tabulis cum esse facta diceretur, prolata a Memmio est nominibus inductis auctore Pompeio. Hic Appius erat idem. Nihil sane iacturae. Corruerat alter et plane inquam iacebat. Memmius autem dirempta coitione invito Calvino plane 3 refrixerat et eo magis nunc totus iacet quod iam intellege- (XVI. 6) bamus enuntiationem illam Memmi valde Caesari displicere. Messalla noster et eius Domitius competitor liberalis in populo valde fuit. Nihil gratius. Certi erant consules. At senatus decrevit ut tacitum iudicium ante comitia fieret ab iis consiliis quae erant *ex* omnibus sortita in singulos candidatos. Magnus timor candidatorum. Sed quidam iudices, in his Opimius, Veiento, Rantius, tribunos pl. appellarunt, ne iniussu populi iudicarent. Res cedit; comitia dilata ex senatus consulto dum lex de tacito iudicio ferretur. Venit legi dies. Terentius intercessit. Consules qui illud levi bracchio egissent rem ad senatum detulerunt. Hic

2 Lepidum. quo res cadat *Lamb. Wesenberg* (*sed is* recidat) : lepidum quid ne quo excidat *Tyrrell*: ne quid unquam excidat *Starker*: ne quid aliquo excidat *Müller* 4 et *add. Man.* 5 fecissent *Man.* 6 nisi] *malim* si 7 qui se *edd.* : qui sequi se *M* 10 fuisset Σ (*praeter EH*) : adfuisset *M* 16 totus iacet *Reid coll. Muren.* 30: cociace *M* : hoc iacebat *coni. Wesenberg*: hoc iacet *Mommsen* 19 populum *Lamb.* 21 erunt ex omnibus *Kayser* : *om.* ex *codd.* : *fort.* omnibus *transponendum ante* quae erant 24 cedit *Ant.* : cidit *MZ* : cecidit *Madvig* 27 retulerunt *Wesenberg*

Abdera non tacente me. Dices 'Tamen tu non quiescis?' Ignosce, vix possum. Verum tamen quid tam ridiculum? Senatus decreverat ne prius comitia haberentur quam lex lata esset; si qui intercessisset, res integra referretur. Coepta ferri leviter, intercessum non invitis, res ad senatum. De ea re ita censuerunt comitia primo quoque tempore haberi esse e re publica.

(xvi. 7) 4 Scaurus qui erat paucis diebus illis absolutus, cum ego †patrem† eius ornatissime defendissem, obnuntiationibus per Scaevolam interpositis singulis diebus usque ad pr. Kal. Octobr., quo ego haec die scripsi, sublatis populo tributim domi suae satis fecerat. Sed tamen etsi uberior liberalitas huius, gratior esse videbatur eorum qui occuparant. Cuperem vultum videre tuum cum haec legeres; nam profecto spem habes nullam haec negotia multarum nundinarum fore. Sed senatus hodie fuerat futurus, id est Kal. Octobribus; iam enim luciscit. Ibi loquetur praeter Antium et Favonium libere nemo; nam Cato aegrotat. De me nihil timueris, sed tamen promitto nihil.

(xvi. 8) 5 Quid quaeris aliud? Iudicia, credo. Drusus, Scaurus non fecisse videntur. Tres candidati fore rei putabantur, Domitius a Memmio, Messalla a Q. Pompeio Rufo, Scaurus a Triario aut a L. Caesare. 'Quid poteris' inquies 'pro iis dicere?' Ne vivam *si* scio; in illis quidem tribus libris quos tu dilaudas nihil reperio.

(xvi. 13) 6 Cognosce cetera. Ex fratris litteris incredibilia quaedam

7 esse e re publica *Iunius* : censere *M* : esse e re *Bosius* 9 patrem] partem *Man.* : patronus rem *Meutzner* 13 *Post* huius *add.* erat *Wesenberg* 14 leges *Gronovius* 15 spem *Lamb.* : rem *MZ* nullam] non nullam *Boot* 16 fuerat] erat *Boot* 17 Rantium *Bücheler coll. C. I. L.* x. 6797 18 libere *CNOP Ant.* : liber Δ 21 videbantur *Ernesti* 24 si *add. vulg.* 25 quos tu dilaudas *Vict. cf.* vi. 3. 3 : quo studio laudas *CM* : quos studio laudas *Reid coll. Rosc. Am.* 91 *fin.* *Quae sequuntur usque ad* quaerere (§ 7 *l.* 22) *secundum ordinem Mommsenianum post* 16. 7 (respondi *l.* 5) *posita necesse est epistulae* 17 *adiungere, quod Cicero litteras a Caesare ex Britannia datas ante exeuntem mensem Septembrem* (*Q. Fr.* iii. 1. 20, 25) *nullas acceperat*

de Caesaris in me amore cognovi, eaque sunt ipsius Caesaris uberrimis litteris confirmata. Britannici belli exitus exspectatur; constat enim aditus insulae esse muratos mirificis molibus. Etiam illud iam cognitum est neque argenti scripulum esse ullum in illa insula neque ullam spem praedae nisi ex mancipiis; ex quibus nullos puto te litteris aut musicis eruditos exspectare. Paulus in medio foro basilicam **7** (XVI. 14) iam paene texerat isdem antiquis columnis, illam autem quam locavit facit magnificentissimam. Quid quaeris? nihil gratius illo monumento, nihil gloriosius. Itaque Caesaris amici, me dico et Oppium, dirumparis licet, *in* monumentum illud quod tu tollere laudibus solebas, ut forum laxaremus et usque ad atrium Libertatis explicaremus, contempsimus sexcenties HS; cum privatis non poterat transigi minore pecunia. Efficiemus rem gloriosissimam; nam in campo Martio saepta tributis comitiis marmorea sumus et tecta facturi eaque cingemus excelsa porticu, ut mille passuum conficiatur. Simul adiungetur huic operi villa etiam publica. Dices 'Quid mihi hoc monumentum proderit?' †Ad quid id laboramus res Romanas†. Non enim te puto de lustro quod iam desperatum est, aut de iudiciis quae lege †Coctia† fiant quaerere.

XVIII *Scr. Romae ex. m. Oct. a. 700 (54).*

CICERO ATTICO SAL.

* * * †Nunc ut opinionem habeas rerum†, ferendum **1** (XVI. 9) est. Quaeris ego me ut gesserim. Constanter et libere.

3 muratos *Iunius Tyrrell, ingeniose*: miratos *M*: munitos *E fort. recte*: firmatos *coni. Reid* 4 *ante* molibus *addend.* montium *coni. Reid coll. Caes. B. G.* iv. 23. 3 8 texerat *Wesenberg*: texerit *CM¹Zˡ*: texit *M²*: texuit *Baiter*: erexerat *Klotz*: refecit *Boot Müller* 11 in *add. Bosius* 19, 20 At quid id laboramus? Habes res *Wesenberg* (habes *iam in L marg.*): Atqui id laboramus ut habeas res *coni. Boot* 22 Coctia] Plotia *Ascensius*: Clodia *Lange*: Cincia *Schütz*: Aurelia *Ernesti*: Scantinia *Reid* fiunt *Wesenberg*: fiant *M* 25 ut . . . rerum] ut Gabinium habeas reum *Malaspina*: utut opinionem habes rerum *Kayser*: *fort.* ut opinionem meam habeas rerum

'Quid? ille' inquies 'ut ferebat?' Humaniter meaeque dignitatis quoad mihi satis factum esset habendam sibi rationem putabat. Quo modo ergo absolutus? Omnino †ΠΟΡΠΑΠΥΜΝΑ†. Accusatorum incredibilis infantia, id est L. Lentuli L. f., quem fremunt omnes praevaricatum, deinde Pompei mira contentio, iudicum sordes. Ac tamen XXXII condemnarunt, XXXVIII absolverunt. Iudicia reliqua

(xvi. 10) **2** impendent. Nondum est plane expeditus. Dices 'Tu ergo haec quo modo fers?' Belle me hercule et in eo me valde amo. Amisimus, mi Pomponi, omnem non modo sucum ac sanguinem sed etiam colorem et speciem pristinam civitatis. Nulla est res publica quae delectet, in qua acquiescam. 'Idne igitur' inquies 'facile fers?' Id ipsum; recordor enim quam bella paulisper nobis gubernantibus civitas fuerit, quae mihi gratia relata sit. Nullus dolor me angit unum omnia posse; dirumpuntur ii qui me aliquid posse doluerunt. Multa mihi dant solacia, nec tamen ego de meo statu demigro, quaeque vita maxime est ad naturam ad eam me refero, ad litteras et studia nostra. Dicendi laborem delectatione oratoria consolor; domus me et rura nostra delectant; non recordor unde ceciderim sed unde surrexerim. Fratrem mecum et te si habebo, per me isti pedibus trahantur; vobis ἐμφιλοσοφῆσαι possum. Locus ille animi nostri stomachus ubi habitabat olim concalluit; privata modo et domestica nos delectant. Miram securitatem videbis; cuius plurimae me hercule partes sunt in tuo reditu; nemo enim in terris est mihi tam consentientibus sensibus.

(xvi. 11) **3** Sed accipe alia. Res fluit ad interregnum, et est non nullus odor dictaturae, sermo quidem multus; qui etiam

4 πρῷρα πρύμνα *Man.* : γοργεῖα γυμνά *Bosius* 10 non modo *M²Zᵇ* : *om. M¹*, *cf.* iii. 15. 5 11 pristinae *Wesenberg* 13 fers *E* : ferri *M* 23 trahantur *Malaspina coll. Fam.* viii. 32. 2 : trahuntur *M* ἐμφιλοσοφῆσαι *M Headlam* : συμφ. *Wyttenbach vulg.* 24 habitabat *M* : habitat *codices Noni* 90. 2 27 enim *Rom.* : enim ΔΕΡΡΙC *M*

Gabinium apud timidos iudices adiuvit. Candidati consulares omnes rei ambitus. Accedit etiam Gabinius; quem P. Sulla non dubitans quin foris esset postularat contra dicente et nihil obtinente Torquato. Sed omnes absolventur nec posthac quisquam damnabitur nisi qui hominem occiderit. Hoc tamen agitur severius, itaque iudicia calent. M. Fulvius Nobilior condemnatus est; multi alii urbani ne respondent quidem.

Quid aliud novi? Etiam. Absoluto Gabinio stoma- 4 (XVI. 12)
chantes alii iudices hora post Antiochum Gabinium nescio quem *e* Sopolidis pictoribus libertum, accensum Gabini, lege Papia condemnarunt. Itaque dixit statim † resp. lege maiestatis ΟΥCΟΙΜΡΙCΑΜΑΦΙΗΙ†. Pomptinus vult a. d. IIII Non. Novembr. triumphare. Huic obviam Cato et Servilius praetores ad portam et Q. Mucius tribunus. Negant enim latum de imperio, et est latum hercule insulse. Sed erit cum Pomptino Appius consul. Cato tamen adfirmat se vivo illum non triumphaturum. Id ego puto ut multa eiusdem ad nihilum recasurum. Appius sine lege suo sumptu in Ciliciam cogitat.

A Quinto fratre et a Caesare accepi a. d. VIIII Kal. Nov. 5 (XVII. 3)
litteras datas a litoribus Britanniae proximis a. d. VI Kal. Octobr. Confecta Britannia, obsidibus acceptis, nulla praeda, imperata tamen pecunia exercitum ex Britannia reportabant. Q. Pilius erat iam ad Caesarem profectus. Tu, si aut amor in te est nostri ac tuorum aut ulla veritas aut etiam si sapis ac frui tuis commodis cogitas, adventare

11 e Sopolidis pictoribus *Bosius cf. Plin. H. N.* xxxv. 148: solidis pictoribus *M*: solidis pectoribus *Rom. Baiter* 12 resp.] reus *P* (= *Papia*) lege *Bosius* 13 *εὖ σ' οἶδ', Ἄρης ἅμα Παφίῃ Bosius, alii alia nec meliora* 15 ad portam] aperte *Rom.* 16 Negant *E*: negat *M* 18 triumphaturum *M*[2]: triumphare *M*[1], *fort. ex* triumphare *supra l.* 14 19 nihilum *Siesbye*: nihil *codd.* 22 proximis *Boot*: proximo *codd.* 24 imperata *E*: imperat *M* ex *F*: e *Ant.* · est *N*: *om. M* 26 ulla *E*: nulla *M* 27 etiam si *OP*: si etiam *ENHM*

et prope adesse iam debes. Non me hercule aequo animo te careo; te autem quid mirum, qui Dionysium tanto opere desiderem? Quem quidem abs te cum dies venerit et ego et Cicero meus flagitabit. Abs te proximas litteras habebam Epheso a. d. v Idus Sextil. datas.

XIX [**XVII**]. *Scr. Romae ex. m. Nov. a. 700 (54).*

CICERO ATTICO SAL.

1 O exspectatas mihi tuas litteras! o gratum adventum! o constantiam promissi et fidem miram! o navigationem amandam! quam me hercule ego valde timebam recordans superioris tuae transmissionis δέρρεις. Sed nisi fallor, citius te quam scribis videbo. Credo enim te putasse tuas mulieres in Apulia esse. Quod cum secus erit, quid te Apulia moretur? Num Vestorio dandi sunt dies et ille Latinus ἀττικισμὸς ex intervallo regustandus? Quin tu huc advolas et invisis illius nostrae rei publicae †Germane putavi de nummis† ante comitia tributim uno loco divisis
(XVIII. 3) palam, inde absolutum Gabinium dictaturam †fruere iustitio
2 et omnium rerum licentia†. Perspice aequitatem animi mei et †ludum et contemptionem Seleucianae provinciae† et me hercule cum Caesare suavissimam coniunctionem (haec enim me una ex hoc naufragio tabula delectat); qui quidem Quintum meum tuumque, di boni! quem ad modum tractat honore, dignitate, gratia! non secus ac si

11 δέρρεις] terrores *coni. Reid* 14 Num *Pluygers*: nam M^2: *om.* M^1 16-18 nostrae . . . Gabinium *transponendum ad* 18. 1 *ut* habeas (*l.* 25) *sequatur, et* verum *ibi legendum pro* rerum *putat Gurlitt*: *tum hic* illius *esset* Pompei Germane] germanae ne umbram quidem *coll.* vii. 11. 1, *vel* germanae imaginem *coll. Rep.* ii. 52, *Wesenberg*: germanas gerras *coni. Reid* 17, 18 peti vide . . . palam, vide absolutum *Man.*: disputavi . . . palam, inde absolutum *Madvig* 18 dictatum fluere Z^b: dictaturam fervere *Mommsen*: remp. in dictaturam ruere *Madvig* 20 ludum et] lauda meam *coni. Boot* Selicianae unciae *C*: Felicianae unciae *Tyrrell coll. Q. Fr.* iii. 8. 9: ludum . . . provinciae *transponendum post* Gabinium *censet Reid qui Seleucianam provinciam intellegit esse Syriam quae fuerat pars regni Seleucidarum*

ego essem imperator. Hiberna legionis eligendi optio delata commodum, ut ad me Quintus scribit. Hunc tu non ames? quem igitur istorum?

Sed heus tu! scripseramne tibi me esse legatum Pompeio et extra urbem quidem fore ex Idibus Ianuariis? Visum est hoc mihi ad multa quadrare. Sed quid plura? Coram opinor reliqua, ut tu tamen aliquid exspectes. Dionysio plurimam salutem; cui quidem ego non modo servavi sed etiam aedificavi locum. Quid quaeris? ad summam laetitiam meam quam ex tuo reditu capio magnus illius adventus cumulus accedet. Quo die ad me venies, tu, si me amas, apud me cum tuis maneas.

1 Hiberna legionis *Nipperdey*: hibernam legionem *codd. Sternkopf coll. Suet. Cal.* 8: Hiberna legionum *Ernesti* 2 Quintus Σ (*praeter H*): *om. MH* 10 adventu *Bosius* 11 accedet *Crat.*: accedit *M* tu *Faernus*: ut *codd.*: fac ut *Müller, sed cf. ep.* 4

LIBER QVINTVS

AD ATTICVM

I *Scr. Menturnis iii aut prid. Non. Mai. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego vero et tuum in discessu vidi animum et meo sum ipse testis. Quo magis erit tibi videndum ne quid novi decernatur, ut hoc nostrum desiderium ne plus sit annuum.

2 De Annio Saturnino curasti probe. De satis dando vero te rogo, quoad eris Romae tu ut satis des. Et sunt aliquot satisdationes secundum mancipium veluti Mennianorum praediorum vel Atilianorum. De Oppio factum est *ut* volui, et maxime quod DCCC aperuisti. Quae quidem ego utique vel versura facta solvi volo, ne extrema exactio nostrorum nominum exspectetur.

3 Nunc venio ad transversum illum extremae epistulae tuae versiculum in quo me admones de sorore. Quae res se sic habet. Vt veni in Arpinas, cum ad me frater venisset, in primis nobis sermo isque multus de te fuit. Ex quo ego veni ad ea quae fueramus ego et tu inter nos de sorore in Tusculano locuti. Nihil tam vidi mite, nihil tam placatum quam tum meus frater erat in sororem tuam, ut, etiam si qua fuerat ex ratione sumptus offensio, non appareret.

3 meo] mei in eo *Tyrrell* 6 vero *om. Rav.* 9 ut *add. vulg.* 10 *ante* DCCC *add.* de *Tyrrell* 12 nominum *CNOP*: omnium Δ 16 ego *om. Rav.* 20 sumptus *CΣ* (*praeter H*): sumpta Δ: supradicta *H*

Ille sic dies. Postridie ex Arpinati profecti sumus. Vt in Arcano Quintus maneret dies fecit, ego Aquini, sed prandimus in Arcano. Nosti hunc fundum. Quo ut venimus, humanissime Quintus 'Pomponia' inquit 'tu invita mulieres, ego viros accivero.' Nihil potuit, mihi quidem ut visum est, dulcius idque cum verbis tum etiam animo ac vultu. At illa audientibus nobis 'Ego ipsa sum' inquit 'hic hospita,' id autem ex eo, ut opinor, quod antecesserat Statius ut prandium nobis videret. Tum Quintus 'En' inquit mihi 'haec ego patior cotidie.' Dices 'Quid quaeso istuc 4
erat?' Magnum; itaque me ipsum commoverat; sic absurde et aspere verbis vultuque responderat. Dissimulavi dolens. Discubuimus omnes praeter illam, cui tamen Quintus de mensa misit. Illa reiecit. Quid multa? nihil meo fratre lenius, nihil asperius tua sorore mihi visum est; et multa praetereo quae tum mihi maiori stomacho quam ipsi Quinto fuerunt. Ego inde Aquinum. Quintus in Arcano remansit et Aquinum ad me postridie mane venit mihique narravit nec secum illam dormire voluisse *et* cum discessura esset fuisse eius modi qualem ego vidissem. Quid quaeris? vel ipsi hoc dicas licet, humanitatem ei meo iudicio illo die defuisse.

Haec ad te scripsi fortasse pluribus quam necesse fuit, ut videres tuas quoque esse partis instituendi et monendi. Reliquum est ut ante quam proficiscare mandata nostra 5
exhaurias, scribas ad me omnia, Pomptinum extrudas, cum profectus eris cures ut sciam, sic habeas nihil me hercule te mihi nec carius esse nec suavius. A. Torquatum amantissime dimisi Menturnis, optimum virum; cui me ad te scripsisse aliquid in sermone significes velim.

1 ille sic dies *CEOP*: ille sic die M^1N: illo sic die M^2 4 humanissime *om.* M^1 5 viros accivero *vulg.*: ascivero pueros M^1: vero ascivero pueros M^2: viros arcivero *Lamb.* 7 ipsa Σs: *om. M* 19 et *add. vett.* 29 Menturnis *codd. cf.* xvi. 10. 1, *Fam.* xiv. 14. 2: Minturnis *vulg.* *Post* scripsisse *add.* de se *L* (*marg.*)

II *Scr. in Pompeiano vi Id. Mai. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. VI Idus Maias, cum has dabam litteras, ex Pompeiano proficiscebar ut eo die manerem in Trebulano apud Pontium. Deinde cogitabam sine ulla mora iusta itinera facere. In Cumano cum essem, venit ad me, quod mihi pergratum fuit, noster Hortensius; cui deposcenti mea mandata cetera universe mandavi, illud proprie, ne pateretur quantum esset in ipso prorogari nobis provincias. In quo eum tu velim confirmes gratumque mihi fecisse dicas quod et venerit ad me et hoc mihi praetereaque si quid opus esset promiserit. Confirmavi ad eam causam etiam Furnium nostrum quem ad annum tribunum pl. videbam
2 fore. Habuimus in Cumano quasi pusillam Romam. Tanta erat in his locis multitudo; cum interim Rufio noster, quod se a Vestorio observari videbat, strategemate hominem percussit; nam ad me non accessit. Itane? cum Hortensius veniret et infirmus et tam longe et Hortensius, cum maxima praeterea multitudo, ille non venit? Non, inquam. 'Non vidisti igitur hominem?' inquies. Qui potui non videre cum per emporium Puteolanorum iter facerem? In quo illum agentem aliquid credo salutavi, post etiam iussi valere cum me exiens e sua villa numquid vellem rogasset. Hunc hominem parum gratum quisquam putet aut non in
3 eo ipso laudandum quod laudari non laborarit? Sed redeo ad illud.

Noli putare mihi aliam consolationem esse huius ingentis molestiae nisi quod spero non longiorem annua fore. Hoc me ita velle multi non credunt ex consuetudine aliorum; tu qui scis omnem diligentiam adhibebis tum scilicet cum id agi debebit, cum ex Epiro redieris. De re publica scribas

8 mandavi *vulg.* : mandasti *codd.* : mandavi, sed *Kahnt* 9 provinciam *vulg.* 16 στρατηγήματι *Tyrrell* 18 et (*ante* Hortensius) Σ : *om.* Δ cum *om.* M^1 23 exiens e *Lamb.* : expense *codd. cf.* 3. 1 25 laudari *CNOP* : audiri Δ 31 debebit cum . . . redieris. De *Sternkopf* : debebit. Cum . . . redieris, de *vulg*

ad me velim si quid erit quod †operaret†. Nondum enim satis huc erat adlatum quo modo Caesar ferret de auctoritate perscripta, eratque rumor de Transpadanis eos iussos IIII viros creare. Quod si ita est, magnos motus timeo. Sed aliquid ex Pompeio sciam.

III *Scr. in Trebulano v Id. Mai. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

A. d. VI Idus Maias veni in Trebulanum ad Pontium. 1
Ibi mihi tuae litterae binae redditae sunt tertio abs te die. Eodem autem exiens e Pompeiano Philotimo dederam ad te litteras; nec vero nunc erat sane quod scriberem. Qui de re publica rumores scribe, quaeso; in oppidis enim summum video timorem sed multa inania. Quid de his cogites et quando scire velim. Ad quas litteras tibi rescribi 2
velis nescio. Nullas enim adhuc acceperam praeter quae mihi binae simul in Trebulano redditae sunt; quarum alterae edictum P. Licini habebant (erant autem Nonis Maiis datae), alterae rescriptae ad meas Menturnensis. Quam vereor ne quid fuerit σπουδαιότερον in iis quas non accepi quibus rescribi vis! *Apud* Lentulum ponam te in gratia.

Dionysius nobis cordi est. Nicanor tuus operam mihi 3
dat egregiam. Iam deest quod scribam et lucet. Beneventi cogitabam hodie. Nostra continentia et diligentia †esse satis faciemus satis. A Pontio ex Trebulano a. d. v Idus Maias.

1 odorere *Vrsinus*: *fort.* operae est 8 VI *vulg.*: V *M* 10 exiens e *Lamb.*: expense *codd.* *cf.* 2. 2 13 his] villis *Madvig*: viis *Vssing*: *fort.* HS ⟨$\overline{\text{XX}}$ et DCCC⟩, *cf.* 5. 2 14 et quando *om.* *Rav.* 16 simul *Rom.*: semel *M* 17 P. Licini *vulg.*: publi li michi *M*: P. Lentuli (*sc. Spintheris*) *Schiche*: *fort.* Q. Muci P. f., *cf.* VI. 1. 15 19 fuerit *vett.*: fuerat M^1: fiat M^2 20 Apud *add. Vict.* 23 Beneventum *Bosius* 25 esse satis *fort. vel omittendum* (*cf.* 6. 1 *ubi voc.* suspectare *iterat*) *vel in* etiam sociis *mutandum*: ei civitati *coni. Wesenberg*: existimationi *Müller*

IV *Scr. Beneventi iv Id. Mai. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Beneventum veni a. d. v Idus Maias. Ibi accepi eas litteras quas tu superioribus litteris significaveras te dedisse, ad quas ego eo ipso die dederam ex Trebulano a Pontio. Ac binas quidem tuas Beneventi accepi quarum alteras Funisulanus multo mane mihi dedit, alteras scriba Tullius. Gratissima est mihi tua cura de illo meo primo et maximo mandato; sed tua profectio spem meam debilitat. Ac †me ille illud labat†, non quo —, sed inopia cogimur eo contenti esse. De illo altero quem scribis tibi visum esse non alienum, vereor adduci ut nostra possit, et tu ais δυσδιάγνωστον esse. Equidem sum facilis, sed tu aberis et me absente res *haerebit.* Habebis mei rationem. Nam posset aliquid, si utervis nostrum adesset, agente Servilia Servio fieri probabile. Nunc si iam res placeat, agendi tamen viam non video.

2 Nunc venio ad eam epistulam quam accepi a Tullio. De Marcello fecisti diligenter. Igitur senatus consultum si erit factum, scribes ad me; si minus, rem tamen conficies; mihi enim attribui oportebit, item Bibulo. Sed non dubito quin senatus consultum expeditum sit in quo praesertim sit compendium populi. De Torquato probe. De Masone et Ligure, cum venerint. De illo quod Chaerippus (quoniam hic quoque πρόσνευσιν sustulisti), o provincia! etiamne hic mihi curandus est? curandus autem hactenus ne quid ad senatum 'consule!' aut 'numera!' Nam de ceteris — sed tamen commode, quod cum Scrofa. De

9 me ille illud quod labat Z^bN: me ille illud *M marg.* me illud quidem labat): mi ille quidem placet *Wesenberg*: de illo illuc quidem labor *Kayser* 13 sum facilis *om.* M^1 14 res haerebit. Habebis mei rationem *Palmer Müller*: res habebis mirationem *M*: '*Sensus hoc fere requirit* quis habebit mei rationem?' *Orelli*: *fort.* res habebit dilationem 15 *fort.* a Servio 18 eam Σ *Crat.*: illam Δ 27 ne quid M^1: ut quid M^2: ne quis *Gronovius*

Pomptino recte scribis. Est enim ita ut, si ante Kal. Iunias Brundisi futurus sit, minus urgendi fuerint M. Anneius et *L.* Tullius. Quae de Sicinio audisti ea mihi probantur, modo 3
ne illa exceptio in aliquem incurrat bene de nobis meritum. Sed considerabimus, rem enim probo. De nostro itinere quod statuero, de quinque praefectis quid Pompeius facturus sit cum ex ipso cognoro faciam ut scias. De Oppio bene curasti quod ei de DCCC exposuisti idque, quoniam Philotimum habes, perfice et cognosce rationem et ut agam planius, si me amas, prius quam proficiscaris effice. Magna me cura levaris.

Habes ad omnia. Etsi paene praeterii chartam tibi 4
deesse. Mea captio est, si quidem eius inopia minus multa ad me scribis. Tu vero aufer ducentos; etsi meam in eo parsimoniam huius paginae contractio significat. Dum acta et rumores vel etiam si qua certa habes de Caesare exspecto. Litteras et aliis et Pomptino de omnibus rebus diligenter dabis.

V *Scr. Venusiae iii aut prid. Id. Mai. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

Plane deest quod scribam; nam nec quod mandem 1
habeo (nihil enim praetermissum est), nec quod narrem (novi enim nihil), nec iocandi locus est; ita me multa sollicitant. Tantum tamen scito, Idibus Maiis nos Venusia

3 L *add. Baiter* *fort.* Mescinio 6 quod *codd.*: quom *Orelli* 8 de *del. Wesenberg* 9, 10 ut agam planius *Lehmann*: ut ne angar amplius *Malaspina*: † ut agam amplius *cum cruce Müller*, *sine cruce Tyrrell* 14 ducentos *M*, *cf. Nonium* 196. 17: ducentas *Wesenberg* 15, 16 significat. Dum acta et] significat. Dumtaxat *Madvig*: *fort.* significat. Diu acta et 16 vel etiam *Stinner*: vellet. Iam *M* 17 aliis et *Boot*: alias *codd.* *Totum locum* (14–17) *ita dat Wesenberg* ducentas—etsi . . . significat—dum acta et rumores ⟨perscribere⟩ velis: et iam, si quae . . . exspecto litteras, et alias 18 diligenter *Ernesti*: diligentes *codd.* 21 deest *Vict.*: id est M^1 21, 22 *alterum* quod . . . quod *Ernesti*: quid . . . quid *M* 23 nihil *Man.*: mihi *M*

mane proficiscentis has dedisse. Eo autem die credo aliquid actum in senatu. Sequantur igitur nos tuae litterae quibus non modo res omnis sed etiam rumores cognoscamus. Eas accipiemus Brundisi; ibi enim Pomptinum ad

2 eam diem quam tu scripsisti exspectare consilium est. Nos Tarenti quos cum Pompeio διαλόγους de re publica habuerimus ad te perscribemus. Etsi id ipsum scire cupio quod ad tempus recte ad te scribere possim, id est quam diu Romae futurus sis, ut aut quo dem posthac litteras sciam aut ne dem frustra. Sed ante quam proficiscare, utique explicatum sit illud HS. $\overline{\text{XX}}$ et $\overline{\text{DCCC}}$. Hoc velim in maximis rebus et maxime necessariis habeas, ut quod auctore te velle coepi adiutore adsequar.

VI *Scr. Tarenti xiv K. Iun. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Tarentum veni a. d. xv Kal. Iunias. Quod Pomptinum statueram exspectare, commodissimum duxi dies eos quoad ille veniret cum Pompeio consumere eoque magis quod ei gratum esse id videbam, qui etiam a me petierit ut secum et apud se essem cotidie. Quod concessi libenter. Multos enim eius praeclaros de re publica sermones accipiam, instruar etiam consiliis idoneis ad hoc nostrum negotium.

2 Sed ad te brevior iam in scribendo incipio fieri dubitans Romaene sis an iam profectus. Quod tamen quoad ignorabo, scribam aliquid potius quam committam ut tibi cum possint reddi a me litterae non reddantur. Nec tamen iam habeo quod aut mandem tibi aut narrem. Mandavi omnia; quae quidem tu, ut polliceris, exhauries. Narrabo cum aliquid habebo novi. Illud tamen non desinam, dum adesse *te* putabo, de Caesaris nomine rogare ut confectum

9 quo dem *Man.*: cui dem *C*: quod est *M* 11 *ante* HS. *add.* de *Ernesti* 12 et maxime *om.* M^1 17 duxi *H vett.*: duxi exspectare *M* 30 te *add. vett.*

relinquas. Avide exspecto tuas litteras et maxime ut norim tempus profectionis tuae.

VII *Scr. Tarenti xi K. Iun. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

Cotidie vel potius in dies singulos breviores litteras ad te mitto; cotidie enim magis suspicor te in Epirum iam profectum. Sed tamen ut mandatum scias me curasse, quo de ante, ait se Pompeius quinos praefectos delaturum novos vacationis iudiciariae causa. Ego cum triduum cum Pompeio et apud Pompeium fuissem, proficiscebar Brundisium a. d. XI Kal. Iunias. Civem illum egregium relinquebam et ad haec quae timentur propulsanda paratissimum. Tuas litteras exspectabo cum ut quid agas tum *ut* ubi sis sciam.

VIII *Scr. Brundisi iv aut iii Non. Iun. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

Me et incommoda valetudo, *e* qua iam emerseram utpote 1
cum sine febri laborassem, et Pomptini exspectatio de quo adhuc ne rumor quidem venerat, tenebat duodecimum iam diem Brundisi; sed cursum exspectabamus. Tu si modo 2
es Romae (vix enim puto), sin es, hoc vehementer animadvertas velim. Roma acceperam litteras Milonem meum queri per litteras iniuriam meam quod Philotimus socius esset in bonis suis. Id ego ita fieri volui de C. Duroni sententia quem et amicissimum Miloni perspexeram et talem virum qualem tu iudicas cognoram. Eius autem consilium meumque hoc fuerat, primum ut in potestate nostra esset res, ne illum malus emptor alienus mancipiis quae permulta secum habet spoliaret, deinde ut Faustae quoi cautum ille esse voluisset ratum esset. Erat etiam

7 quo de *Francken*: quod *M*: quot *Man.* 9 vacationis iudiciariae causa *Madvig*: vacationes iudiciariam causam *M* 11 XI *Corradus*: XIIII *M*: XIII *Man. Schiche*: XII *Malaspina Schmidt*: *fort.* XI H. I *i. e. hora prima cf.* XV. 4. 1 13 ut *add. Rom.* 16 e *add. Crat.* 21 Roma *Man.*: Rome *M*: Romae *Baiter* litteras *secl. Baiter* 28 secum *vett.*: secura *codd. Baiter*

illud ut ipsi nos si quid servari posset quam facillime
3 servaremus. Nunc rem totam perspicias velim; nobis enim scribuntur saepe maiora. Si ille queritur, si scribit ad amicos, si idem Fausta vult, Philotimus, ut ego ei coram dixeram mihique ille receperat, ne sit invito Milone in bonis. Nihil nobis fuerat tanti. Sin haec leviora sunt, tu iudicabis. Loquere cum Duronio. Scripsi etiam ad Camillum, *ad Caelium*, ad Lamiam eoque magis quod non confidebam Romae te esse. Summa erit haec. Statues ut ex fide, fama reque mea videbitur.

IX

Scr. Acti xvii K. Quint. a. 703 (51).

CICERO ATTICO SAL.

1 Actium venimus a. d. XVII Kal. Quintilis, cum quidem et Corcyrae et Sybotis muneribus tuis quae et Araus et meus amicus Eutychides opipare et φιλοπροσηνέστατα nobis congesserant epulati essemus Saliarem in modum. Actio maluimus iter facere pedibus qui incommodissime navigassemus, et Leucatam flectere molestum videbatur, actuariis autem minutis Patras accedere sine impedimentis non satis visum est decorum. Ego, ut saepe tu me currentem hortatus es, cotidie meditor, praecipio meis, faciam denique ut summa modestia et summa abstinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Parthus velim quiescat et fortuna nos iuvet, nostra praestabimus.

2 Tu quaeso quid agas, ubi quoque tempore futurus sis, qualis res nostras Romae reliqueris, maxime de $\overline{\text{XX}}$ et DCCC cura ut sciamus. Id unis diligenter litteris datis quae ad me utique perferantur consequere. Illud tamen, quoniam nunc abes cum id non agitur, aderis autem ad tempus, ut

8 ad Caelium *add. Schiche coll. Fam.* viii. 3. 2, *bene* 16 Saliarem *C*: alia rem *M* 19 sine imp. Σ*s Crat.*: sin eis imp. *M*¹: *fort.* sine meis imp. 25 quoque *Bosius*: quoque hoc *M*, *sed cf.* 10. 5 26 de xx *Corradus*: de cxx *M*, *sed cf.* 5. 2 et *Lamb.*: et de *M*

mihi recepisti, memento curare per te et per omnis nostros, in primis per Hortensium, ut annus noster maneat suo statu, ne quid novi decernatur. Hoc tibi ita mando ut dubitem an etiam te rogem ut pugnes ne intercaletur. Sed non audeo tibi omnia onera imponere; annum quidem utique teneto.

Cicero meus, modestissimus et suavissimus puer, tibi 3 salutem dicit. Dionysium semper equidem, ut scis, dilexi, sed cotidie pluris facio et me hercule in primis quod te amat nec tui mentionem intermitti sinit.

X *Scr. Athenis prid. K. aut K. Quint. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

Vt Athenas a. d. vi Kal. Quintilis veneram, exspectabam 1 ibi iam quartum diem Pomptinum neque de eius adventu certi quicquam habebam. Eram autem totus, crede mihi, tecum et, quamquam sine iis per me ipse, tamen acrius vestigiis tuis monitus de te cogitabam. Quid quaeris? non me hercule alius ullus sermo nisi de te. Sed tu de me ipso 2 aliquid scire fortasse mavis. Haec sunt. Adhuc sumptus nec in me aut publice aut privatim nec in quemquam comitum. Nihil accipitur lege Iulia, nihil ab hospite. Persuasum est omnibus meis serviendum esse famae meae. Belle adhuc. Hoc animadversum Graecorum laude et multo sermone celebratur. Quod superest, elaboratur in hoc a me, sicut tibi sensi placere. Sed haec tum laudemus cum erunt perorata. Reliqua sunt eius modi ut meum consilium 3 saepe reprehendam quod non aliqua ratione ex hoc negotio emerserim. O rem minime aptam meis moribus! o illud verum ἔρδοι τις! Dices 'Quid adhuc? nondum enim in negotio versaris?' Sane scio et puto molestiora restare.

1 recepisti *Lehmann*: rescripsti *M*: rescripsisti *vulg.* 13 vi *Wesenberg Schmidt coll. Fam.* ii. 8. 3: xv *M*: vii *Man.* 18 *alterum* me *om. ONHM* 21 Nihil *om. Rav.* 30 Sane scio *Kahnt*: nescio *M*: non nescio *Klotz*: scio *Baiter*: *fort.* Ne ego scio

Etsi haec ipsa fero equidem fronte, ut puto, et vultu bellissime sed angor intimis sensibus; ita multa vel iracunde vel insolenter vel in omni genere stulte insulse adroganter et dicuntur et tacentur cotidie; quae non quo te celem non perscribo sed quia δυσεξείλητα sunt. Itaque admirabere meam βαθύτητα cum salvi redierimus; tanta mihi μελέτη huius virtutis datur.

4 Ergo haec quoque hactenus; etsi mihi nihil erat propositum ad scribendum, quia quid ageres, ubi terrarum esses, ne suspicabar quidem. Nec hercule umquam tam diu ignarus rerum mearum fui, quid de Caesaris, quid de Milonis nominibus actum sit; ac non modo nemo domo *sed* ne Roma quidem quisquam, ut sciremus in re publica quid ageretur. Qua re si quid erit quod scias de iis rebus quas putabis scire me velle, per mihi gratum erit si id curaris ad me perferendum.

5 Quid est praeterea? Nihil sane nisi illud. Valde me Athenae delectarunt urbe dumtaxat et urbis ornamento et hominum amore in te et in nos quadam benevolentia; †sed multum ea philosophia sursum deorsum†, si quidem est in Aristo, apud quem eram. Nam Xenonem tuum vel nostrum potius Quinto concesseram, et tamen propter vicinitatem

1 ut puto *del. Wesenberg* bellissime *Ascensius*: bellis *codd. Boot* 3 stulte *C Rav.*: stultitiae *M* insulse *vett.*: insulsi *M*: insulsae *Wesenberg* adroganter *vett.*: adrogantur *codd. Schiche* 4 *alterum* non Σ *Crat.*: *om. M* 5 δυσεξείλητα *Baiter*: ΔΥCCΕΚΙΛΛΗΤΑ *M*: δυσεκλάλητα *Turnebus Gurlitt*: δυσέκλεκτα *Schiche*: *alii alia* 12 domo *Kayser*: modo *M*: meorum *Schiche*: non modo nemo modo *del. Gurlitt ut ex dittographia vel potius tritographia verborum* ne Roma *ortum* sed *add. vett.* Roma] rumor *Schiche Müller* 13 quisquam] quisquam curavit *coni. Wesenberg*: quicquam *Schiche* 18 urbe *M marg.*: turbe *M Rom.* ornamento *Wesenberg*: -um *M*: -a *Ernesti* 19 amore *C*: amores *M* et *C*: *om. M* *Totum locum* urbe . . . benevolentia *ut Wesenberg dedimus. Manutius et Lambinus haec dant* turbae dumtaxat et urbis ornamentum et hominum amores et in te et in nos quaedam benevolentia 20 multum] multa in *coni. Reid* ea] commeat *Wesenberg coll. N. D.* ii. 84: meat (*glossema scilicet vocis* ῥεῖ) *Tyrrell*: errat *vel simile quid coni. Müller*: *fort.* νέα *vel* ἡ νέα 20, 21 si quid est, est in Aristo *Vict. De Aristo cf. Tusc.* v. 22

totos dies simul eramus. Tu velim cum primum poteris tua consilia ad me scribas, ut sciam quid agas, ubi quoque *tempore*, maxime quando Romae futurus sis.

XI *Scr. Athenis pr. Non. Quint. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

Hui, totiensne me litteras dedisse Romam, cum ad te 1
nullas darem? At vero posthac frustra potius dabo quam,
si recte dari potuerint, committam ut non dem. Ne pro-
vincia nobis prorogetur, per fortunas! dum ades, quicquid
provideri *poterit* provide. Non dici potest quam flagrem
desiderio urbis, quam vix harum rerum insulsitatem feram.

Marcellus foede in Comensi. Etsi ille magistratum non 2
gesserat, erat tamen Transpadanus. Ita mihi videtur non
minus stomachi nostro *quam* Caesari fecisse. Sed hoc ipse
viderit. Pompeius mihi quoque videbatur, quod scribis 3
Varronem dicere, in Hispaniam certe iturus. Id ego minime
probabam; qui quidem Theophani facile persuasi nihil esse
melius quam illum nusquam discedere. Ergo Graecus in-
cumbet. Valet autem auctoritas eius apud illum plurimum.

Ego has pr. Nonas Quintilis proficiscens Athenis dedi, 4
cum ibi decem ipsos fuissem dies. Venerat Pomptinus,
una Cn. Volusius; aderat quaestor; tuus unus Tullius
aberat. Aphracta Rhodiorum et dicrota Mytilenaeorum
habebam et aliquid ἐπικώπων. De Parthis erat silentium.
Quod superest, di iuvent!

Nos adhuc iter per Graeciam summa cum admiratione 5
fecimus, nec me hercule habeo quod adhuc quem accusem
meorum. Videntur mihi nosse nostram causam et con-
dicionem profectionis suae; plane serviunt existimationi

1 Tu velim *Boot*: invecim M^1: iuncti M^2: iunctim Z^b 2 scribes *Orelli* 3 tempore *add. Crat.* 10 poterit *add. Schiche*: potest *add. vett.* 13 gesserat *Pantagathus*: gesserit *codd.* 14 quam *add. Malaspina* 18 illud, nusquam *Leo* 22 una *Bosius*: nam *M*

meae. Quod superest, si verum illud est οἵαπερ ἡ δέσποινα, certe permanebunt. Nihil enim a me fieri ita videbunt ut sibi sit delinquendi locus. Sin id parum profuerit, fiet aliquid a nobis severius. Nam adhuc lenitate dulces sumus et, ut spero, proficimus aliquantum. Sed ego hanc, ut Siculi dicunt, ἀνεξίαν in unum annum meditatus sum. Proinde pugna ne, si quid prorogatum sit, turpis inveniar.

6 Nunc redeo ad quae mihi mandas. †in praefectis excusatio iis†, quos voles deferto. Non ero tam μετέωρος quam in Appuleio fui. Xenonem tam diligo quam tu, quod ipsum sentire certo scio. Apud Patronem et reliquos barones te in maxima gratia posui et hercule merito tuo feci. Nam mihi Ister dixit te scripsisse ad se mihi ex illius litteris rem illam curae fuisse, quod ei pergratum erat. Sed cum Patro mecum egisset ut peterem a vestro Ariopago ὑπομνηματισμὸν tollerent quem Polycharmo praetore fecerant, commodius visum est et Xenoni et post ipsi Patroni me ad Memmium scribere, qui pridie quam ego Athenas veni Mytilenas profectus erat, ut is ad suos scriberet posse id sua voluntate fieri. Non enim dubitabat Xeno quin ab Ariopagitis invito Memmio impetrari non posset. Memmius autem aedificandi consilium abiecerat; sed erat Patroni iratus. Itaque scripsi ad eum accurate; cuius epistulae misi ad te exemplum.

7 Tu velim Piliam meis verbis consolere. Indicabo enim tibi, tu illi nihil dixeris. Accepi fasciculum in quo erat epistula Piliae. Abstuli, aperui, legi. Valde scripta est συμπαθῶς. Brundisio quae tibi epistulae redditae sunt sine

6 Siculi *Gronovius*: singuli *M* ἀναξίαν (sc. βασιλείαν) *Reid coll. Aesch. Frag.* 9 (= 283 *Nauck*) 8 in praefectis excusandis: quos *Madvig*: in praefectis, ni ex causa negoti, si quos *Marshall*: in praefectis excusatio: iis quos *Tyrrell*: '*Sensus hoc fere requirit* in praefecturis exceptis negotiatoribus, quos (*vel* quot)' *Orelli coll.* 21. 10: *fort.* si praefectis excusatio sit, quos 13 Ister *Lehmann*: his ter *codd.*: is ter *Baiter* 21 Memmius] *Hinc novam incipiunt ep. codd.* 27 Abstuli *vulg.*: attuli *M unde Boot* ad Tulliam *conicit*

mea, tum videlicet datas cum ego me non belle haberem. Nam illam †νομαναρια† me excusationem ne acceperis. Cura ut omnia sciam sed maxime ut valeas.

XII *Scr. in medio mari med. m. Quint. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

Negotium magnum est navigare atque id mense Quintili. 1 Sexto die Delum Athenis venimus. Pr. Nonas Quintilis a Piraeo ad Zostera vento molesto, qui nos ibidem Nonis tenuit. Ante VIII Idus ad Ceo iucunde; inde Gyarum saevo vento non adverso; hinc Syrum, inde Delum, utroque citius quam vellemus, cursum confecimus. Nam nosti aphracta Rhodiorum; nihil quod minus fluctum ferre possit. Itaque erat in animo nihil festinare nec me Delo movere nisi omnia ἄκρα Γυρέων pura vidissem.

De Messalla ad te statim ut audivi de Gyaro dedi litteras 2 et id ipsum consilium nostrum etiam ad Hortensium cui quidem valde συνηγωνίων. Sed tuas de eius iudici sermonibus et me hercule omni de rei publicae statu litteras exspecto πολιτικώτερον quidem scriptas, quoniam meos cum Thallumeto nostro pervolutas libros, eius modi inquam litteras ex quibus ego non quid fiat (nam id vel Helonius, vir gravissimus, potest efficere, cliens tuus) sed quid futurum sit sciam.

Cum haec leges, habebimus consules. Omnia perspicere poteris de Caesare, de Pompeio, de ipsis iudiciis. Nostra 3 autem negotia, quoniam Romae commoraris, amabo te,

1 datas *M cf.* xiii. 5. 1: datae sunt *Ernesti* 2 νομαρχίας *Schütz*: νομαίαν ἀργίας *coni. Tyrrell*: *alii alia* 9 ad *Man.*: ab *M* Ceo *M*: Ceum *codices Malaspinae* 11 Nam *Wesenberg*: iam *M* 13 festinare Delo nec me movere *codd.*: *transposuit Lamb.* 14 ἄκρα Γυρέων pura *L. Müller, coll. Archilochi Fragm.* 54 (*Bergk*): ΑΚΡΑΤΗΡΕΟΝ iura *M*: ἀκρωτηρίων οὔρια *vulg.*: ἀκρωτήρια οὔρια *Schiche*: ἀκραῆ οὖρον *Turnebus* 15 ad] a *Tyrrell* 22 gravissimus *C*: gratissimus *M*: gnarissimus *Stangl* 24 habebimus *vett.*: habemus *M Lehmann*

explica. Cui rei fugerat me rescribere, de strue laterum, plane rogo, de aqua, si quid poterit fieri, eo sis animo quo soles esse; quam ego cum mea sponte tum tuis sermonibus aestimo plurimi. Ergo tu id conficies. Praeterea si quid Philippus rogabit quod in tua re faceres, id velim facias. Plura scribam ad te cum constitero. Nunc eram plane in medio mari.

XIII *Scr. Ephesi vii K. Sext. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Ephesum venimus a. d. XI Kal. Sextilis sexagesimo et quingentesimo post pugnam Bovillanam. Navigavimus sine timore et sine nausea sed tardius propter aphractorum Rhodiorum imbecillitatem. De concursu legationum, privatorum et de incredibili multitudine quae mihi iam Sami sed mirabilem in modum Ephesi praesto fuit aut audisse te puto aut 'Quid ad me attinet?' Verum tamen decumani *quasi* venissem cum imperio, Graeci quasi Ephesio praetori se alacres obtulerunt. Ex quo te intellegere certo scio multorum annorum ostentationes meas nunc in discrimen esse adductas. Sed ut spero, utemur ea palaestra quam a te didicimus omnibusque satis faciemus et eo facilius quod in nostra provincia confectae sunt pactiones. Sed hactenus, praesertim cum cenanti mihi nuntiarit Cestius se de nocte proficisci.

2 Tua negotiola Ephesi curae mihi fuerunt, Thermoque, tametsi ante adventum meum liberalissime erat pollicitus tuis omnibus, tamen Philogenem et Seium tradidi, Apollonidensem Xenonem commendavi. Omnino omnia se facturum recepit. Ego praeterea rationem Philogeni per-

1 de strue laterum *Bosius duce Malaspina*: destrues alterum *codd.* 4 tu id *Klotz*: quid *M*: aliquid *Aldus* 5 rogaverit *Schiche* 15 in modum Σ*s*: *om. M* 16 me] te *Schütz* Verum tamen —. Decumani *Olivetus* 17 quasi *add. Gronovius* 23 nuntiarit *Corradus*: nuntiaret *M* 28 Omnino omnia *I*: omnia omnia *M*

mutationis eius quam tecum feci edidi. Ergo haec quoque hactenus.

3 Redeo ad urbana. Per fortunas! quoniam Romae manes, primum illud praefulci atque praemuni quaeso ut simus annui, ne intercaletur quidem. Deinde exhauri mea mandata maximeque si quid potest de illo domestico scrupulo quem non ignoras, dein de Caesare cuius in cupiditatem te auctore incubui nec me piget. Et si intellegis quam meum sit scire et curare quid in re publica fiat—fiat autem? immo vero etiam quid futurum sit, perscribe ad me omnia, sed diligentissime imprimisque ecquid iudiciorum status aut factorum aut futurorum etiam laboret. De aqua, si curae est, si quid Philippus aget animadvertes.

XIV

Scr. Trallibus vi K. Sext. a. 703 (51).

CICERO ATTICO SAL.

1 Ante quam aliquo loco consedero, neque longas a me neque semper mea manu litteras exspectabis; cum autem erit spatium, utrumque praestabo. Nunc iter conficiebamus aestuosa et pulverulenta via. Dederam Epheso pridie; has dedi Trallibus. In provincia mea fore me putabam Kal. Sextilibus. Ex ea die, si me amas, παράπηγμα ἐνιαύσιον commoveto. Interea tamen haec mihi quae vellem adferebantur, primum otium Parthicum, dein confectae pactiones publicanorum, postremo seditio militum sedata ab Appio stipendiumque eis usque ad Idus Quintilis persolutum.

2 Nos Asia accepit admirabiliter. Adventus noster nemini *ne* minimo quidem fuit sumptui. Spero meos omnis servire laudi meae. Tamen magno timore sum sed bene speramus.

6 quid potest] quidem potes *Moser* scrupulo *Ursinus*: scrupulum *M* (*sc. ab* exhauri *pendens*). *Locum ita refingit Moser* deme illum domesticum scrupulum 11 imprimisque] imprimis nunc M^2 ecquid *Bosius*: quid M^1: num quid *Lamb. ex* M^2 21 me amas *vett.*: meas *MZ*[l] 22 Interea tamen Σ: tamen interea Δ 27 ne *add. vett.* Spero M^2: per M^1 28 in magno *L* (*marg.*) speramus *Man.*: paramus *M*

Omnes iam nostri praeter Tullium tuum venerunt. Erat mihi in animo recta proficisci ad exercitum, aestivos mensis reliquos rei militari dare, hibernos iuris dictioni.

3 Tu velim, si me nihilo minus nosti curiosum in re publica quam te, scribas ad me omnia quae sint, quae futura sint. Nihil mihi gratius facere potes; nisi tamen id erit mihi gratissimum, si quae tibi mandavi confeceris imprimisque illud ἐνδόμυχον, quo mihi scis nihil esse carius. Habes epistulam plenam festinationis et pulveris; reliquae subtiliores erunt.

XV *Scr. Laodiceae iii Non. Sext. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Laodiceam veni pridie Kal. Sextilis. Ex hoc die clavum anni movebis. Nihil exoptatius adventu meo, nihil carius. Sed est incredibile quam me negoti taedeat, non habeat satis magnum campum ille tibi non ignotus cursus animi et industriae meae, praeclara opera cesset. Quippe, ius Laodiceae me dicere, cum Romae A. Plotius dicat, et, cum exercitum noster amicus habeat tantum, me nomen habere duarum legionum exilium? Denique haec non desidero, lucem, forum, urbem, domum, vos desidero. Sed feram ut potero, sit modo annuum. Si prorogatur, actum est. Verum perfacile resisti potest, tu modo Romae sis.

2 Quaeris quid hic agam. Ita vivam ut maximos sumptus facio. Mirifice delector hoc instituto. Admirabilis abstinentia ex praeceptis tuis, ut verear ne illud quod tecum permutavi versura mihi solvendum sit. Appi vulnera non
3 refrico, sed apparent nec occuli possunt. Iter Laodicea
faciebam a. d. III Non. Sextilis, cum has litteras dabam, in

8 scis *vett.*: scies *codd. cf.* viii. 3. 5 *fin.* 15 taedeat, non habeat (*ita M*) *vel* taedeat cum non habeat *Müller*: taedeat. Non habet *vulg.* 17 cessat *vulg.* ius *I*: et iis *MO*[2]: tus *NP* 26 ut *NPM*[2]*s*: aut *M*[1]: haud *O* 27 permutavi *s*: permulta vi (in *N*) *ONM*

castra in Lycaoniam. Inde ad Taurum cogitabam, ut cum Moeragene signis collatis, si possem, de servo tuo deciderem.

'Clítellae bovi súnt impositae; pláne non est nóstrum onus.'

Sed feremus, modo, si me amas, sim annuus, adsis tu ad tempus ut senatum totum excites. Mirifice sollicitus sum quod iam diu mihi ignota sunt ista omnia. Qua re ut ad te ante scripsi, cum cetera tum res publica cura ut mihi nota sit. Plura scribam †tarde tibi redditu iri†, sed dabam familiari homini ac domestico, C. Andronico Puteolano. Tu autem saepe dare tabellariis publicanorum poteris per magistros scripturae et portus nostrarum dioecesium.

XVI *Scr. in itinere a Synnada ad Philomelium inter a. d. v et iii Id. Sext. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

Etsi in ipso itinere et via discedebant publicanorum **1**
tabellarii et eramus in cursu, tamen surripiendum aliquid putavi spati, ne me immemorem mandati tui putares. Itaque subsedi in ipsa via, dum haec quae longiorem desiderant orationem summatim tibi perscriberem. Maxima **2**
exspectatione in perditam et plane eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito pridie Kal. Sextilis, moratos triduum Laodiceae, triduum Apameae, totidem dies Synnade. Audivimus nihil aliud nisi imperata ἐπικεφάλαια

4 Clitellae . . . onus] *cf. Ammian. Marc.* xvi. 5. 10 plane *Ammian.*: illa *M*[1] : illane *M*[2]*CZ*[b]*NHP* : cillane *Bosius* 6 sim annuus *Klotz* : sit annus (annuus) *codd.* : sit annuum *Boot* : si te a me amari vis *Lehmann coll.* i. 20. 7, *Fam.* iii. 9. 2, *eleganter sed paullo audacius* 7 totum *M*[2] : *om M*[1] 10 Plura Epistulam *Gronovius* redditu iri *Z*[lb] : redditu ire *M*[2] : redituro *NM*[1]*s* : reddituro *O*[2] : redditum iri *Gronovius. post* scribam *supplent verba quaedam viri docti*, *Lehmann* cum constitero : haec sciebam, *Orelli* alias : has sciebam, *coll.* vii. 1. 1 23 venisse *EO*[1]*Ps* : invenisse *NO*[2]*M* 24 Synnadae *L* (*marg.*) 25 ἐπικεφάλαια *Turnebus* : epicephalia *M*

solvere non posse, ὠνὰς omnium venditas, civitatum gemitus, ploratus, monstra quaedam non hominis sed ferae nescio cuius immanis. Quid quaeris? taedet omnino eos vitae.
3 Levantur tamen miserae civitates quod nullus fit sumptus in nos neque in legatos neque in quaestorem neque in quemquam. Scito non modo nos foenum aut quod e lege Iulia dari solet non accipere sed ne ligna quidem, nec praeter quattuor lectos et tectum quemquam accipere quicquam, multis locis ne tectum quidem et in tabernaculo manere plerumque. Itaque incredibilem in modum concursus fiunt ex agris, ex vicis, ex domibus omnibus. Me hercule etiam adventu nostro reviviscunt. Iustitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis [itaque] opiniones omnium superavit.
4 Appius ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se coniecit Tarsum usque. Ibi forum agit. De Partho silentium est, sed tamen concisos equites nostros a barbaris nuntiabant ii qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunc in provinciam suam accedere; id autem facere ob eam causam dicebant quod tardius vellet decedere. Nos in castra properabamus quae aberant tridui.

XVII *Scr. in itinere ad castra inter iv Id. et prid. Id. Sext. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi Roma sine epistula tua fasciculum litterarum; in quo, si modo valuisti et Romae fuisti, Philotimi duco esse culpam, non tuam. Hanc epistulam dictavi sedens in raeda,

1 solvere non posse *secl. Ernesti* 3 omnino eos *Malaspina*: omnium nos *codd.* 6 e *ENP*: ex *H*: de *Ms*: *om. Rom. Wesenberg* 11 ex domibus omnibus *Vict.*: ex nominibus (nōībus) ex omnibus *codd. praeter s*: ex domibus, ex omnibus *s Tyrrell*: ex oppidis omnibus *Ernesti*: ex domibus (*del. verbis* ex omnibus *ut ex dittographia ortis*) *Gurlitt* 12 etiam] iam *Wesenberg* 13 tui *EOM²s*: tua *NHM¹* itaque *del. Wesenberg ut ex l.* 10 *ortum*: aeque *Gurlitt*: reviviscunt iustitia . . . Ciceronis; ita *Baiter*: *fort.* itaque *transponendum est ante* Appius 20 tridui *Schiche*: bidui *codd.*

cum in castra proficiscerer a quibus aberam bidui. Paucis
diebus habebam certos homines quibus darem litteras.
Itaque eo me servavi. Nos tamen, etsi hoc te ex aliis **2**
audire malo, sic in provincia nos gerimus, quod ad absti-
nentiam attinet, ut nullus terruncius insumatur in quem-
quam. Id fit etiam et legatorum et tribunorum et prae-
fectorum diligentia; nam omnes mirifice *συμφιλοδοξοῦσιν*
gloriae meae. Lepta noster mirificus est. Sed nunc pro-
pero. Perscribam ad te paucis diebus omnia. Cicerones **3**
nostros Deiotarus filius, qui rex ab senatu appellatus est,
secum in regnum. Dum in aestivis nos essemus, illum
pueris locum esse bellissimum duximus.

Sestius ad me scripsit quae tecum esset de mea domestica **4**
et maxima cura locutus et quid tibi esset visum. Amabo
te, incumbe in eam rem et ad me scribe quid et possit et tu
censeas. Idem scripsit Hortensium de proroganda nostra **5**
provincia dixisse nescio quid. Mihi in Cumano diligen-
tissime se ut annui essemus defensurum receperat. Si
quicquam me amas, hunc locum muni. Dici non potest
quam invitus a vobis absim; et simul hanc gloriam iustitiae
et abstinentiae fore inlustriorem spero si cito decesserimus,
id quod Scaevolae contigit qui solos novem mensis Asiae
praefuit.

Appius noster cum me adventare videret, profectus est **6**
Tarsum usque Laodicea. Ibi forum agit, cum ego sim in
provincia. Quam eius iniuriam non insector. Satis enim
habeo negoti in sanandis vulneribus quae sunt imposita
provinciae; quod do operam ut faciam quam minima cum
illius contumelia. Sed hoc Bruto nostro velim dicas, illum
fecisse non belle qui adventu meo quam longissime potuerit
discesserit.

10 qui *om.* M^1 17 dixisse *vett.* : dixit *M* 19 muni CZ^b : ama ΣΔ

XVIII *Scr. in castris ad Cybistra xi K. Oct. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Quam vellem Romae esses, si forte non es! Nihil enim certi habebamus nisi accepisse nos tuas litteras a. d. XIIII Kal. Sextil. datas, in quibus scriptum esset te in Epirum iturum circiter Kal. Sextil. Sed sive Romae es sive in Epiro, Parthi Euphraten transierunt duce Pacoro, Orodis regis Parthorum filio, *cum* cunctis fere copiis. Bibulus nondum audiebatur esse in Syria; Cassius in oppido Antiochia est cum omni exercitu, nos in Cappadocia ad Taurum cum exercitu ad Cybistra; hostis in Cyrrhestica quae Syriae pars proxima est provinciae meae. His de rebus scripsi ad senatum, quas litteras, si Romae es, videbis putesne reddendas et multa, immo omnia, quorum κεφάλαιον ne quid inter caesa et porrecta, ut aiunt, oneris mihi addatur aut temporis. Nobis enim hac infirmitate exercitus, inopia sociorum, praesertim fidelium, certissimum subsidium est hiems. Ea si venerit nec illi ante in meam provinciam transierint, unum vereor ne senatus propter urbanarum rerum metum Pompeium nolit dimittere. Quod si alium ad ver mittit, non laboro, nobis modo temporis ne quid pro-
2 rogetur. Haec igitur, si es Romae; sin abes aut etiam si ades, haec negotia sic se habent. Stamus animis et, quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam manu. Tuto consedimus copioso a frumento, Ciliciam prope conspiciente, expedito ad mutandum loco, parvo exercitu sed, ut spero, ad benevolentiam erga nos consentiente. Quem nos Deiotari adventu cum suis omnibus copiis duplicaturi eramus. Sociis multo fidelioribus utimur quam quisquam usus est; quibus incredibilis videtur nostra et mansuetudo et abstinentia. Dilectus habetur civium Romanorum;

4 accepisse nos] accepissemus *Schütz*   8 cum *add. Baiter, cf. Fam.* xv. 1. 1   fere CZ^b : referto *ΔHO et fere simile PN*   10 Antiochia est *Heraeus*: Anthiocie *M*: Antiochia *Wesenberg*: Antiochiae *vulg.*   30 est *Faernus*: esset *M*   nostra et *Kayser*: et nostra *codd.*

frumentum ex agris in loca tuta comportatur. Si fuerit
occasio, manu, si minus, locis nos defendemus. Qua re 3
bono animo es. Video enim te et, quasi coram adsis, ita cerno συμπάθειαν amoris tui. Sed te rogo, si ullo pacto fieri poterit, si integra in senatu nostra causa ad Kal. Ianuarias manserit, ut Romae sis mense Ianuario. Profecto nihil accipiam iniuriae, si tu aderis. Amicos consules habemus, nostrum tribunum pl. Furnium. Verum tua est opus adsiduitate, prudentia, gratia. Tempus est necessarium. Sed turpe est me pluribus verbis agere tecum.

Cicerones nostri sunt apud Deiotarum sed, si opus erit, 4
deducentur Rhodum. Tu si es Romae, ut soles, diligentissime, si in Epiro, mitte tamen ad nos de tuis aliquem tabellarium, ut et *tu* quid nos agamus et nos quid tu agas quidque acturus sis scire possimus. Ego tui Bruti rem sic ago ut suam ipse non ageret. Sed iam exhibeo pupillum neque defendo; sunt enim negotia et lenta et inania. Faciam tamen satis tibi quidem cui difficilius est quam ipsi; sed certe satis faciam utrique.

XIX *Scr. in castris ad Cybistra x K. Oct. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

Obsignaram iam epistulam eam, quam puto te modo 1
perlegisse scriptam mea manu in qua omnia continentur, cum subito Apellae tabellarius a. d. XI Kal. Octobris septimo quadragesimo die Roma celeriter (hui tam longe!) mihi tuas litteras reddidit. Ex quibus non dubito quin tu Pompeium exspectaris dum Arimino rediret et iam in Epirum profectus sis, magisque vereor, ut scribis, ne in Epiro sollicitus sis non minus quam nos hic sumus.

De Atiliano nomine scripsi ad Philotimum ne appellaret

18 tibi, cui quidem *Wesenberg* 24 Apellae *Moll coll. Fam.* vii. 25. 2, ix 25. 3, *bene* : Appelli *M* : Appellit *C* : Appii *Vict.* 27 tu *Vict.* : ut *M*

2 Messallam. Itineris nostri famam ad te pervenisse laetor magisque laetabor si reliqua cognoris. Filiolam tuam tibi †iam Romae† iucundam esse gaudeo, eamque quam numquam vidi tamen et amo et amabilem esse certo scio. Etiam atque etiam vale.

3 De Patrone et tuis condiscipulis quae de parietinis in Melita laboravi ea tibi grata esse gaudeo. Quod scribis libente te repulsam tulisse eum qui cum sororis tuae fili patruo certarit, magni amoris signum. Itaque me etiam admonuisti ut gauderem; nam mihi in mentem non venerat. 'Non credo' inquis. Vt libet; sed plane gaudeo, quoniam *τὸ νεμεσᾶν* interest *τοῦ φθονεῖν.*

XX *Scr. in Cilicia inter a. d. xii et iv K. Ian. a. 703 (51).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Saturnalibus mane se mihi Pindenissitae dediderunt septimo et quinquagesimo die postquam oppugnare eos coepimus. 'Qui malum! isti Pindenissitae qui sunt?' inquies; 'nomen audivi numquam.' Quid ego faciam? num potui Ciliciam Aetoliam aut Macedoniam reddere? Hoc iam sic habeto nec hoc exercitu *nec* hic tanta negotia geri potuisse. Quae cognosce *ἐν ἐπιτομῇ*; sic enim concedis mihi proximis litteris. Ephesum ut venerim nosti, qui etiam mihi gratulatus es illius diei celebritatem qua nihil me umquam delectavit magis. Inde *in* oppidis iis †quae erant† mirabiliter accepti Laodiceam pridie Kal. Sextilis venimus. Ibi morati biduum perinlustres fuimus

3 iam Romae] caram ac *Müller*: tam moratam *tum* iucunde *coni. Tyrrell*: iam natura *Lehmann coll.* vii. 2. 4: *malim* iam ὁρμῇ *cf. Fin.* iv. 39, *Off.* ii. 18 quam] quamquam *Müller* 7 Melita *Gassendi coll. Diog. L.* x. 17: militia *codd.* 8 libente te *Lipsius*: libenter *M* 9 certarit *Müller*: certarat *L* (*marg.*): certaret *M* 20 nec *add. Orelli* 23 celebritatem *codices Malaspinae*: -tate *M* 24 in *add. Wesenberg* 25 quae erant] qua iter erat *coni. Boot*: qua ieram *Bosius*: quae erant in itinere *Wesenberg*: quae erant πρὸς Μαιάνδρῳ *coni. Tyrrell*

honorificisque verbis omnis iniurias revellimus superiores, quod idem *Colossis*, dein Apameae quinque dies morati et Synnadis triduum, Philomeli quinque dies, Iconi decem fecimus. Nihil ea iuris dictione aequabilius, nihil lenius, nihil gravius. Inde in castra veni a. d. VII Kalendas 2 Septembris. A. d. III exercitum lustravi apud Iconium. Ex his castris, cum graves de Parthis nuntii venirent, perrexi in Ciliciam per Cappadociae partem eam quae Ciliciam attingit, eo consilio ut Armenius Artavasdes et ipsi Parthi Cappadocia se excludi putarent. Cum dies quinque ad Cybistra [Cappadociae] castra habuissem, certior sum factus Parthos ab illo aditu Cappadociae longe abesse, Ciliciae magis imminere. Itaque confestim iter in Ciliciam feci per Tauri pylas. Tarsum veni a. d. III Nonas Octobris. Inde 3 ad Amanum contendi qui Syriam a Cilicia in aquarum divertio dividit; qui mons erat hostium plenus sempiternorum. Hic a. d. III Idus Octobr. magnum numerum hostium occidimus. Castella munitissima nocturno Pomptini adventu, nostro matutino cepimus, incendimus. Imperatores appellati sumus. Castra paucos dies habuimus ea ipsa quae contra Darium habuerat apud Issum Alexander, imperator haud paulo melior quam aut tu aut ego. Ibi dies quinque morati direpto et vastato Amano inde discessimus. Interim (scis enim dici quaedam πανικά, dici item τὰ κενὰ τοῦ πολέμου) rumore adventus nostri et Cassio qui Antiochia tenebatur animus accessit et Parthis timor iniectus est. Itaque eos cedentis ab oppido Cassius insecutus rem bene gessit. Qua in fuga magna auctoritate Osaces dux Parthorum vulnus accepit eoque interiit paucis post diebus. Erat in Syria nostrum nomen in gratia. Venit interim Bibulus; 4

1, 2 superiores . . . dein] superioris (*ita M*) quadrienni *Corradus*: superioris quadrienni: idem dein *Tyrrell* 2 Colossis *add. Schiche spatio septem litterarum in M relicto* 11 Cappadociae *secl. Ernesti*: *fort.* Cappadociae castellum 23 Interim ΣI: *om.* Δ

credo, voluit appellatione hac inani nobis esse par. In eodem Amano coepit loreolam in mustaceo quaerere. At ille cohortem primam totam perdidit centurionemque primi pili nobilem sui generis Asinium Dentonem et reliquos cohortis eiusdem et Sex. Lucilium, T. Gavi Caepionis locupletis et splendidi hominis filium, tribunum militum.

5 Sane plagam odiosam acceperat cum re tum tempore. Nos ad Pindenissum, quod oppidum munitissimum Eleutherocilicum omnium memoria in armis fuit. Feri homines et acres et omnibus rebus ad defendendum parati. Cinximus vallo et fossa; aggere maximo, vineis, turre altissima, magna tormentorum copia, multis sagittariis, magno labore, apparatu multis sauciis nostris, incolumi exercitu negotium confecimus. Hilara sane Saturnalia militibus quoque quibus equis exceptis reliquam praedam concessimus. Mancipia venibant Saturnalibus tertiis. Cum haec scribebam, in tribunali res erat ad HS $\overline{\text{CXX}}$. Hinc exercitum in hiberna agri male pacati deducendum Quinto fratri dabam; ipse me Laodiceam recipiebam.

6 Haec adhuc. Sed ad praeterita revertamur. Quod me maxime hortaris et quod pluris est quam omnia, in quo laboras ut etiam Ligurino μώμῳ satis faciamus, moriar si quicquam fieri potest elegantius. Nec iam ego hanc continentiam appello, quae virtus voluptati resistere videtur. Ego in vita mea nulla umquam voluptate tanta sum adfectus quanta adficior hac integritate, nec me tam fama quae summa est quam res ipsa delectat. Quid quaeris? fuit tanti. Me ipse non noram nec satis sciebam quid in hoc genere facere possem. Recte πεφυσίωμαι. Nihil est prae-

14, 15 quibus equis exceptis *Baiter*: equibus (equis) exceptis *M* in *marg.* 'al. quibus': quibus *vel* quibus captivis exceptis *Wesenberg*: quibus exceptis mancipiis *Tyrrell*, *Müller* 16 tertiis, cum haec scribebam: in tribunali *Wesenberg* 29 πεφυσίωμαι *Vict.*: ΠΕΦΕCΙΩΑΙ *M*: πεφίσημαι *Wesenberg*, *Müller*

clarius. Interim haec λαμπρά. Ariobarzanes opera mea vivit, regnat; ἐν παρόδῳ consilio et auctoritate et quod insidiatoribus eius ἀπρόσιτον me non modo ἀδωροδόκητον praebui regem regnumque servavi. Interea e Cappadocia ne pilum quidem. Brutum abiectum quantum potui excitavi; quem non minus amo quam tu, paene dixi quam te. Atque etiam spero toto anno imperi nostri terruncium sumptus in provincia nullum fore.

7 Habes omnia. Nunc publice litteras Romam mittere parabam. Vberiores erunt quam si ex Amano misissem. At te Romae non fore! Sed est totum *in eo* quid Kalendis Martiis futurum sit. Vereor enim ne cum de provincia agetur, si Caesar resistet, nos retineamur. His tu si adesses, nihil timerem.

8 Redeo ad urbana quae ego diu ignorans ex tuis iucundissimis litteris a. d. v Kal. Ianuarias denique cognovi. Eas diligentissime Philogenes, libertus tuus, curavit perlonga et non satis tuta via perferendas. Nam quas Laeni pueris scribis datas non acceperam. Iucunda de Caesare et quae senatus decrevit et quae tu speras. Quibus ille si cedit, salvi sumus. Incendio Plaetoriano quod Seius ambustus es minus moleste fero. Lucceius de Q. Cassio cur tam vehemens fuerit et quid actum sit aveo scire.

9 Ego cum Laodiceam venero, Quinto sororis tuae filio togam puram iubeor dare; cui moderabor diligentius. Deiotarus cuius auxiliis magnis usus sum ad me, ut scripsit, cum Ciceronibus Laodiceam venturus erat. Tuas etiam Epiroticas exspecto litteras, ut habeam rationem non modo negoti verum etiam oti tui. Nicanor in officio est et a me liberaliter tractatur. Quem, ut puto, Romam cum litteris publicis mittam, ut et diligentius perferantur et idem ad

3 ἀδωροδόκητον *Crat.* : *om. M* 11 in eo *add. Koch, quod doctissime defendit Müller* quid . . . sit *Wesenberg* : quid . . . est *codd.* : quod . . . est *I Baiter* 16 v *M* : xv *Schütz Schmidt* 26 Deiotarus *Z* : *om. ceteri codd.*

me certa de te et a te referat. Alexis quod mihi totiens salutem adscribit est gratum; sed cur non suis litteris idem facit quod meus ad te Alexis facit? Phemio quaeritur *κέρας*. Sed haec hactenus. Cura ut valeas et ut sciam quando cogites Romam. Etiam atque etiam vale.

10 Tua tuosque Thermo et praesens Ephesi diligentissime commendaram et nunc per litteras ipsumque intellexi esse perstudiosum tui. Tu velim, quod antea ad te scripsi, de domo Pammeni des operam ut quod tuo meoque beneficio puer habet cures ne qua ratione convellatur. Vtrique nostrum honestum existimo; tum mihi erit pergratum.

XXI *Scr. Laodiceae Id. Febr. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Te in Epirum salvum venisse et, ut scribis, ex sententia navigasse vehementer gaudeo, non esse Romae meo tempore pernecessario submoleste fero. Hoc me tamen consolor uno: spero te istic iucunde hiemare et libenter requiescere.

2 *C.* Cassius, frater Q. Cassi familiaris tui, pudentiores illas litteras miserat de quibus tu ex me requiris quid sibi voluerint quam eas quas postea misit, quibus per se scribit confectum esse Parthicum bellum. Recesserant illi quidem ab Antiochia ante Bibuli adventum sed nullo nostro *εὐημερήματι*; hodie vero hiemant in Cyrrhestica, maximumque bellum impendet. Nam et Orodi regis Parthorum filius in provincia nostra est, nec dubitat Deiotarus, cuius filio pacta est Artavasdis filia ex quo sciri potest, quin cum omnibus copiis ipse prima aestate Euphraten transiturus sit. Quo autem die Cassi litterae victrices in senatu recitatae

9 ut] et *Boot* 10 11 Vtrique nostrum honestum *L* (*marg.*) *Crat.* Z^b: *om.* honestum ΣΔ: id cum honestum utrique *Bücheler*: id cum utrique nostrum honestum *Wesenberg* 16, 17 consolor uno: spero *Madvig*: consolor; non spero *codd. Baiter* 18 C. *add. Boot* pudentiores *Vict.*: prudentiores *M*

sunt, datae Nonis Octobribus, eodem meae tumultum nuntiantes. Axius noster ait nostras auctoritatis plenas fuisse, illis negat creditum. Bibuli nondum erant adlatae; quas certo scio plenas timoris fore.

Ex his rebus hoc vereor ne cum Pompeius propter 3
metum rerum novarum nusquam dimittatur, Caesari nullus honos a senatu habeatur, dum hic nodus expediatur, non putet senatus nos ante quam successum sit oportere decedere nec in tanto motu rerum tantis provinciis singulos legatos praeesse. Hic ne quid mihi prorogetur, quod ne intercessor quidem sustinere possit, horreo atque eo magis quod tu abes qui consilio, gratia, studio multis rebus occurreres. Sed dices me ipsum mihi sollicitudinem struere. Cogor ut velim ita sit; sed omnia metuo. Etsi bellum ἀκροτελεύτιον habet illa tua epistula quam dedisti nauseans Buthroto, 'Tibi, ut video et spero, nulla ad decedendum erit mora.' Mallem 'ut video,' nihil opus fuit 'ut spero.' Acceperam autem satis celeriter Iconi per 4
publicanorum tabellarios a Lentuli triumpho datas. In his γλυκύπικρον illud confirmas moram mihi nullam fore; deinde addis, si quid secus, te ad me esse venturum. Angunt me dubitationes tuae; simul et vides quas acceperim litteras. Nam quas Hermonis centurionis caculae ipse scribis te dedisse non accepi. Laeni pueris te dedisse saepe ad me scripseras. Eas Laodiceae denique, cum eo venissem, III Idus Februar. Laenius mihi reddidit datas a. d. X Kal. Octobris. Laenio tuas commendationes et statim verbis et reliquo tempore re probabo. Eae litterae 5
cetera vetera habebant, unum hoc novum de Cibyratis pantheris. Multum te amo quod respondisti M. Octavio

1 datae *Hofmann*: id est *M* 13 Sed *del. Ernesti* 14 Cogor ut *Lehmann*: cogor et *M* 17 erit *v. c. Z*[b] *Crat.*: *om.* ΣΔ 20 illud: confirmas *Wesenberg* 21 esse *C Ant. FNP*: fore Δ: *secl. Ernesti* 23 Hermonis . . . caculae ipse *Gronovius*: Hermoni . . . canule ipse *M*: Hermoni . . . Canulei liberto *Lamb.* 28 Eae *Rom.*: he *M*[2]: *om. M*[1]

te non putare. Sed posthac omnia quae recta non erunt pro certo negato. Nos enim et nostra sponte bene firmi et me hercule auctoritate tua inflammati vicimus omnis (hoc tu ita reperies) cum abstinentia tum iustitia, facilitate, clementia. Cave putes quicquam homines magis umquam esse miratos quam nullum terruncium me obtinente provinciam sumptus factum esse nec in rem publicam nec in quemquam meorum praeter quam in L. Tullium legatum. Is ceteroqui abstinens sed Iulia lege transitans, semel tamen in diem, non ut alii solebant omnibus vicis (praeter eum semel nemo accepit), facit ut mihi excipiendus sit, cum terruncium nego sumptus factum. Praeter eum accepit nemo. Has a nostro Q. Titinio sordis accepimus.

6 Ego aestivis confectis Quintum fratrem hibernis et Ciliciae praefeci. Q. Volusium tui Tiberi generum, certum hominem sed mirifice etiam abstinentem, misi in Cyprum ut ibi pauculos dies esset, ne cives Romani pauci qui illic negotiantur ius sibi dictum negarent; nam evocari ex insula
7 Cyprios non licet. Ipse in Asiam profectus sum Tarso Nonis Ianuariis, non me hercule dici potest qua admiratione Ciliciae civitatum maximeque Tarsensium. Postea vero quam Taurum transgressus sum, mirifica exspectatio Asiae nostrarum dioecesium quae sex mensibus imperi mei nullas meas acceperat litteras, numquam hospitem viderat. Illud autem tempus quotannis ante me fuerat in hoc quaestu. Civitates locupletes ne in hiberna milites reciperent magnas pecunias dabant, Cyprii talenta Attica CC; qua ex insula (non ὑπερβολικῶς sed verissime loquor) nummus nullus me obtinente erogabitur. Ob haec beneficia quibus illi obstu-

1 recta *NHPCZ*[l] : certa *M* 9 sed *secl. edd. multi* transitans *Man.* : transitam *M* : transita *Ascensius* : prandia *Madvig* : pransitans *Peerlkamp Müller* : transitam *ortum esse ex* in transitu *quod ipsum Graeci cuiusdam velut* ἐν παρόδῳ *glossema fuisset putat Tyrrell* 10, 11 praeter . . . accepit *secl. edd. plerique* vicis, accepit et facit *Madvig* 16 sed] et *Corradus* etiam *codices Malaspinae* : *om. M, cf.* iii. 15. 5 29 erogabitur Σ *praeter E* : erogabatur Δ*E*

pescunt nullos honores mihi nisi verborum decerni sino, statuas, fana, τέθριππα prohibeo nec sum in ulla re alia molestus civitatibus—sed fortasse tibi qui haec praedicem de me. Perfer, si me amas; tu enim me haec facere voluisti. Iter igitur ita per Asiam feci ut etiam fames qua 8
nihil miserius est, quae tum erat in hac mea Asia (messis enim nulla fuerat), mihi optanda fuerit. Quacumque iter feci, nulla vi, nullo iudicio, nulla contumelia, auctoritate et cohortatione perfeci ut et Graeci et cives Romani qui frumentum compresserant magnum numerum populis pollicerentur. Idibus Februariis, quo die has litteras dedi, forum institueram 9
agere Laodiceae Cibyraticum et Apamense, ex Idibus Martiis ibidem Synnadense, Pamphylium (tum Phemio dispiciam κέρας), Lycaonium, Isauricum; ex Idibus Maiis in Ciliciam, ut ibi Iunius consumatur, velim tranquille a Parthis. Quintilis, si erit ut volumus, in itinere est per provinciam redeuntibus consumendus. Venimus enim *in* provinciam Laodiceam Sulpicio et Marcello consulibus pridie Kalendas Sextilis. Inde nos oportet decedere a. d. III Kalendas Sextilis. Primum contendam a Quinto fratre ut se praefici patiatur, quod et illo et me invitissimo fiet. Sed aliter honeste fieri non potest, praesertim cum virum optimum Pomptinum ne nunc quidem retinere possim. Rapit enim hominem Postumius Romam, fortasse etiam Postumia.

Habes consilia nostra; nunc cognosce de Bruto. Fami- 10
liaris habet Brutus tuus quosdam creditores Salaminiorum ex Cypro, M. Scaptium et P. Matinium; quos mihi maiorem in modum commendavit. Matinium non novi. Scaptius ad me in castra venit. Pollicitus sum curaturum me Bruti causa ut ei Salaminii pecuniam solverent. Egit gratias. Praefecturam petivit. Negavi me cuiquam nego-

14 κέρας) Lycaonium *Mongault* : κέρασα omnium *M* : κέρας Aonium *C* 17 in *add. vulg.* 18 Laodiceam *secl. Ernesti* 24 enim hominem *I Rom.* : hominem enim *M* : enim *secl. Orelli* 26 Salaminiorum *vulg.*: Salaminorum *M* (*et ita semper*), *Mommsen*

tianti dare (quod idem tibi ostenderam. Cn. Pompeio petenti probaram institutum meum, quid dicam Torquato de M. Laenio tuo, multis aliis?); sin praefectus vellet esse syngraphae causa, me curaturum ut exigeret. Gratias egit, discessit. Appius noster turmas aliquot equitum dederat huic Scaptio per quas Salaminios coerceret, et eundem habuerat praefectum; vexabat Salaminios. Ego equites ex
11 Cypro decedere iussi. Moleste tulit Scaptius. Quid multa? ut ei fidem meam praestarem, cum ad me Salaminii Tarsum venissent et in iis Scaptius, imperavi ut pecuniam solverent. Multa de syngrapha, de Scapti iniuriis. Negavi me audire; hortatus sum, petivi etiam pro meis in civitatem beneficiis ut negotium conficerent, dixi denique me coacturum. Homines non modo non recusare sed etiam hoc dicere, se a me solvere. Quod enim praetori dare consuessent, quoniam ego non acceperam, se a me quodam modo dare atque etiam minus esse aliquanto in Scapti nomine quam in vectigali praetorio. Conlaudavi homines. 'Recte' inquit Scaptius, 'sed subducamus summam.' Interim cum ego in edicto translaticio centesimas me observaturum haberem cum anatocismo anniversario, ille ex syngrapha postulabat quaternas. 'Quid ais?' inquam, 'possumne contra meum edictum?' At ille profert senatus consultum Lentulo Philippoque consulibus, VT QVI CILICIAM OBTINERET IVS
12 EX ILLA SYNGRAPHA DICERET. Cohorrui primo; etenim erat interitus civitatis. Reperio duo senatus consulta isdem consulibus de eadem syngrapha. Salaminii cum Romae versuram facere vellent, non poterant, quod lex Gabinia vetabat. Tum iis Bruti familiares freti gratia Bruti dare volebant quaternis, si sibi senatus consulto caveretur. Fit gratia Bruti senatus consultum, VT NEVE SALAMINIIS NEVE QVI EIS DEDISSET FRAVDI ESSET. Pecuniam numerarunt.

10 in iis *codd.* : una *I Wesenberg* 13 dixi denique Σ : denique dixi Δ 21 quaternas *Vict.* : illo *M* (*i.e.* IIII)

At postea venit in mentem faeneratoribus nihil se iuvare illud senatus consultum, quod ex syngrapha ius dici lex Gabinia vetaret. Tum fit senatus consultum, VT EX EA SYNGRAPHA *IVS DICERETVR, non ut alio iure ea syngrapha* esset quam ceterae sed ut eodem. Cum haec disseruissem, seducit me Scaptius; ait se nihil contra dicere sed illos putare talenta CC se debere; ea se velle accipere; debere autem illos paulo minus. Rogat ut eos ad ducenta perducam. 'Optime' inquam. Voco illos ad me remoto Scaptio. 'Quid? vos quantum' inquam 'debetis?' Respondent CVI. Refero ad Scaptium. Homo clamare. 'Quid? opus est' inquam 'rationes conferatis.' Adsidunt, subducunt; *ad* nummum convenit. Illi se numerare velle, urgere ut acciperet. Scaptius me rursus seducit, rogat ut rem sic relinquam. Dedi veniam homini impudenter petenti; Graecis querentibus, ut in fano deponerent postulantibus non concessi. Clamare omnes qui aderant, *alii* nihil impudentius Scaptio qui centesimis cum anatocismo contentus non esset, alii nihil stultius. Mihi autem impudens magis quam stultus videbatur; nam aut bono nomine centesimis contentus *non* erat aut non bono quaternas centesimas sperabat.

Habes meam causam. Quae si Bruto non probatur, **13**
nescio cur illum amemus. Sed avunculo eius certe probabitur, praesertim cum senatus consultum modo factum sit, puto, postquam tu es profectus, in creditorum causa ut centesimae perpetuo faenore ducerentur. Hoc quid intersit, si tuos digitos novi, certe habes subductum. In quo quidem,

1 At *Ernesti*: Et *codd.*: *secl. Orelli* 4 IVS . . . syngrapha *add. Boot* 11, 12 'Quid? opus est' inquam 'rationes conferatis' *Mommsen*: Quid opus est inquam quam rationes conferatis *M*: 'Quid potius est' inquam 'quam rationes conferatis?' *Müller idemque Baiter nisi addito* ut *post* quam 13 ad *add. vulg.* 16 ut] et ut *I Lamb.* 17 alii *add. Sternkopf* 21 non *add. Ernesti, cf. supra ll.* 11 15 *et* vi 2 7; 3. 5

ὁδοῦ πάρεργον. *L.* Lucceius M. f. queritur apud me per litteras summum esse periculum ne culpa senatus his decretis res ad tabulas novas perveniat; commemorat quid olim mali C. Iulius fecerit cum dieculam duxerit; numquam rei publicae plus. Sed ad rem redeo. Meditare adversus Brutum causam meam, si haec causa est contra quam nihil honeste dici potest, praesertim cum integram rem et causam reliquerim.

14 Reliqua sunt domestica. De ἐνδομύχῳ probo idem quod tu, Postumiae filio, quoniam Pontidia nugatur. Sed vellem adesses. A Quinto fratre his mensibus nihil exspectaris: nam Taurus propter nives ante mensem Iunium transiri non potest. Thermum, ut rogas, creberrimis litteris fulcio. P. Valerium negat habere quicquam Deiotarus rex eumque ait *a* se sustentari. Cum scies Romae intercalatum sit necne, velim ad me scribas certum quo die mysteria futura sint. Litteras tuas minus paulo exspecto quam si Romae esses sed tamen exspecto.

1 L *add. Ellendt* 4 duxerit *Corradus*: dixerit *M*: prodixerit *Klotz* 15 a *add. Ascensius* sustentari *M*: are *Rom.* 16 scribas ut certum sciam *Boot, sed cf. Acad.* ii. 92, *Orat. pro Scauro* 34

LIBER SEXTVS

AD ATTICVM

I *Scr. Laodiceae vi K. Mart. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

Accepi tuas litteras a. d. quintum Terminalia Laodiceae; 1 quas legi libentissime plenissimas amoris, humanitatis, offici, diligentiae. Iis igitur respondebo *non* *χρύσεα χαλκείων* (sic enim postulas) nec *οἰκονομίαν* meam instituam, sed ordinem conservabo tuum. Recentissimas a Cybistris te meas litteras habere ais a. d. XI Kalendas Octobris datas et scire vis tuas ego quas acceperim. Omnis fere quas commemoras, praeter eas quas scribis Lentuli pueris et Equotutico et Brundisio datas. Qua re non *οἴχεται* tua industria quod vereris sed praeclare ponitur, si quidem id egisti ut ego delectarer. Nam nulla re sum delectatus magis.

Quod meam *βαθύτητα* in Appio tibi, liberalitatem etiam in 2 Bruto probo, vehementer gaudeo; ac putaram paulo secus. Appius enim ad me ex itinere bis terve *ὑπομεμψιμοίρους* litteras miserat quod quaedam a se constituta rescinderem. Vt si medicus, cum aegrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei medico qui sibi successerit si quae ipse in curando constituerit mutet ille, sic Appius, cum *ἐξ ἀφαιρέσεως* provinciam curarit, sanguinem miserit, quicquid potuit detraxerit, mihi tradiderit enectam, *προσανατρεφομένην* eam a me

3 Terminalia *CZ*[l] *codd. Bosi*: ter milia ΣΔ 5 non *add. Wesenberg* *χρύσεα χαλκείων add. L (marg.)*; *cf.* § 22 6 nec *οἰκονομίαν* . . . paulo secus (*l.* 15) *om. EHπ* 8 XI *Schiche*; X *codd.* 14 *prius* in *secl. Tyrrell* libertatem *Vict.* 15 paulo Σ *Crat.*: *om.* Δ

non libenter videt sed modo suscenset, modo gratias agit. Nihil enim a me fit cum ulla illius contumelia ; tantum modo dissimilitudo meae rationis offendit hominem. Quid enim potest esse tam dissimile quam illo imperante exhaustam esse sumptibus et iacturis provinciam, nobis eam obtinentibus nummum nullum esse erogatum nec privatim nec publice? Quid dicam de illius praefectis, comitibus, legatis etiam? de rapinis, de libidinibus, de contumeliis? Nunc autem domus me hercule nulla tanto consilio aut tanta disciplina gubernatur aut tam modesta est quam nostra tota provincia. Haec non nulli amici Appi ridicule interpretantur qui me idcirco putent bene audire velle ut ille male audiat, et recte facere non meae laudis sed illius contumeliae causa. Sin Appius, ut Bruti litterae quas ad te misit significabant, gratias nobis agit non moleste fero, sed tamen eo ipso die quo haec ante lucem scribebam, cogitabam eius multa inique constituta et acta tollere.

3 Nunc venio ad Brutum quem ego omni studio te auctore sum complexus, quem etiam amare coeperam ; sed ilico me revocavi, ne te offenderem. Noli enim putare me quicquam maluisse quam ut mandatis satis facerem nec ulla de re plus laborasse. Mandatorum autem mihi libellum dedit, isdemque de rebus tu mecum egeras. Omnia sum diligentissime persecutus. Primum ab Ariobarzane sic contendi ut talenta quae mihi pollicebatur illi daret. Quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat ; post a Pompei procuratoribus sescentis premi coeptus est. Pompeius autem quom ob ceteras causas plus potest unus quam ceteri omnes, tum quod putatur ad bellum Parthicum esse venturus. Ei tamen sic nunc solvitur, tricesimo quoque die talenta Attica XXXIII

8 legatis etiam? de *Wesenberg*: legatis? etiam de *Baiter* 19 ilico *s Faernus*: dico *M*: idcirco *Kahnt*: *fort.* de eo 19, 20 me revocavi Σ: revocavi me Δ 21 mandatis satis facerem *M*[2]: *om.* satis *M*[1]: mandarat is, facere *Ernesti* 24 ut] ut sex (= VI) *coni.* *Tyrrell*: *fort.* ut centum *cf.* 3. 5

et hoc ex tributis. Nec inde satis efficitur in usuram menstruam. Sed Gnaeus noster clementer id fert; sorte caret, usura nec ea solida contentus est. Alii neque solvit cuiquam nec potest solvere; nullum enim aerarium, nullum vectigal habet. Appi instituto tributa imperat. Ea vix in faenus Pompei quod satis sit efficiunt. Amici regis duo tresve perdivites sunt sed ii suum tam diligenter tenent quam ego aut tu. Equidem non desino tamen per litteras rogare, suadere, accusare regem. Deiotarus etiam mihi narravit 4
se ad eum legatos misisse de re Bruti; eos sibi responsum rettulisse illum non habere. Et me hercule ego ita iudico, nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius. Itaque aut tutela cogito me abdicare aut ut pro Glabrione Scaevola faenus et impendium recusare. Ego tamen quas per te Bruto promiseram praefecturas, M. Scaptio, L. Gavio, qui in regno rem Bruti procurabant, detuli; nec enim in provincia mea negotiabantur. Tu autem meministi nos sic agere ut quot vellet praefecturas sumeret, dum ne negotiatori. Itaque duas ei praeterea dederam. Sed ii quibus petierat de provincia decesserant.

Nunc cognosce de Salaminiis, quod video tibi etiam 5
novum accidisse tamquam mihi. Numquam enim ex illo audivi illam pecuniam esse suam: quin etiam libellum ipsius habeo, in quo est, 'Salaminii pecuniam debent M. Scaptio et P. Matinio, familiaribus meis.' Eos mihi commendat; adscribit etiam et quasi calcar admovet intercessisse se pro iis magnam pecuniam. Confeceram ut solverent centesimis bienni ductis cum renovatione singulorum annorum. At Scaptius quaternas postulabat. Metui, si impetrasset, ne tu ipse me amare desineres; nam ab edicto meo recessissem et civitatem in Catonis et in ipsius Bruti

1 inde *Otto*: id *codd.*: id (*cum* efficit) *Ernesti* 7 ii suum *I*: usum *M* 28 bienni *Sternkopf* (*ex* vienni *pro* sexenni): sexenni *codd.* *Post* sexenni *addere vult* ternis praeterea quadrienni *Mommsen*

fide locatam meisque beneficiis ornatam funditus perdi-
6 dissem. Atque hoc tempore ipso impingit mihi epistulam Scaptius Bruti rem illam suo periculo esse, quod nec mihi umquam Brutus dixerat nec tibi, etiam ut praefecturam Scaptio deferrem. Id vero per te exceperamus *ne* negotiatori; quod si cuiquam, huic tamen non. Fuerat enim praefectus Appio et quidem habuerat turmas equitum quibus inclusum in curia senatum Salamine obsederat, ut fame senatores quinque morerentur. Itaque ego, quo die tetigi provinciam, cum mihi Cyprii legati Ephesum obviam venissent, litteras misi ut equites ex insula statim decederent. His de causis credo Scaptium iniquius de me aliquid ad Brutum scripsisse. Sed tamen hoc sum animo. Si Brutus putabit me quaternas centesimas oportuisse decernere, cum tota provincia singulas observarem itaque edixissem idque etiam acerbissimis faeneratoribus probaretur, si praefecturam negotiatori denegatam queretur, quod ego Torquato nostro in tuo Laenio, Pompeio ipsi in Sex. Statio negavi et iis probavi, si equites deductos moleste feret, accipiam equidem dolorem mihi illum irasci sed multo maiorem non esse eum talem qualem putassem.
7 Illud quidem fatebitur Scaptius, me ius dicente sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi potestatem fuisse. Addo etiam illud quod vereor tibi ipsi ut probem. Consistere usura debuit quae erat in edicto meo. Deponere volebant: impetravi a Salaminiis ut silerent. Veniam illi quidem mihi dederunt, sed quid iis fiet, si huc Paulus venerit? Sed totum hoc Bruto dedi; qui de me ad te humanissimas litteras scripsit, ad me autem, etiam cum rogat aliquid, contumaciter, adroganter, ἀκοινονοήτως solet scribere. Tu autem velim ad eum scribas de his rebus, ut sciam quo modo haec accipiat; facies enim me certiorem.

2 Atqui *Malaspina* 5 ne *add. Man.* 25 quae erat in edicto meo *secl. Tyrrell*: idque erat in edicto meo *Sternkopf* 30 ἀκοινωνήτως *edd., sed cf. Iuv.* vii. 218

Atque haec superioribus litteris diligenter ad te perscripseram sed plane te intellegere volui mihi non excidisse illud quod tu ad me quibusdam litteris scripsisses, si nihil aliud de hac provincia nisi illius benevolentiam deportassem, mihi id satis esse. Sit sane, quoniam ita tu vis. sed tamen cum eo credo quod sine peccato meo fiat. Igitur meo decreto soluta res Scaptio stat. Quam id rectum sit tu iudicabis; ne ad Catonem quidem provocabo. Sed noli 8
me putare ἐγκελεύσματα illa tua abiecisse quae mihi in visceribus haerent. Flens mihi meam famam commendasti; quae epistula tua est in qua *non eius* mentionem facias? Itaque irascatur qui volet; patiar. Τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ, praesertim cum sex libris tamquam praedibus me ipse obstrinxerim, quos tibi tam valde probari gaudeo. E quibus unum ἱστορικὸν requiris de Cn. Flavio, Anni filio. Ille vero ante decemviros non fuit quippe qui aedilis curulis fuerit, qui magistratus multis annis post decemviros institutus est. Quid ergo profecit quod protulit fastos? Occultatam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur a paucis. Nec vero pauci sunt auctores Cn. Flavium scribam fastos protulisse actionesque composuisse, ne me hoc vel potius Africanum (is enim loquitur) commentum putes. Οὐκ ἔλαθέ σε illud de gestu histrionis. Tu sceleste suspicaris, ego ἀφελῶς scripsi. De me imperatore scribis te 9
ex Philotimi litteris cognosse; sed credo te, iam in Epiro cum esses, binas meas de omnibus rebus accepisse, unas a Pindenisso capto, alteras Laodicea, utrasque tuis pueris datas. Quibus de rebus propter casum navigandi per binos tabellarios misi Romam publice litteras.

1 diligenter ad te Σ: ad te diligenter Δ   7 stat *Madvig*: statim *M.* *Locum dant hoc modo Wesenberg et Baiter* Igitur ut meo decreto solvatur Scaptio statim, quam id rectum sit tu iudicabis: *fort.* soluta res ⟨esset⟩ Scaptio statim   11 non eius *add. Koch*: non *add. I*   21 exposuisse *Schilling*   27 a *fort. transponendum ante* Laodicea   Laodicea Σ: a Laodicea Δ   28 casus *Wesenberg*   29 publice litteras Σ: litteras publice Δ

10 De Tullia mea tibi adsentior scripsique ad eam et ad Terentiam mihi placere. Tu enim ad me iam ante scripseras, 'Ac vellem te in tuum veterem gregem rettulisses.' Correcta vero epistula Memmiana nihil negoti fuit; multo enim malo hunc a Pontidia quam illum a Servilia. Qua re adiunges Saufeium nostrum, hominem semper amantem mei, nunc credo eo magis quod debet etiam fratris Appi amorem erga me cum reliqua hereditate crevisse; qui declaravit quanti me faceret cum saepe tum in Bursa. Ne tu me sollicitudine magna liberaris.

11 Furni exceptio mihi non placet; nec enim ego ullum aliud tempus timeo nisi quod ille solum excipit. Sed scriberem ad te de hoc plura, si Romae esses. In Pompeio te spem omnem oti ponere non miror. Ita res est removendumque censeo illud 'dissimulantem.' Sed enim *οἰκονομία* si perturbatior est, tibi adsignato. Te enim sequor *σχεδιάζοντα.*

12 Cicerones pueri amant inter se, discunt, exercentur, sed alter, uti dixit Isocrates in Ephoro et Theopompo, frenis eget, alter calcaribus. Quinto togam puram Liberalibus cogitabam dare; mandavit enim pater. Ea sic observabo quasi intercalatum non sit. Dionysius mihi quidem in amoribus est; pueri autem aiunt eum furenter irasci; sed homo nec doctior nec sanctior fieri potest nec tui meique amantior.

13 Thermum, Silium vere audis laudari. Valde honeste *se* gerunt. Adde M. Nonium, Bibulum, me, si voles. Iam Scrofa vellem haberet ubi posset; est enim lautum negotium. Ceteri infirmant *πολίτευμα* Catonis. Hortensio quod causam meam commendas valde gratum. De Amiano spei nihil putat esse Dionysius. Terenti nullum vestigium adgnovi. Moeragenes certe periit. Feci iter per

15 illud *duo codd. Malaspinae* : illum *M* enim *codd.* : rerum *Müller* : *del. Wesenberg* Sed *οἰκονομία* mea si *coni. Wesenberg*
26 se *add. vett.*

eius possessionem in qua animal reliquum nullum est. Haec non noram tum, cum Democrito tuo *cum* locutus sum. Rhosica vasa mandavi. Sed heus tu! quid cogitas? in felicatis lancibus et splendidissimis canistris holusculis nos soles pascere; quid te in vasis fictilibus appositurum putem? Κέρας Phemio mandatum est; reperietur, modo aliquid illo dignum canat.

14 Parthicum bellum impendet. Cassius ineptas litteras misit, necdum Bibuli erant adlatae. Quibus recitatis puto fore ut aliquando commoveatur senatus. Equidem sum in magna animi perturbatione. Si, ut opto, non prorogatur nostrum negotium, habeo Iunium et Quintilem in metu. Esto; duos quidem mensis sustinebit Bibulus. Quid illo fiet quem reliquero, praesertim si fratrem? quid me autem, si non tam cito decedo? Magna turba est. Mihi tamen cum Deiotaro convenit ut ille in meis castris esset cum suis copiis omnibus. Habet autem cohortis quadringenarias nostra armatura XXX, equitum CIↃ CIↃ. Erit ad sustentandum quoad Pompeius veniat; qui litteris quas ad me mittit significat suum negotium illud fore. Hiemant in nostra provincia Parthi; exspectatur ipse Orodes. Quid quaeris? aliquantum est negoti.

15 De Bibuli edicto nihil novi praeter illam exceptionem de qua tu ad me scripseras 'nimis gravi praeiudicio in ordinem nostrum.' Ego tamen habeo ἰσοδυναμοῦσαν sed tectiorem ex Q. Muci P. f. edicto Asiatico, EXTRA QVAM SI ITA NEGOTIVM GESTVM EST VT EO STARI NON OPORTEAT EX FIDE BONA, multaque sum secutus Scaevolae, in iis illud in quo sibi libertatem censent Graeci datam, ut Graeci inter se disceptent suis legibus. Breve autem edictum est propter hanc meam διαίρεσιν quod duobus generibus

2 cum] quum cum *Bosius* *alterum* cum *add. Lamb.* 3 Rhosica vasa *Z* (*teste Baitero*): Rhosiaca vasa *Z* (*teste Bosio*): rhosi causam *M* 10 in] *CΣ*: *om.* Δ 18 ad] id *coni. Reid* 31 *ante* duobus *add.* de *Wesenberg*

edicendum putavi. Quorum unum est provinciale in quo est de rationibus civitatum, de aere alieno, de usura, de syngraphis, in eodem omnia de publicanis; alterum, quod sine edicto satis commode transigi non potest, de hereditatum possessionibus, de bonis possidendis, vendendis, magistris faciendis, quae ex edicto et postulari et fieri solent. Tertium de reliquo iure dicundo *ἄγραφον* reliqui. Dixi me de eo genere mea decreta ad edicta urbana accommodaturum. Itaque curo et satis facio adhuc omnibus. Graeci vero exsultant quod peregrinis iudicibus utuntur. 'Nugatoribus quidem' inquies. Quid refert? tamen se *αὐτονομίαν* adeptos putant. Vestri enim credo gravis habent Turpionem sutorium et Vettium mancipem.

16 De publicanis quid agam videris quaerere. Habeo in deliciis, obsequor, verbis laudo, orno; efficio ne cui molesti sint. Τὸ *παραδοξότατον*, usuras eorum quas pactionibus adscripserant servavit etiam Servilius. Ego sic. Diem statuo satis laxam, quam ante si solverint, dico me centesimas ducturum; si non solverint, ex pactione. Itaque et Graeci solvunt tolerabili faenore et publicanis res est gratissima, si illa iam habent pleno modio, verborum honorem, invitationem crebram. Quid plura? sunt omnes ita mihi familiares ut se quisque maxime putet. Sed tamen *μηδὲν αὐτοῖς*—scis reliqua.

17 De statua Africani (*ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώστων*! sed me *id* ipsum delectavit in tuis litteris) ain tu? Scipio hic Metellus proavum suum nescit censorem non fuisse? Atqui nihil habuit aliud inscriptum nisi cos ea statua quae ad Opis †per te† posita in excelso est. In illa autem quae

5 possidendis *secl. Wesenberg* vendendis *in M post* faciendis: *transposuit Lamb.* 21 si] sic *Lamb.*: scilicet *Orelli*: sed *coni. Wesenberg* 26 id *add. Lamb.* 28 cos *Mommsen*: CENSOR *codd. De hac re cf. C. I. L.* i² *p.* 186 ad *vulg.*: ab *codd.* 29 per te *vulg.*: parte *I*: nuper *coni. Boot*: Opiferae *Jordan* posita] postica *Urlichs* autem] item *F*

est ad Πολυκλέους Herculem inscriptum est CONSVL ; quam esse eiusdem status, amictus, anulus, imago ipsa declarat. At me hercule ego, cum in turma inauratarum equestrium quas hic Metellus in Capitolio posuit animadvertissem in Serapionis subscriptione Africani imaginem, erratum fabrile putavi, nunc video Metelli. O *ἀνιστορησίαν* turpem ! Nam **18** illud de Flavio et fastis, si secus est, commune erratum est et tu belle *ἠπόρησας* et nos publicam prope opinionem secuti sumus, ut multa apud Graecos. Quis enim non dixit Εὔπολιν τὸν τῆς ἀρχαίας ab Alcibiade navigante in Siciliam deiectum esse in mare? Redarguit Eratosthenes ; adfert enim quas ille post id tempus fabulas docuerit. Num idcirco Duris Samius, homo in historia diligens, quod cum multis erravit, inridetur? Quis Zaleucum leges Locris scripsisse non dixit? Num igitur iacet Theophrastus si id a Timaeo tuo familiari reprensum est? Sed nescire proavum suum censorem non fuisse turpe est, praesertim cum post eum consulem nemo Cornelius illo vivo censor fuerit.

Quod de Philotimo et de solutione HS XXDC scribis, **19** Philotimum circiter Kal. Ianuarias in Chersonesum audio venisse. At mi ab eo nihil adhuc. Reliqua mea Camillus scribit se accepisse. Ea quae sint nescio et aveo scire. Verum haec posterius et coram fortasse commodius.

Illud me, mi Attice, in extrema fere parte epistulae com- **20** movit ; scribis enim sic, Τί λοιπόν ; deinde me obsecras amantissime ne obliviscar vigilare et ut animadvertam quae fiant. Num quid de quo inaudisti? Etsi nihil eius modi est ; *πολλοῦ γε καὶ δεῖ.* Nec enim me fefellisset nec fallet. Sed ista admonitio tua tam accurata nescio quid mihi significare visa est.

De M. Octavio iterum iam tibi rescribo te illi probe re- **21**

1 CONSVL] CENS *Tyrrell* : *fort.* COS CENS   2 ipsa] *hinc incipit unum e fragmentis codicis Wurceburgensis* (*W*) *quod ad* 2. 1 (venisset) *procedit*   22 aveo *vett.* : haveo *W* : habeo *N* : ab eo *M*

spondisse; paulo vellem fidentius. Nam Caelius libertum ad me misit et litteras accurate scriptas et de pantheris et † a civitatibus. Rescripsi alterum me moleste ferre, si ego in tenebris laterem nec audiretur Romae nullum in mea provincia nummum nisi in aes alienum erogari, docuique nec mihi conciliare pecuniam licere nec illi capere monuique eum quem plane diligo ut cum alios accusasset cautius viveret; illud autem alterum alienum esse existimatione mea, Cibyratas imperio meo publice venari.

22 Lepta tua epistula gaudio exsultat; etenim scripta belle est meque apud eum magna in gratia posuit. Filiola tua gratum mihi fecit quod tibi diligenter mandavit ut mihi salutem adscriberes, gratum etiam Pilia, sed illa officiosius quod mihi quem iam pridem . . . numquam vidit. Igitur tu quoque salutem utrique adscribito. Litterarum datarum dies pr. Kal. Ianuar. suavem habuit recordationem clarissimi iuris iurandi quod ego non eram oblitus. Magnus enim praetextatus illo die fui. Habes ad omnia. Non, ut postulasti, χρύσεα χαλκείων sed paria paribus respondimus.

23 Ecce autem alia pusilla epistula quam non relinquam ἀναντιφώνητον. Bene me hercule † potuit Lucceius Tusculanum, nisi forte (solet enim) cum suo tibicine †. Et velim scire qui sit eius status. Lentulum quidem nostrum *omnia* praeter Tusculanum proscripsisse audio. Cupio hos expeditos videre, cupio etiam Sestium, adde sis Caelium; in quibus omnibus est

Αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι.

De Memmio restituendo ut Curio cogitet te audisse puto. De Egnati Sidicini nomine nec nulla nec magna spe sumus.

3 et a *W*: sed a *M*: et de *Lamb.* a civitatibus] de vectigalibus *Fr. Schmidt* 14 iam pridem *secl. Man.*: *post* iam pridem *add.* haec amabilius quod homini ignoto quem quidem *Lehmann* 16 dies *WHNO*: *om. M* 17 oblitus, magnus *Wesenberg* 21 potuit] proposuit *Bentivolius*: proscripsit *Kayser* 23 qui *WOP*: quis Δ eius status *WOPN*: status eius Δ omnia *add. Lamb.* 25 sis *W*: iis *M* in *WAntFOP*: *om. NMs*

Pinarium quem mihi commendas diligentissime Deiotarus curat graviter aegrum. Respondi etiam minori.

Tu velim dum ero Laodiceae, id est ad Idus Maias, 24
quam saepissime mecum per litteras colloquare et cum Athenas veneris (iam enim sciemus de rebus urbanis, de provinciis, quae omnia in mensem Martium sunt conlata), utique ad me tabellarios mittas. Et heus tu! †genuarios† 25
a Caesare per Herodem talenta Attica L extorsistis? in quo, ut audio, magnum odium Pompei suscepistis. Putat enim suos nummos vos comedisse, Caesarem in Nemore aedificando diligentiorem fore. Haec ego ex P. Vedio, magno nebulone sed Pompei tamen familiari, audivi. Hic Vedius mihi obviam venit cum duobus essedis et raeda equis iuncta et lectica et familia magna pro qua, si Curio legem pertulerit, HS centenos pendat necesse est. Erat praeterea cynocephalus in essedo nec deerant onagri. Numquam vidi hominem nequiorem. Sed extremum audi. Deversatus est Laodiceae apud Pompeium Vindullum. Ibi sua deposuit cum ad me profectus est. Moritur interim Vindullus; quae res ad Magnum Pompeium pertinere putabatur. C. Vennonius domum Vindulli venit. Cum omnia obsignaret, in Vedianas res incidit. In his inventae sunt quinque imagunculae matronarum in quibus una sororis amici tui hominis 'bruti' qui hoc utatur et illius 'lepidi' qui haec tam neglegenter ferat. Haec te volui παριστορῆσαι. Sumus enim ambo belle curiosi.

Vnum etiam velim cogites. Audio Appium πρόπυλον 26
Eleusine facere. Num inepti fuerimus si nos quoque

7 Et *M*: sed *Man.* genuarios *CM*: iamne vos Z^b (-larios *ad* Caesare *erasum in W*): Genuae vos *Turnebus Schmidt, ingeniose*: *adverbium Graecum velut* ἀγεννῶς *coni. Reid* 8 Herodem *M*: Erotem *cod. Lambini fortasse Z* 10 *ante* Caesarem *addend.* nec *censet Boot* Nemore *Turnebus*: mentor M^1 11 Haec *ΣsW Ber.*: hoc *M* 13 mihi obviam venit *ΣW*: venit mihi obviam *M* 15 centenos *W Ant. OP*: centenas *NHΔ* 20 Quod res . . . putabatur, C. Vennonius *W Wesenberg*: quae *delere vult Reid* Pompeium *secl. Tyrrell* 24 *ante* illius *add.* uxoris *Schütz*

Academiae fecerimus? 'Puto' inquies. Ergo id ipsum scribes ad me. Equidem valde ipsas Athenas amo. Volo esse aliquod monumentum; odi falsas inscriptiones statuarum alienarum. Sed ut tibi placebit, faciesque me in quem diem Romana incidant mysteria certiorem et quo modo hiemaris. Cura ut valeas. Post Leuctricam pugnam die septingentesimo sexagesimo quinto.

II *Scr. Laodiceae in. m. Mai. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum Philogenes libertus tuus Laodiceam ad me salutandi causa venisset et se statim ad te navigaturum esse diceret, has ei litteras dedi quibus ad eas rescripsi quas acceperam a Bruti tabellario. Et respondebo primum postremae tuae paginae quae mihi magnae molestiae fuit quod ad te scriptum est a Cincio de Stati sermone; in quo hoc molestissimum est, Statium dicere a me quoque id consilium probari. *Probari* autem? De isto hactenus dixerim, me vel plurima vincla tecum summae coniunctionis optare, etsi sunt amoris artissima; tantum abest ut ego ex
2 eo quo astricti sumus laxari aliquid velim. Illum autem multa de istis rebus asperius solere loqui saepe sum expertus, saepe etiam lenivi iratum. Id scire te arbitror. In hac autem peregrinatione militiave nostra saepe incensum ira vidi, saepe placatum. Quid ad Statium scripserit nescio. Quicquid acturus de tali re fuit, scribendum tamen ad libertum non fuit. Mihi autem erit maximae curae ne quid fiat secus quam volumus quamque oportet. Nec satis est in eius modi re se quemque praestare ac maximae partes istius offici sunt pueri Ciceronis sive iam adulescentis;

2 ipsas *codd., cf. adn. Mülleri*: istas *coni. Orelli* 3 *post* monumentum *addend.* meum *putat Boot* 11 venisset] *hic desinit W* 17 Probari *add. vett.* hactenus dixerim *Kayser*: hactenus. Dixerim *vulg.* 28 ac *M*: *secl. Ernesti*: *fort.* at

quod quidem illum soleo hortari. Ac mihi videtur matrem valde, ut debet, amare teque mirifice. Sed est magnum illud quidem verum tamen multiplex pueri ingenium; *in* quo ego regendo habeo negoti satis.

Quoniam respondi postremae tuae paginae prima mea, 3
nunc ad primam revertar tuam. Peloponnesias civitates omnis maritimas esse hominis non nequam sed etiam tuo iudicio probati Dicaearchi tabulis credidi. Is multis nominibus in Trophoniana Chaeronis narratione Graecos in eo reprendit quod mare tantum secuti sint nec ullum in Peloponneso locum excipit. Quom mihi auctor placeret (etenim erat ἱστορικώτατος et vixerat in Peloponneso), admirabar tamen et vix adcredens communicavi cum Dionysio. Atque is primo est commotus, deinde, quod de †deo cum† isto Dicaearcho non minus bene existimabat quam tu de C. Vestorio, ego de M. Cluvio, non dubitabat quin ei crederemus. Arcadiae censebat esse Lepreon quoddam maritimum; Tenea autem et Aliphera et Tritia νεόκτιστα ei videbantur, idque τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ confirmabat ubi mentio non fit istorum. Itaque istum ego locum totidem verbis a Dicaearcho transtuli. 'Phliasios' autem dici sciebam et ita fac ut habeas; nos quidem sic habemus. Sed primo me ἀναλογία deceperat, Φλιοῦς, Ὀποῦς, Σιποῦς, quod Ὀπούντιοι, Σιπούντιοι. Sed hoc continuo correximus.

Laetari te nostra moderatione et continentia video. Tum 4
id magis faceres, si adesses. Atque hoc foro quod egi ex Idibus Februariis Laodiceae ad Kal. Maias omnium dioecesium praeter Ciliciae mirabilia quaedam effecimus. Ita multae civitates omni aere alieno liberatae, multae valde levatae sunt, omnes suis legibus et iudiciis usae αὐτονομίαν

3 in quo *Lamb.*: quod *M* 10 tantum *Orelli*: tum *M*: tam *I Rom.* sint *Ernesti*: sunt *M* 14 de deo cum isto M^1: cum de isto M^2: tum de isto *Klotz*: de (*del. verbis* deo cum isto *ut ex dittographia* Dicaearcho *ortis*) *Gurlitt*: *fort.* de Chaerone isto Dichaearcheo

adeptae revixerunt. His ego duobus generibus facultatem ad se aere alieno liberandas aut levandas dedi, uno quod omnino nullus in imperio meo sumptus factus est (nullum cum dico non loquor ὑπερβολικῶς), nullus inquam, ne terruncius quidem. Hac autem re incredibile est quantum
5 civitates emerserint. Accessit altera. Mira erant in civitatibus ipsorum furta Graecorum quae magistratus sui fecerant. Quaesivi ipse de iis qui annis decem proximis magistratum gesserant. Aperte fatebantur. Itaque sine ulla ignominia suis umeris pecunias populis rettulerunt. Populi autem nullo gemitu publicanis quibus hoc ipso lustro nihil solverant etiam superioris lustri *reliqua* reddiderunt. Itaque publicanis in oculis sumus. 'Gratis' inquis 'viris.' Sensimus. Iam cetera iuris dictio nec imperita et clemens cum admirabili facilitate; aditus autem ad me minime provinciales; nihil per cubicularium; ante lucem inambulabam domi ut olim candidatus. Grata haec et magna mihique nondum laboriosa ex illa vetere militia.

6 Nonis Maiis in Ciliciam cogitabam. Ibi cum Iunium mensem consumpsissem (atque utinam in pace! magnum enim bellum impendet a Parthis), Quintilem in reditu ponere. Annuae enim mihi operae a. d. III Kal. Sextil. emerentur. Magna autem in spe sum mihi nihil temporis prorogatum iri. Habebam acta urbana usque ad Nonas Martias; e quibus intellegebam Curionis nostri constantia omnia potius actum iri quam de provinciis. Ergo, ut spero, prope diem te videbo.

7 Venio ad Brutum tuum, immo nostrum, sic enim mavis. Equidem omnia feci quae potui aut in mea provincia perficere aut in regno experiri. Omni igitur modo egi cum rege et ago cotidie per litteras scilicet. Ipsum enim tri-

10 umeris] *fort.* crumenis 12 reliqua *add. Wesenberg coll. Fam.* ii. 13. 4 16 inambulabam *Ber. NOPsI* : inambulando *M* 31 triduum *CNHO* : *om. M*

duum quadriduumve mecum habui turbulentis in rebus quibus eum liberavi. Sed et tum praesens et postea creberrimis litteris non destiti rogare et petere mea causa, suadere et hortari sua. Multum profeci sed quantum non plane, quia longe absum, scio. Salaminios autem (hos enim poteram coercere) adduxi ut totum nomen Scaptio vellent solvere sed centesimis ductis a proxima quidem syngrapha nec perpetuis sed renovatis quotannis. Numerabantur nummi: noluit Scaptius. Tu qui ais Brutum cupere aliquid perdere? Quaternas habebat in syngrapha. Fieri non poterat nec, si posset, ego pati possem. Audio omnino Scaptium paenitere. Nam quod senatus consultum esse dicebat ut ius ex syngrapha diceretur, eo consilio factum est quod pecuniam Salaminii contra legem Gabiniam sumpserant. Vetabat autem Auli lex ius dici de ita sumpta pecunia. Decrevit igitur senatus ut ius diceretur *ex* ista syngrapha. Nunc ista habet iuris idem quod ceterae, nihil praecipui. Haec a me ordine facta puto me Bruto proba- 8
turum, tibi nescio, Catoni certe probabo.

Sed iam ad te ipsum revertor. Ain tandem, Attice, laudator integritatis et elegantiae nostrae,

ausus es hoc ex ore tuo — —,

inquit Ennius, ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem me rogare? An tu si mecum esses qui scribis morderi te interdum quod non simul sis, paterere me id facere si vellem? 'Non amplius' inquis 'quinquaginta.' Cum Spartaco minus multi primo fuerunt. Quid tandem isti mali in tam tenera insula non fecissent? Non fecissent autem? immo quid ante adventum meum non fecerunt? Inclusum in curia senatum habuerunt Salaminium ita multos dies ut interierint non nulli fame. Erat enim praefectus

3 litteris *F*, *cf.* v. 21. 14 : *om. codd. ceteri* 5 scio *vett.* : sciam *M* 9 Tun qui *Lamb.* : Tu quis qui *Tyrrell* : Vbi tu qui *coni. Boot* : *fort.* Tuque 16 ex *add. Lamb.* 19 tibine *Wesenberg* ('*Em. Alt.*' 108) 23 *ante* inquit *add.* ut *Wesenberg* 28 tenui *Reid coll. Verr.* iii. 85 Non fecissent *om.* *M*[1]

Appi Scaptius et habebat turmas ab Appio. Id me igitur tu cuius me hercule os mihi ante oculos solet versari cum de aliquo officio ac laude cogito, tu me inquam rogas praefectus ut Scaptius sit? Alias hoc statueramus ut negotiatorem neminem idque Bruto probaramus. Habeat is turmas? cur potius quam cohortis? Sumptu iam nepos
9 evadit Scaptius. 'Volunt' inquit 'principes.' Scio; nam ad me Ephesum usque venerunt flentesque equitum scelera et miserias suas detulerunt. Itaque statim dedi litteras ut ex Cypro equites ante certam diem decederent, ob eamque causam tum ob ceteras Salaminii nos in caelum decretis suis sustulerunt. Sed iam quid opus equitatu? solvunt enim Salaminii; nisi forte id volumus armis efficere ut faenus quaternis centesimis ducant. Et ego audebo legere umquam aut attingere eos libros quos tu dilaudas, si tale quid fecero? Nimis inquam in isto Brutum amasti, dulcissime Attice, nos vereor ne parum. Atque haec scripsi ego
10 ad Brutum scripsisse te ad me. Cognosce nunc cetera.

Pro Appio nos hic omnia facimus honeste tamen sed plane libenter. Nec enim ipsum odimus et Brutum amamus et Pompeius mirifice a me contendit quem me hercule plus plusque in dies diligo. C. Coelium quaestorem huc venire audisti. Nescio quid sit hominis. Sed Pammenia illa mihi non placent. Ego me spero Athenis fore mense Septembri. Tuorum itinerum tempora scire sane velim. Εὐήθειαν Semproni Rufi cognovi ex epistula tua Corcyraea. Quid quaeris? invideo potentiae Vestori.

5 probaramus *Wesenberg*: probamus *M*: probaveramus *Vict.*: *fort. legere debemus aut* Pompeio (*vel* Torquato) *pro* Bruto *aut* probabimus *cf.* v. 21. 10; vi. 1. 6 7 inquis *Rom.* 12 equitatu *vulg.*: equitatus M^1 *Rom.*: equitatust *Lamb.* 16 Nimis, nimis inquam Z^b 17 Atque] *fort.* Atqui 19 facimus *Man.*: faciamus M^1: faciemus M^2 22 Coelium *codex M ap. Fam* ii. 15. 4: Caelium *codd. hic* 23 sit hominis. Sed *L* (*marg.*) *Crat.*: sit. Sed *codd.*: sit, sed . . . (*cum aposiopesi*) *Wesenberg* 26 *ante* Semproni *add.* C *Lahmeyer* tua *codices Malaspinae* Z^b *I*: *om.* ΣΔ

Cupiebam etiam nunc plura garrire sed lucet; urget turba, festinat Philogenes. Valebis igitur et valere Piliam et Caeciliam nostram iubebis litteris et salvebis a meo Cicerone.

III *Scr. in Cilicia m. Iun. ante v K. Quint. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Etsi nil sane habebam novi quod post accidisset quam dedissem ad te Philogeni liberto tuo litteras, tamen cum Philotimum Romam remitterem, scribendum aliquid ad te fuit. Ac primum illud quod me maxime angebat—non quo me aliquid iuvare posses: quippe; res enim est in manibus, tu autem abes longe gentium;

πολλὰ δ' ἐν μεταιχμίῳ
νότος κυλίνδει κῦμαθ' εὐρείης ἁλός.—

obrepit dies, ut vides (mihi enim a. d. III Kal. Sextil. de provincia decedendum est), nec succeditur. Quem relinquam qui provinciae praesit? Ratio quidem et opinio hominum postulat fratrem, primum quod videtur esse honos, nemo igitur potior; deinde quod solum habeo praetorium. Pomptinus enim ex pacto et convento (nam ea lege exierat) iam a me discesserat; quaestorem nemo dignum putat; etenim est 'levis, libidinosus, tagax.' **2** De fratre autem primum illud est: persuaderi ei non posse arbitror; odit enim provinciam, et hercule nihil odiosius, nihil molestius. Deinde ut mihi nolit negare, quidnam mei sit offici? cum bellum esse in Syria magnum putetur, id videatur in hanc provinciam erupturum, hic praesidi nihil sit, sumptus annuus decretus sit, videaturne aut pietatis esse meae fratrem relinquere aut diligentiae nugarum aliquid relinquere? Magna igitur, ut vides, sollicitudine adficior, magna inopia

15 obrepit *Ernesti*: obrepsit *M* 20 convento *Lamb.*: conventu *M* 22 libidinosus ⟨vinosus⟩ tagax *Palmer, ut ex poeta* 29 *prius* relinquere *secl. Man.*

consili. Quid quaeris? toto negotio nobis opus non fuit. Quanto tua provincia melior! Decedes cum voles, nisi forte iam decessisti; quem videbitur praeficies Thesprotiae et Chaoniae. Necdum tamen ego Quintum conveneram, ut iam, si id placeret, scirem possetne ab eo impetrari; nec
3 tamen, si posset, quid vellem habebam. Hoc est igitur eius modi.

Reliqua plena adhuc et laudis et gratiae, digna iis libris quos dilaudas, conservatae civitates, cumulate publicanis satis factum, offensus contumelia nemo, decreto iusto et severo perpauci nec tamen quisquam ut queri audeat, res gestae dignae triumpho; de quo ipso nihil cupide agemus, sine tuo quidem consilio certe nihil. Clausula est difficilis in tradenda provincia. Sed haec deus aliquis gubernabit.

4 De urbanis rebus scilicet plura tu scis; saepius et certiora audis; equidem doleo non me tuis litteris certiorem fieri. Huc enim odiosa adferebantur de Curione, de Paulo; non quo ullum periculum videam stante Pompeio vel etiam sedente, valeat modo; sed me hercule Curionis et Pauli meorum familiarium vicem doleo. Formam igitur mihi totius rei publicae, si iam es Romae aut cum eris, velim mittas quae mihi obviam veniat ex qua me fingere possim et praemeditari quo animo accedam ad urbem. Est enim quiddam advenientem non esse peregrinum atque hospitem.
5 Et quod paene praeterii, Bruti tui causa, ut saepe ad te scripsi, feci omnia. Cyprii numerabant; sed Scaptius centesimis renovato in singulos annos faenore contentus non fuit. Ariobarzanes non in Pompeium prolixior per ipsum quam per me in Brutum. Quem tamen ego praestare non poteram; erat enim rex perpauper aberamque ab eo ita longe ut nihil possem nisi litteris; quibus pugnare non destiti. Summa haec est. Pro ratione pecuniae liber-

9 dilaudas *Vict.* : dii laudas M^1 : tu laudas M^2 16 doleo] *hinc usque ad* 4. 1 (ex) *alterum codicis W fragmentum exstat*

alius est Brutus tractatus quam Pompeius. Bruto curata hoc anno talenta circiter C, Pompeio in sex mensibus promissa CC. Iam in Appi negotio quantum tribuerim Bruto dici vix potest. Quid est igitur quod laborem? Amicos habet meras nugas, Matinium, Scaptium. Qui quia non habuit a me turmas equitum quibus Cyprum vexaret, ut ante me fecerat, fortasse suscenset, aut quia praefectus non est, quod ego nemini tribui negotiatori, non C. Vennonio meo familiari, non tuo M. Laenio, et quod tibi Romae ostenderam me servaturum; in quo perseveravi. Sed quid poterit queri is qui auferre pecuniam cum posset noluit? †Aut Scaptius† qui in Cappadocia fuit, puto esse satis factum. Is a me tribunatum cum accepisset quem ego ex Bruti litteris ei detulissem, postea scripsit ad me se uti nolle eo tribunatu.

Gavius est quidam cui cum praefecturam detulissem **6**
Bruti rogatu multa et dixit et fecit cum quadam mea contumelia, P. Clodi canis. Is me nec proficiscentem Apameam prosecutus est nec, cum postea in castra venisset atque inde discederet, num quid vellem rogavit et fuit aperte mihi nescio qua re non amicus. Hunc ego si in praefectis habuissem, quem tu me hominem putares? Qui, ut scis, potentissimorum hominum contumaciam numquam tulerim, ferrem huius adseculae? etsi hoc plus est quam ferre, tribuere etiam aliquid benefici et honoris. Is igitur Gavius, cum Apameae me nuper vidisset Romam proficiscens, me ita appellavit *ut* Culleolum vix auderem, 'Vnde' inquit 'me iubes petere cibaria praefecti?' Respondi lenius quam

5 Matinium *Corradus*: Manium *CM*[1]*WO*: M. *M's* 10 quo] eo *Vrsinus* 12 Aut Scaptius *W*: Scaptius *M*: Scaptio *Man.*: alteri e Scaptiis *Madvig* 18 Apameam *M*[2]*W*: apame *M*[1]: Apamea *coni. Wesenberg* 25 aliquid benefici *WN*: benefici aliquid *HOPMs* Gavius *WL*(*marg.*) *Z*[b]: Gaius *MEO* 27 ut *add. Schütz*: Culleolum vix auderem *in parenthesi vett.* 28 praefecti *WZ*[l] *L* (*marg.*): profecto ΣΔ *Crat.*

putabant oportuisse qui aderant me non instituisse iis dare
7 cibaria quorum opera non essem usus. Abiit iratus. Huius nebulonis oratione si Brutus moveri potest, licebit eum solus ames, me aemulum non habebis. Sed illum eum futurum esse puto qui esse debet. Tibi tamen causam notam esse volui et ad ipsum haec perscripsi diligentissime. Omnino (soli enim sumus) nullas umquam ad me litteras misit Brutus, ne proxime quidem de Appio, in quibus non inesset adrogans, *ἀκοινονόητον* aliquid. Tibi autem valde solet in ore esse

Granius autem
Non contemnere se et reges odisse superbos.

In quo tamen ille mihi risum magis quam stomachum movere solet. Sed plane parum cogitat quid scribat aut ad quem.

8 Q. Cicero puer legit, ut opinor, et certe, epistulam inscriptam patri suo. Solet enim aperire idque de meo consilio, si quid forte sit quod opus sit sciri. In ea autem epistula erat idem illud de sorore quod ad me. Mirifice conturbatum vidi puerum. Lacrimans mecum est questus. Quid quaeris? miram in eo pietatem suavitatem humanitatemque perspexi. Quo maiorem spem habeo nihil fore aliter ac deceat. Id te igitur scire volui.

9 Ne illud quidem praetermittam. Hortensius filius fuit Laodiceae gladiatoribus flagitiose et turpiter. Hunc ego patris causa vocavi ad cenam quo die venit, et eiusdem patris causa nihil amplius. Is mihi dixit se Athenis me exspectaturum ut mecum decederet. 'Recte' inquam; quid enim dicerem? Omnino puto nihil esse quod dixit; nolo quidem, ne offendam patrem quem me hercule multum diligo. Sin fuerit meus comes, moderabor ita ne quid eum offendam quem minime volo.

4 solus *W*Σ : solum Δ 9 *ἀκοινώνητον vulg.*, *cf.* vi. I. 7 19 idem illud *W*Σ : illud idem Δ

Haec sunt; etiam illud. Orationem Q. Celeris mihi 10
velim mittas contra M. Servilium. Litteras mitte quam primum; si nihil, *nihil* fieri vel per tuum tabellarium. Piliae et filiae salutem. Cura ut valeas.

IV *Scr. in itinere paulo post Non. Iun. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

Tarsum venimus Nonis Iuniis. Ibi me multa moverunt, 1
magnum in Syria bellum, magna in Cilicia latrocinia, mihi difficilis ratio administrandi, quod paucos dies habebam reliquos annui muneris, illud autem difficillimum, relinquendus erat ex senatus consulto qui praeesset. Nihil minus probari poterat quam quaestor Mescinius. Nam de Coelio nihil audiebamus. Rectissimum videbatur fratrem cum imperio relinquere; in quo multa molesta, discessus noster, belli periculum, militum improbitas, sescenta praeterea. O rem totam odiosam! Sed haec fortuna viderit, quoniam consilio non multum uti licet.

Tu quando Romam salvus ut spero venisti, videbis, ut 2
soles, omnia quae intelleges nostra interesse, imprimis de Tullia mea, cuius de condicione quid mihi placeret scripsi ad Terentiam cum tu in Graecia esses; deinde de honore nostro. Quod enim tu afuisti, vereor ut satis diligenter actum in senatu sit de litteris meis.

Illud praeterea *μυστικώτερον* ad te scribam, tu sagacius 3
odorabere. *Τῆς δάμαρτός μου ὁ ἀπελεύθερος (οἶσθα ὃν λέγω) ἔδοξέ μοι πρώην, ἐξ ὧν ἀλογευόμενος παρεφθέγγετο, πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐκ τῆς ὠνῆς τῶν ὑπαρχόντων τῶν τοῦ Κροτωνιάτου τυραννοκτόνου. Δέδοικα δὴ μή τι †νοήσῃς. Εἷς† δήπου τοῦτο δὴ περισκεψάμενος τὰ λοιπὰ ἐξασφάλισαι.* Non queo tantum

3 nihil *add. Bosius* 7 venimus *M*[1] *W*: veni *CM*[2] *Lamb.* 10 reliquos *W*: aliquos *M* 11 ex] *hic desinit W* 16 hoc *I* 27 *alterum τῶν add. Wesenberg* 28 *μή τι οὐ νοήσῃς.* *ἐν Lamb.*: *μή τι νοήσῃ. εἰς Lehmann*

quantum vereor scribere; tu autem fac ut mihi tuae litterae volent obviae. Haec festinans scripsi in itinere atque agmine. Piliae et puellae Caeciliae bellissimae salutem dices.

V *Scr. in castris v K. Quint. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Nunc quidem profecto Romae es. Quo te, si ita est, salvum venisse gaudeo; unde quidem quam diu afuisti, magis a me abesse videbare quam si domi esses; minus enim mihi meae notae res erant, minus etiam publicae. Qua re velim, etsi ut spero te haec legente aliquantum iam viae processero, tamen obvias mihi litteras quam argutissimas de omnibus rebus crebro mittas, imprimis de quo scripsi ad te antea. *Τῆς ξυναόρου τῆς ἐμῆς οὑξελεύθερος ἔδοξέ μοι θαμὰ βατταρίζων καὶ ἀλύων ἐν τοῖς ξυλλόγοις καὶ ταῖς λέσχαις ὑπό τι πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐν τοῖς ὑπάρχουσιν τοῖς τοῦ Κρο-*

2 *τωνιάτου.* Hoc tu indaga, ut soles, et hoc magis. *Ἐξ ἄστεος ἑπταλόφου στείχων παρέδωκεν μνῶν κδʹ, μηʹ ὀφείλημα τῷ Καμίλλῳ, ἑαυτόν τε ὀφείλοντα μνᾶς κδʹ ἐκ τῶν Κροτωνιατικῶν καὶ ἐκ τῶν Χερρονησιτικῶν μηʹ καὶ μνᾶς κληρονομῆσαι χμʹ, χμʹ. Τούτων δὲ μηδὲ ὀβολὸν διευθετῆσθαι πάντων ὀφειληθέντων τοῦ δευτέρου μηνὸς τῇ νουμηνίᾳ. Τὸν δὲ ἀπελεύθερον αὐτοῦ ὄντα ὁμώνυμον τῷ Κόνωνος πατρὶ μηδὲν ὁλοσχερῶς πεφροντικέναι. Ταῦτα οὖν πρῶτον μὲν ἵνα πάντα σῴζηται, δεύτερον δὲ ἵνα μηδὲ τῶν τόκων ὀλιγωρήσῃς τῶν ἀπὸ τῆς προεκκειμένης ἡμέρας. Ὅσας αὐτὸν ἠνέγκαμεν σφόδρα δέδοικα· καὶ γὰρ παρῆν πρὸς ἡμᾶς κατασκεψόμενος καί τι σχεδὸν ἐλπίσας· ἀπογνοὺς δ' ἀλόγως ἀπέστη ἐπειπών ‘εἴκω· αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν’—,*

8 afuisti *Man.*: abisti *M* 11 iam *Orelli*: tamen *MI*: *om. L (marg.)* 12 obviam *Orelli ex codice quodam, coll.* 7. 2 15 ἐν *add. Wesenberg* 17 et *Reid*: ast *codd.* 20 μηʹ. *καὶ μνᾶς κληρονομήσας χμʹ χμʹ. τούτων δὲ vulg. Textum secundum Muecke dedimus* 21 *διευθετῆσθαι Muecke*: ΔΙΕΥΛ(*vel* Α)ΥΤΗCΘΑΙ *codd.*: *διευλυτῶσθαι Tyrrell* 23 *αὐτοῦ*] *αὐτῆς coni. Wesenberg* 25, 26 *προεκκειμένης· ἡμέρας ὅσας Tyrrell*

meque obiurgavit vetere proverbio *τὰ μὲν διδόμενα—*. Reliqua vide et quantum fieri potest perspice.

Nos etsi annuum tempus prope iam emeritum habebamus 3 (dies enim XXXIII erant reliqui), sollicitudine provinciae tamen vel maxime urgebamur. Cum enim arderet Syria bello et Bibulus in tanto maerore suo maximam curam belli sustineret ad meque legati eius quaestor et amici eius litteras mitterent ut subsidio venirem, etsi exercitum infirmum habebam, auxilia sane bona sed ea Galatarum, Pisidarum, Lyciorum (haec enim sunt nostra robora), tamen esse officium meum putavi exercitum habere quam proxime hostem quoad mihi praeesse provinciae per senatus consultum liceret. Sed quo ego maxime delectabar, Bibulus molestus mihi non erat, de omnibus rebus scribebat ad me potius. Et mihi decessionis dies *λεληθότως* obrepebat. Qui cum advenerit, *ἄλλο πρόβλημα* quem praeficiam, nisi Caldus quaestor venerit; de quo adhuc nihil certi habebamus.

Cupiebam me hercule longiorem epistulam facere, sed nec 4 erat res de qua scriberem nec iocari prae cura poteram. Valebis igitur et puellae salutem Atticulae dices nostraeque Piliae.

VI *Scr. Rhodi circ. iv Id. Sext. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

Ego dum in provincia omnibus rebus Appium orno, 1 subito sum factus accusatoris eius socer. 'Id quidem' inquis 'di approbent!' Ita velim teque ita cupere certo scio. Sed crede mihi, nihil minus putaram ego qui de Ti. Nerone qui mecum egerat certos homines ad mulieres

2 perspice. Nos *C Lamb.*: prospice. Nos *Orelli*: perspiciamus *M* 7 *alterum* eius *secl. Baiter* 9 sed ea] *dubia videntur* 21 Atticulae *Malaspina*: atticolate *Z*[l]: asticulate *M*[1]: Ἀττικωτάτη *Madvig* 28 ego: quin *Madvig, sed cf. adn. doctam Mülleri*

miseram, qui Romam venerunt factis sponsalibus. Sed hoc spero melius; mulieres quidem valde intellego delectari obsequio et comitate adulescentis. Cetera noli ἐξακανθίζειν.

2 Sed heus tu! πυροὺς εἰς δῆμον Athenis? placet hoc tibi? Etsi non impediebant mei certe libri. Non enim ista largitio fuit in civis sed in hospites liberalitas. Me tamen de Academiae προπύλῳ iubes cogitare, cum iam Appius de Eleusine non cogitet? De Hortensio te certo scio dolere; equidem excrucior; decreram enim cum eo valde familiariter vivere.

3 Nos provinciae praefecimus Coelium. 'Puerum' inquies 'et fortasse fatuum et non gravem et non continentem!' Adsentior; fieri non potuit aliter. Nam quas multo ante tuas acceperam litteras in quibus ἐπέχειν te scripseras quid esset mihi faciendum de relinquendo, eae me pungebant; videbam enim quae tibi essent ἐποχῆς causae, et erant eaedem mihi. Puero tradere? fratri autem? Illud non utile nobis. Nam praeter fratrem nemo erat quem sine contumelia quaestori, nobili praesertim, anteferrem. Tamen, dum impendere Parthi videbantur, statueram fratrem relinquere aut etiam rei publicae causa contra senatus consultum ipse remanere. Qui postea quam incredibili felicitate discesserunt sublata dubitatio est. Videbam sermones, 'Hui, fratrem reliquit! Num est hoc non plus annum obtinere provinciam? Quid quod senatus eos voluit praeesse provinciis qui non praefuissent? At hic triennium!' Ergo

4 haec ad populum. Quid quae tecum? Numquam essem sine cura, si quid iracundius contumeliosius aut neglegentius, quae fert vita hominum. Quid si quid filius puer et puer bene sibi fidens? qui esset dolor? quem pater non dimittebat teque id censere moleste ferebat. At nunc

18 traderem Z^b fratri] *fort.* an fratri? fratri *post* Illud *add.* non rei publicae, hoc *Madvig* 19 Iam *Reid*

Coelius non dico equidem 'quod egerit—,' sed tamen multo minus laboro. Adde illud. Pompeius, eo robore vir, iis radicibus, Q. Cassium sine sorte delegit, Caesar Antonium; ego sorte datum offenderem, ut etiam inquireret in eum quem reliquissem? Hoc melius, et huius rei plura exempla, senectuti quidem nostrae profecto aptius. At te apud eum, di boni, quanta in gratia posui! eique legi litteras non tuas sed librari tui.

Amicorum litterae me ad triumphum vocant, rem a nobis, ut ego arbitror, propter hanc παλιγγενεσίαν nostram non neglegendam. Qua re tu quoque, mi Attice, incipe id cupere quo nos minus inepti videamur.

VII *Scr. Tarsi ante iii K. Sext. a. 704 (50).*

CICERO *ATTICO SAL.*

Quintus filius pie sane, me quidem certe multum hortante, 1
sed currentem animum patris sui sorori tuae reconciliavit. Eum valde tuae litterae excitarunt. Quid quaeris? confido rem ut volumus esse.

Bis ad te antea scripsi de re mea familiari, si modo tibi redditae litterae sunt, Graece ἐν αἰνιγμοῖς. Scilicet nihil est movendum; sed tamen ἀφελῶς percontando *de* nominibus Milonis et ut expediat ut mihi receperit hortando aliquid †aut† proficies.

Ego Laodiceae quaestorem Mescinium exspectare iussi, 2
ut confectas rationes lege Iulia apud duas civitates possem relinquere. Rhodum volo puerorum causa, inde quam primum Athenas, etsi etesiae valde reflant; sed plane

1 'quod egerit—' *NOPM cf. Lehmann 'Att.' pp.* 197-9 *et Fam.* xvi. 24. 2, *Att.* xv. 13. 3, *Tusc.* iii. 50: nihil, quid egerit *Madvig* 8 tui] *fort.* mei 14 ATTICO SAL. *add. Man.* 17 tuae M^1: me tuae M^2: etiam tuae *codices Malaspinae* 21 de *add. vulg.* 22 recepit *vulg.* 23 aut] tu *vulg.*: *fort.* aut valebis aut *vel simile quid* 24 iussi *Lamb.*: misi M^1: missi Z^l 25 possem *Wesenberg*: possim *M* 27 etsi] et ad urbem nisi *Lehmann*: *fort., vel* et ad urbem *addito, retinendum est* etsi plane Σ *Ant. F*: *om.* Δ

volo his magistratibus quorum voluntatem in supplicatione sum expertus. Tu tamen mitte mihi, quaeso, obviam litteras numquid putes rei publicae nomine tardandum esse nobis. Tiro ad te dedisset litteras, nisi eum graviter aegrum Issi reliquissem. Sed nuntiant melius esse. Ego tamen angor; nihil enim illo adulescente castius, nihil diligentius.

VIII *Scr. Ephesi K. Oct. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum instituissem ad te scribere calamumque sumpsissem, Batonius e navi recta ad me venit domum Ephesi et epistulam tuam reddidit pridie Kal. Octobris. Laetatus sum felicitate navigationis tuae, opportunitate Piliae, etiam her-
2 cule sermone eiusdem de coniugio Tulliae meae. Batonius autem meros terrores ad me attulit Caesarianos, cum Lepta etiam plura locutus est, spero falsa, sed certe horribilia, exercitum nullo modo dimissurum, cum illo praetores designatos, Cassium tribunum pl., Lentulum consulem facere, Pompeio in animo esse urbem relinquere.

3 Sed heus tu! numquid moleste fers de illo qui se solet anteferre patruo sororis tuae fili? at a quibus victus! Sed ad rem.

4 Nos etesiae vehementissime tardarunt; detraxit XX ipsos dies etiam aphractus Rhodiorum. Kal. Octobr. Epheso conscendentes hanc epistulam dedimus L. Tarquitio simul e portu egredienti sed expeditius naviganti. Nos Rhodiorum aphractis ceterisque longis navibus tranquillitates aucupaturi eramus; ita tamen properabamus ut non posset magis.

5 De rauduscule Puteolano gratum. Nunc velim dispicias

1 volo] *fort.* ad urbem venire volo, *cf. Fam.* ii. 17. 1   4 Issi *Man.*: esse *M*: *om. codices non nulli Malaspinae*   11 pridie *M*: II *Z*, *cf. Fam.* xiv. 4. 3   14 meros *Muretus*: miros *M*   16 *ante* exercitum *add.* Caesarem *Crat. Bosius*: *om. M*   22 vehementissimi *Gronovius*   24 Tarquitio *Ant.*: tarquinio *M*

res Romanas, videas quid nobis de triumpho cogitandum putes ad quem amici me vocant. Ego nisi Bibulus qui, dum unus hostis in Syria fuit, pedem porta non plus extulit quam domo sua, adniteretur de triumpho, aequo animo essem. Nunc vero αἰσχρὸν σιωπᾶν. Sed explora rem totam, ut quo die congressi erimus consilium capere possimus.

Sat multa, qui et properarem et ei litteras darem qui aut mecum aut paulo ante venturus esset. Cicero tibi plurimam salutem dicit. Tu dices utriusque nostrum verbis et Piliae tuae et filiae.

IX *Scr. Athenis Id. Oct. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

In Piraeea cum exissem pridie Idus Octobr., accepi ab 1
Acasto servo meo statim tuas litteras. Quas quidem cum exspectassem iam diu, admiratus sum, ut vidi obsignatam epistulam, brevitatem eius, ut aperui, rursus σύγχυσιν litterularum, quia solent tuae compositissimae et clarissimae esse, ac, ne multa, cognovi ex eo quod ita scripseras te Romam venisse a. d. XII Kal. Oct. cum febri. Percussus vehementer nec magis quam debui, statim quaero ex Acasto. Ille et tibi et sibi visum et ita se domi ex tuis audisse ut nihil esset incommode. Id videbatur approbare quod erat in extremo, febriculam tum te habentem scripsisse. Sed te amavi tamen admiratusque sum quod nihilo minus ad me tua manu scripsisses. Qua re de hoc satis. Spero enim, quae tua prudentia et temperantia est, *et* hercule, ut me iubet Acastus, confido te iam ut volumus valere.

3 hostis *Vict.*: hospis Z^l : hospes *M* 4 *si aliquid deesse ante* domo *putatur, addendum est vel* domi *vel* modo : *add.* consul *vel* olim *Schütz* 7 Sat *Schütz* : at *M* 17 quia *Klotz* : quae *M*, *quod retineri potest si* tuae *eicitur* 22 incommodi *Vollgraff* 23, 24 Sed te amavi *coni. Wesenberg, coll. Fam.* i. 7. 9 : sed clamavi *M* : sed deamavi *coni. Müller*

2 A Turranio te accepisse meas litteras gaudeo. Παραφύλαξον, si me amas, *τὴν τοῦ φυρατοῦ φιλοτιμίαν αὐτότατα.* Hanc, quae me hercule mihi magno dolori est (dilexi enim hominem), procura, quantulacumque est, Precianam hereditatem prorsus ille ne attingat. Dices nummos mihi opus esse ad apparatum triumphi. In quo, ut praecipis, nec me *κενὸν* in expetendo cognosces nec *ἄτυφον* in abiciendo.

3 Intellexi ex tuis litteris te ex Turranio audisse a me provinciam fratri traditam. Adeon ego non perspexeram prudentiam litterarum tuarum? Ἐπέχειν te scribebas. Quid erat dubitatione dignum, si esset quicquam cur placeret fratrem et talem fratrem relinqui? Ἀθέτησις ista mihi tua, non *ἐποχὴ* videbatur. Monebas de Q. Cicerone puero ut eum quidem neutiquam relinquerem. Τοὐμὸν ὄνειρον ἐμοί. Eadem omnia quasi conlocuti essemus vidimus. Non fuit faciendum aliter meque *ἐπιχρονία ἐποχὴ* tua dubitatione liberavit. Sed puto te accepisse de hac re epistulam scriptam accuratius.

4 Ego tabellarios postero die ad vos eram missurus; quos puto ante venturos quam nostrum Saufeium. Sed eum sine
5 meis litteris ad te venire vix rectum erat. Tu mihi, ut polliceris, de Tulliola mea, id est de Dolabella, perscribes, de re publica quam praevideo in summis periculis, de censoribus, maximeque de signis, tabulis quid fiat, referaturne. Idibus Octobribus has dedi litteras, quo die, ut scribis, Caesar Placentiam legiones IIII. Quaeso, quid nobis futurum est? In arce Athenis statio mea nunc placet.

2 *αὐτότατος Kayser* 4 Precianam] *cf. C. I. L.* x. 5678

LIBER SEPTIMVS

AD ATTICVM

I *Scr. Athenis xvii K. Nov. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

DEDERAM equidem L. Saufeio litteras et dederam ad te **1**
unum, quod cum non esset temporis mihi ad scribendum satis, tamen hominem tibi tam familiarem sine meis litteris ad te venire nolebam; sed ut philosophi ambulant, has tibi redditum iri putabam prius. Sin iam illas accepisti, scis me Athenas venisse pr. Idus Octobris, e navi egressum in Piraeum tuas ab Acasto nostro litteras accepisse, conturbatum quod cum febre Romam venisses, bono tamen animo esse coepisse quod Acastus ea quae vellem de adlevato corpore tuo nuntiaret, cohorruisse autem me eo quod tuae litterae de legionibus Caesaris adferrent, et egisse tecum ut videres ne quid φιλοτιμία eius quem nosti nobis noceret; et, de quo iam pridem ad te scripseram, Turranius autem secus tibi Brundisi dixerat (quod ex iis litteris cognovi quas a Xenone, optimo viro, accepi), cur fratrem provinciae non praefecissem exposui breviter. Haec fere sunt in illa epistula. Nunc **2**
audi reliqua.

Per fortunas! omnem tuum amorem quo me es amplexus omnemque tuam prudentiam quam me hercule in omni genere iudico singularem confer ad eam curam ut de

12 me eo *Tyrrell*: me *codd.*: eo *Koch Müller* 22 confer ad M^1: conferam M^2 (*sed deletum*): confer iam ad *Lamb.*

omni statu meo cogites. Videre enim mihi videor tantam dimicationem, nisi idem deus qui nos melius quam optare auderemus Parthico bello liberavit respexerit rem publicam,—sed tantam quanta numquam fuit. Age, hoc malum mihi commune est cum omnibus. Nihil tibi mando ut de eo cogites, illud meum proprium πρόβλημα, quaeso, suscipe. Videsne ut te auctore sim utrumque complexus? Ac vellem a principio te audisse amicissime monentem.

Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθες.

Sed aliquando tamen persuasisti ut alterum complecterer quia de me erat optime meritus, alterum quia tantum valebat. Feci igitur itaque effeci omni obsequio ut neutri
3 illorum quisquam esset me carior. Haec enim cogitabamus, nec mihi coniuncto cum Pompeio fore necesse peccare in re publica aliquando nec cum Caesare sentienti pugnandum esse cum Pompeio. Tanta erat illorum coniunctio. Nunc impendet, ut et tu ostendis et ego video, summa inter eos contentio. Me autem uterque numerat suum, nisi forte simulat alter. Nam Pompeius non dubitat; vere enim iudicat ea quae de re publica nunc sentiat mihi valde probari. Vtriusque autem accepi eius modi litteras eodem tempore quo tuas, ut neuter quemquam omnium pluris
4 facere quam me videretur. Verum quid agam? Non quaero illa ultima (si enim castris res geretur, video cum altero vinci satius esse quam cum altero vincere), sed illa quae tum agentur cum venero, ne ratio absentis habeatur, ut exercitum dimittat. 'DIC, M. TVLLI.' Quid dicam? 'Exspecta, amabo te, dum Atticum conveniam'? Non est locus ad tergiversandum. Contra Caesarem? 'Vbi illae sunt densae dexterae?' Nam ut illi hoc liceret adiuvi rogatus ab ipso Ravennae de Caelio tribuno pl. Ab ipso

8 audissem *Lamb.* 12 itaque *M*: idque *Graevius*: atque *Man.* 24 illa ultima *C*: illa ultum *EPR*: *om. NHOMsCrat.*, *cf. Lehmann 'Att.' p.* 174 30 tensae *Orelli*

autem? Etiam a Gnaeo nostro in illo divino tertio con-
sulatu. Aliter sensero; *αἰδέομαι* non Pompeium modo sed
Τρῶας καὶ Τρῳάδας.

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην καταθήσει.

Quis? Tu ipse scilicet laudator et factorum et scriptorum
meorum. Hanc ergo plagam effugi per duos superiores 5
Marcellorum consulatus cum est actum de provincia Cae-
saris, nunc incido in discrimen ipsum? Itaque †ut stultus†
primus suam sententiam dicat, mihi valde placet de trium-
pho nos moliri aliquid, extra urbem esse cum iustissima
causa. Tamen dabunt operam ut eliciant sententiam meam.
Ridebis hoc loco fortasse. Quam vellem etiam nunc in
provincia morari! Plane opus fuit, si hoc impendebat.
Etsi nil miserius. Nam *ὁδοῦ πάρεργον* volo te hoc scire.
Omnia illa prima quae etiam *tu* tuis litteris in caelum
ferebas *ἐπίτηκτα* fuerunt. Quam non est facilis virtus! 6
quam vero difficilis eius diuturna simulatio! Cum enim
hoc rectum et gloriosum putarem, ex annuo sumptu qui
mihi decretus esset me C. Coelio quaestori relinquere
annuum, referre in aerarium ad HS †ϹΙↃ†, ingemuit nostra
cohors omne illud putans distribui sibi oportere, ut ego
amicior invenirer Phrygum et Cilicum aerariis quam nostro.
Sed me non moverunt; nam et mea laus apud me plu-
rimum valuit nec tamen quicquam honorifice in quemquam
fieri potuit quod praetermiserim. Sed haec fuerit, ut ait
Thucydides, *ἐκβολὴ λόγου* non inutilis.

Tu autem de nostro statu cogitabis primum quo artificio 7
tueamur benevolentiam Caesaris, deinde de ipso triumpho,
quem video, nisi rei publicae tempora impedient, *εὐπόριστον.*
Iudico autem cum ex litteris amicorum tum ex supplica-
tione. Quam qui non decrevit, plus decrevit quam si omnis

8 stultus *M*: Sulpicius *Gronovius*: Hillus *Orelli*: alius *Ernesti*
15 tu tuis *Bentivolius*: tuis *codd.*: tu *Lamb.* 20 |x̄| *Graevius*
31 plus decrevit *om.* *M*[1]

decresset triumphos. Ei porro adsensus est unus familiaris meus, Favonius, alter iratus, Hirrus. Cato autem et scribendo adfuit et ad me de sententia sua iucundissimas litteras misit. Sed tamen gratulans mihi Caesar de supplicatione triumphat de sententia Catonis nec scribit quid ille sententiae dixerit sed tantum supplicationem eum mihi non decrevisse.

8 Redeo ad Hirrum. Coeperas eum mihi placare ; perfice. Habes Scrofam, habes Silium. Ad eos ego et iam antea scripsi ad ipsum Hirrum. Locutus enim erat cum iis commode se potuisse impedire sed noluisse ; adsensum tamen esse Catoni, amicissimo meo, cum is honorificentissimam in me sententiam dixisset ; nec me ad se ullas litteras misisse, cum ad omnis mitterem. Verum dicebat. Ad eum enim
9 solum et ad Crassipedem non scripseram. Atque haec de rebus forensibus ; redeamus domum.

Diiungere me ab illo volo. Merus est φυρατής, germanus Lartidius.

'Αλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν ἀχνύμενοί περ.

Reliqua expediamus, hoc primum—quod accessit cura dolori meo,—sed tamen hoc, quicquid est, Precianum cum iis rationibus quas ille meas tractat admisceri nolo. Scripsi ad Terentiam, scripsi etiam ad ipsum, me quicquid possem nummorum ad apparatum sperati triumphi ad te redacturum. Ita puto *ἄμεμπτα* fore ; verum ut libebit. Hanc quoque suscipe curam quem ad modum experiamur. Id tu et ostendisti quibusdam litteris ex Epiro *an* Athenis datis et in eo ego te adiuvabo.

9, 10 et iam . . . scripsi ad *Boot* : etiam . . . scripsi, scripsi ad *Baiter* : etiam . . . scripsi et ad *I Wesenberg* 17 Merus *Man.* : mirus *codd.* 20 quod *M* : quo *Malaspina* : in quo *Lamb.* curae *coni. Müller* 21 tamen hoc Σ : hoc tamen Δ 26 expediamus *coni. Wesenberg* : expectamus *coni. Reid* tu M^2 : *om* M^1 27 an *add. Lamb.* : aut *coni. Wesenberg* : Epiro Athenas *Pius*

II *Scr. Brundisi v K. Dec. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

Brundisium venimus vii Kalend. Decembr. usi tua felici- **1**
tate navigandi ; ita belle nobis

Flavit ab Epiro lenissimus Onchesmites.

Hunc σπονδειάζοντα si cui voles τῶν νεωτέρων pro tuo vendito. Valetudo tua me valde conturbat ; significant enim **2**
tuae litterae te prorsus laborare. Ego autem, cum sciam quam sis fortis, vehementius esse quiddam suspicor quod te cogat cedere et prope modum infringat. Etsi alteram quartanam Pamphilus tuus mihi dixit decessisse et alteram leviorem accedere. Terentia vero, quae quidem eodem tempore ad portam Brundisinam venit quo ego in portum mihique obvia in foro fuit, L. Pontium sibi in Trebulano dixisse narrabat etiam eam decessisse. Quod si ita est, *est* quod maxime me hercule opto idque spero tua prudentia et temperantia te consecutum.

Venio ad epistulas tuas ; quas ego sescentas uno tempore **3**
accepi, aliam alia iucundiorem, quae quidem erant tua manu. Nam Alexidis manum amabam quod tam prope accedebat ad similitudinem tuae, litteras non amabam quod indicabant te non valere. Cuius quoniam mentio facta est, Tironem Patris aegrum reliqui, adulescentem, ut nosti (et adde, si quid vis), probum. Nihil vidi melius. Itaque careo aegre et, quamquam videbatur se non graviter habere, tamen sum sollicitus maximamque spem habeo in M'. Curi diligentia de qua ad me scripsit Tiro et multi nuntiarunt. Curius autem ipse sensit quam tu velles se a me diligi et eo sum

6 vendita *Gronovius* 7 Valetudo *C*: invalitudo *M*, *cf.* 5. 1 *et Schmalz 'Antibarbarus'* i. 716 15 est *add. Bosius* 21 litteras . . . indicabant *Meutzner*: litterae . . . indicabat *codd. vulg.* 23 *post* adulescentem *add.* diligentem *Aldus*, *coll.* vi. 7. 2 ; *add.* doctum *Wesenberg*, *coll.* x. 17. 1 ; *cf. Hor. Sat.* ii. 7. 39 : *fort.* probum *transponendum post* nosti 25 et Σ : *om. M* 28 se Σ *Ant.*: *om.* Δ

admodum delectatus. Et me hercule est quam facile diligas *αὐτόχθων* in homine urbanitas. Eius testamentum deporto trium Ciceronum signis obsignatum cohortisque praetoriae. Fecit palam te ex libella, me ex terruncio. In Actio Corcyrae Alexio me opipare muneratus est. Q. Ciceroni obsisti
4 non potuit quo minus Thyamim videret. Filiola tua te delectari laetor et probari tibi *φυσικὴν* esse *τὴν πρὸς τὰ τέκνα.* Etenim si haec non est, nulla potest homini esse ad hominem naturae adiunctio; qua sublata vitae societas tollitur. 'Bene eveniat!' inquit Carneades spurce sed tamen prudentius quam Lucius noster et Patron qui, cum omnia ad se referant, *numquam* quicquam alterius causa fieri putent et, cum ea re bonum virum oportere esse dicant ne malum habeat non quo id natura rectum sit, non intellegant se de callido homine loqui non de bono viro. Sed haec, opinor, sunt in iis libris quos tu laudando animos mihi addidisti.

5 Redeo ad rem. Quo modo exspectabam epistulam quam Philoxeno dedisses! Scripseras enim in ea esse de sermone Pompei Neapolitano. Eam mihi Patron Brundisi reddidit; Corcyrae, ut opinor, acceperat. Nihil potuit esse iucundius. Erat enim de re publica, de opinione quam is vir haberet integritatis meae, de benevolentia quam ostendit eo sermone quem habuit de triumpho. Sed tamen hoc iucundissimum quod intellexi te ad eum venisse ut eius animum erga me perspiceres. Hoc mihi, inquam, accidit
6 iucundissimum. De triumpho autem nulla me cupiditas umquam tenuit ante Bibuli impudentissimas litteras quas

2, 3 deporto trium *Iunius*: detortorio *M*: detortorium *CZ*: deporto Romam *Man.*: deporto nostrorum *Müller, coll.* v. 17. 3, vii. 13. 3 4 libella *Crat.*: libertu M^1: libra M^2: libertum *Z* terruncio *Crat.* (*sed is* teruncio): taruacus M^1Z 7 *τὴν πρὸς*] *τὴν στοργὴν τὴν πρὸς* *coni. Wesenberg, cf.* v. 19. 2 8 haec M^2: hoc M^1 10 pudentius *codices non nulli, Vict.* 11 Patron M^3*Rom.*: Patro *F*: patroni M^1: patrono M^2 12 numquam *add. Orelli, cf. Fin.* iii. 29 14 intellegunt *M* 17 Quo modo *codd. Otto*: Commodum *Lamb.* 19 Patro *Rom. I*

amplissime supplicatio consecuta est. A quo si ea gesta essent quae scripsit, gauderem et honori faverem; nunc illum qui pedem porta quoad hostis cis Euphratem fuit non extulerit honore augeri, me in cuius exercitu spem illius exercitus habuit idem non adsequi dedecus est nostrum, nostrum, inquam, te coniungens. Itaque omnia experiar et, ut spero, adsequar. Quod si tu valeres, iam mihi quaedam explorata essent; sed, ut spero, valebis.

De rauduscolo Numeriano multum te amo. Hortensius **7**
quid egerit aveo scire, Cato quid agat; qui quidem in me turpiter fuit malevolus. Dedit integritatis, iustitiae, clementiae, fidei mihi testimonium quod non quaerebam; quod postulabam, id negavit. Itaque Caesar iis litteris quibus mihi gratulatur et omnia pollicetur quo modo exsultat Catonis in me ingratissimi iniuria! At hic idem Bibulo dierum xx. Ignosce mihi; non possum haec ferre nec feram.

Cupio ad omnis tuas epistulas, sed nihil necesse est; iam **8**
enim te videbo. Illud tamen de Chrysippo - nam de altero illo minus sum admiratus, operario homine; sed tamen ne illo quidem quicquam improbius. Chrysippum vero quem ego propter litterularum nescio quid libenter vidi, in honore habui discedere a puero insciente me! Mitto alia quae audio multa, mitto furta; fugam non fero qua mihi nihil visum est sceleratius. Itaque usurpavi vetus illud Drusi, ut ferunt, praetoris in eo qui eadem liber non iuraret, me istos liberos non addixisse, praesertim cum adesset nemo a quo recte vindicarentur. Id tu, ut videbitur, ita accipies; ego tibi adsentiar.

Vni tuae disertissimae epistulae non rescripsi in qua est

1 amplissima *Pius* 4 extulit *Ant. Lamb.* 5 habuerit *coni. Wesenberg* 13 id negavit. Itaque *Ernesti*: negavit. Id itaque *M*: negavit. Itaque *Man.* 16 dierum xx *vulg.*: DXX *M*: decrevit (*sc. supplicationem unius diei*) *Vrsinus ex codice*

de periculis rei publicae. Quid rescriberem? valde eram perturbatus. Sed ut nihil magno opere metuam Parthi faciunt qui repente Bibulum semivivum reliquerunt.

III *Scr. in Trebulano v Id. Dec. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. VIII Idus Decembr. Aeculanum veni et ibi tuas litteras legi quas Philotimus mihi reddidit. E quibus hanc primo aspectu voluptatem cepi quod erant a te ipso scriptae, deinde earum accuratissima diligentia sum mirum in modum delectatus. Ac primum illud in quo te Dicaearcho adsentiri negas, etsi cupidissime expetitum a me est et te approbante ne diutius anno in provincia essem, tamen non est nostra contentione perfectum. Sic enim scito, verbum in senatu factum esse numquam de ullo nostrum qui provincias obtinuimus quo in iis diutius quam ex senatus consulto maneremus, ut iam ne istius quidem rei culpam sustineam quod minus diu fuerim in provincia quam fortasse fuerit
2 utile. Sed 'quid si hoc melius?' *saepe* opportune dici videtur ut in hoc ipso. Sive enim ad concordiam res adduci potest sive ad bonorum victoriam, utriusvis rei me aut adiutorem velim esse aut certe non expertem; sin vincuntur boni, ubicumque essem, una cum iis victus essem. Qua re celeritas nostri reditus ἀμεταμέλητος debet esse. Quod si ista nobis cogitatio de triumpho iniecta non esset quam tu quoque approbas, ne tu haud multum requireres illum virum qui in sexto libro informatus est. Quid enim tibi faciam qui illos libros devorasti? Quin nunc ipsum non dubitabo rem tantam abicere, si id erit rectius. Vtrumque vero simul agi non potest et de triumpho ambitiose et de re publica

11 est *edd. cf. Madvig ad Fin.* iii. 58 *p.* 444: sit *codd.* te app. *CH*: app. te *M²s*: *om.* te *NOPM¹* 18 saepe *L* (*marg.*) *Z^b*: *om. codd.* 19 ut] vel *Müller* 26 faciam] taceam *Moser*

libere. Sed ne dubitaris quin quod honestius id mihi futurum sit antiquius. Nam quod putas utilius esse vel mihi 3 quod tutius sit vel etiam ut rei publicae prodesse possim, me esse cum imperio, id coram considerabimus quale sit. Habet enim res deliberationem ; etsi ex parte magna tibi adsentior. De animo autem meo erga rem publicam bene facis quod non dubitas, et illud probe iudicas nequaquam satis pro meis officiis, pro ipsius in alios effusione illum in me liberalem fuisse, eiusque rei causam vere explicas, et eis quae de Fabio Caninioque acta scribis valde consentiunt. Quae si secus essent totumque se ille in me profudisset, tamen illa quam scribis custos urbis me praeclarae inscriptionis memorem esse cogeret nec mihi concederet ut imitarer Volcacium aut Servium quibus tu es contentus, sed aliquid nos vellet nobis dignum et sentire et defendere. Quod quidem agerem, si liceret, alio modo ac nunc agendum est.

De sua potentia dimicant homines hoc tempore periculo 4 civitatis. Nam si res publica defenditur, cur ea consule isto ipso defensa non est? cur ego in cuius causa rei publicae salus consistebat defensus postero anno non sum? cur imperium illi aut cur illo modo prorogatum est? cur tanto opere pugnatum est ut de eius absentis ratione habenda decem tribuni pl. ferrent? His ille rebus ita convaluit ut nunc in uno civi spes ad resistendum sit ; qui mallem tantas ei viris non dedisset quam nunc tam valenti resisteret. Sed quoniam res eo deducta est, non quaeram, ut scribis, 5

Ποῦ σκάφος τὸ τῶν Ἀτρειδῶν;

mihi σκάφος unum erit quod a Pompeio gubernabitur. Illud ipsum quod ais, 'Quid fiet, cum erit dictum, DIC, M. TVLLI?'—σύντομα, 'CN. POMPEIO ADSENTIOR.' Ipsum

3 quod *E*: quo *codd. cett.* 6 adsentior M^2: adsentio *codd. vix recte, sed cf.* ix. 9. 1 *et Neue 'Formenlehre'* iii^3. *p.* 19 10 *post* consentiunt *addend.* quae de me acta sunt *coni. Wesenberg* 19 isto] illo *O Wesenberg* 24 spes . . . sit *Ernesti, cf.* xv. 20. 2: res . . . sit *codd.*: vires . . . sint *Klotz*: vis . . . sit *Gronovius*

tamen Pompeium separatim ad concordiam hortabor. Sic enim sentio, maximo in periculo rem esse. Vos scilicet plura qui in urbe estis. Verum tamen haec video, cum homine audacissimo paratissimoque negotium esse, omnis damnatos, omnis ignominia adfectos, omnis damnatione ignominiaque dignos illac facere, omnem fere iuventutem, omnem illam urbanam ac perditam plebem, tribunos valentis addito C. Cassio, omnis qui aere alieno premantur, quos pluris esse intellego quam putaram (causam solum illa causa non habet, ceteris rebus abundat); hic omnia facere omnis ne armis decernatur, quorum exitus semper incerti, nunc vero etiam in alteram partem magis timendi.

Bibulus de provincia decessit, Veientonem praefecit; in decedendo erit, ut audio, tardior. Quem cum ornavit Cato, declaravit iis se solis non invidere quibus nihil aut non multum ad dignitatem posset accedere.

6 Nunc venio ad privata; fere enim respondi tuis litteris de re publica et iis quas in suburbano et iis quas postea scripsisti. Ad privata venio. Vnum etiam de Caelio. Tantum abest ut meam ille sententiam moveat ut valde ego ipsi quod de sua sententia decesserit paenitendum putem. Sed quid est quod ei vici Luccei sint addicti? Hoc te
7 praetermisisse miror. De Philotimo faciam equidem ut mones. Sed ego mihi ab illo hoc tempore non rationes exspectabam quas tibi edidit, verum id reliquum quod ipse in Tusculano me referre in commentarium mea manu voluit quodque idem in Asia mihi sua manu scriptum dedit. Id si praestaret, quantum mihi aeris alieni esse tibi edidit tantum et plus etiam mihi ipse deberet. Sed in hoc genere,

3 haec *C*: hec *M*[1]: hoc *M*[2]: ego hoc *Wesenberg* 6 illac *codd.*: illic *Crat.*: illinc *Corradus*; illuc *Iunius* 8 premuntur *Kayser* quos] *EO*[2]*M*[2]*s*: quod *NO*[1]*M*[1]: quo *P* 15 *prius* non *om. Malaspina* 17 venio ad privata *del. edd. plerique*: *sed cf.* i. 19. 5 *et Lehmann* '*Quaest.*' 72, 73. *Fort. verba* Ad privata venio (*l.* 19) *transponenda ut* § 7 *incipiant* 24 hoc tempore *Crat. Lamb. Z*[b]: *om. codd.* 28 tibi *O Man.*: ibi *NPMs* 29 mihi ipse *NOP*: ipse mihi Δ

si modo per rem publicam licebit, non accusabimur posthac, neque hercule antea neglegentes fuimus sed amicorum multitudine occupati. Ergo utemur, ut polliceris, et opera et
consilio tuo nec tibi erimus, ut spero, in eo molesti. De 8
serperastris cohortis meae nihil est quod doleas. Ipsi enim se conlegerunt admiratione integritatis meae. Sed me moverat nemo magis quam is quem tu neminem putas. Idem et initio fuerat et nunc est egregius. Sed in ipsa decessione significavit sperasse se aliquid et id quod animum induxerat paulisper non tenuit sed cito ad se rediit meisque honorificentissimis erga se officiis victus pluris ea duxit quam omnem pecuniam.

Ego a Curio tabulas accepi quas mecum porto. Hortensi 9
legata cognovi. Nunc aveo scire quid hominis sit et quarum rerum auctionem instituat. Nescio enim cur, cum portam Flumentanam Caelius occuparit, ego Puteolos non meos faciam.

Venio ad 'Piraeea,' in quo magis reprehendendus sum 10
quod homo Romanus 'Piraeea' scripserim, non 'Piraeum' (sic enim omnes nostri locuti sunt), quam quod addiderim '*in*.' Non enim hoc ut oppido praeposui sed ut loco. Et tamen Dionysius noster et qui est nobiscum Nicias Cous non rebatur oppidum esse Piraeea. Sed de re videro. Nostrum quidem si est peccatum, in eo est quod non ut de oppido locutus sum sed ut de loco secutusque sum non dico Caecilium,

'Máne ut ex portu ín Piraeum'

(malus enim auctor Latinitatis est), sed Terentium cuius

5 serpirastris *OPMs* est M^2 : *om. codd.* 7 neminem *Ascensius* (*ed.* 2) : nemo *codd.* 20 quam] cum NO^1 : cui M^1 21 'in' *N*: *om. codd.* : *post* quam *add. Bücheler* Et] Etsi *coni. Müller* 23 non] noẹn M^1*s* (e *puncto deletum est*) : noenu M^3 (*i.e. Niccolo Niccoli*), *cf. O.E. Schmidt 'Die handschriftlche Ueberlieferung'* *p.* 68, *Neue 'Formenlehre'* ii^3. 581 re *q.v.c. L* (*marg.*) *s. in M supra lin.* : reo $NOPM^1$: eo M^2 *Wesenberg* : eoo *I* : re ego *coni. Reid* 25 non dico *om.* M^1

fabellae propter elegantiam sermonis putabantur a C. Laelio scribi,

'Heri áliquot adulescéntuli coíimus in Piraéum,'

et idem,

'Mercátor hoc addébat, captam e Súnio.'

Quod si δήμους oppida volumus esse, tam est oppidum Sunium quam Piraeus. Sed quoniam grammaticus es, si hoc mihi ζήτημα persolveris, magna me molestia liberaris.

11 Ille mihi litteras blandas mittit; facit idem pro eo Balbus. Mihi certum est ab honestissima sententia digitum nusquam. Sed scis illi reliquum quantum sit. Putasne igitur verendum esse ne aut obiciat id nobis aliquis, si languidius, aut repetat, si fortius? Quid ad haec reperis? 'Solvamus' inquis. Age, a Caelio mutuabimur. Hoc tu tamen consideres velim; puto enim, in senatu si quando praeclare pro re publica dixero, Tartessium istum tuum mihi exeunti, 'Iube sodes nummos curare.'

12 Quid superest? Etiam. Gener est suavis mihi, Tulliae, Terentiae. Quantumvis vel ingeni vel humanitatis, †satis†; reliqua, quae nosti, ferenda. Scis enim quos †aperierimus†. Qui omnes praeter eum de quo per te egimus, †reum† me facerent. Ipsis enim expensum nemo feret. Sed haec coram; nam multi sermonis sunt. Tironis reficiendi spes est in M'. Curio, cui ego scripsi tibi eum gratissimum facturum. Data v Idus Decembr. a Pontio ex Trebulano.

3 Piraeo *codices Terenti Eun.* 539 12 *ante* repetat *add.* ille *Ernesti* 17 curare M^1: -ari M^2 18 Quid *Corradus*: Qui *codd.*: Quod *Crat.* 19 satis] satis est *Mommsen*: comitatis satis (*cf.* vi. 6. 1) *vel* satis dignitatis *Lehmann*: *fort.* sit satis 20 quos aperuerimus *Ant.* O^2 *Rom. I Tyrrell*: quos appetierimus *Mommsen*: qui nos appetierint *Goetz*: quos abiecerimus *Reid* 21 reum] rem *Bosius*: *fort.* rem a (u *ex* a *aperta*) 22 facerent *NO P Mommsen*: facere rentur Δ: facerentur O^2 feret *N*: ferret *Ant.* O^1P *Lehmann*: offeret Δ

IV *Scr. in Pompeiano iv aut iii Id. Dec. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

Dionysium flagrantem desiderio tui misi ad te nec me her- 1
cule aequo animo, sed fuit concedendum. Quem quidem
cognovi quom doctum, quod mihi iam ante erat notum,
tum sane plenum offici, studiosum etiam meae laudis, frugi
hominem ac, ne libertinum laudare videar, plane virum
bonum. Pompeium vidi IIII Idus Decembris. Fuimus 2
una horas duas fortasse. Magna laetitia mihi visus est
adfici meo adventu; de triumpho hortari, suscipere partis
suas, monere ne ante in senatum accederem quam rem
confecissem, ne dicendis sententiis aliquem tribunum alie-
narem. Quid quaeris? in hoc officio sermonis nihil potuit
esse prolixius. De re publica autem ita mecum locutus est
quasi non dubium bellum haberemus, nihil ad spem con-
cordiae. Plane illum a se alienatum cum ante intellegeret,
tum vero proxime iudicasse. Venisse Hirtium a Caesare
qui esset illi familiarissimus, ad se non accessisse et, cum
ille a. d. VIII Idus Decembr. vesperi venisset, Balbus de tota
re constituisset a. d. VII ad Scipionem ante lucem venire,
multa de nocte eum profectum esse ad Caesarem. Hoc illi
τεκμηριῶδες videbatur esse alienationis. Quid multa? nihil 3
me aliud consolatur nisi quod illum, quoi etiam inimici
alterum consulatum, fortuna summam potentiam dederit,
non arbitror fore tam amentem ut haec in discrimen ad-
ducat. Quod si ruere coeperit, ne ego multa timeo, quae
non audeo scribere. Sed ut nunc est, a. d. III Nonas Ian.
ad urbem cogito.

6 tum sane *I*: sanctum *M*¹: tum sanctum *M*² 7 ne] ne ut *Bouhier* 19 *ante* Balbus *add.* et *Madvig* 23 quoi] quo *M*¹: cui *M*² *marg.* 24 dederit *Pius*: dederat *codd.*

V *Scr. in Formiano xv K. Ian. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Multas uno tempore accepi epistulas tuas; quae mihi, quamquam recentiora audiebam ex iis qui ad me veniebant, tamen erant iucundae; studium enim et benevolentiam declarabant. Valetudine tua moveor et Piliam in idem genus morbi delapsam curam tibi adferre maiorem sentio.
2 Date igitur operam ut valeatis. De Tirone video tibi curae esse. Quem quidem ego, etsi mirabilis utilitates mihi praebet, cum valet, in omni genere vel negotiorum vel studiorum meorum, tamen propter humanitatem et modestiam
3 malo salvum quam propter usum meum. Philogenes mecum nihil umquam de Luscenio locutus est; de ceteris rebus habes Dionysium. Sororem tuam non venisse in Arcanum miror. De Chrysippo meum consilium probari tibi non moleste fero. Ego in Tusculanum nihil sane hoc tempore; devium est *τοῖς ἀπαντῶσιν* et habet alia *δύσχρηστα*. Sed de Formiano Tarracinam pridie Kal. Ian. Inde Pomptinam summam, inde *in* Albanum Pompei. Ita ad urbem III Nonas natali meo.

4 De re publica cotidie magis timeo. Non enim boni, ut putantur, consentiunt. Quos ego equites Romanos, quos senatores vidi, qui acerrime cum cetera tum hoc iter Pompei vituperarent! Pace opus est. Ex victoria cum multa mala tum certe tyrannus exsistet. Sed haec propediem coram. Iam plane mihi deest quod ad te scribam; nec enim de re publica quod uterque nostrum scit eadem, et domestica nota sunt ambobus.

6 Valetudine *CNP*: invaletudine *M*, *cf.* 2. 1 13 Luscenio *Vict.*: Lusgenio *M*: Q. Lusieno *Corradus*, *cf. Varr. R. R.* ii. 5 18, 19 Pomptinam summam *Boot*: pomitinum (*corr. in* pontinum) summam *M*: Pontinum sumam *I Baiter* (*sed is* Pomptinum *cum Rom.*): *fort.* Pomptini in Setinum 19 in *add. Boot* 22 putantur *Müller*, *cf.* 7. 5: putant *M*: putavi *Man.*: putaram *coni. Wesenberg* consentiunt *om.* *M*[1] 25 tyrannis *I Crat. Lamb.*

Reliquum est iocari, si hic sinat. Nam ego is sum qui 5 illi concedi putem utilius esse quod postulat quam signa conferri. Sero enim resistimus ei quem per annos decem aluimus contra nos. 'Quid senties igitur?' inquis. Nihil scilicet nisi de sententia tua nec prius quidem quam nostrum negotium aut confecerimus aut deposuerimus. Cura igitur ut valeas. Aliquando ἀπότριψαι quartanam istam diligentia quae in te summa est.

VI *Scr. in Formiano xiv K. Ian. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

Plane deest quod ad te scribam; nota omnia tibi sunt, 1 nec ipse habeo a te quod exspectem. Tantum igitur nostrum illud sollemne servemus ut ne quem istuc euntem sine litteris dimittamus. De re publica valde timeo nec adhuc 2 fere inveni qui non concedendum putaret Caesari quod postularet potius quam depugnandum. Est illa quidem impudens postulatio, opinione valentior. Cur autem nunc primum ei resistamus?

Οὐ γὰρ δὴ τόδε μεῖζον ἔπι κακόν

quam cum quinquennium prorogabamus aut cum ut absentis ratio haberetur ferebamus, nisi forte haec illi tum arma dedimus ut nunc cum bene parato pugnaremus. Dices, 'Quid tu igitur sensurus es?' Non idem quod dicturus; sentiam enim omnia facienda ne armis decertetur, dicam idem quod Pompeius neque id faciam humili animo. Sed rursus hoc permagnum rei publicae malum est et quodam modo mihi praeter ceteros non rectum me in tantis rebus a Pompeio dissidere.

4 senties *Wesenberg*: sentis *codd.* 13 istac M^2 16 impudens *om.* M^1 17 opinione] *cf.* '*Archiv*' vi. 461: atque opinione *Wesenberg*: sed is qui postulat opinione *Lehmann* violentior *Koch* 26 et] at *Malaspina* 27 me *secl. Boot*

VII *Scr. in Formiano inter xiii et x K. Ian. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

1 'Dionysius, vir optimus, ut mihi quoque est perspectus, et doctissimus tuique amantissimus, Romam venit XV Kalend. Ian. et litteras a te mihi reddidit.' Tot enim verba sunt de Dionysio in epistula tua, illud †putato† non adscribis, 'et tibi gratias egit.' Atqui certe ille agere debuit et, si esset factum, quae tua est humanitas, adscripsisses. Mihi autem nulla de eo παλινῳδία datur propter superioris epistulae testimonium. Sit igitur sane bonus vir. Hoc enim ipsum bene fecit quod mihi sui cognoscendi penitus etiam
2 istam facultatem dedit. Philogenes recte ad te scripsit; curavit enim quod debuit. Eum ego uti ea pecunia volui
3 quoad liceret; itaque usus est menses XIIII. Pomptinum cupio valere et, quod scribis in urbem introisse, vereor quid sit; nam id nisi gravi de causa non fecisset. Ego quoniam IIII Non. Ian. compitalicius dies est, nolo eo die in Albanum venire, *ne* molestus familiae veniam. III Non. Ian. igitur; inde ad urbem pridie Nonas. Tua λῆψις quem in diem incurrat nescio, sed prorsus te commoveri incommodo valetudinis tuae nolo.

4 De honore nostro nisi quid occulte Caesar per suos tribunos molitus erit, cetera videntur esse tranquilla; tranquillissimus autem animus meus qui totum istuc aequi boni facit et eo magis quod iam a multis audio constitutum esse Pompeio et eius consilio in Siciliam me mittere quod imperium habeam. Id est Ἀβδηριτικόν. Nec enim senatus decrevit nec populus iussit me imperium in Sicilia habere. Sin hoc res publica ad Pompeium refert, qui me magis

6 illud puto tu *Graevius*: illud puta tu *Marshall coll. Pers.* iv. 9: illud optatum *Boot*: illud perusitatum *Böckel*: illud profecto *vult Gurlitt*: *fort.* at illud puto *vel* illud pro usitato 18 venire *del. Bücheler* ne *add.* Z^b: *om. codd.* *post* molestus *add.* sim Z^b familiae: veniam *Wesenberg* Ian. *secl. Crat.* 29 defert *Iunius*

quam privatum aliquem mittat? Itaque si hoc imperium mihi molestum erit, utar ea porta quam primum videro. Nam quod scribis mirificam exspectationem esse mei neque 5 tamen quemquam bonorum aut sat bonorum dubitare quid facturus sim, ego quos tu bonos esse dicas non intellego. Ipse nullos novi, sed ita, si ordines bonorum quaerimus; nam singulares sunt boni viri. Verum in dissensionibus ordines bonorum et genera quaerenda sunt. Senatum bonum putas per quem sine imperio provinciae sunt (numquam enim Curio sustinuisset, si cum eo agi coeptum esset; quam sententiam senatus sequi noluit; ex quo factum est ut Caesari non succederetur), an publicanos qui numquam firmi sed nunc Caesari sunt amicissimi, an faeneratores, an agricolas quibus optatissimum est otium? nisi eos timere putas ne sub regno sint qui id numquam, dum modo otiosi essent, recusarunt. Quid ergo? exercitum retinentis cum legis 6 dies transierit rationem haberi placet? Mihi vero ne absentis quidem; sed cum id datum est, illud una datum est. Annorum enim decem imperium et ita latum *placet*? Placet igitur etiam me expulsum et agrum Campanum perisse et adoptatum patricium a plebeio, Gaditanum a Mytilenaeo, et Labieni divitiae et Mamurrae placent et Balbi horti et Tusculanum. Sed horum omnium fons unus est. Imbecillo resistendum fuit et id erat facile; nunc legiones XI, equitatus tantus quantum volet, Transpadani, plebes urbana, tot tribuni pl., tam perdita iuventus, tanta auctoritate dux, tanta audacia. Cum hoc aut depugnandum est aut habenda e lege ratio. 'Depugna' inquis 'potius quam servias.' Vt 7 quid? si victus eris, proscribare, si viceris, tamen servias? 'Quid ergo' inquis 'facturus es?' Idem quod pecudes quae dispulsae sui generis sequuntur greges. Vt bos ar-

1 mittit *Z Crat.* 2 primam *Bosius* 4 sat *Reid*, *cf. ad* ii. 19. 4: satis *codd.* 5 facturus *CZ*: sensurus ΣΔ 7 viri multi *Lamb.* 19 placet *add. vett.* 30 facturus *Wesenberg*: acturus *codd.*

menta sic ego bonos viros aut eos quicumque dicentur boni sequar, etiam si ruent. Quid sit optimum male contractis rebus plane video. Nemini est enim exploratum cum ad arma ventum sit quid futurum sit, at illud omnibus, si boni victi sint, nec in caede principum clementiorem hunc fore quam Cinna fuerit nec moderatiorem quam Sulla in pecuniis locupletum. *Ἐμπολιτεύομαί σοι* iam dudum et facerem diutius, nisi me lucerna desereret. Ad summam 'DIC, M. TVLLI.' Adsentior Cn. Pompeio, id est T. Pomponio.

Alexim, humanissimum puerum, nisi forte dum ego absum adulescens factus est (id enim agere videbatur), salvere iubeas velim.

VIII *Scr. in Formiano vi aut v K. Ian. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Quid opus est de Dionysio tam valde adfirmare? An mihi nutus tuus non faceret fidem? Suspicionem autem eo mihi maiorem tua taciturnitas adtulerat, quod et tu soles conglutinare amicitias testimoniis tuis et illum aliter cum aliis de nobis locutum audiebam. Sed prorsus ita esse ut scribis mihi persuades. Itaque ego is in illum sum quem tu me esse vis.

2 Diem tuum ego quoque ex epistula quadam tua quam incipiente febricula scripseras mihi notaveram et animadverteram posse pro re nata te non incommode ad me in Albanum venire III Nonas Ianuar. Sed, amabo te, nihil incommodo valetudinis feceris. Quid enim est tantum in uno aut altero die?

3 Dolabellam video Liviae testamento cum duobus coheredibus esse in triente sed iuberi mutare nomen. Est

4 sit *Wesenberg*: est *codd.* 5 sint *Rom.*: sunt *M* 7 locupletum *M*[1], *cf. Neue 'Formenlehre'* ii[3]. *p.* 131: locupletium *M*[2] *vulg.* Ἐμπ. *M W. Headlam*: Συμπ. *Bücheler* 15 est] fuit *coni. Wesenberg*: erat *Ernesti* 18 testimoniis *om. M*[1]

πολιτικὸν σκέμμα rectumne sit nobili adulescenti mutare nomen mulieris testamento. Sed id φιλοσοφώτερον διευκρινήσομεν, cum sciemus quantum quasi sit in trientis triente.

4 Quod putasti fore ut ante quam istuc venirem Pompeium viderem, factum est ita; nam VI Kal. ad Lavernium *me* consecutus est. Vna Formias venimus et ab hora octava ad vesperum secreto conlocuti sumus. Quod quaeris ecquae spes pacificationis sit, quantum ex Pompei multo et accurato sermone perspexi, ne voluntas quidem est. Sic enim existimat, si ille vel dimisso exercitu consul factus sit, σύγχυσιν τῆς πολιτείας fore, atque etiam putat eum, cum audierit contra se diligenter parari, consulatum hoc anno neglecturum ac potius exercitum provinciamque retenturum. Sin autem ille fureret, vehementer hominem contemnebat et suis et rei publicae copiis confidebat. Quid quaeris? etsi mihi crebro 'ξυνὸς Ἐνυάλιος' occurrebat, tamen levabar cura virum fortem et peritum et plurimum auctoritate valentem audiens πολιτικῶς de pacis simulatae periculis disserentem. 5 Habebamus autem in manibus Antoni contionem habitam X Kal. Ianuar., in qua erat accusatio Pompei usque a toga pura, querela de damnatis, terror armorum. In quibus ille 'Quid censes' aiebat 'facturum esse ipsum, si in possessionem rei publicae venerit, cum haec quaestor eius infirmus et inops audeat dicere?' Quid multa? non modo non expetere pacem istam sed etiam timere visus est. Ex illa autem sententia †ī† relinquendae urbis movet hominem, ut puto. Mihi autem illud molestissimum est, quod solvendi sunt nummi Caesari et instrumentum triumphi eo conferendum. Est enim ἄμορφον ἀντιπολιτευομένου χρεωφειλέτην esse. Sed haec et multa alia coram.

5 Lavernium] lacum Avernum *coni. Turnebus Bosius* me *add. vulg.* 26 ī *M*: ita, viv, nif, infra *dant alii codices*: ira *Rom.*: *om. I*: ἰδέα *Schmidt, bene, cf.* ne *pro* negoti *in M ad* vii. 11. 5: causa *Klotz*: indignitas *coni. Wesenberg. Totum locum ita scribit Pantagathus* mea autem sententia non relinquendae, *idemque Ernesti, sed is* illa *pro* mea 27 puto, maxime. Mihi *coni. Wesenberg*

IX *Scr. in Formiano v aut iv K. Ian. a. 704 (50).*

CICERO ATTICO SAL.

1 'Cotidiene' inquis 'a te accipiendae litterae sunt?' Si habebo cui dem, cotidie. 'At iam ipse ades.' Tum igitur cum venero desinam. Vnas video mihi a te non esse redditas quas L. Quinctius familiaris meus cum ferret ad
2 bustum Basili vulneratus et despoliatus est. Videbis igitur num quid fuerit in iis quod me scire opus sit et simul hoc διευκρινήσεις πρόβλημα sane πολιτικόν. Cum sit necesse aut haberi Caesaris rationem illo exercitum vel per senatum vel per tribunos pl. obtinente, aut persuaderi Caesari ut tradat provinciam atque exercitum et ita consul fiat, aut, si id ei non persuadeatur, haberi comitia sine illius ratione illo patiente atque obtinente provinciam, aut, si per tribunos pl. non patiatur *et* tamen quiescat, rem adduci ad interregnum, aut, si ob eam causam quod ratio eius non habeatur exercitum adducat, armis cum eo contendere, illum autem initium facere armorum aut statim nobis minus paratis aut tum cum comitiis amicis eius postulantibus ut e lege ratio habeatur impetratum non sit, ire autem ad arma aut hanc unam ob causam quod ratio non habeatur aut addita causa si forte tribunus pl. senatum impediens aut populum incitans notatus aut senatus consulto circumscriptus aut sublatus aut expulsus sit dicensve se expulsum ad illum confugerit, suscepto autem bello aut tenenda sit urbs aut ea relicta ille commeatu et reliquis copiis intercludendus—quod horum malorum quorum aliquod certe subeundum est minimum
3 putes. Dices profecto persuaderi illi ut tradat exercitum et ita consul fiat. Est omnino id eius modi ut, si ille eo descendat, contra dici nihil possit idque eum, si non obtinet

7 despoliatus *codd. praeter* M^1 : spoliatus M^1 8 simul *C* : si multo *codd.* : simul tu *Vict.* : simitu *Bücheler* 15 et *add. Lamb.* 17 *post* armis *add.* nos *Wesenberg* 26 dic quod *coni. Reid*

ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror. Nobis autem, ut quidam putant, nihil est timendum magis quam ille consul. 'At sic malo' inquies 'quam cum exercitu.' Certe; sed istud ipsum 'sic,' scio, magnum malum putat aliquis neque ei remedium est ullum. 'Cedendum est, si id volet.' Vide consulem illum iterum quem vidisti consulatu priore. 'At tum imbecillus plus' inquit 'valuit quam tota res publica.' Quid nunc putas? et eo consule Pompeio certum est esse in Hispania. O rem miseram! si quidem id ipsum deterrimum est quod recusari non potest et quod ille si faciat, iam iam *a* bonis omnibus summam ineat gratiam. Tollamus igitur hoc quo illum posse **4**
adduci negat; de reliquis quid est deterrimum? Concedere illi quod, ut idem dicit, impudentissime postulat. Nam quid impudentius? Tenuisti provinciam per annos decem non tibi a senatu sed a te ipso per vim et per factionem datos; praeteriit tempus non legis sed libidinis tuae, fac tamen legis; ut succedatur decernitur; impedis et ais, 'Habe meam rationem.' Habe tu nostram. Exercitum tu habeas diutius quam populus iussit, invito senatu? 'Depugnes oportet, nisi concedis.' Cum bona quidem spe, ut ait idem, vel vincendi vel in libertate moriendi. Iam si pugnandum est, quo tempore, in casu, quo consilio, in temporibus situm est. Itaque te in ea quaestione non exerceo; ad ea quae dixi adfer si quid habes. Equidem dies noctesque torqueor.

4 'sic,' scio, *Sternkopf coll.* viii. 15 a. 3: sic O. *codd.*: 'sic malo' *coni. Boot*: dico *Ernesti*: 'sic' dico *Tunstall* 7 inquit M^1, *cf. Reid ad Academ* ii. 79 *et in 'Hermathena'* (1901) *p.* 253 *sq.*: inquis M^2 11 iam *I Lamb.* a *add. vulg.* 13 negat *Orelli*: negant *codd.* 15 annos decem Σ: decem annos Δ 17 non legis *C*: non legit *EOPM*: non legitimum *sMmarg.* sed libidinis tuae, fac tamen legis *C*: *om.* ΣΔ 19 Habe tu *Crat.*: habet tu *N*: habet O^1PM^1: habe EO^2M^2s nostram *Wesenberg*: nostrum *codd.* 23 *alterum* in *ENMs*: si in *OP*: sine M^1

X *Scr. ad urbem xiv sub noctem aut xiii ante lucem K. Febr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

Subito consilium cepi ut ante quam luceret exirem, ne qui conspectus fieret aut sermo, lictoribus praesertim laureatis. De reliquo neque hercule quid agam neque quid acturus sim scio; ita sum perturbatus temeritate nostri amentissimi consili. Tibi vero quid suadeam quoius ipse consilium exspecto? Gnaeus noster quid consili ceperit capiatve nescio, adhuc in oppidis coartatus et stupens. Omnes, si in Italia consistat, erimus una; sin cedet, consili res est. Adhuc certe, nisi ego insanio, stulte omnia et incaute. Tu, quaeso, crebro ad me scribe vel quod in buccam venerit.

XI *Scr. in Campania inter xiv et ix K. Febr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Quaeso, quid est hoc? aut quid agitur? Mihi enim tenebrae sunt. 'Cingulum' inquit 'nos tenemus, Anconem amisimus; Labienus discessit a Caesare.' Vtrum de imperatore populi Romani an de Hannibale loquimur? O hominem amentem et miserum qui ne umbram quidem umquam τοῦ καλοῦ viderit! Atque haec ait omnia facere se dignitatis causa. Vbi est autem dignitas nisi ubi honestas? Honestum igitur habere exercitum nullo publico consilio, occupare urbis civium quo facilior sit aditus ad patriam, χρεῶν ἀποκοπάς, φυγάδων καθόδους, sescenta alia scelera moliri,

6 *alterum* neque O: ne MP: nec *Hs vulg.* 10 et M^2: set *codd.* stupens *codd.*: stupent I: coartatus est. stupent *Klotz*: coartatus sedet et stupens *Otto* 11 consistet *Wesenberg* consili O^2PM^2s: consilia M^1O^1 12 certe *vett.*: certa M^1: incerta O^1: incerti O^2PM^2s 24 *ante* Honestum *dat* nisi M^1, num M^2: *del. Lamb.*

τὴν θεῶν μεγίστην ὥστ' ἔχειν τυραννίδα—?

Sibi habeat suam fortunam! Vnam me hercule tecum apri-
cationem in illo lucrativo tuo sole malim quam omnia istius
modi regna vel potius mori miliens quam semel istius modi
quicquam cogitare. 'Quid si tu velis?' inquis. Age, quis **2**
est cui velle non liceat? Sed ego hoc ipsum 'velle' miserius
esse duco quam in crucem tolli. Vna res est ea miserior,
adipisci quod ita volueris. Sed haec hactenus. Libenter
enim in his molestiis ἐνσχολάζω τόσον.

Redeamus ad nostrum. Per fortunas! quale tibi con- **3**
silium Pompei videtur? hoc quaero quod urbem reliquerit.
Ego enim ἀπορῶ. Tum nihil absurdius. Vrbem tu relin-
quas? ergo idem, si Galli venirent? 'Non est' inquit
'in parietibus res publica.' At in aris et focis. 'Fecit
Themistocles.' Fluctum enim totius barbariae ferre urbs
una non poterat. At idem Pericles non fecit annum fere
post quinquagesimum, cum praeter moenia nihil teneret;
nostri olim urbe reliqua capta arcem tamen retinuerunt.

Οὕτω που τῶν πρόσθεν ἐπευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν.

Rursus autem ex dolore municipali sermonibusque eorum **4**
quos convenio videtur hoc consilium exitum habiturum. Mira
hominum querela est (nescio *an* istic, sed facies ut sciam)
sine magistratibus urbem esse, sine senatu. Fugiens deni-
que Pompeius mirabiliter homines movet. Quid quaeris?
alia causa facta est. Nihil iam concedendum putant Caesari.
Haec tu mihi explica qualia sint.

Ego negotio praesum non turbulento. Vult enim me **5**
Pompeius esse quem tota haec Campania et maritima ora

3 lucrativo *codd.*: Lucretilino *Faernus, sc. in villa Attici Ficulensi* xii. 34. 1: Lucretino *Rom.* 4 istius *H Crat.*: illius *CM, cf. Lehmann 'Att.' p.* 61 9 τόσον *scripsi*: COCON *codd.*: σοι *Vict.*: σῶς ὤν *coni. Baiter* 12 Tum] tamen *Ernesti*: totum *Tyrrell*: *fort.* ἀπορῶ, cum nihil 18 *ante* nostri *add.* et *Bücheler* 22 an istic *Ernesti*: istic *codd.*: isticine *Wesenberg* ('*Em. Alt.*' *p.* 108) 28 Campania *Rom.*: Campana *M, cf. O. E. Schmidt* '*Der Briefwechsel*' *p.* 117

habeat ἐπίσκοπον, ad quem dilectus et summa negoti referatur. Itaque vagus esse cogitabam. Te puto iam videre quae sit ὁρμὴ Caesaris, qui populus, qui totius negoti status. Ea velim scribas ad me et quidem, quoniam mutabilia sunt, quam saepissime. Acquiesco enim et scribens ad te et legens tua.

XII *Scr. in Formiano x K. Febr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Vnam adhuc a te epistulam acceperam datam XII Kal. in qua significabatur aliam te ante dedisse quam non acceperam. Sed quaeso ut scribas quam saepissime non modo si quid scies aut audieris sed etiam si quid suspicabere, maximeque quid nobis faciendum aut non faciendum putes. Nam quod rogas curem ut scias quid Pompeius agat, ne
2 ipsum quidem scire puto; nostrum quidem nemo. Vidi Lentulum consulem Formiis x Kal., vidi Libonem; plena timoris et erroris omnia. Ille iter Larinum; ibi enim cohortes et Luceriae et Teani reliquaque in Apulia. Inde utrum consistere uspiam velit an mare transire nescitur. Si manet, vereor ne exercitum firmum habere non possit; sin discedit, quo aut qua, aut quid nobis agendum sit nescio. Nam istum quidem quoius φαλαρισμὸν times omnia taeterrime facturum puto. Nec eum rerum prolatio nec senatus magistratuumque discessus nec aerarium clausum tardabit.
3 Sed haec, ut scribis, cito sciemus.

Interim velim mihi ignoscas quod ad te scribo tam multa totiens. Acquiesco enim et tuas volo elicere litteras maximeque consilium quid agam aut quo me pacto geram. Demittamne me penitus in causam? Non deterreor peri-

1 negoti *M marg.* (*sed* -ci): ne *M* deferatur *Wesenberg* 3 ὁρμὴ *Vict.*: hora me *M*[1] 13 putes *Lamb.*: putas *M* 17 terroris *Man.*

culo sed dirumpor dolore. Tamne nullo consilio aut tam contra meum consilium gesta esse omnia! An cuncter et tergiverser et iis me dem qui tenent, qui potiuntur? 'Αἰδέομαι Τρῶας' nec solum civis sed etiam amici officio revocor; etsi frangor saepe misericordia puerorum. Vt igitur ita 4
perturbato, etsi te eadem sollicitant, scribe aliquid et maxime, si Pompeius Italia cedit, quid nobis agendum putes. M'. quidem Lepidus (nam fuimus una) eum finem statuit, L. Torquatus eundem. Me cum multa tum etiam lictores impediunt. Nihil vidi umquam quod minus explicari posset. Itaque a te nihildum certi exquiro sed quid videatur. Denique ipsam ἀπορίαν tuam cupio cognoscere. Labienum ab illo discessisse prope modum constat. Si 5
ita factum esset ut ille Romam veniens magistratus et senatum Romae offenderet, magno usui causae nostrae fuisset. Damnasse enim sceleris hominem amicum rei publicae causa videretur, quod nunc quoque videtur sed minus prodest. Non enim habet cui prosit eumque arbitror paenitere, nisi forte id ipsum est falsum discessisse illum. Nos quidem pro certo habebamus.

Et velim, quamquam, ut scribis, domesticis te finibus 6
tenes, formam mihi urbis exponas, ecquod Pompei desiderium, ecquae Caesaris invidia appareat, etiam quid censeas de Terentia et Tullia, Romae eas esse an mecum an aliquo tuto loco. Haec et si quid aliud ad me scribas velim vel potius scriptites.

XIII *Scr. Menturnis ix K. Febr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

De Vennonianis rebus tibi adsentior. Labienum ἥρωα 1
iudico. Facinus iam diu nullum civile praeclarius, qui, ut

1 Tamne M^1 (*sed* ne *deletum*) *HZ*^{1} : tam M^2*s EOP* 5 Vt] Tu *Pius* 14 magistratus *Wesenberg, cf.* 13. 1 : -tum *M* 24 Romaene *Reid coll. Fam.* xiv. 18. 1

aliud nihil, hoc tamen profecit, dedit illi dolorem. Sed etiam ad summam profectum aliquid puto. Amo etiam Pisonem. Cuius iudicium de genero suspicor visum iri grave. Quamquam genus belli quod sit vides. Ita civile est ut non ex civium dissensione sed ex unius perditi civis audacia natum sit. Is autem valet exercitu, tenet multos spe et promissis, omnia omnium concupivit. Huic tradita urbs est nuda praesidio, referta copiis. Quid est quod ab eo non metuas qui illa templa et tecta non patriam sed praedam putet? Quid autem sit acturus aut quo modo nescio, sine senatu, sine magistratibus. Ne simulare quidem poterit quicquam πολιτικῶς. Nos autem ubi exsurgere poterimus aut quando? Quorum dux quam ἀστρατήγητος tu quoque animadvertis quoi ne Picena quidem nota fuerint; quam autem sine consilio res testis. Vt enim alia omittam decem annorum peccata, quae condicio non huic

2 fugae praestitit? Nec vero nunc quid cogitet scio ac non desino per litteras sciscitari. Nihil esse timidius constat, nihil perturbatius. Itaque nec praesidium cuius parandi causa ad urbem retentus est nec locum ac sedem praesidi ullam video. Spes omnis in duabus insidiose retentis paene alienis legionibus. Nam dilectus adhuc quidem invitorum est et a pugnando abhorrentium; condicionum autem amissum tempus est. Quid futurum sit non video; commissum quidem a nobis certe est sive a nostro duce ut e portu sine gubernaculis egressi tempestati nos traderemus.

3 Itaque de Ciceronibus nostris dubito quid agam; nam mihi interdum amandandi videntur in Graeciam; de Tullia autem et Terentia, cum mihi barbarorum adventus [ad urbem] proponitur, omnia timeo; cum autem Dolabellae venit in mentem, paulum respiro. Sed velim consideres

6, 7 multos spe *v. c. codd. Bosi*: multa spe ΣΔ 11 magistratibus *Wesenberg*: -atu *M*, *cf.* 12. 5 15 res testis *Z*; res stet *M*; resistet *I* 29, 30 ad urbem *om.* *M*[1]; *add. M marg.*

quid faciendum putes primum πρὸς τὸ ἀσφαλές (aliter enim
mihi de illis ac de me ipso consulendum est), deinde ad
opiniones, ne reprehendamur quod eas Romae velimus esse
in communi bonorum fuga. Quin etiam tibi et Peducaeo
(scripsit enim ad me) quid faciatis videndum est. Is enim
splendor est vestrum ut eadem postulentur a vobis quae ab
amplissimis civibus. Sed de hoc tu videbis, quippe cum de
me ipso ac de meis te considerare velim.

Reliquum est ut et quid agatur quoad poteris explores 4
scribasque ad me et quid ipse coniectura adsequare; quod
etiam a te magis exspecto. Nam acta omnibus nuntiantibus
a te exspecto futura. 'Μάντις δ' ἄριστος—.' Loquacitati
ignosces, quae et me levat ad te quidem scribentem et elicit
tuas litteras. Aenigma [Oppiorum ex Velia] plane non 5
intellexi; est enim numero Platonis obscurius.

XIII a *Scr. Menturnis viii K. Febr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

Iam intellexi tuum; Oppios enim de Velia saccones dicis. 1
In eo aestuavi diu. Quo aperto reliqua patebant et cum
Terentiae summa congruebant. L. Caesarem vidi Men- 2
turnis a. d. VIII Kal. Febr. mane cum absurdissimis man-
datis, non hominem sed scopas solutas, ut id ipsum mihi
ille videatur inridendi causa fecisse qui tantis de rebus huic
mandata dederit; nisi forte non dedit et hic sermone ali-
quo arrepto pro mandatis abusus est.

Labienus, vir mea sententia magnus, Teanum venit 3
a. d. VIIII Kal. Ibi Pompeium consulesque convenit. Qui
sermo fuerit et quid actum sit scribam ad te cum certum

6 vester *Reid idemque legit ad Phil.* iv. 1, v. 2 14 litteras] *post hoc verbum novam epistulam incipere putavit Corradus* 14, 15 Aenigma . . . obscurius] *Huc ab epistulae* xiii a. *initio transtulit O. E. Schmidt*: Oppiorum ex Velia *secl. Schütz*. *Ante* plane *add.* primo *Tyrrell* plane] paene *Gronovius* 15 numeris *Gronovius* 18 tuum] tamen *Schütz*: totum *coni. Orelli*: *fort.* αἴνιγμα tuum succones *Bosius* 19 aestuavi *Lamb.*: estu aut *M*

sciam. Pompeius a Teano Larinum versus profectus est a. d. VIII Kal. Eo die mansit Venafri. Iam aliquantum animi videtur nobis adtulisse Labienus. Sed ego nondum habeo quod ad te ex his locis scribam ; ista magis exspecto, quid illim adferatur, quo pacto de Labieno ferat, quid agat Domitius in Marsis, Iguvi Thermus, P. Attius Cinguli, quae sit populi urbani voluntas, quae tua coniectura de rebus futuris. Haec velim crebro et quid tibi de mulieribus nostris placeat et quid acturus ipse sis scribas. Si scriberem ipse, longior epistula fuisset, sed dictavi propter lippitudinem.

XIV *Scr. Calibus a. d. vi K. Febr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. VI Kal. Febr. Capuam Calibus proficiscens, cum leviter lippirem, has litteras dedi. L. Caesar mandata Caesaris detulit ad Pompeium a. d. VIII Kal., cum is esset cum consulibus Teani. Probata condicio est, sed ita ut ille de iis oppidis quae extra suam provinciam occupavisset praesidia deduceret. Id si fecisset, responsum est ad urbem nos redituros esse et rem per senatum confecturos. Spero posse in praesentia pacem nos habere ; nam et illum furoris
2 et hunc nostrum copiarum suppaenitet. Me Pompeius Capuam venire voluit et adiuvare dilectum ; in quo parum prolixe respondent Campani coloni. Gladiatores Caesaris qui Capuae sunt, de quibus ante ad te falsum ex A. Torquati litteris scripseram, sane commode Pompeius distribuit binos singulis patribus familiarum. Scutorum in ludo IↃↃ fuerunt. Eruptionem facturi fuisse dicebantur. Sane multum in eo rei publicae provisum est.

2 Venafri. Iam *Büchler*: Venafriam *M* 7 tua *om. M solus* 8 futuris : haec *vulg.* 21 posse *Moser* : esse *codd.* : *om. Schütz* 25 A *Crat.* : *om. M* 27 Scutorum *codd.*, *cf. Mil.* 64 : secutorum *Vict.* CIↃ Z^b 29 provisum *I* : profixum *M* : profectum *coni. Orelli*

3 De mulieribus nostris in quibus est tua soror, quaeso videas ut satis honestum nobis sit eas Romae esse cum ceterae illa dignitate discesserint. Hoc scripsi ad eas et ad te ipsum antea. Velim eas cohortere ut exeant, praesertim cum ea praedia in ora maritima habeamus quoi ego praesum ut in iis pro re nata non incommode possint esse. Nam si quid offendimus in genero nostro (quod quidem ego praestare non debeo)—sed id fit maius quod mulieres nostrae praeter ceteras Romae remanserunt. Tu ipse cum Sexto scire velim quid cogites de exeundo de totaque re quid existimes. Equidem ad pacem hortari non desino; quae vel iniusta utilior est quam iustissimum bellum cum civibus. Sed haec ut fors tulerit.

XV *Scr. Capuae v K. Febr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Vt ab urbe discessi, nullum adhuc intermisi diem quin aliquid ad te litterarum darem, non quo haberem magno opere quod scriberem sed ut loquerer tecum absens; quo mihi, cum coram id non licet, nihil est iucundius.

2 Capuam cum venissem a. d. VI Kal. pridie quam has litteras dedi, consules conveni multosque nostri ordinis. Omnes cupiebant Caesarem abductis praesidiis stare condicionibus iis quas tulisset; uni Favonio leges ab illo nobis imponi non placebat. Sed †is auditus in† consilio. Cato enim ipse iam servire quam pugnare mavult; sed tamen ait in senatu se adesse velle cum de condicionibus agatur, si Caesar adductus sit ut praesidia deducat. Ita, quod maxime

5 praedia *Corradus*: praesidia *M*, *cf.* 17. 1 8 sed *M*: sed eo *Kayser*: scilicet *Reid* 11 Equidem *C*: quidem *M* ad *C*: *om. M*, *vix recte* 12 cum civibus *CZ*: *om.* M^{1}: in civibus *M marg.* 19 licet *NHF Ant.*: liceret *M* 24 is auditus auditus in *M* (*sed alterum* auditus *deletum*): is haud auditus in *Bosius*: is auditur sine *Madvig*: is a nullo auditur in *Müller*: *fort.* vix auditust in *post* consilio *add.* non est *Iunius e codicibus suis*

opus est, in Siciliam ire non curat; quod metuo ne obsit, in senatu esse vult. Postumius autem, de quo nominatim senatus decrevit ut statim in Siciliam iret Furfanioque succederet, negat se sine Catone iturum et suam in senatu operam auctoritatemque quam magni aestimat. Ita res ad Fannium pervenit. Is cum imperio in Siciliam praemittitur.

3 In disputationibus nostris summa varietas est. Plerique negant Caesarem in condicione mansurum postulataque haec ab eo interposita esse quo minus quod opus esset ad bellum a nobis pararetur. Ego autem eum puto facturum ut praesidia deducat. Vicerit enim, si consul factus erit, et minore scelere vicerit quam quo ingressus est. Sed accipienda plaga est. Sumus enim flagitiose imparati cum a militibus tum a pecunia; quam quidem omnem non modo privatam quae in urbe est sed etiam publicam quae in aerario est illi reliquimus. Pompeius ad legiones Appianas est profectus; Labienum secum habet. Ego tuas opiniones de his rebus exspecto. Formias me continuo recipere cogitabam.

XVI *Scr. Calibus iii K. Febr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Omnis arbitror mihi tuas litteras redditas esse sed primas praepostere, reliquas ordine quo sunt missae per Terentiam. De mandatis Caesaris adventuque Labieni et responsis consulum ac Pompei scripsi ad te litteris iis quas a. d. v Kal. Capua dedi pluraque praeterea in eandem epistulam con-
2 ieci. Nunc has exspectationes habemus duas, unam quid Caesar acturus sit cum acceperit ea quae referenda ad illum data sunt L. Caesari, alteram quid Pompeius agat. Qui quidem ad me scribit paucis diebus se firmum exercitum

5 quam *non sollicitandum*, *cf.* xiv. 9. 2 12 quo] quod *Reid* 16 Appianas *Lipsius coll. Plut. Pomp.* 57: acianas M^1: actianas M^2: Attianas *vulg.*

habiturum spemque adfert, si in Picenum agrum ipse venerit, nos Romam redituros esse. Labienum secum habet non dubitantem de imbecillitate Caesaris copiarum; cuius adventu Gnaeus noster multo animi plus habet. Nos a consulibus Capuam venire iussi sumus ad Nonas Febr.

Capua profectus sum Formias a. d. III Kal. Eo die cum Calibus tuas litteras hora fere nona accepissem, has statim dedi. De Terentia et Tullia tibi adsentior. Ad quas 3
scripseram ad te ut referrent. Si nondum profectae sunt, nihil est quod se moveant, quoad perspiciamus quo loci sit res.

XVII *Scr. in Formiano iv Non. Febr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

Tuae litterae mihi gratae iucundaeque sunt. De pueris 1
in Graeciam transportandis tum cogitabam cum fuga ex Italia quaeri videbatur. Nos enim Hispaniam peteremus; illis hoc aeque commodum non erat. Tu ipse cum Sexto etiam nunc mihi videris Romae recte esse posse; etenim minime amici Pompeio nostro esse debetis. Nemo enim umquam tantum de urbanis praediis detraxit. Videsne me etiam iocari?

Scire iam te oportet L. Caesar quae responsa referat a 2
Pompeio, quas ab eodem ad Caesarem ferat litteras. Scriptae enim et datae ita sunt ut proponerentur in publico. In quo accusavi mecum ipse Pompeium qui, cum scriptor luculentus esset, tantas res atque eas quae in omnium manus venturae essent Sestio nostro scribendas dederit. Itaque nihil umquam legi scriptum *σηστιωδέστερον*. Perspici tamen ex litteris Pompei potest nihil Caesari negari omniaque ei cumulate quae postulet dari. Quae ille amentissimus fuerit

6 eodem *vel* eodem die *C* 14 *Hinc novam epistulam incipere perspexit primus Bosius* 20 praediis *v. c. L marg.*: praesidiis *M, cf.* 14. 3 29 ei *Koch*: et *M*

nisi acceperit, praesertim cum impudentissime postulaverit. Quis enim tu es qui dicas, 'Si in Hispaniam profectus erit, si praesidia dimiserit'? Tamen conceditur: minus honeste nunc quidem violata iam ab illo re publica illatoque bello quam si olim de ratione habenda impetrasset. Et tamen vereor ut his ipsis contentus sit. Nam cum ista mandata dedisset L. Caesari, debuit esse paulo quietior dum responsa referrentur; dicitur autem nunc esse acerrimus.

3 Trebatius quidem scribit se ab illo VIIII Kal. Febr. roga-
tum esse ut scriberet ad me ut essem ad urbem; nihil ei
me gratius facere posse. Haec verbis plurimis. Intellexi
ex dierum ratione, ut primum de discessu nostro Caesar
audisset, laborare eum coepisse ne omnes abessemus. Ita-
que non dubito quin ad Pisonem, quin ad Servium scri-
pserit; illud admiror non ipsum ad me scripsisse, non per
Dolabellam, non per Caelium egisse. Quamquam non
4 aspernor Trebati litteras, a quo me unice diligi scio. Re-
scripsi ad Trebatium (nam ad ipsum Caesarem qui mihi
nihil scripsisset nolui) quam illud hoc tempore esset diffi-
cile; me tamen in praediis meis esse neque dilectum ullum
neque negotium suscepisse. In quo quidem manebo dum
spes pacis erit; sin bellum geretur, non deero officio nec
dignitati meae, pueros ὑπεκθέμενος in Graeciam. Totam
enim Italiam flagraturam bello intellego. Tantum mali *est*
excitatum partim ex improbis, partim ex invidis civibus.
Sed haec paucis diebus ex illius ad nostra responsa re-
sponsis intellegentur quorsum evasura sint. Tum ad te
scribam plura, si erit bellum; sin †autem† etiam indutiae,
te ipsum, ut spero, videbo.

3 conceditur? *Tyrrell* 25 mali CM^2: malum M^1 25, 26 est excitatum *Klotz*: excitatum est *Lamb.*: *om.* est *M* 26 ex . . . ex] ab . . . ab *coni. Boot* 29 *fort.* sin otium aut etiam, *cf.* 18. 2: sin aut pax aut etiam *coni. Wesenberg*

5 Ego IIII Nonas Febr., quo die has litteras dedi, in Formiano, quo Capua redieram, mulieres exspectabam. Quibus quidem scripseram tuis litteris admonitus ut Romae manerent. Sed audio maiorem quendam in urbe timorem esse. Capuae Nonis Febr. esse volebam, quia consules iusserant. Quicquid huc erit a Pompeio adlatum, statim ad te scribam tuasque de istis rebus litteras exspectabo.

XVIII *Scr. in Formiano iii Non. Febr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 IIII Non. Febr. mulieres nostrae Formias venerunt tuaque erga se officia plena tui suavissimi studi ad me pertulerunt. Eas ego, quoad sciremus utrum turpi pace nobis an misero bello esset utendum, in Formiano esse volui et una Cicerones. Ipse cum fratre Capuam ad consules (Nonis enim adesse iussi sumus) III Nonas profectus sum, cum has litteras dedi.

Responsa Pompei grata populo et probata contioni esse dicuntur. Ita putaram. Quae quidem ille *si* repudiarit, iacebit; si acceperit—. 'Vtrum igitur' inquies 'mavis?' Responderem, si quem ad modum parati essemus scirem.
2 Cassium erat hic auditum expulsum Ancona eamque urbem a nobis teneri. Si bellum futurum est, negotium utile. Caesarem quidem L. Caesare cum mandatis de pace misso tamen aiunt acerrime dilectum habere, loca occupare, vincire praesidiis. O perditum latronem! o vix ullo otio compensandam hanc rei publicae turpitudinem! Sed stomachari desinamus, tempori pareamus, cum Pompeio in Hispaniam eamus. Haec optima in malis, quoniam illius

11 pertulerunt *C*: attulerunt *M* 12 quoad *Ber. NHOPsI*: quod *M* turpi *FNZ*: turpe *M* 13 misero *Ant. Z*: misere *M* 18 Ita putaram *om.* M^1 19 *post* acceperit *addend.* perit *putat Tyrrell*: *fort. addend.* consul erit 24 vincire *Crat. Müller coll. Leg. Agr.* ii. 86: vinciri *M*: munire *Gronovius* 28 optima *Lipsius*: opto *M*: optio *Gruterus*: *fort.* opto ut

alterum consulatum a re publica ne data quidem occasione reppulimus. Sed haec hactenus.

3 De Dionysio fugit me ad te antea scribere; sed ita constitui, exspectare responsa Caesaris, ut, si ad urbem rediremus, ibi nos exspectaret, sin tardius id fieret, tum eum arcesseremus. Omnino quid ille facere debuerit in nostra illa fuga, quid docto homine et amico dignum fuerit, cum praesertim rogatus esset, scio, sed haec non nimis exquiro a Graecis. Tu tamen videbis, si erit, quod nolim, arcessendus, ne molesti simus invito.

4 Quintus frater laborat ut tibi quod debet ab Egnatio solvat; nec Egnatio voluntas deest nec parum locuples est, sed cum tale tempus sit ut Q. Titinius (multum enim est nobiscum) viaticum se neget habere idemque debitoribus suis denuntiarit ut eodem faenore uterentur, atque hoc idem etiam L. Ligus fecisse dicatur, nec hoc tempore aut domi nummos Quintus habeat aut exigere ab Egnatio aut versuram usquam facere possit, miratur te non habuisse rationem huius publicae difficultatis. Ego autem etsi illud *ψευδησιώδειον* (ita enim putatur) observo '*μηδὲ δίκην*,' praesertim in te a quo nihil umquam vidi temere fieri, tamen illius querela movebar. Hoc quicquid est te scire volui.

XIX *Scr. in Formiano iii Non. Febr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO.

Nihil habeo quod ad te scribam qui etiam eam epistulam quam eram elucubratus ad te non dederim. Erat enim plena spei bonae, quod et contionis voluntatem audieram et illum condicionibus usurum putabam, praesertim suis. Ecce tibi III Nonas Febr. mane accepi litteras tuas, Philotimi, Furni, Curionis ad Furnium, quibus inridet L. Caesaris

8 scio *CZ*[1]*NOPF Ant.*: *om. M* 17 exigere *I*: exire *M* 21 illius *vulg.*: in illius *Klotz*: nullius *M* 25 qui *L marg.*: quin *M* 26 dedi *M*[2]

legationem. Plane oppressi videmur nec quid consili capiam scio. Nec me hercule de me laboro, de pueris quid agam non habeo. Capuam tamen proficiscebar haec scribens quo facilius de Pompei rebus cognoscerem.

XX *Scr. Capuae Non. Febr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO.

Breviloquentem iam me tempus ipsum facit. Pacem **1**
enim desperavi, bellum nostri nullum administrant. Cave enim putes quicquam esse minoris his consulibus: quorum ego spe audiendi aliquid et cognoscendi nostri apparatus maximo imbri Capuam veni pridie Nonas, ut eram iussus. Illi autem nondum venerant sed erant venturi inanes, imparati. Gnaeus autem Luceriae dicebatur esse et adire cohortis legionum Appianarum non firmissimarum. At illum ruere nuntiant et iam iamque adesse, non ut manum conserat (quicum enim?) sed ut fugam intercludat. Ego **2**
autem in Italia καὶ συναποθανεῖν—nec te id consulo; sin extra, quid ago? Ad manendum hiems, lictores, improvidi et neglegentes duces, ad fugam hortatur amicitia Gnaei, causa bonorum, turpitudo coniungendi cum tyranno; qui quidem incertum est Phalarimne an Pisistratum sit imitaturus. Haec velim explices et me iuves consilio; etsi te ipsum istic iam calere puto, sed tamen quantum poteris. Ego si quid hic hodie novi cognoro, scies; iam enim aderunt consules ad suas Nonas. Tuas cotidie litteras exspectabo; ad has autem cum poteris rescribes. Mulieres et Cicerones in Formiano reliqui.

9 minori his consulibus curae. Ego *Müller* 10 ego] ergo *Bosius* *post* quorum *add.* vocatu *vel simile quid Reid* 12 *post* autem *dat* adhuc id est Nonis *C* (*glossema ut videtur*) *post* venturi *add.* ad Nonas *Tyrrell* 14 Appianarum *Lipsius, cf.* 15. 3: itinarum M^1: itinerum M^2: Attianarum *vulg.* 23 calere] carere *Rom. Muretus*

XXI *Scr. Calibus vi Id. Febr. ante lucem a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 De malis nostris tu prius audis quam ego. Istim enim emanant. Boni autem hinc quod exspectes nihil est. Veni Capuam ad Nonas Febr. ita ut iusserant consules. Eo die Lentulus venit sero. Alter consul omnino non venerat VII Idus. Eo enim die ego Capua discessi et mansi Calibus. Inde has litteras postridie ante lucem dedi. Haec Capuae dum fui cognovi, nihil in consulibus, nullum usquam dilectum. Nec enim conquisitores φαινοπροσωπεῖν audent cum ille adsit, contraque noster dux nusquam sit, nihil agat, nec nomina dant. Deficit enim non voluntas sed spes. Gnaeus autem noster (o rem miseram et incredibilem!) ut totus iacet! Non animus est, non consilium, non copiae, non diligentia. Mittam illa, fugam ab urbe turpissimam, timidissimas in oppidis contiones, ignorationem non solum adversari sed etiam suarum copiarum; hoc cuius
2 modi est? VII Idus Febr. Capuam C. Cassius tribunus pl. venit, adtulit mandata ad consules ut Romam venirent, pecuniam de sanctiore aerario auferrent, statim exirent. Vrbe relicta redeant; quo praesidio? deinde exeant; quis sinat? Consul ei rescripsit ut prius ipse in Picenum. At illud totum erat amissum; sciebat nemo praeter me ex litteris Dolabellae. Mihi dubium non erat quin ille iam iamque foret in Apulia, Gnaeus noster in navi.

3 Ego quid agam σκέμμα magnum—neque me hercule mihi quidem ullum, nisi omnia essent acta turpissime, neque ego ullius consili particeps—sed tamen quod me deceat. Ipse me Caesar ad pacem hortatur; sed antiquiores litterae quam ruere coepit. Dolabella, Caelius me illi valde satis

3 Istim *Lamb.*: istum M^1: istinc M^2 9 nihili consules *Reid coll.* 20. 1 14 *ante* est *add.* ei *Kayser* 26 Ego quid agam? Σκέμμα magnum, neque . . . particeps; sed *ita interpunxit vulg. Nos ut Tyrrell*

facere. Mira me ἀπορία torquet. Iuva me consilio si potes, et tamen ista quantum potes provide. Nihil habeo tanta rerum perturbatione quod scribam. Tuas litteras exspecto.

XXII *Scr. in Formiano vi Id. Febr. vesperi aut v Id. mane a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

Pedem in Italia video nullum esse qui non in istius **1**
potestate sit. De Pompeio scio nihil eumque, nisi in navim se contulerit, exceptum iri puto. O celeritatem incredibilem! huius autem nostri—sed non possum sine dolore accusare eum de quo angor et crucior. Tu caedem non sine causa times, non quo minus quicquam Caesari expediat ad diuturnitatem victoriae et dominationis sed video quorum arbitrio sit acturus. †Recte sit censeo ceden- **2**
dum de oppidis iis egeo consili†. Quod optimum factu videbitur facies. Cum Philotimo loquere atque adeo Terentiam habebis Idibus. Ego quid agam? qua aut terra aut mari persequar eum qui ubi sit nescio? Etsi terra quidem qui possum? mari quo? Tradam igitur isti me? Fac posse tuto (multi enim hortantur), num etiam honeste? Nullo modo. Equidem a te petam consilium, ut soleo. Explicari res non potest; sed tamen si quid in mentem venit velim scribas et ipse quid sis acturus.

XXIII *Scr. in Formiano v Id. Febr. vesp. aut iv Id. mane a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

v Idus Febr. vesperi a Philotimo litteras accepi Domitium **1**
exercitum firmum habere, cohortis ex Piceno Lentulo et

14 Vt recte sit censeo cedendum. De Oppiis istis egeo consili *velim duce Bootio qui* Oppiis *dederat*: Recte est; censeo cedendum de oppidis his; sed egeo consili *coni. Wesenberg* sed *iam Schütz* 20, 21 Nullo modo. Equidem (quidem *M*) a te *Bücheler*: Nullo modo. Quid? A te *Z*[b] *Orelli* 27 vesperi a *Crat.*: vesperis *M*[1]; vesperi e *M*[2]

Thermo ducentibus cum Domiti exercitu coniunctas esse, Caesarem intercludi posse eumque id timere, bonorum animos recreatos Romae, improbos quasi perculsos. Haec metuo equidem ne sint somnia, sed tamen M'. Lepidum, L. Torquatum, C. Cassium tribunum pl. (hi enim sunt nobiscum, id est in Formiano) Philotimi litterae ad vitam revocaverunt. Ego autem illa metuo ne veriora sint, nos omnis paene iam captos esse, Pompeium Italia cedere; quem quidem (o rem acerbam!) persequi Caesar dicitur. Persequi Caesar Pompeium? quid? ut interficiat? O me miserum! Et non omnes nostra corpora opponimus? In quo tu quoque ingemiscis. Sed quid faciamus? Victi, oppressi, capti plane sumus.

2 Ego tamen Philotimi litteris lectis mutavi consilium de mulieribus. Quas, ut scripseram ad te, Romam remittebam; sed mihi venit in mentem multum fore sermonem me iudicium iam de causa publica fecisse; qua desperata quasi hunc gradum mei reditus esse quod mulieres revertissent. De me autem ipso tibi adsentior, ne me dem incertae et periculosae fugae, cum rei publicae nihil prosim, nihil Pompeio; pro quo emori cum pie possum tum libenter. Manebo igitur, etsi vivere—.

3 Quod quaeris hic quid agatur, tota Capua et omnis hic dilectus iacet; desperata res est, in fuga omnes sunt, nisi qui deus iuverit ut Pompeius istas Domiti copias cum suis coniungat. Sed videbamur omnia biduo triduove sPrituri. Caesaris litterarum exemplum tibi misi; rogaras enim. Cui nos valde satis facere multi ad me scripserunt; quod patior facile, dum ut adhuc nihil faciam turpiter.

8 paene] plane *Wesenberg* 22 *post* vivere *addere ἀβίωτον vel simile verbum Graecum velim* 24, 25 nisi qui deus iuverit *coni. Tyrrell coll. Fam.* xvi. 12. 1 (*vel* fecerit *Boot*): nisi quid eius fuerit *M*: nisi quid eius modi fuerit *Ascensius* (*ed.* 2)

XXIV *Scr. in Formiano iv Id. Febr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

Philotimi litterae me quidem non nimis sed eos qui in his locis erant admodum delectarunt. Ecce postridie Cassio litterae Capua a Lucretio, familiari eius, Nigidium a Domitio Capuam venisse. Eum dicere Vibullium cum paucis militibus e Piceno currere ad Gnaeum, confestim insequi Caesarem, Domitium non habere militum III milia. Idem scripsit Capua consules discessisse. Non dubito quin Gnaeus in fuga sit; modo effugiat. Ego a consilio fugiendi, ut tu censes, absum.

XXV *Scr. in Formiano iv aut iii Id. Febr. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO.

Cum dedissem ad te litteras tristis et metuo ne veras de Lucreti ad Cassium litteris Capua missis, Cephalio venit a vobis. Attulit etiam a te litteras hilariores nec tamen firmas, ut soles. Omnia facilius credere possum quam quod scribitis, Pompeium exercitum habere. Nemo huc ita adfert omniaque quae nolim. O rem miseram! malas causas semper obtinuit, in optima concidit. Quid dicam nisi illud eum scisse (neque enim erat difficile), hoc nescisse? Erat enim ars difficilis recte rem publicam regere. Sed iam iamque omnia sciemus et scribemus ad te statim.

XXVI *Scr. in Formiano xv K. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

Non venit idem usu mihi quod tu tibi scribis, 'quotiens 1
exorior.' Ego enim nunc *primum* paulum exorior et maxime

4 Cassio *Bosius*: Cassii *M*   8 III milia *Bosius*: uim *M* (*i.e.* iii m.   10 Ego a *Wesenberg*: e *M*[1]: ego *C*: a *M*[2]   19 O] *OPR Ant. Lamb. et fort. Z*: *om. M*   27 primum *add. Müller*

quidem iis litteris quae Roma adferuntur de Domitio, de Picentium cohortibus. Omnia erant facta hoc biduo laetiora. Itaque fuga quae parabatur repressa est; Caesaris interdicta,

'Si té secundo lúmine hic offéndero—'

respuuntur; bona de Domitio, praeclara de Afranio fama est.

2 Quod me amicissime admones ut mihi integrum quoad possim servem, gratum est; quod addis, ne propensior ad turpem causam videar, certe videri possum. Ego me ducem in civili bello quoad de pace ageretur negavi esse, non quin rectum esset sed quia quod multo rectius fuit id mihi fraudem tulit. Plane eum quoi noster alterum consulatum deferret et triumphum (at quibus verbis! 'pro tuis rebus gestis amplissimis') inimicum habere nolueram. Ego scio et quem metuam et quam ob rem. Sin erit bellum, ut video fore, partes meae non desiderabuntur.

3 De HS $\overline{XX}$ Terentia tibi rescripsit. Dionysio, dum existimabam vagos nos fore, nolui molestus esse; tibi autem crebro ad me scribenti de eius officio nihil rescripsi, quod diem ex die exspectabam ut statuerem quid esset faciendum. Nunc, ut video, pueri certe in Formiano videntur hiematuri. Et ego? Nescio. Si enim erit bellum, cum Pompeio esse constitui. Quod habebo certi faciam ut scias. Ego bellum foedissimum futurum puto, nisi qui, ut tu scribis, Parthicus casus exstiterit.

8 mihi *Reid coll. Fam.* i. 9. 10; viii. 6. 5: me *codd.* 10 videri *vulg.*: videre *M*: ridere *Madvig* 13 fraudi fuit *coni. Müller* quoi] cui *C*: quin *M* 14 deferret *vulg.*: de ea referret *M* 14, 15 pro tuis rebus gestis *Lamb. coll.* viii. 9. 2: ut prorsus gestis *M*: pro suis rebus gestis *Bosius* 20 scribenti *vulg.*: scienti *M* 23 Et ego? Nescio *Orelli*: et egone, nescio *Wesenberg, cf.* 11. 4: Num et ego, nescio *Rom.* 26 scribis *Orelli*: scis *M*

LIBER OCTAVVS

AD ATTICVM

I *Scr. in Formiano xiv K. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

Cvm ad te litteras dedissem, redditae mihi litterae sunt 1 a Pompeio: cetera de rebus in Piceno gestis quae ad se Vibullius scripsisset, de dilectu Domiti, quae sunt vobis nota nec tamen tam laeta erant in iis litteris quam ad me Philotimus scripserat. Ipsam tibi epistulam misissem sed iam subito fratris puer proficiscebatur. Cras igitur mittam. Sed in ea Pompei epistula erat in extremo ipsius manu, 'Tu censeo Luceriam venias. Nusquam eris tutius.' Id ego in eam partem accepi, haec oppida atque oram maritimam illum pro derelicto habere, nec sum miratus eum qui caput ipsum reliquisset reliquis membris non parcere. Ei 2 statim rescripsi hominemque certum misi de comitibus meis, *me* non quaerere ubi tutissimo essem; si me vellet sua aut rei publicae causa Luceriam venire, statim esse venturum; hortatusque sum ut oram maritimam retineret, si rem frumentariam sibi ex provinciis suppeditari vellet. Hoc me frustra scribere videbam; sed uti in urbe retinenda tunc, sic nunc in Italia non relinquenda testificabar sententiam meam. Sic enim parari video ut Luceriam omnes copiae contrahantur et ne is quidem locus *sit* stabilis sed ex eo ipso, si urgeamur, paretur fuga.

6 *post* quam *add.* quae *Orelli* 7, 8 sed iam *Rom.*: miser iam M^1 (mi *ex voc. proximo* misissem): nisi tam M^2 15 me *add. Pius* 22 sit *vel post vel ante* stabilis *add. edd. post Ernesti* stabilis] standi sit *Madvig*

3 Quo minus mirere, si invitus in eam causam descendo in qua neque pacis neque victoriae ratio quaesita sit umquam sed semper flagitiosae et calamitosae fugae, eundum, ut quemcumque fors tulerit casum subeam potius cum iis qui dicuntur esse boni quam videar a bonis dissentire. Etsi prope diem video bonorum, id est lautorum et locupletum, urbem refertam fore, municipiis vero his relictis refertissimam. Quo ego in numero essem, si hos lictores molestissimos non haberem, nec me M'. Lepidi, L. Volcaci, Ser. Sulpici comitum paeniteret, quorum nemo nec stultior est quam L. Domitius nec inconstantior quam Ap. Claudius.
4 Vnus Pompeius me movet beneficio, non auctoritate. Quam enim ille habeat auctoritatem in hac causa? qui, cum omnes Caesarem metuebamus, ipse eum diligebat, postquam ipse metuere coepit, putat omnis hostis illi esse oportere. Ibimus tamen Luceriam. Nec eum fortasse delectabit noster adventus; dissimulare enim non potero mihi quae adhuc acta sint displicere. Ego si somnum capere possem, tam longis te epistulis non obtunderem. Tu, si tibi eadem causa est, me remunerere sane velim.

II *Scr. in Formiano xiii K. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Mihi vero omnia grata, et quod scripsisti ad me quae audieras et quod non credidisti quae digna diligentia mea non erant et quod monuisti quod sentiebas. Ego ad Caesarem unas Capua litteras dedi quibus ad ea rescripsi quae mecum ille de gladiatoribus suis egerat, brevis sed benevolentiam significantis, non modo sine contumelia sed etiam cum maxima laude Pompei. Id enim illa sententia postulabat qua illum ad concordiam hortabar. Eas si quo

1–3 Quo . . . fugae] *fort. cum praecedentibus coniungendum et post* fugae *longius interpungendum* 2 sit M^2: est *Vict.*: *om.* M^1 5 bonis *I*: omnibus *M* 6 locupletium *vett., sed cf.* vii. 7. 7 15, 16 esse oportere Σ *L* (*marg.*): oportere esse Δ 18 sunt *vett.* 29 cum *Man.*: huius *M*: cum huius (*deleto* Pompei) *Ernesti*

ille misit, in publico proponat velim. Alteras eodem die
dedi quo has ad te. Non potui non dare, cum et ipse ad
me scripsisset et Balbus. Earum exemplum ad te misi.
Nihil arbitror fore quod reprehendas. Si qua erunt, doce
me quo modo *μέμψιν* effugere possim. 'Nihil' inquies **2**
'omnino scripseris.' Qui magis effugias eos qui volent
fingere? Verum tamen ita faciam, quoad fieri poterit.
Nam quod me hortaris ad memoriam factorum, dictorum,
scriptorum etiam meorum, facis amice tu quidem mihique
gratissimum sed mihi videris aliud tu honestum meque
dignum in hac causa iudicare atque ego existimem. Mihi
enim nihil ulla in gente umquam ab ullo auctore rei
publicae ac duce turpius factum esse videtur quam a nostro
amico factum est. Quoius ego vicem doleo; qui urbem
reliquit, id est patriam, pro qua et in qua mori praeclarum
fuit. Ignorare mihi videris haec quanta sit clades. Es **3**
enim etiam nunc domi tuae sed invitis perditissimis homini-
bus esse diutius non potes. Hoc miserius, hoc turpius
quicquam? Vagamur egentes cum coniugibus et liberis;
in unius hominis quotannis periculose aegrotantis anima
positas omnis nostras spes habemus non expulsi sed evocati
ex patria; quam non servandam ad reditum nostrum sed
diripiendam et inflammandam reliquimus. Ita multi nobis-
cum sunt? non in suburbanis? non in hortis? non in ipsa
urbe? et, si nunc sunt, non erunt? Nos interea ne Capuae
quidem sed Luceriae, et oram quidem maritimam iam re-
linquemus, Afranium exspectabimus *et* Petreium. Nam in
Labieno parum est dignitatis. Hic tu in me . . . illud desi-

5 *μέμψιν Gronovius, cf.* xiii. 13. 2: esse M^1Z^b: enim M^2: ea *Malaspina*: e nassa *Brandt*: *secl. Baiter, fort. recte ut ex* eff- *ortum* 6 Qui *C*: quo *M* 11 existimo *Wesenberg* 23-25 Ita . . . erunt?] *ita interpunxit Reid* 25 urbe *add. I* nunc *Pius*: non *M* 27 et *add. vett.* 28 *post* me *spatium in M sedecim litterarum ubi inserit* idem *Schütz*, *ἀξίωμα vel voc. Graecum simile Tyrrell. Pro* illud *legit* illum (*i.e. talem qualis ego fui*) *Gronovius* (in *deleto*), Catulum et illud tempus *Reid coll. Fam.* ix. 15. 3

deras. Nihil de me dico, alii viderint. Hic quidem quae est . . . ? Domi vestrae estis et eritis omnes boni. Quis tum se mihi non ostendit? quis nunc adest hoc bello? Sic enim iam appellandum est.

4 Vibulli res gestae sunt adhuc maximae. Id ex Pompei litteris cognosces; in quibus animadvertito illum locum ubi erit διπλῆ. Videbis de Gnaeo nostro ipse Vibullius quid existimet. Quo igitur haec spectat oratio? Ego pro Pompeio libenter emori possum; facio pluris omnium hominum neminem; sed non ita *ut tu* uno in eo iudico spem de salute rei publicae. Significas enim aliquanto secus quam solebas, ut etiam Italia, si ille cedat, putes cedendum. Quod ego nec rei publicae puto esse utile nec liberis meis, praeterea neque rectum neque honestum †sed cur†. 'Poterisne igitur videre tyrannum?' Quasi intersit audiam an videam, aut locupletior mihi sit quaerendus auctor quam Socrates qui, cum XXX tyranni essent, pedem porta non extulit. Est mihi praeterea praecipua causa manendi. De qua utinam aliquando tecum loquar!

Ego XIII Kalend., cum eadem lucerna hanc epistulam scripsissem qua inflammaram tuam, Formiis ad Pompeium, si de pace agetur, profecturus, si de bello, quid ero?

III *Scr. in Caleno xii K. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Maximis et miserrimis rebus perturbatus, cum coram tecum mihi potestas deliberandi non esset, uti tamen tuo

2 *post* est *spatium in M novem litterarum ubi inserit* dignitas *Wesenberg*, similitudo *Reid*, *ἀξίωσις vel simile quid Orelli* Domi M^2: domui M^1 10 ita ut tu uno *coni. Wesenberg*: ita non *M*: sitam *Man.* uno in eo *Bosius*: non meo *M* 14, 15 sed cur] sed quaeris *coni. Boot*: sed heus tu *coni. Schütz*: videtur *Müller*: *fort.* sed tu 22 agetur *Vict.*: ageretur *M* profecturus *Rom.*: profectis M^1: profectus M^2: praefectus *v. c. Lamb.*: promptissimus *Müller* quid ero?] videro *Pius ex codd. suis* 25 cum *Vict.*: sum *codd.* 26 esset M^1: est sed EO^2M^2s: esset sed O^2R

consilio volui. Deliberatio autem omnis haec est, si Pompeius Italia excedat, quod eum facturum esse suspicor, quid mihi agendum putes. Et quo facilius consilium dare possis, quid in utramque partem mihi in mentem veniat explicabo brevi.

2 Cum merita Pompei summa erga salutem meam familiaritasque quae mihi cum eo est, tum ipsa rei publicae causa me adducit ut mihi vel consilium meum cum illius consilio vel fortuna *mea cum illius fortuna* coniungenda esse videatur. Accedit illud. Si maneo et illum comitatum optimorum et clarissimorum civium desero, cadendum est in unius potestatem. Qui etsi multis rebus significat se nobis esse amicum (et ut esset a me est, tute scis, propter suspicionem huius impendentis tempestatis multo ante provisum), tamen utrumque considerandum est et quanta fides ei sit habenda et, si maxime exploratum sit eum nobis amicum fore, sitne viri fortis et boni civis esse in ea urbe in qua cum summis honoribus imperiisque usus sit, res maximas gesserit, sacerdotio sit amplissimo praeditus, non futurus *sit, qui fuerit*, subeundumque periculum sit cum aliquo fore dedecore, si quando Pompeius rem publicam reciperarit. In hac parte haec sunt. **3**

Vide nunc quae sint in altera. Nihil actum est a Pompeio nostro sapienter, nihil fortiter, addo etiam nihil nisi contra consilium auctoritatemque meam. Omitto illa vetera, quod istum in rem publicam ille aluit, auxit, armavit, ille legibus per vim et contra auspicia ferendis auctor, ille Galliae ulterioris adiunctor, ille gener, ille in adoptando

2 excedat EO^2M^2s : accedat (*cum* Italiam) O^1M^1 : cedat *Vict. vulg.*, *fort. recte* 9 mea cum illius fortuna *add. Klotz ducibus Malaspina et Bosio* 13 *ante* tute *addend.* ut *coni. Wesenberg* 19 *post* futurus *add.* sit qui fuerit *Lehmann*, tutus *Boot*, sit sui iuris *I* : *ante* futurus *add.* nomen *Iac. Gronovius* 20 aliquo fore *ERM* : a. forte O^2sI : a. fortasse *L* (*marg.*) : a. suo *coni. Boot* : aliquanto maiore *Müller* 21 dedecore *s* : docere *ERM* : dolere O^2 27 per vim et M^2 : servi mei OM^1 : Servii mei *Cs* : C. Metelli *Ascensius* (*ed.* 2) *Crat.*

P. Clodio augur, ille restituendi mei quam retinendi studiosior, ille provinciae propagator, ille absentis in omnibus adiutor, idem etiam tertio consulatu, postquam esse defensor rei publicae coepit, contendit ut decem tribuni pl. ferrent ut absentis ratio haberetur, quod idem ipse sanxit lege quadam sua, Marcoque Marcello consuli finienti provincias Gallias Kalendarum Martiarum die restitit—sed ut haec omittam, quid foedius, quid perturbatius hoc ab urbe discessu sive potius turpissima fuga? Quae condicio non accipienda fuit potius quam relinquenda patria? Malae
4 condiciones erant, fateor, sed num quid hoc peius? At reciperabit rem publicam. Quando? aut quid ad eam spem est parati? Non ager Picenus amissus? non patefactum iter ad urbem? non pecunia omnis et publica et privata adversario tradita? Denique nulla causa, nullae vires, nulla sedes quo concurrant qui rem publicam defensam velint. Apulia delecta est, inanissima pars Italiae et ab impetu huius belli remotissima; fuga et maritima opportunitas visa quaeri desperatione. Invite cepi Capuam, non quo munus illud defugerem, sed in ea causa in qua nullus esset ordinum, nullus apertus privatorum dolor, bonorum autem esset aliquis sed hebes, ut solet, et, ut ipse sensi, esset multitudo et infimus quisque propensus in alteram
5 partem, multi mutationis rerum cupidi, dixi ipsi me nihil suscepturum sine praesidio et sine pecunia. Itaque habui nihil omnino negoti, quod ab initio vidi nihil quaeri praeter fugam. Eam si nunc sequor, quonam? Cum illo non;

2 prorogator *cod. Maffeianus* *post* omnibus *add.* rebus *Wesenberg* 9 turpissima fuga M^2: turpissimamque sum fuga M^1: turpissima nequissima fuga *Hofmann* 19 Invite cepi *EO^2M^2s Rom.*: inte cepi O^1RM^1: Non recepi *Hofmann Lehmann*: Lente cepi *Müller ex coni. Orelli* 20 in ea causa *Lamb.*: sine causa *codd.*: sane causam *Hofmann*: diffidens causae *Müller* 22, 23 sensi, esset *Orelli*: sensissem *codd. Totum locum ita dat Schmidt* Invite cepi Capuam non quo munus illud defugerem, sed pacis causa . . . solet. Sed ut ipse sensi quam esset multitudo . . . partem, quam multi

ad quem cum essem profectus, cognovi in iis locis esse Caesarem, ut tuto Luceriam venire non possem. Infero mari nobis incerto cursu hieme maxima navigandum est. Age iam, cum fratre an sine eo cum filio? at quo modo? In utraque enim re summa difficultas erit, summus animi dolor; qui autem impetus illius erit in nos absentis fortunasque nostras! Acrior quam in ceterorum, quod putabit fortasse in nobis violandis aliquid se habere populare. Age iam, has compedes, fascis, inquam, hos laureatos ecferre ex Italia quam molestum est! qui autem locus erit nobis tutus, ut iam placatis utamur fluctibus, ante quam ad illum venerimus? Qua autem aut quo nihil scimus. At si restitero 6
et fuerit nobis in hac parte locus, idem fecero quod in Cinnae dominatione *L.* Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mucius, quoquo modo ea res huic quidem cecidit; qui tamen ita dicere solebat se id fore videre quod factum est sed malle quam armatum ad patriae moenia accedere. Aliter Thrasybulus et fortasse melius. Sed est certa quaedam illa Muci ratio atque sententia, est illa etiam Philippi, et cum sit necesse servire tempori et non amittere tempus cum sit datum. Sed in hoc ipso habent tamen idem fasces molestiam. Sit enim nobis amicus, quod incertum est, sed sit; deferet triumphum. †Non accipere ne periculosum sit,† invidiosum ad bonos. 'O rem' inquis 'difficilem et inexplicabilem!' Atqui explicanda est. Quid enim fieri potest? Ac ne me existimaris ad manendum esse propensiorem quod plura in eam partem verba fecerim,

4 sine eo *Hofmann*: sine et *vel* si nec *codd.* at *Gronovius*: an *codd.*: aut *codices Malaspinae* 9 ecferre *Tyrrell*: hec *vel* hoc ferre *codd.* 12 scimus *edd. plerique*: sciemus *codd.*, *cf.* v. 14. 3 14 L. *add. Lamb.* 18 certa *Ascensius* (*ed.* 2) *Crat.*: certe *C codd.* 19 Philippi *secl. edd. recentes praeter Lehmannum* 23, 24 Non accipere ne] Non accipere periculosum est ab hoc (*vel* apud hunc), accipere ne *Lehmann*; *pro* ne *cum vi concessiva cf. Tusc.* ii. 14, iv. 39: Non accipere, vereor (*vel* vide) ne periculosum sit, accipere invidiosum ad bonos *Wesenberg Müller* 25 Quid *Klotz*: qui *codd.* enim] autem *Orelli* ferri (*cum* qui) *Reid*

potest fieri, quod fit in multis quaestionibus, ut res verbosior haec fuerit, illa verior. Quam ob rem ut maxima de re aequo animo deliberanti ita mihi des consilium velim. Navis et in Caieta est parata nobis et Brundisi.

7 Sed ecce nuntii scribente me haec ipsa noctu in Caleno, ecce litterae Caesarem ad Corfinium, Domitium Corfini cum firmo exercitu et pugnare cupiente. Non puto etiam hoc Gnaeum nostrum commissurum ut Domitium relinquat; etsi Brundisium Scipionem cum cohortibus duabus praemiserat, legionem *a* Fausto conscriptam in Siciliam sibi placere a consule duci scripserat ad consules. Sed turpe Domitium deserere erit implorantem eius auxilium. Est quaedam spes mihi quidem non magna sed in his locis firma Afranium in Pyrenaeo cum Trebonio pugnasse, pulsum Trebonium, etiam Fabium tuum transisse cum cohortibus, summa autem Afranium cum magnis copiis adventare. Id si est, in Italia fortasse manebitur. Ego autem cum esset incertum iter Caesaris, quod vel ad Capuam vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam misi ad Pompeium *et* litteras; ipse ne quo inciderem reverti Formias.

Haec te scire volui scripsique sedatiore animo quam proxime scripseram, nullum meum iudicium interponens sed exquirens tuum.

IV *Scr. in Formiano viii K. Mart. ante lucem a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Dionysius quidem tuus potius quam noster, cuius ego cum satis cognossem mores tuo tamen potius stabam iudicio quam meo, ne tui quidem testimoni quod ei saepe apud

4 in Caieta, *cf.* xiv. 7. 1 *et C I. L.* x. p. 603 10 a *add. Man.*, *cf.* 12 A 3 11 consule *Man. coll.* 12 A. 3: consulibus *codd.* turpiter *Reid* 12 deserere erit *v.c. ERM*[2]*s*: deserit *M*[1]: desererit *O*: deseri *edd. plerique*: deseret *Reid* Est *vulg.*: et *codd.* 14 Trebonio *Ascensius* (*ed.* 1): Petronio *C codd.* 15 Fadium *Orelli* 19 misi ad Pompeium *EOR v. c.*: ad P. misi Δ et *add. vett.*: cum litteris *s Müller*

me dederas veritus superbum se praebuit in fortuna quam putavit nostram fore; cuius fortunae nos, quantum humano consilio effici poterit, motum ratione quadam gubernabimus. Cui qui noster honos, quod obsequium, quae etiam ad ceteros contempti cuiusdam hominis commendatio defuit? ut meum iudicium reprehendi a Quinto fratre vulgoque ab omnibus mallem quam illum non efferre me laudibus Ciceronesque nostros meo potius labore subdoceri quam me alium iis magistrum quaerere; ad quem ego quas litteras, di immortales, miseram, quantum honoris significantis, quantum amoris! Dicaearchum me hercule aut Aristoxenum diceres arcessi, non unum hominem omnium loquacissimum et minime aptum ad docendum. Sed est memoria bona. **2** Me dicet esse meliore. Quibus litteris ita respondit ut ego nemini cuius causam non reciperem. Semper enim, 'Si potero, si ante suscepta causa non impediar.' Numquam reo cuiquam tam humili, tam sordido, tam nocenti, tam alieno tam praecise negavi quam hic mihi plane nulla exceptione praecidit. Nihil cognovi ingratius; in quo vitio nihil mali non inest. Sed de hoc nimis multa.

Ego navem paravi. Tuas litteras tamen exspecto, ut **3** sciam quid respondeant consultationi meae. Sulmone C. Atium Paelignum aperuisse Antonio portas, cum essent cohortes quinque, Q. Lucretium inde effugisse †scis Gnaeum ire Brundisium desertum†. Confecta res est.

1 *ante* veritus *add.* verba *Reid*, vim *ex coni.* *Müller*, *fort. recte*, *sed cf. Terent. Phorm.* 971, *Apul. Met.* ii. 2. *et Schmalz* '*Syntax*' § 77 7 efferre me *Wesenberg*: efferrem *M Müller* 12 non unum hominem *s* (*sed is* novi *pro* non) *Rom.*: non unum *ΣI*: *om. M* 13 Sed est] Scilicet est *vel* Si est *Müller*: Se dicit *Reid* 18 nulla *I*: ulla *M*: sine ulla *M marg.* 21 navem *Ascensius* (*ed.* 2): autem *M* Tuas *Pius*: duas *M* 24 *post* effugisse *addend.* credo te audisse *vel simile quid coni. Wesenberg* scis] scito *Schmidt* 25 Brundisium] Domitium *glossemate expulsum putat Reid* desertum] desertum Domitium *Lipsius*: deseri Domitium *Orelli Schmidt*

V *Scr. in Formiano vii K. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum ante lucem VIII Kal. litteras ad te *de* Dionysio dedissem, vesperi ad nos eodem die venit ipse Dionysius auctoritate tua permotus, ut suspicor; quid enim putem aliud? Etsi solet eum, cum aliquid furiose fecit, paenitere. Numquam autem cerritior fuit quam in hoc negotio. Nam quod ad te non scripseram, postea audivi a tertio miliario tum eum isse

πολλὰ μάτην κεράεσσιν ἐς ἠέρα θυμήναντα,

multa, inquam, mala cum dixisset: suo capiti, ut aiunt. Sed en meam mansuetudinem! Conieceram in fasciculum una cum tua vehementem ad illum epistulam. Hanc ad me referri volo nec ullam ob aliam causam Pollicem servum a pedibus meum Romam misi. Eo autem ad te scripsi ut, si tibi forte reddita esset, mihi curares referendam, ne in illius manus perveniret.

2 Novi si quid esset scripsissem. Pendeo animi exspectatione *de re* Corfiniensi, in qua de salute rei publicae decernetur. Tu fasciculum, qui est M'. Curio inscriptus, velim cures ad eum perferendum Tironemque Curio commendes et ut det ei si quid opus erit in sumptum roges.

VI *Scr. in Formiano ix K. Mart., ut videtur, a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Obsignata iam ista epistula quam de nocte daturus eram, sicut dedi (nam eam vesperi scripseram), C. Sosius praetor

3 de Dionysio Z^b: Dionysio Σ *Ant. F*: *om.* Δ 7 cerritior *Bosius*: certior *M* 11 eum dixisse *Bosius* Sed en *Tyrrell*: sede *RO*: sed *MsP*: sed O *L* (*marg.*) Z^b: Sed vide *Müller* 15 meum *Vict.*: meis *codd.*: *fort.* a ped. meis *est glossema* 19 *post* exspectatione *addidi* de re: *add.* de obsidione *Otto* 20 decernetur *Rom.*: decernitur M^2I: decerneret M^1 M'. *Man*: M. *C*: de Marco *M*: *fort.* de *huc transpositum est ex l.* 19, *cf.* 9. 3 22 et ut det ei *Boot*: ut ei, ut petii *Lamb.*: ut ut peti *M* roges *M*: eroget *Lamb.* 25 Obsignata iam ista *Kayser*: obsignatam ista M^1: obsignata iam M^2

in Formianum venit ad M'. Lepidum vicinum nostrum
quoius quaestor fuit. Pompei litterarum ad consules exem-
plum attulit:

'Litterae mihi a L. Domitio a. d. XIII Kalend. Mart. 2
adlatae sunt. Earum exemplum infra scripsi. Nunc ut
ego non scribam, tua sponte te intellegere scio quanti rei
publicae intersit omnis copias in unum locum primo quoque
tempore convenire. Tu, si tibi videbitur, dabis operam
ut quam primum ad nos venias, praesidi Capuae quantum
constitueris satis esse relinquas.'

Deinde supposuit exemplum epistulae Domiti quod ego 3
ad te pridie miseram. Di immortales, qui me horror per-
fudit! quam sum sollicitus quidnam futurum sit! Hoc
tamen spero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in
adventu terrorem. Spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis
obfuit †nihil mutasset neglegentia hoc quod cum fortiter
et diligenter tum etiam me hercule†. Modo enim audivi 4
quartanam a te discessisse. Moriar si magis gauderem si
id mihi accidisset. Piliae dic non esse aequum eam diutius
habere nec id esse vestrae concordiae. Tironem nostrum 5
ab altera relictum audio. Sed eum video in sumptum ab
aliis mutuatum; ego autem Curium nostrum si quid opus
esset rogaram. Malo Tironis verecundiam in culpa esse
quam inliberalitatem Curi.

4 XIII *Corradus, cf.* II D. 3: VIII *M* 6 scribam *Corradus*: sciebam *M* 9 ut Σ*L* (*marg.*) *Crat.*: *om.* Δ 10 constitueris *I*: constitueritis *M* 14 nomen imperatoris *fort. ut glossema est delendum et legendum* Magnum *post* spero 16, 17 nihil . . . me hercule] *De hoc loco nihil aliud dicendum est quam latere* timiditas (*vel* levitas) *et* neglegentia. *Talia Bootius, ut ipse dicit, hariolatur* Spero etiam, quoniam nihil nobis obfuit nisi levitas et neglegentia, hoc quod nunc fit fortiter et diligenter gestum iri. Etiam me hercule gaudeo.

VII *Scr. in Formiano vii K. Mart., ut videtur, a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Vnum etiam restat amico nostro ad omne dedecus ut Domitio non subveniat. 'At nemo dubitat quin subsidio venturus sit.' Ego non puto. 'Deseret igitur talem civem et eos quos una scis esse cum habeat praesertim is ipse cohortis triginta?' Nisi me omnia fallunt, deseret. Incredibiliter pertimuit, nihil spectat nisi fugam. Quoi tu (video
2 enim quid sentias) me comitem putas debere esse. Ego vero quem fugiam habeo, quem sequar non habeo. Quod enim tu meum laudas et memorandum dicis, malle quod dixerim me cum Pompeio vinci quam cum istis vincere, ego vero malo sed cum illo Pompeio qui tum erat aut qui mihi esse videbatur, cum hoc vero qui ante fugit quam scit aut quem fugiat aut quo, qui nostra tradidit, qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui, contigit, victus sum. Quod superest, nec ista videre possum quae numquam timui ne viderem nec me hercule istum propter quem mihi non modo meis sed memet ipso carendum est.

3 Ad Philotimum scripsi de viatico sive a Moneta (nemo enim solvit) sive ab Oppiis tuis contubernalibus. Cetera apposita tibi mandabo.

VIII *Scr. in Formiano vi K. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 O rem turpem et ea re miseram! Sic enim sentio, id demum aut potius id solum esse miserum quod turpe sit. Aluerat Caesarem; eundem repente timere coeperat, condicionem pacis nullam probarat, nihil ad bellum pararat, urbem reliquerat, Picenum amiserat culpa, in Apuliam se

6 quos una scis esse, cum *Vict.*: una scisse secum *M* is *Hirschfelder*: ex *codd.*: et *vulg.* 7 *post* triginta *add.* Domitius *EORs Ber.* 11 meum] illud meum *Wesenberg*: me *Boot* ducis *Bosius* 11, 12 quod dixerim *del. Cobet* 28 pararat *I*: parat *M* 29 *ante* amiserat *add.* sua *Ernesti*

compegerat, ibat in Graeciam, omnis nos ἀπροσφωνήτους, expertis sui tanti, tam inusitati consili relinquebat. Ecce **2** subito litterae Domiti ad illum, ipsius ad consules. Fulsisse mihi videbatur τὸ καλὸν ad oculos eius et exclamasse ille vir qui esse debuit,

Πρὸς ταῦθ᾽ ὅ τι χρὴ καὶ παλαμάσθων
καὶ πάντ᾽ ἐπ᾽ ἐμοὶ τεκταινέσθων·
τὸ γὰρ εὖ μετ᾽ ἐμοῦ.

At ille tibi πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ dicens pergit Brundisium. Domitium autem aiunt re audita et eos qui una essent se tradidisse. O rem lugubrem! Itaque intercludor dolore quo *minus* ad te plura scribam. Tuas litteras exspecto.

IX *Scr. in Formiano v K. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

Epistulam meam quod pervulgatam scribis esse non fero **1** moleste, quin etiam ipse multis dedi describendam. Ea enim et acciderunt iam et impendent, ut testatum esse velim de pace quid senserim. Cum autem ad eam hortarer eum praesertim hominem, non videbar ullo modo facilius moturus quam si id quod eum hortarer convenire eius sapientiae dicerem. Eam si 'admirabilem' dixi quom eum ad salutem patriae hortabar, non sum veritus ne viderer adsentari quoi tali in re libenter me ad pedes abiecissem. Qua autem est 'aliquid impertias temporis,' non est de pace sed de me ipso et de meo officio ut aliquid cogitet. Nam quod testificor me expertem belli fuisse, etsi id re perspectum est, tamen eo scripsi quo in suadendo plus auctoritatis haberem; eodemque pertinet quod causam eius probo.

Sed quid haec nunc? Vtinam aliquid profectum esset! **2** Ne ego istas litteras in contione recitari velim, si quidem ille

7 πᾶν *codices Aristophanis Ach.* 660 12 minus *add. Bosius*
21 quom eum *vulg.*: quem M[1]: quo eum M[2]: quoniam eum *Baiter*
24 Qua (*i.e. qua epistulae parte* M: Quod *Wesenberg* 30 Ne I: nec M

ipse ad eundem scribens in publico proposuit epistulam illam in qua est 'pro tuis rebus gestis amplissimis' (amplioribusne quam suis, quam Africani? Ita tempus ferebat), si quidem etiam vos duo tales ad quintum miliarium quid nunc ipsum de se recipienti, quid agenti, quid acturo? Quanto autem ferocius ille causae suae confidet, cum vos, cum vestri similis non modo frequentis sed laeto vultu gratulantis viderit! 'Num igitur peccamus?' Minime vos quidem; sed tamen signa conturbantur quibus voluntas a simulatione distingui posset. Quae vero senatus consulta video? Sed apertius quam proposueram.

3 Ego Arpini volo esse pridie Kal., deinde circum villulas nostras errare quas visurum me postea desperavi. Εὐγενῆ tua consilia et tamen pro temporibus non incauta mihi valde probantur. Lepido quidem (nam fere *συνδιημερεύομεν*, quod gratissimum illi est) numquam placuit ex Italia exire, Tullo multo minus. Crebro enim illius litterae ab aliis ad nos commeant. Sed me illorum sententiae minus movebant; minus multa dederant illi rei publicae pignora. Tua me hercule auctoritas vehementer movet; adfert enim et reliqui temporis reciperandi rationem et praesentis tuendi. Sed obsecro te, quid hoc miserius quam alterum plausus in foedissima causa quaerere, alterum offensiones in optima? alterum existimari conservatorem inimicorum, alterum desertorem amicorum? Et me hercule quamvis amemus Gnaeum nostrum, ut et facimus et debemus, tamen hoc quod talibus viris non subvenit laudare non possum. Nam sive timuit, quid ignavius? sive, ut quidam putant, meliorem suam causam illorum caede fore putavit, quid iniustius? Sed haec omittamus; augemus enim dolorem retractando.

4, 5 quid nunc ipsum de se *Boot*: quod ad (ad *om.* *C*) nunc ipsum unde se *C codd.*: quo nunc ipsum unde se *Wesenberg* 10 possit *mavult Müller* 17 minus *CER*: minus movebant minus Δ

4 vi Kal. vesperi Balbus minor ad me venit occulta via currens ad Lentulum consulem missu Caesaris cum litteris, cum mandatis, cum promissione provinciae, Romam ut redeat. Quoi persuaderi posse non arbitror, nisi erit conventus. Idem aiebat nihil malle Caesarem quam ut Pompeium adsequeretur (id credo) et rediret in gratiam. Id non credo et metuo ne omnis haec clementia ad Cinneam illam crudelitatem conligatur. Balbus quidem maior ad me scribit nihil malle Caesarem quam principe Pompeio sine metu vivere. Tu, puto, haec credis. Sed cum haec scribebam v Kalend., Pompeius iam Brundisium venisse poterat; expeditus enim antecesserat legiones xi *K.* Luceria. Sed hoc τέρας horribili vigilantia, celeritate, diligentia est. Plane quid futurum sit nescio.

X *Scr. in Formiano iv K. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

Dionysius cum ad me praeter opinionem meam venisset, locutus sum cum eo liberalissime; tempora exposui, rogavi ut diceret quid haberet in animo; me nihil ab ipso invito contendere. Respondit se quod in nummis haberet nescire quo loci esset; alios non solvere, aliorum diem nondum esse. Dixit etiam alia quaedam de servulis suis qua re nobiscum esse non posset. Morem gessi; dimisi a me ut magistrum Ciceronum non libenter, ut hominem ingratum non invitus. Volui te scire et quid ego de eius facto iudicarem.

1, 2 occulta via currens *Man.*: occultavit occurrens *M* 7 Cinneam *scripsi coll. Fam.* i. 9. 11 : unam *codd.* : Sullanam *Orelli* : Cinnanam *Boot* 10 haec M^2 : et M^1 : hoc *Wesenberg* 12 K *addend. coni Orelli* 25 Volui] *fort.* Volui id et quid *codd.* *Tyrrell* : *om.* et *vulg.*

XI *Scr. in Formiano iii K. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Quod me magno animi motu perturbatum putas, sum equidem sed non tam magno quam tibi fortasse videor. Levatur enim omnis cura cum aut constitit consilium aut cogitando nihil explicatur. Lamentari autem licet illud quidem totos dies; sed vereor ne nihil cum proficiam etiam dedecori sim studiis ac litteris nostris. Consumo igitur omne tempus considerans quanta vis sit illius viri quem nostris libris satis diligenter, ut tibi quidem videmur, expressimus. Tenesne igitur moderatorem illum rei publicae quo referre velimus omnia? Nam sic quinto, ut opinor, in libro loquitur Scipio, 'Vt enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria, sic huic moderatori rei publicae beata civium vita proposita est, ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. Huius enim operis maximi inter homines atque optimi
2 illum esse perfectorem volo.' Hoc Gnaeus noster cum antea numquam tum in hac causa minime cogitavit. Dominatio quaesita ab utroque est, non id actum beata et honesta civitas ut esset. Nec vero ille urbem reliquit quod eam tueri non posset nec Italiam quod ea pelleretur, sed hoc a primo cogitavit, omnis terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentis feras armatas in Italiam adducere, exercitus conficere maximos. Genus illud Sullani regni iam pridem appetitur multis qui una sunt cupientibus. An censes nihil inter eos convenire, nullam pactionem fieri potuisse? Hodie potest. Sed neutri σκοπὸς est ille ut nos beati simus; uterque regnare vult.

3 Haec a te invitatus breviter exposui. Voluisti enim me quid de his malis sentirem ostendere. Προθεσπίζω igitur,

6 licet illud quidem] *ita interpunxit Madvig*: licet: illud quidem (*sc. facio*) *edd.* 8 dedecori sim *Rom.*: dedecoris in M^1: dedecori sim in M^2: dedecori sit *L* (*marg.*)

noster Attice, non hariolans ut illa cui nemo credidit sed coniectura prospiciens,

'Iamque mari magno —'

non multo, inquam, secus possum vaticinari. Tanta malorum impendet Ἰλιάς. Atque hoc nostra gravior est causa qui domi sumus quam illorum qui una transierunt, quod
illi [qui] alterum metuunt, nos utrumque. 'Cur igitur' **4**
inquis 'remansimus?' Vel tibi paruimus vel non occurrimus vel hoc fuit rectius. Conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima aestate †qaut utriusque in† mancipiis ex omni genere conlectis, nec tam †iptio† pertimescenda, quae Luceriae multis sermonibus denuntiata esse dicitur, quam †universam† interitus. Tantas in confligendo utriusque viris video futuras. Habes coniecturam meam. Tu autem consolationis fortasse aliquid exspectasti. Nihil invenio, nihil fieri potest miserius, nihil perditius, nihil foedius.

Quod quaeris quid Caesar ad me scripserit, quod saepe, **5**
gratissimum sibi esse quod quierim, oratque in eo ut perseverem. Balbus minor haec eadem mandata. Iter autem eius erat ad Lentulum consulem cum litteris Caesaris praemiorumque promissis si Romam revertisset. Verum cum habeo rationem dierum, ante puto tramissurum quam potuerit conveniri.

7 qui *secl. Bücheler*: quidem *vett.* metuunt *vett.*: manuunt *M* 8 occurrimus] occurrit melius *Boot* 10 qaut M^1, *corr. in* aut: et quati *Vict., verbum vix satis grave post* conculcari 11 iptio] emptio Z^b *v.c.*: proscriptio *vulg.*: direptio *Muretus Madvig* 12, 13 esse dicitur *Gronovius*: est igitur *M* 13 universam] universae r. p. *Bücheler*: universae Italiae *Wesenberg*: universus *L* (*marg.*), *cf. Tusc.* i. 90. *Totum locum ita refingit Madvig* Conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima aestate aut alterius aut utriusque immanibus copiis (*vel* vi, manu, copiis) ex omni genere collectis, nec tam direptio pertimescenda . . . quam universae interitus. *Sed non possum mihi persuadere* mancipiis *corruptum esse*: *et additamentum Booti mihi adridet* ⟨singulorum proscr⟩iptio *quo* universae *et* singulorum *inter se respondent* 18 scripserit] *fort.* scripserit, scripsit: scripserit, idem *coni. Wesenberg* 20 mandata *M*: mandata dat *I*: mandat *Vict.*: *fort.* mandata iterat

6 Epistularum Pompei duarum quas ad me misit neglegentiam meamque in rescribendo diligentiam volui tibi notam esse. Earum exempla ad te misi.

7 Caesaris hic per Apuliam ad Brundisium cursus quid efficiat exspecto. Vtinam aliquid simile Parthicis rebus! Simul aliquid audiero, scribam ad te. Tu ad me velim bonorum sermones. Romae frequentes esse dicuntur. Scio equidem te in publicum non prodire, sed tamen audire te multa necesse est. Memini librum tibi adferri a Demetrio Magnete ad te missum [scio] περὶ ὁμονοίας. Eum mihi velim mittas. Vides quam causam mediter.

A.

Scr. Luceriae iv Id. Febr. a. 705 (49).

CN. MAGNVS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

Q. Fabius ad me venit a. d. IIII Idus Febr. Is nuntiat L. Domitium cum suis cohortibus XII et cum cohortibus XIIII quas Vibullius adduxit ad me iter habere; habuisse in animo proficisci Corfinio a. d. V Idus Febr.; C. Hirrum cum V cohortibus subsequi. Censeo ad nos Luceriam venias. Nam te hic tutissime puto fore.

B.

Scr. in Formiano xv K. Mart. a. 705 (49).

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

1 A. d. XV Kalend. Martias Formiis accepi tuas litteras; ex quibus ea quae in agro Piceno gesta erant cognovi commodiora esse multo quam ut erat nobis nuntiatum Vibullique virtutem industriamque libenter agnovi.

10 scio *del. Wesenberg* 14 MAGNVS *Z ut videtur, codices Malaspinae*: POMPEIVS *M* 16 XII *Wesenberg, cf.* 12 A I: XI *codd.*

Nos adhuc in ea ora ubi praepositi sumus ita fuimus ut navem paratam haberemus. Ea enim audiebamus et ea verebamur ut, quodcumque tu consilium cepisses, id nobis persequendum putaremus. Nunc quoniam auctoritate et consilio tuo in spe firmiore sumus, si teneri posse putas Tarracinam *et* oram maritimam, in ea manebo, etsi praesidia in oppidis nulla sunt. Nemo enim nostri ordinis in his locis est praeter M. Eppium quem ego Menturnis esse volui, vigilantem hominem et industrium. Nam L. Torquatum, virum fortem et cum auctoritate, Formiis non habemus, ad te profectum arbitramur.

Ego omnino, ut proxime tibi placuerat, Capuam veni **2**
eo ipso die quo tu Teano Sidicino es profectus. Volueras enim me cum M. Considio pro praetore illa negotia tueri. Cum eo venissem, vidi T. Ampium dilectum habere diligentissime, ab eo accipere Libonem, summa item diligentia et in illa colonia auctoritate. Fui Capuae quoad consules. Iterum, ut erat edictum a consulibus, veni Capuam ad Nonas Februar. Cum fuissem triduum, recepi me Formias.

Nunc quod tuum consilium aut quae ratio belli sit ignoro. **3**
Si tenendam hanc oram putas, quae et opportunitatem et dignitatem habet et egregios civis et, ut arbitror, teneri potest, opus est esse qui praesit; sin omnia in unum locum contrahenda sunt, non dubito quin ad te statim veniam, quo mihi nihil optatius est, idque tecum quo die ab urbe discessimus locutus sum. Ego si quoi adhuc videor segnior fuisse, dum ne tibi videar, non laboro et tamen si, ut video, bellum gerendum est, confido me omnibus facile satis facturum. M. Tullium meum necessarium **4**
ad te misi cui tu, si tibi videretur, ad me litteras dares.

3 cepisses *Baiter*: percepisses *M*: praecepisses *I vulg.* 6 et *add. vulg.*: et eam *add. Müller* 17 consules] consules iverunt *coni. Reid* 19 Cum] ubi cum *L* (*marg.*)

C.

Scr. Canusi x K. Mart. a. 705 (49).

CN. MAGNVS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

S. V. B. E. Tuas litteras libenter legi. Recognovi enim tuam pristinam virtutem etiam in salute communi. Consules ad eum exercitum quem in Apulia habui venerunt. Magno opere te hortor pro tuo singulari perpetuoque studio in rem publicam ut te ad nos conferas, ut communi consilio rei publicae adflictae opem atque auxilium feramus. Censeo via Appia iter facias et celeriter Brundisium venias.

D.

Scr. in Formiano iii K. Mart. a. 705 (49).

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

1 Cum ad te litteras misissem quae tibi Canusi redditae
sunt, suspicionem nullam habebam te rei publicae causa
mare transiturum eramque in spe magna fore ut in Italia
possemus aut concordiam constituere, qua mihi nihil uti-
lius videbatur, aut rem publicam summa cum dignitate
defendere. Interim nondum meis litteris ad te perlatis ex
iis mandatis quae D. Laelio ad consules dederas certior
tui consili factus non exspectavi dum mihi a te litterae
redderentur, confestimque cum Quinto fratre et cum liberis
2 nostris iter ad te in Apuliam facere coepi. Cum Teanum
Sidicinum venissem, C. Messius familiaris tuus mihi dixit
aliique complures Caesarem iter habere Capuam et eo
ipso die mansurum esse Aeserniae. Sane sum commotus
quod, si ita esset, non modo iter meum interclusum sed
me ipsum plane exceptum putabam. Itaque tum Cales

4 S. V. B. E. *vulg.*: sub M^1: *om.* M^2 (audissem): misi eas *coni. Wesenberg*   14 misissem *M*, *cf.* 16 *fin.*   24 dixit *C*: *om.* *M*

processi, ut ibi potissimum consisterem, dum certum nobis ab Aesernia de eo quod audieram referretur.

At mihi, cum Calibus essem, adfertur litterarum tuarum 3
exemplum quas tu ad Lentulum consulem misisses. Hae scriptae sic erant, litteras tibi a L. Domitio a. d. XIII Kal. Martias adlatas esse (earumque exemplum subscripseras); magnique interesse rei publicae scripseras omnis copias primo quoque tempore in unum locum convenire et ut praesidio quod satis esset Capuae relinqueret. His ego litteris lectis in eadem opinione fui qua reliqui omnes, te cum omnibus copiis ad Corfinium esse venturum; quo mihi, cum Caesar ad oppidum castra haberet, tutum iter esse non arbitrabar.

Cum res in summa exspectatione esset, utrumque simul audivimus, et quae Corfini acta essent et te iter Brundisium facere coepisse; cumque nec mihi nec fratri meo dubium esset quin Brundisium contenderemus, a multis qui e Samnio Apuliaque veniebant admoniti sumus ut caveremus ne exciperemur a Caesare, quod is in eadem loca quae nos petebamus profectus celerius etiam quam nos possemus eo quo intenderet venturus esset. Quod cum ita esset, nec mihi nec fratri meo nec cuiquam amicorum placuit committere ut temeritas nostra non solum nobis sed etiam rei publicae noceret, cum praesertim non dubitaremus quin, si etiam tutum nobis iter fuisset, te tamen iam consequi non possemus.

Interim accepimus tuas litteras Canusio a. d. x K. Martias 4
datas, quibus nos hortaris ut celerius Brundisium veniamus. Quas cum accepissemus a. d. III K. Martias, non dubitabamus quin tu iam Brundisium pervenisses, nobisque iter

7 scripseras *secl. Cobet* 9 praesidio *codd. Müller*: praesidii *vulg., forte recte, cf.* viii. 6. 2 *fin.* 15 audivimus *Rom.*: audimus *M*: audiimus *Wesenberg* 19 exciperemur M^2 *Nonius* 293. 22: exciperemus M^1 21 intenderet *Rom. I*: intenderat *M Crat. Lamb.* 27 interim *C*: inde primo *M*

illud omnino interclusum videbamus neque minus nos esse captos quam qui Corfini fuissent. Neque enim eos solos arbitrabamur capi qui in armatorum manus incidissent sed eos nihilo minus qui regionibus exclusi intra praesidia atque intra arma aliena venissent.

5 Quod cum ita sit, maxime vellem primum semper tecum fuissem; quod quidem tibi ostenderam, cum a me Capuam reiciebam. Quod feci non vitandi oneris causa sed quod videbam teneri illam urbem sine exercitu non posse, accidere autem mihi nolebam quod doleo viris fortissimis accidisse. Quoniam autem tecum ut essem non contigit, utinam tui consili certior factus essem! Nam suspicione adsequi non potui, quod omnia prius arbitratus sum fore quam ut haec rei publicae causa in Italia non posset duce te consistere. Neque vero nunc consilium tuum reprehendo sed fortunam rei publicae lugeo nec, si ego quid tu sis secutus non perspicio, idcirco minus existimo te nihil nisi summa ratione fecisse.

6 Mea quae semper fuerit sententia primum de pace vel iniqua condicione retinenda, deinde de urbe (nam de Italia quidem nihil mihi umquam ostenderas), meminisse te arbitror. Sed mihi non sumo ut meum consilium valere debuerit; secutus sum tuum neque id rei publicae causa de qua desperavi, quae et nunc adflicta est nec excitari sine civili perniciosissimo bello potest, sed te quaerebam, tecum esse cupiebam neque eius rei facultatem, si quae erit, praetermittam.

7 Ego me in hac omni causa facile intellegebam pugnandi cupidis hominibus non satis facere. Primum enim prae me tuli me nihil malle quam pacem, non quin eadem timerem quae illi sed ea bello civili leviora ducebam. Deinde suscepto bello, cum pacis condiciones ad te adferri

2 fuissent *C* : venissent *M* : Corfinium venissent *vulg.* 4 *post* regionibus *add.* suis *Wesenberg, vix recte* 18 *post* summa *add.* cum *OR* 25 *fort.* bello perniciosissimo 32 deinde *C* : inde *M*

a teque ad eas honorifice et large responderi viderem, duxi meam rationem; quam tibi facile me probaturum pro tuo in me beneficio arbitrabar. Memineram me esse unum qui pro meis maximis in rem publicam meritis supplicia miserrima et crudelissima pertulissem, me esse unum qui, si offendissem eius animum cui tum cum iam in armis essemus consulatus tamen alter et triumphus amplissimus deferebatur, subicerer eisdem proeliis, ut mea persona semper ad improborum civium impetus aliquid videretur habere populare. Neque haec non ego prius sum suspicatus quam mihi palam denuntiata sunt, neque ea tam pertimui, si subeunda essent, quam declinanda putavi, si honeste vitare possem. Quam brevem illius temporis, dum in spe 8 pax fuit, rationem nostram vides, reliqui facultatem res ademit. Iis autem quibus non satis facio facile respondeo. Neque enim ego amicior C. Caesari umquam fui quam illi neque illi amiciores rei publicae quam ego. Hoc inter me et illos interest quod, cum et illi cives optimi sint et ego ab ista laude non absim, ego condicionibus, quod idem te intellexeram velle, illi armis disceptari maluerunt. Quae quoniam ratio vicit, perficiam profecto ut neque res publica civis a me animum neque tu amici desideres.

XII *Scr. in Formiano prid. K. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

Mihi molestior *lippitudo* erat etiam quam ante fuerat. 1 Dictare tamen hanc epistulam malui quam Gallo Fadio amantissimo utriusque nostrum nihil ad te litterarum dare. Nam pridie quidem, quoquo modo potueram, scripseram

6 cui tum cum *Rom. I*: cui tu cum (*sed* tu *expunctum*) *M* 8 procellis '*alii*' *ap. Corradum Madvig* ut] quod *coni. Müller*: cum *Reid* 10 Neque *Müller*: atque *M* 13 Quam *secl. Madvig ut ex superiore versu repetitum*: Perquam *Reid* 21 vicit *M* (*marg.*): misit *M* 25 lippitudo *add. vett.*: λήμη *coni. Orelli*

ipse eas litteras quarum vaticinationem falsam esse cupio. Huius autem epistulae non solum ea causa est ut ne quis a me dies intermittatur quin dem ad te litteras sed etiam haec iustior, ut a te impetrarem ut sumeres aliquid temporis †quod tibi et quia† perexiguo opus est, explicari mihi tuum consilium plane volo, ut penitus intellegam.

2 Omnia sunt integra nobis ; nihil praetermissum est quod non habeat sapientem excusationem, non modo probabilem. Nam certe neque tum peccavi cum imperatam iam Capuam non solum ignaviae delictum sed etiam perfidiae suspicionem fugiens accipere nolui, neque cum post condiciones pacis per L. Caesarem et *L.* Fabatum adlatas cavi ne animum eius offenderem cui Pompeius iam armatus armato
3 consulatum triumphumque deferret. Nec vero haec extrema quisquam potest iure reprehendere quod mare non transierim. Id enim, etsi erat deliberationis, tamen obire non potui. Neque enim suspicari debui, praesertim cum ex ipsius Pompei litteris, idem quod video te existimasse, non dubitarim quin is Domitio subventurus esset, et plane quid rectum et quid faciendum mihi esset diutius cogitare malui.

4 Primum igitur, haec qualia tibi esse videantur, etsi significata sunt a te, tamen accuratius mihi perscribas velim, deinde aliquid etiam in posterum prospicias fingasque quem me esse deceat et ubi me plurimum prodesse rei publicae sentias, ecquae pacifica persona desideretur an in bellatore sint omnia.

5 Atque ego qui omnia officio metior recordor tamen tua

5 quod tibi et quia M^1 : quo quia tibi M^2 (*marg.*) : quo tibi quidem *Madvig* opus *vulg.* : tempore opus *MI* mihi] enim mihi *Madvig* 9 imperatam iam M^1CZ *Lehmann* : imparatam iam M^2 : imparatam *I vulg.* 10 delictum *Corradus Boot* : deiectus M^1 : delectum M^2 : delectus *Rom. Wesenberg* : dedecus *Orelli* 12 *alterum* L *add. Wesenberg* 16 deliberationis] deliberationis res *Kahnt*, *sed cf.* x. 1. 3 *fin.*, *Fam.* iv. 6. 3, ix. 6. 2 : deliberatius *Fr. Schmidt coll. Fam.* v. 2. 8 : deliberatae rationis *Madvig* 25 prodesse posse rei p. *Reid coll.*

consilia ; quibus si paruissem, tristitiam illorum temporum non subissem. Memini quid mihi tum suaseris per Theophanem, per Culleonem, idque saepe ingemiscens sum recordatus. Qua re nunc saltem ad illos calculos revertamur quos tum abiecimus, ut non solum gloriosis consiliis utamur sed etiam paulo salubrioribus. Sed nihil praescribo ; accurate velim perscribas tuam ad me sententiam. Volo **6**
etiam exquiras quam diligentissime poteris (habebis autem per quos possis) quid Lentulus noster, quid Domitius agat, quid acturus sit, quem ad modum nunc se gerant, num quem accusent, num quoi suscenseant—quid dico num quoi? num Pompeio. Omnino culpam omnem Pompeius in Domitium confert, quod ipsius litteris cognosci potest quarum exemplum ad te misi. Haec igitur videbis et, quod ad te ante scripsi, Demetri Magnetis librum quem ad te misit de concordia velim mihi mittas.

A.

Scr. Luceriae xiii aut xii K. Mart. a. 705 (49).

CN. MAGNVS PROCOS. S. D. C. MARCELLO L. LENTVLO COSS.

Ego quod existimabam dispersos nos neque rei publicae **1**
utilis neque nobis praesidio esse posse, idcirco ad L. Domitium litteras misi, primum uti ipse cum omni copia ad nos veniret ; si de se dubitaret, ut cohortis XVIIII quae ex Piceno ad me iter habebant ad nos mitteret. Quod veritus sum factum est ut Domitius implicaretur et neque ipse satis firmus esset ad castra facienda, quod meas XVIIII et suas XII cohortis tribus in oppidis distributas haberet (nam partim Albae, partim Sulmone conlocavit) neque *se*, si vellet, expedire posset.

26 et *Madvig* : ut M^1 : *del.* M^2 29 se *add. L* (*marg.*)

2 Nunc scitote me esse in summa sollicitudine. Nam et tot et talis viros periculo obsidionis liberare cupio neque subsidio ire possum, quod his duabus legionibus non puto esse committendum ut illuc ducantur, ex quibus tamen non amplius XIIII cohortis contrahere potui, quod *duas* Brundisium misi neque Canusium sine praesidio, dum abessem, putavi esse dimittendum.

3 D. Laelio mandaram, quod maiores copias sperabam nos habituros, ut, si vobis videretur, alter uter vestrum ad me veniret, alter in Siciliam cum ea copia quam Capuae et circum Capuam comparastis et cum iis militibus quos Faustus legit proficisceretur, Domitius cum XII suis cohortibus eodem adiungeretur, reliquae copiae omnes Brundisium cogerentur et inde navibus Dyrrachium transportarentur. Nunc cum hoc tempore nihilo magis ego quam vos subsidio Domitio ire possim . . . se per montis explicare, non est nobis committendum ut ad has XIIII cohortis quas dubio animo habeo hostis accedere aut in itinere me consequi possit.

4 Quam ob rem placitum est mihi (talia video censeri M. Marcello et ceteris nostri ordinis qui hic sunt) ut Brundisium ducerem hanc copiam quam mecum habeo. Vos hortor ut quodcumque militum contrahere poteritis contrahatis et eodem Brundisium veniatis quam primum. Arma quae ad me missuri eratis, iis censeo armetis milites quos vobiscum habetis. Quae arma superabunt, ea si Brundisium iumentis deportaritis, vehementer rei publicae profueritis. De hac re velim nostros certiores faciatis. Ego

5 duas *add. Bücheler, cf.* 3. 7 16 *in lacuna add.* ipse autem fortasse possit *Wesenberg*, neque ipse possit *Tyrrell* 20 talia video *Tyrrell*: altia (*vel* alcia) video *MZ codices Malaspinae* (*cf.* tamen lari *pro* lamentari *in M ad* 11. 1): ac (atque) video ita *Man.*: nec alia video *Reid*: adhibito *Madvig*. *Paullo audacius locum refingit Müller* placetque idem L. Caesari M. Marcello censeri *codices Malaspinae* Z^b *Man.*: censori M. Z^l: censorĩ M^1: C M *Madvig* 24 eadem *corr. Reid* Brundisium *del. Man.*

ad P. Lupum et C. Coponium praetores misi ut se vobis coniungerent et militum quod haberent ad vos deducerent.

B.

Scr. Luceriae iii aut prid. Id. Febr. a. 705 (49).

CN. MAGNVS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

Valde miror te ad me nihil scribere et potius ab aliis quam a te de re publica me certiorem fieri. Nos disiecta manu pares adversario esse non possumus; contractis nostris copiis spero nos et rei publicae et communi saluti prodesse posse. Quam ob rem cum constituisses, ut Vibullius mihi scripserat, a. d. v Id. Febr. Corfinio proficisci cum exercitu et ad me venire, miror quid causae fuerit qua re consilium mutaris. Nam illa causa quam mihi Vibullius scribit levis est, te propterea moratum esse quod audieris Caesarem Firmo progressum in Castrum Truentinum venisse. Quanto enim magis appropinquare adversarius coepit eo tibi celerius agendum erat ut te mecum coniungeres, prius quam Caesar aut tuum iter impedire aut me abs te excludere posset. **1**

Quam ob rem etiam *atque etiam* te rogo et hortor, id quod non destiti superioribus litteris a te petere, ut primo quoque die Luceriam advenires, ante quam copiae quas instituit Caesar contrahere in unum locum coactae vos a nobis distrahant. Sed si erunt qui te impediant ut villas suas servent, aequum est me a te impetrare ut cohortis quae ex Piceno et Camerino venerunt, quae fortunas suas reliquerunt, ad me missum facias. **2**

20 atque etiam *add. Vrsinus* 22 ad me venires *Otto coll.* 11 A, 12 C 1, 3: advenias *Muretus* 27 missum facias *M, in Pompeio tolerandum*: missas facias *Lamb. Pius*

C.

Scr. Luceriae xiv K. Mart. a. 705 (49).

CN. MAGNVS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1 Litteras abs te M. Calenius ad me attulit a. d. XIIII Kal. Martias; in quibus litteris scribis tibi in animo esse observare Caesarem et, si secundum mare ad me ire coepisset, confestim in Samnium ad me venturum, sin autem ille circum istaec loca commoraretur, te ei, si propius accessisset, resistere velle.

Te animo magno et forti istam rem agere existimo, sed diligentius nobis est videndum ne distracti pares esse adversario non possimus, cum ille magnas copias habeat et maiores brevi habiturus sit. Non enim pro tua prudentia debes illud solum animadvertere quot in praesentia cohortis contra te habeat Caesar sed quantas brevi tempore equitum et peditum copias contracturus sit. Cui rei testimonio sunt litterae quas Bussenius ad me misit; in quibus scribit, id quod ab aliis quoque mihi scribitur, praesidia Curionem quae in Vmbria et Tuscis erant contrahere et ad Caesarem iter facere. Quae si copiae in unum locum fuerint coactae, ut pars exercitus ad Albam mittatur, pars ad te accedat, ut non pugnet sed locis suis repugnet, haerebis neque solus cum ista copia tantam multitudinem sustinere poteris ut frumentatum eas.

2 Quam ob rem te magno opere hortor ut quam primum cum omnibus copiis hoc venias. Consules constituerunt idem facere. Ego M. Tuscilio ad te mandata dedi providendum esse ne duae legiones sine Picentinis cohortibus

4 Canuleius *Corradus* 13 providentia *C* 18 aliis *Man.*: illis *codd.* 26 omnibus copiis *EORM²s*, *cf.* § 1 (*ter*) *et*, § 2 *l.* 6 omni copias *M¹*: omni copia *Vict.*, *cf.* § 1 *l.* 23, § 3 *l.* 16, *et* 12 A 1, 3, 4 hoc (= huc) *M*, *cf.* 12 D 2 *et Fam.* X. 11. 2: huc *vulg.* 28 ne] ne hae *Lehmann, coll.* 12 A 2

in conspectum Caesaris committerentur. Quam ob rem nolito commoveri, si audieris me regredi, si forte Caesar ad me veniet; cavendum enim puto esse ne implicatus haeream. Nam neque castra propter anni tempus et militum animos facere possum neque ex omnibus oppidis contrahere copias expedit, ne receptum amittam. Itaque non amplius XIIII cohortis Luceriam coegi. Consules prae- 3
sidia omnia *ad me* deducturi sunt aut in Siciliam ituri. Nam aut exercitum firmum habere oportet quo confidamus perrumpere nos posse aut regiones eius modi obtinere e quibus repugnemus; id quod neutrum nobis hoc tempore contigit, quod et magnam partem Italiae Caesar occupavit et nos non habemus exercitum tam amplum neque tam magnum quam ille. Itaque nobis providendum est ut summam rei publicae rationem habeamus. Etiam atque etiam te hortor ut cum omni copia quam primum ad me venias. Possumus etiam nunc rem publicam erigere, si communi consilio negotium administrabimus; si distrahemur, infirmi erimus. Mihi hoc constitutum est.

His litteris scriptis Sicca abs te mihi litteras et mandata attulit. Quod me hortare ut istuc veniam, id me facere non arbitror posse, quod non magno opere his legionibus confido.

D.

Scr. Luceriae xiii K. Mart. 705 (49).

CN. MAGNVS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

Litterae mihi a te redditae sunt a. d. XIII Kal. Martias in I
quibus scribis Caesarem apud Corfinium castra posuisse.

8 ad me *vel simile quid. add. Wesenberg*: Brundisium *add. Schmidt* aut] aut huc aut *Sternkopf*: et *coni. Reid coll.* § 2 *l.* 26 15 summae *L* (*marg.*) 20 Sicca abs te *Boot*: sic ad poete *codd.*: Sica a te *vulg.* et mandata attulit *EOR*: attulit et mandata Δ

Quod putavi et praemonui fit, ut nec in praesentia committere tecum proelium velit et omnibus copiis conductis te implicet, ne ad me iter tibi expeditum sit atque istas copias coniungere optimorum civium possis cum his legionibus de quarum voluntate dubitamus. Quo etiam magis tuis litteris sum commotus. Neque enim eorum militum quos mecum habeo voluntate satis confido ut de omnibus fortunis rei publicae dimicem neque etiam qui ex dilectibus conscripti sunt consulibus convenerunt.

2 Qua re da operam, si ulla ratione etiam nunc efficere potes, ut te explices, hoc quam primum venias, ante quam omnes copiae *ad* adversarium conveniant. Neque enim celeriter ex dilectibus hoc homines convenire possunt et, si convenirent, quantum iis committendum sit qui inter se ne noti *quidem* sunt contra veteranas legiones non te praeterit.

XIII *Scr. in Formiano K. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

1 Lippitudinis meae signum tibi sit librari manus et eadem causa brevitatis; etsi nunc quidem quod scriberem nihil erat. Omnis exspectatio nostra erat in nuntiis Brundisinis. Si nactus hic esset Gnaeum nostrum, spes dubia pacis, sin ille ante tramisisset, exitiosi belli metus. Sed videsne in quem hominem inciderit res publica, quam acutum, quam vigilantem, quam paratum? Si me hercule neminem occiderit nec cuiquam quicquam ademerit, ab iis qui eum
2 maxime timuerant maxime diligetur. Multum mecum municipales homines loquuntur, multum rusticani; nihil

1 *ante* fit *add.* fore M^1 *marg.* 3 expeditum M^2: expediam M^1: expeditum iam *Bücheler* 9 *ante* consulibus *add.* a *vulg.* 11 hoc, *cf.* 12 C 2: huc *vulg.*: et huc *I* 12 ad adversarium *Baiter*: *om.* ad *codd.*, *cf. Wölfflin* '*Archiv*' iv. 3: adversariorum *Rom.*, *cf. De Div.* ii. 52: adversarii in unum *coni. Orelli* 13 huc *vulg.* 15 quidem *add. vett.*

prorsus aliud curant nisi agros, nisi villulas, nisi nummulos suos. Et vide quam conversa res sit; illum quo antea confidebant metuunt, hunc amant quem timebant. Id quantis nostris peccatis vitiisque evenerit non possum sine molestia cogitare. Quae autem impendere putarem, scripseram ad te et iam tuas litteras exspectabam.

XIV *Scr. in Formiano vi Non. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL.

Non dubito quin tibi odiosae sint epistulae cotidianae, **1** cum praesertim neque nova de re aliqua certiorem te faciam neque novam denique iam reperiam scribendi ullam sententiam. Sed si dedita opera, cum causa nulla esset, tabellarios ad te cum inanibus epistulis mitterem, facerem inepte; euntibus vero, domesticis praesertim, ut nihil ad te dem litterarum facere non possum et simul, crede mihi, requiesco paulum in his miseriis, cum quasi tecum loquor, cum vero tuas epistulas lego, multo etiam magis. Omnino intellego nullum fuisse tempus post has fugas et formidines nostras quod magis debuerit mutum esse a litteris, propterea quod neque Romae quicquam auditur novi nec in his locis quae a Brundisio absunt propius quam tu bidui aut tridui. Brundisi autem omne certamen vertitur huius primi temporis. Qua quidem exspectatione torqueor. Sed omnia ante Nonas sciemus. Eodem enim die video Caesarem a Corfinio post meridiem profectum esse, id est Feralibus, quo Canusio mane Pompeium. Eo modo autem ambulat Caesar et iis †diariis† militum celeritatem incitat ut timeam ne citius ad Brundisium quam opus sit accesserit. Dices, **2**

2 sit *Lamb.*: est *codd.* 6 iam] tamen *Lehmann 'Att.' p.* 195 21 quam tu *del. Müller* 21, 22 bidui aut tridui *Reid coll.* v. 16. 4, 17. 1: biduum aut triduum *codd.* 24 Nonas *Boot*: nos *M* 25 a *om. Baiter* id est *M² Rom. codices Malaspinae*: *om. M¹* 27 diariis (*vel* diaris) *M*: dictis *codices Bosi Rom.*: congiariis *coni. Vict.*

'Quid igitur proficis qui anticipes eius rei molestiam quam triduo sciturus sis?' Nihil equidem; sed, ut supra dixi, tecum perlibenter loquor, et simul scito labare meum consilium illud quod satis iam fixum videbatur. Non mihi satis idonei sunt auctores ii qui a te probantur. Quod enim umquam eorum in re publica forte factum exstitit? aut quis ab iis ullam rem laude dignam desiderat? Nec me hercule laudandos existimo qui trans mare belli parandi causa profecti sunt—quamquam haec ferenda non erant—, video enim quantum id bellum et quam pestiferum futurum sit; sed me movet unus vir cuius fugientis comes, rem publicam reciperantis socius videor esse debere. 'Totiensne igitur sententiam mutas?' Ego tecum tamquam mecum loquor. Quis autem est tanta quidem de re quin varie secum ipse disputet? simul et elicere cupio sententiam tuam, si manet, ut firmior sim, si mutata est, ut tibi
3 adsentiar. Omnino ad id de quo dubito pertinet me scire quid Domitius acturus sit, quid noster Lentulus.

De Domitio varia audimus †modo esse in Tiburti aut lepidi quo cum lepidus accessisse ad urbem†, quod item falsum video esse. Ait enim Lepidus eum nescio quo penetrasse itineribus †occultandi† sui causa an maris adipiscendi ne is quidem scit. Ignorat etiam de filio. Addit illud sane molestum, pecuniam Domitio satis grandem quam is Cor-

19-21 modo . . . video esse] *Locus lacunosus. Propter* item *videtur clausula perisse quae primum falsum nuntium exposuit, ut Wesenberg monstravit, velut* modo ad Pompeium festinare, quod falsum est. *Reliqua incertissima. Wesenberg conicit* modo esse in Tiburti M'. (*vel* Tiburtino) Lepidi, quo cum Lepidis (*ita Iunius*) accessisset (*ita Rom. I*) ad urbem: *fort.* quocum Lepidus accessisset ad urbem. *Madvig audacius* modo esse in Tiburti Lepidi, haud lepide, modo, cum lepidius, accessisse ad urbem. *Sed dubito num Cicero tali ioco hic quidem minime ludibundus usus sit, etsi alias saepe* (*velut* vi. 1. 25) *in verbis* Lepidus *et* lepidus, *cum animo erat solutiore, festive se agit* 22 occultandi] occultis, occultandi *coni. Lamb.*: occultis explicandi *Müller coll.* 12 A 3 adipiscendi *vulg.*: apiscendi *M*, *forma vix apud Ciceronem toleranda* 23 is *Madvig*: id *codd.*

fini habuerit non esse redditam. De Lentulo autem nihil audivimus. Haec velim exquiras ad meque perscribas.

XV *Scr. in Formiano v Non. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO SAL

1 A. d. v Nonas Martias epistulas mihi tuas Aegypta reddidit, unam veterem IIII Kal. quam te scribis dedisse Pinario quem non vidimus; in qua exspectas quidnam praemissus agat Vibullius qui omnino non est visus a Caesare (id altera epistula video te scire ita esse), et quem ad modum redeuntem excipiam Caesarem quem omnino vitare cogito, et †authemonis† fugam intendis commutationemque vitae tuae, quod tibi puto esse faciendum, et ignoras Domitius cum fascibusne sit. Quod cum scies, facies ut sciamus. Habes ad primam epistulam.

2 Secutae sunt duae pr. Kal. ambae datae quae me convellerunt de pristino statu iam tamen, ut ante ad te scripsi, labantem. Nec me movet quod scribis 'Iovi ipsi iniquum.' Nam periculum in utriusque iracundia positum est, victoria autem ita incerta ut deterior causa paratior mihi esse videatur. Nec me consules movent qui ipsi pluma aut folio facilius moventur. Offici me deliberatio cruciat cruciavitque adhuc. Cautior certe est mansio, honestior existimatur traiectio. Malo interdum multi me non caute quam pauci non honeste fecisse existiment. De Lepido et Tullo quod quaeris, illi vero non dubitant quin Caesari praesto futuri in senatumque venturi sint.

3 Recentissima tua est epistula Kal. data, in qua optas congressum pacemque non desperas. Sed ego cum haec scri-

2 audivimus *Ascensius*: audimus *M* 11 an tu ad Chaoniam *Graevius*: hinc Athenas *Gronovius*: ad Thyamim *Lehmann*: Automedontis *Müller coll. Rosc. Am.* 98: Athenionis *Corradus* intendis *F Schütz*: tendis *codd.* 17 scribis *M*: scripsi *C*

bebam, nec illos congressuros nec, si congressi essent, Pompeium ad ullam condicionem accessurum putabam. Quod videris non dubitare, si consules transeant, quid nos facere oporteat, certe transeunt vel, quo modo nunc est, transierunt. Sed memento praeter Appium neminem esse fere qui non ius habeat transeundi. Nam aut cum imperio sunt ut Pompeius, ut Scipio, Sufenas, Fannius, Voconius, Sestius, ipsi consules quibus more maiorum concessum est vel omnis adire provincias, aut legati sunt eorum. Sed nihil decerno; quid placeat tibi et quid prope modum rectum sit intellego.

Plura scriberem, si ipse possem. Sed, ut mihi videor, potero biduo. Balbi Corneli litterarum exemplum quas eodem die accepi quo tuas misi ad te, ut meam vicem doleres, cum me derideri videres.

A.

Scr. Romae circ. K. Mart. a. 705 (49).

BALBVS CICERONI IMP. SAL.

1 Obsecro te, Cicero, suscipe curam et cogitationem dignissimam tuae virtutis ut Caesarem et Pompeium perfidia hominum distractos rursus in pristinam concordiam reducas. Crede mihi Caesarem non solum fore in tua potestate sed etiam maximum beneficium te sibi dedisse iudicaturum, si hoc te reicis. Velim idem Pompeius faciat. Qui ut adduci tali tempore ad ullam condicionem possit magis opto quam spero. Sed cum constiterit et timere desierit, tum incipiam non desperare tuam auctoritatem plurimum apud eum valituram.

2 Quod Lentulum consulem meum voluisti hic remanere,

7 Voconius] Coponius *L* (*marg.*) 24 hoc, *cf. ad* 12 C 2
29 consulem *del. Weiske* meum] mecum *coni. Tyrrell*

Caesari gratum, mihi vero gratissimum medius fidius fecisti. Nam illum tanti facio ut non Caesarem magis diligam. Qui si passus esset nos secum, ut consueveramus, loqui et non se totum etiam atque etiam ab sermone nostro avertisset, minus miser quam sum essem. Nam cave putes hoc tempore plus me quemquam cruciari, quod eum quem ante me diligo video in consulatu quidvis potius esse quam consulem. Quod si voluerit tibi obtemperare et nobis de Caesare credere et consulatum reliquum Romae peragere, incipiam sperare etiam consilio senatus auctore te, illo relatore Pompeium et Caesarem coniungi posse. Quod si factum erit, me satis vixisse putabo.

Factum Caesaris de Corfinio totum te probaturum scio et, 3
quo modo in eius modi re, commodius cadere non potuit quam ut res sine sanguine confieret.

Balbi mei tuique adventu delectatum te valde gaudeo. Is quaecumque tibi de Caesare dixit quaeque Caesar scripsit, scio, re tibi probabit, quaecumque fortuna eius fuerit, verissime scripsisse.

XVI *Scr. in Formiano iv Non. Mart. a. 705 (49).*

CICERO ATTICO.

Omnia mihi provisa sunt praeter occultum et tutum iter 1
ad mare superum. Hoc enim mari uti non possumus hoc tempore anni. Illuc autem quo spectat animus et quo res vocat, qua veniam? Cedendum enim est celeriter, ne forte qua re impediar atque adliger. Nec vero ille me ducit qui videtur; quem ego hominem *ἀπολιτικώτατον* omnium iam ante cognoram, nunc vero etiam *ἀστρατηγητότατον*. Non

4 atque etiam *Malaspina Wesenberg*: et tam etiam M^1: etiam et etiam M^2: etiam *Baiter* 13 te *Vrsinus*: me *M* scio, et *Klotz*: sciet *M* 15 confieret *C*: cum fieri eiet *M*: transierit *M marg.* *ἀστρατηγητότατον Tyrrell*: ACTPATHΓHTOΛTΛATON *M*: *ἀστρατηγικώτατον vulg.*

me igitur is ducit sed sermo hominum qui ad me *a* Philotimo scribitur. Is enim me ab optimatibus ait conscindi. Quibus optimatibus, di boni! qui nunc quo modo occurrunt, quo modo autem se venditant Caesari! Municipia vero deum, nec simulant, ut cum de illo aegroto vota facie-
2 bant. Sed plane quicquid mali hic Pisistratus non fecerit tam gratum erit quam si alium facere prohibuerit. *Hunc* propitium sperant, illum iratum putant. Quas fieri censes ἀπαντήσεις ex oppidis, quos honores! 'Metuunt' inquies. Credo, sed me hercule illum magis. Huius insidiosa clementia delectantur, illius iracundiam formidant. Iudices de CCCLX qui praecipue Gnaeo nostro delectabantur, ex quibus cotidie aliquem video, nescio quas eius Lucerias horrent. Itaque quaero qui sint isti optimates qui me exturbent cum ipsi domi maneant. Sed tamen, quicumque sunt, 'αἰδέομαι Τρῶας.' Etsi qua spe proficiscar video coniungoque me cum homine magis ad vastandam Italiam quam ad vincendum parato dominumque exspecto. Et quidem cum haec scribebam IIII Nonas iam exspectabam aliquid a Brundisio. Quid autem 'aliquid'? quam inde turpiter fugisset, et victor hic qua se referret et quo. Quod ubi audissem, si ille Appia veniret, ego Arpinum cogitabam.

5 deum] ut deo *Tyrrell* 7 Hunc *add. Rom.* 12 de *del. Wesenberg* CCCLX *Iunius, cf. Fam.* viii. 8. 5: ccc. l. *M* 13 Lucerias *M*: minas *C*: Lucerinas minas *coni. Baiter* 18 dominumque *Klotz*: domum quem *codd.*: dominum quidem *Madvig*